

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALİLOĞLU ALİ'NİN YÛSUF VE ZELÎHÂ
KISSASI

73274

DOKTORA TEZİ

Yöneten
Yrd. Doç. Dr. M. Naci ONUR

Hazırlayan
Rasim DENİZ

ELAZIĞ - 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

HALİLOĞLU ALİ'NİN YUSUF VE ZELİHA KISSASI

(DOKTORA TEZİ)

Bu tez 03.07.1998 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd.Doç.Dr.M.Naci ONUR

Üye

Prof.Dr.Cihan OKUYUCU

Üye

Prof.Dr.Sebahattin KÜÇÜK

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof.Dr.Sebahattin KÜÇÜK

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MEMURU**

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: Konu kodu: Üniv. kodu:

* Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: DENİZ

Adı: Rasim

Tezin Türkçe adı: Haliloğlu Ali'nin Yusuf ve Zeliha Kissası

Tezin Yabancı dildeki adı: Haliloğlu Ali'nin Yusuf ve Zeliha Kissası

Tezin yapıldığı

Üniversite: Fırat Üniversitesi
Diğer kuruluşlar:

Enstitüsü: Sosyal Bilm.Enst. Yılı:1998

Tezin Türü: 1-Yüksek Lisans
2-Doktora X
3-Tıpta Uzm.
4-Sanatta Yeterlilik

Dili: Fransızca
Sayfa sayısı: 274
Referans sayısı:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd.Doç.Dr.
Ünvanı:

Adı: M.Naci
Adı:

Soyadı: ONUR
Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1- Yusuf
- 2- Zeliha
- 3- Yakup
- 4- Malik
- 5- Taymus

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-
- 5-

Tarih: 03.07.1998
İmza:

ÖZET

HALİLOĞLU ALİ'NİN YUSUF VE ZELİHA KISSASI

Bu çalışma bir Giriş ve üç bölümden meydana gelmiştir.

Giriş bölümünde mesnevilere genel bir bakış ve yüzyıllara göre Türk Mesnevileri incelendi. Burada mesnevilerin Tarihi gelişimi, Düzenleniş biçimi, dil ve anlatım Özellikleri anlatıldı. Mesnevilerde kullanılan motifler ve en çok kullanılan Kalıplara da yer verilerek Giriş bölümü tamamlandı.

Birinci Bölümde Tevrat ve Kur'an'da Yûsuf Kıssaları farklarıyla birlikte ele alındı. Sonra sırasıyla Müslüman Şark Edebiyatında, Arap, İran ve Türk Edebiyatlarında Yûsuf ve Zelîha Kıssaları anlatıldı. Türk Edebiyatında Yûsuf ve Zelîha Kıssaları incelerken Ali, Kırmılı Mahmud, Haliloğlu Ali, Şeyât Hamza, Aksaraylı Mahmut, Sule Fakih, Ahmedî, Rabgûzî, Hamzavî ve Erzurumlu Darîr'in eserleri tanıtıldı.

İkinci Bölümde çalışmanın asıl konusu olan Haliloğlu Ali'nin Hayatı ve Eserleri incelendi. Haliloğlu Ali'nin Hayatından sonra eserlerinin Nüsha tavsifleri, eserlerinin muhtevası, dili, şekil özellikleri, iç yapısı anlatıldı. Burada olaylar meclislere göre özet nesre çevrilerek verildi. Sonra Hikayede Şahıs kadrosu, Mitler, Motifler, Dini, Ahlaki, Sosyal düşünceler, Duygu ve hayat öğeleri tanıtıldı. Bu bölüm daha sonra şair Ali, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmud'un Yûsuf Kıssaları arasındaki farkları da devam ederek Sonuç ve Bibliyografya ile sona erdi.

Üçüncü Bölüm ise, Metin kuruluşuyla ilgili açıklamalar ile başladı ve bu açıklamalardan sonra Transkripsiyonlu metin yazılarak tamamlandı. Burada Meclisler başlıklarla sırasıyla yazıldı. Mukaddime Onsekiz meclis ve Hatimedden sonra bu bölüm sona erdi. Bu çalışma İndeks ve Eklerle tamamlandı. Ekler kısmında mikrofilim yazışmalarının fotokopileri ve Haliloğlu Ali'nin eserinin orjinal Nüshalarından örnek sayfalar verildi.

Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîha Kıssası, Kapak, İçindekiler, Kısattlamalar, Transkripsiyon, Roma rakamıyla X sayfa, Giriş ve diğer bölümler ise, 1-274 sayfa ve Ekler ile tamamlandı.

ABSTRACT

HALILOĞLU ALİ'S STORY OF YUSUF AND ZELİHA

The present work which is submitted as a Ph.D thesis consists of an introduction and three chapters. In the introduction a general outlook of the Mesnevi genre is given and Turkish mesnevis according to the centuries are studied. In this respect the historical development of the mesnevis, their form of composition, characteristics of language and narration were investigated. The introduction is ended with information on the motifs and frequently employed forms in mesnevis.

In the first chapter the stories of Yûsuf in the Old Testament and in the Qur'an and the differences between them have been studied. Then the stories of Yûsuf and Zelîha in Eastern Muslim literature , Arabic and Persian literature and in Turkish literature have been investigated respectively. While working on the last topic works of Ali, Kırımlı Mahmut, Haliloğlu Ali, Şeyyat Hamza, Aksaraylı Mahmud, Sule Fakih, Ahmedî, Rabguzî, Hamzavi and Erzurumlu Darir have been described.

In the second chapter our main subject Haliloğlu Ali's life and works have been studied. After presenting information on his life description of the manuscripts of his works have been made, and their contents, language ,charecteristics of forms and inner formation have been studied. The events here have been narrated in a summary prose form in the order of original sections. At the end charecters, myths, motifs, religious, social and moral thoughts as well as imaginary elements which took place in the story have been presented. In the last part of this chapter differences between the Yusuf stories of Şair Ali, Haliloğlu Ali and Aksaraylı Mahmud have been shown. This chapter is ended with a conclusion and a bibliography.

The third chapter started with explanation on the structure of the text .Then transcribed text is given. The sections (majlis) are given with headings in the original order. There are eighteen sections and a conclusion.

The thesis ends with an index and appendices of some sample pages from the manuscripts of Haliloğlu Ali's works. It comes to X+274 pages excluding the appendices.

KEY WORDS: Yûsuf and Zelîha
Haliloğlu Ali
Mesnevi
Turkish literature

ÖNSÖZ

Milletlerin düşünce yapılarının teşekkülü ve inkişafı, kendi kültür tarihlerine yaklaşımları ve değerlendirmeleriyle orantılıdır. Bunun için el yazması eserlerin araştırılması ve incelenmesi yapılarak milletimizin hizmetine sunulması gereklidir.

Çalışmamızın konusu, XIII. yy. da Kırımlı Mahmûd tarafından Deşt Dili'nde yazılan ve Haliloğlu Ali tarafından Türkçeye tercüme edilen Yûsuf u Züleyha adındaki eseridir. Bütün araştırmalara rağmen Kırımlı Mahmûd'un asıl nüshası bulunamadığı gibi, Haliloğlu Ali'nin Türkçe'ye tercüme olan Yûsuf u Züleyha adlı eserinin de asıl nüshası bilinmemektedir. Ancak çalışmamızı, eserin ulaşabildiğimiz üç ayrı istinsahlarının üzerinde yapmak zorunda kaldık.

Yûsuf u Züleyha hikayesi dinî ve beşeri bir karakter taşımaktadır. Çünkü Tevrat ve Kur'an gibi kutsal kitaplarda bu konuya geniş yer verilmiştir. Biz bu çalışmamızda, hikayenin kutsal kitaplardan olan Tevrat ve Kur'an'da anlatılışlarını ele alarak bunlar arasındaki farkları gösterdik. Konu bir peygamberin başından geçmiş ve Tanrı tarafından Kur'an'da "ahsene'l- kasas" (en güzel kıssa) olarak tavsif edilmiştir. Bu sebeple hikaye Yahudi, Hristiyan ve Müslüman olan Arap, İran ve Türk toplumlarında büyük önem kazanmıştır.

Hikayenin beşeri aşk yönü de vardır Kur'an'da bu kıssanın anlatılması Hz. Peygamberin hüznü senesine rastlar. Şâir Ali, Kırımlı Mahmûd ve Aksaraylı Mahmûd gibi Türk şâirlerinin bu konu üzerinde eserler yazmalarına o devirdeki Türk âleminin düştükleri buhran ve karşılaştıkları kıtlıklar ve zorluklar sebep olmuştur. Aksaraylı Mahmûd'un hikayeyi yazdığı devirde, Orta Anadolu'da büyük bir kıtlık başgöstermiş, kayıtlara göre insanlar kendi çocuklarını yiyecek duruma gelmişlerdir. Bu acı günlere teselli olması bakımından Yûsuf u Züleyha hikayesi Türkler arasında önem kazanmış ve şâir ve yazarlar tarafından konu olarak tercih edilmiştir. Türklerde yazılan ilk Yûsuf u Züleyha Şâir Ali'nin eseridir. Bunu takiben Kırımlı

Mahmûd, Haliloğlu Ali, Aksaraylı Mahmûd, Anadolu'da Şeyyad Hamza, Sule Fakih ve Erzurumlu Darîr gibi belli başlı şâir ve yazarlar tarafından yazılan eserlerdir.

Günümüzde Halide Dolu, Menşeinden Beri Yûsuf Hikayelerini, Mehmed Çavuşoğlu, Yahya Bey'in Yûsuf ve Zelihâ'sını, M. Naci Onur Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyha'sını, Mustafa Demirel Kemal Paşazâde'nin Yûsuf u Züleyha'sını ve Leyla Karahan, Erzurumlu Darîr'in Kıssa-ı Yûsuf'unu incelemişlerdir.

Bu değerli çalışmalar arasında Kırımlı Mahmûd'un Yûsuf u Züleyha isimli eserinin tercümesi olan Haliloğlu Ali'nin Yûsuf u Züleyha'sı incelenmemiştir. Bu boşluğu doldurmak amacı ile değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. M. Naci Onur Bey'in de teşvik ve yardımlarıyla bu hikayeyi çalışmaya başladık.

Eseri üç bölümde inceledik. Giriş bölümünde, 7'li hece vezninin Türk edebiyatındaki yerinin önemli olmasından ve Haliloğlu Ali'nin eserini 7'li hece vezninde yazmasından dolayı, kadim Türk nazım biçimlerine değindik.

Ayrıca Yûsuf u Züleyha hikayesinin konusu olan mesnevilere genel bir bakış yapmayı uygun bulduk. Böylece yüzyıllara göre Türk Mesnevilerini de ele aldık.

Birinci Bölümde hikayeyi Tevrat ve Kur'ân metinlerinde geçtiği şekliyle alarak karşılaştırma yaptık. Ayrıca müslüman şark edebiyatında geçen Arap, İran ve Türk topluluklarında yazılmış kıssaları inceledik.

İkinci Bölümde, Doktora tezimizin konusu olan Haliloğlu Ali'nin hayatını ve Yûsuf u Züleyha'sının muhteva, şekil özellikleri, dili, iç yapısı ve nüshalarını elimizdeki verilere dayanarak incelemeye tabi tuttuk. Yine bu bölümde yaklaşık olarak birbirlerinin çağdaşları sayılan, Şâir Ali, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmûd'un Yûsuf u Züleyhaları arasındaki farkları belirttik. Bu bölüme, elde edilen bilgilerin bir değerlendirmesi olarak sonuç bölümü ve bibliyografya ekledik.

Üçüncü bölümde ise, metin kuruluşuyla ilgili açıklamaları verdik. Çalışmamızın esas konusu Haliloğlu Ali'nin eseridir. Asıl metni elde etmek için üç ayrı yazma nüshanın tenkitli metnini yaptık. Metni yazarken mevcut nüshalardan eksikleri gidermeye ve mümkün olan en doğrusunu tercih etmeye çalıştık. Genellikle metinde geçen kelimeleri, C nüshası "bilâd-ı Üstürgan" (Estergon?) da yazıldığı için bu nüshayı eski Türkçe'nin fonetik özelliklerini yansıttığı düşüncesinden

hareketle esas olarak kitaptaki harekelendiği şekliyle metne almayı uygun bulduk. Metinde M.E.B. Yayını olan İslâm Ansiklopedisi transkripsiyon sistemini kullandık. Ayrıca çalışmamızın sonuna orijinal metinlerden örnekler, Lugatçe ve indeks ilave ettik.

Bu çalışmalarınızda her türlü yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Naci Onur Bey'e içten teşekkür ederim. Ayrıca bana yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Doç. Dr. Mustafa Argunşah ve Öğr.Görevlisi Hakkı Tekin Beylere de teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	IX
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	X
GİRİŞ	1
A- MESNEVİLERE GENEL BİR BAKIŞ	1
I-Mesnevilerin Tarihi Gelişimi.....	1
II-Mesnevilerin Düzenleniş Biçimi	3
1- Giriş Bölümü:	4
2- İşleniş Bölümü:	4
3- Bitiş Bölümü:	5
III-Dil ve Anlatım Bakımından Mesneviler:	6
IV-Mesnevilerde Kullanılan Motifler:	6
V- Mesnevilerin Şekil Özellikleri ve En Çok Kullanılan Kalıplar:	7
B- YÜZYILLARA GÖRE TÜRK MESNEVİLERİ.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

A- TEVRAT VE KUR'AN'DA YÛSUF KISSALARI.....	16
I- Tevrat'a Göre Yûsuf Kıssası	16
II- Kur'an'a Göre Yûsuf Kıssası	40
III- Tevrat ile Kur'an'da Bulunan Yûsuf Kıssaları'nın Farkları	49
1- Rüya	50
2- Yûsuf'un Sürü Gütmesi	50
3- Yûsuf'un Kıra Götürülmesi	50
4- Yakûb'un Yûsuf'u Kazanması	51
5- Yûsuf'un Elbisesi	51
6- Yûsuf'un Şahidi	51
7- Kadınların Ellerini Kesmeleri	51
8- Kıtîr'in Mevkii	51
9- Yûsuf'un Zindana Giriş Sebebi	52
10- Yûsuf'un Evliliği	52
11- Yûsuf'un Kardeşlerinin Adları	52
12- Yûsuf'un Satılışı	52
13- Yûsuf ile Firavun'un İlişkisi	52
IV- Müslüman Şark Edebiyatında Yûsuf ve Zelihâ Kıssaları	53
B- ARAP EDEBİYATINDA YAZILMIŞ YÛSUF U ZÜLEYHA HİKAYELERİ	56
C- İRAN EDEBİYATINDA YAZILMIŞ YÛSUF U ZÜLEYHALAR	57
D- TÜRK EDEBİYATLARINDA YÛSUF U ZÜLEYHALAR	60
I- Ali ve Yûsuf u Züleyhâ'sı	60
II- Kırımlı Mahmûd ve Kıssa-i Yûsuf'u	63
III- Haliloğlu Ali ve Kıssa-i Yûsuf'u	65
IV- Şeyyad Hamza'nın Dâstân-ı Yûsuf Aleyhi's- Selâm ve Kasasü'l- Mübârek'i	65
V- Aksaraylı Mahmûd ve Dâstân-ı Kıssa-i Yûsuf'u	66

VI- Sule Fakih ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi	68
VII- Ahmed'in Eseri	69
VIII- Rabguzî ve Kıssatü'l-Enbiya'sı	69
IX- Hamzavî ve Kıssa-i Yûsuf'u	70
X- Erzurumlu Darir ve Kıssa-i Yûsuf'u	70

İKİNCİ BÖLÜM

A- HALİLOĞLU ALİ'NİN HAYATI ve ESERLERİ	72
I- Hayatı	72
II- Eserleri	76
1- Nüshaların Tavsifleri	76
a- Râsim Deniz Nüshası	77
b- Raif Yelkenci Nüshası	78
c- Âgah Sırrı Levend Nüshası	79
d- Bibliotheque Nationale	79
e- İzmir Hisar Ktp. Nüshası	80
2- Eserin Muhtevası	81
IV- Şekil Özellikleri	82
V- Kıssa-i Yûsuf'un Dili	84
VI- Yûsuf u Züleyha'nın İç Yapısı	85
1- Olayların Meclislere Göre Özet Nesre Çevrilmesi	85
a- Mukaddime	85
b- Meclis-i Evvel (Birinci Meclis)	86
c- Meclis-i Duvüm (İkinci Meclis)	87
d- Meclis-i Süvüm (Üçüncü Meclis)	88
e- Meclis-i Çıharüm (Dördüncü Meclis)	89
f- Meclis-i Pençüm (Beşinci Meclis)	90
g- Meclis-i Şeşüm (Altıncı Meclis)	93
h- Meclis-i Heftüm (Yedinci Meclis)	95
i- Meclis-i Heştüm (Sekizinci Meclis)	96
k- Meclis-i Nühüm (Dokuzuncu Meclis)	97
l- Meclis-i Dehüm (Onuncu Meclis)	98
m- Meclis-i Yazdehüm (Onbirinci meclis)	100
n- Meclis-i Duvazdehüm (Onikinci Meclis)	102
ö- Meclis-i Sizdehüm (Onüçüncü Meclis)	103
p- Meclis-i Çıharddehüm (Ondördüncü meclis)	106
r- Meclis-i Şazdehüm (Onaltıncı Meclis)	107
s- Meclis-i Heftdehüm (Onyedinci Meclis)	108
ş- Meclis-i Heştdehüm (Onsekizinci Meclis)	108
t- Meclis-i Nuvazdehüm (Ondokuzuncu Meclis)	109
2- Hikâye'nin Şahıs Kadrosu	110
a- Yûsuf	110
b- Zelihâ	111
c- Ya'kûp	112
d- Yûsuf'un Kardeşleri	112

e- Mâlik	113
f- Bünyâmin (İbn-i Yâmin)	113
g- Kuteyfer	113
h- Taymus	113
i- Yahuda	114
k- Şem'un	114
l- Rûbil	114
m- Reyyan	114
n- Dâye	114
o- Karavaş	114
3- Mitler ve Motifler	115
a- Olağanüstü Güçlerle İlgili Olanlar	115
1- Cebrâîl	115
2- Azrâîl	115
3- Şeytan	115
4- Gâipten gelen ses.....	115
5- Peri ve Peri Kızı	116
b- İnsanlarla İlgili Olanlar	116
1- Bayılma	116
2- Rüya (Düş)	116
3- Kıskançlık	118
4- Nazar	118
5- Dua ve Beddua	118
6- Güzellik	118
7- Şahit Olma	119
8- Beşerî Aşk ve Baştan Çıkarma	119
c- Hayvanlarla İlgili Olanlar	120
1- Kurdun Konuşması	120
2- Devenin Konuşması	120
3- Balığın Konuşması	120
4- Kuşların Konuşması	121
5- Atın Kişnemesi	121
d- Mekanlarla İlgili Olanlar	121
1- Kuyu	121
2- Mezar Olayı	122
3- Saray Kapıları	122
4- Sofranın Bereketi	122
e- Eşyalarla İlgili Olanlar	123
1- Gömlek	123
2- Tas	123
3- Putun Konuşması	123
4- Ak İnci	123
5- Bilezik	123
6- El Yakan Kamçı	124
7- Taş	124
8- Mektup	124

f- Sayı Motifleri	124
1- Üç Sayısı	124
2- Yedi Sayısı	125
4- Dinî, Ahlâkî ve Sosyal Düşünceler	125
a- Dinî Düşünceler	125
1- İtikat	125
2- İbadet	126
3- Muamelât	127
b- Ahlâkî Düşünce	127
1- Sıkıntı ve Müşkilatlarla İmtihan	127
2- Refah ve Saadetle İmtihan	128
3- Şehvet Tuzakıyla İmtihan	128
4- Muhtelif Şahsiyetler Karşısında Beşeri Hisler ve Duygularla İmtihan	128
c- Sosyal Düşünceler	129
5- Duygu ve Hayal Öğeleri	130
a- Aşk	130
b- Yalnızlık	131
c- Baba ve Sıla Özlemi	131
d- Ölüm	131
B- ŞAİR ALİ, HALİL OĞLU ALİ ve AKSARAYLI MAHMÛD'UN	
YÛSUF KISSALARI ARASINDAKİ FARKLAR	134
1- Giriş Bölümü ve Karavaş	134
2- Yakûb'un Rüyası	135
3- Yûsuf'un Düşünü Söylemesi	135
4- Karavaş'ın Oğlunu Yakûb'un Kırka Altına Satması	135
5- Kuyunun Özelliği ve Kuyuyu Yaptıran Kişi	135
6- Kuyuda Gizlenen Kimse	135
7- Yûsuf'un Kardeşlerinin İftira Ettikleri Kurt	136
8- Malik'in İsmi	136
9- Yûsuf'u Döven Kölenin İsmi	136
10- Malik ile Yûsuf Mısır Yolunda	136
11- Yûsuf Nil'de Yıkanırken	136
12- Kuteyfer Yûsuf'u Satın Alırken	137
13- Yûsuf'un Mısır'a Gelişi	137
14- Yûsuf'a Şahitlik Eden Çocuk	137
15- Konuşan Devenin Sahibi	137
16- Arabın Devesi	137
17- Reyhan'ın Müslüman Oluşu	137
18- Yûsuf'un Halkın Önüne Çıkması	138
19- Züleyha'nın Müslüman Oluşu	138
20- Züleyha'nın Eski Haline Gelmesi	138
21- Ya'kub'un Oğullarının Mısır'a Varmaları	138
22- İbn-i Yâmin'e Verilen Bileziğin Değeri	138
23- Yâmin'in Çocukları	138
24- Yâmin'in Yüküne Saklanan Tas	139

25- Yûsuf'un Öfkelenmesi	139
26- Yûsuf'un Kardeşlerini Korkutması	139
27- Yûsuf'un Gömleği	139
28- Yakûb'a Yûsuf'un Gömleğinin Kokusunun Ulaşması Hazırlığı	139
29- Yakûb'un Hazırlığı	139
30- Yûsuf ve Züleyhâ'nın Vefatları	140
31- Hatime	140
SONUÇ	141
BİBLİYOGRAFYA	144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1- Metin Kuruluşuyla İlgili Açıklamalar	148
2- Metin	150
Mukaddime	150
Birinci Meclis	156
İkinci Meclis	167
Münâcât-ı Yûsuf	174
Üçüncü Meclis	175
Dördüncü Meclis	182
Beşinci Meclis	184
Altıncı Meclis	198
Yedinci Meclis	206
Sekizinci Meclis	210
Dokuzuncu Meclis	214
Onuncu Meclis	217
Onbirinci Meclis	224
Onikinci Meclis	231
Onüçüncü Meclis	139
Ondördüncü Meclis	151
Onaltıncı Meclis	258
Onyedinci Meclis	263
Onsekizinci Meclis	265
Ondokuzuncu Meclis (İlâtime)	267
İNDEKS	273
EKLER	

KISALTMALAR

Ank.	Ankara
AKM.	Atatürk Kültür Merkezi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
Bas.	Basımevi
C.	Cilt
D.�.B.	Diyanet İ�leri Başkanlığı
Enst.	Enstitü
Fak.	Fakülte
�.	�icri
Haz.	Hazırlayan
�z.	�lazret
�.A.	�slam Ansiklopedisi
Üst.	�stanbul
Kay.	Kayseri
Ktp.	Kütüphane
M.	Miladi
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
�zl.	Özel
s.	Sayfa
T.D.E.T.	Türk Dili Edebiyatı Dergisi
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
T.E.T.	Türk Edebiyatı Tarihi
T.K.A.E.	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
T.Y.K.	Türkçe Yayınlar Kataloğu
�n.	Üniversite
vr.	Varak
yy.	Yüzyıl
Yay.	Yayınevi

KULLANILAN TRANKSRİPSİYON ALFABESİ

Uzun sesliler:

Â â , İ î , Ō ô , Ū ū

Vâv-ı ma'dûleler (Okunmayan vavlar) :

Hâce , Hâvâce خواجه

Vasıl hemzesi : '

Ayn : ء

İzâfet ve sıfatlar : (-)

Ṣ ṣ ث

Ḥ ḥ ح

Ḫ ḫ خ

Ẓ ẓ ذ

Ṣ ṣ ص

Ẓ ẓ ض

Ṭ ṭ ط

Ẓ ẓ ظ

Ḫ ḫ غ

Ḫ ḫ ق

Ḫ ḫ ك

GİRİŞ

A- MESNEVİLERE GENEL BİR BAKIŞ

“Mesnevi”nin sözlük manası “ikişer ikişer, ikili” demektir. Her beytin mısraları, kendi aralarında birbiriyle kâfiyeli olan ve aruz bahirlerinin en kısa kalıplarıyla yazılan uzun bir nazım şeklidir. Bu biçimde yazılan eserlere Mesnevi adı verilir.

Mesnevilerde, kaside ve gazel gibi her beytin sonunda aynı kafiye bulundurmak mecburiyeti yoktur. Bunun içindir ki, Mesnevi, şekli en kolay bir nazım biçimidir. Bu kolaylıktan yararlanan şâirler, kendi duygu ve düşüncelerini kolayca ifade etme imkanı bulmuşlar ve bu imkan dolayısıyla da her mevzuda uzun manzumeler, hatta kitaplar vucuda getirmişlerdir.

I- Mesnevilerin Tarihi Gelişimi

Mesnevi şekli, İran edebiyatının mahsulüdür. Önceleri Araplarda ve Türklerde bu edebiyat biçimi olmadığı halde, sonradan İslâmiyetin yayılmasıyla bu milletlere geçmiştir. Araplar mesnevi biçimine “müzdeviç” adını vermektedirler. Türkler ise, İran edebiyatından geldiği şekliyle bu biçime “Mesnevi” demişlerse de, bir başka rivayete göre, Mesnevi şekli ilk olarak Türklerden İranlılara geçmiştir. Çünkü eski Türklerin sazla okudukları, adına “koşuk” dedikleri manzumeler Mesnevi şeklinde idi¹.

İlk mesnevilerin, dâstân ve hikaye mevzularında kitaplar yazıldığı, İran edebiyatında başladığı, X. yy. da Buhara’da yetişen Rûdegî’nin, **Kelile ve Dimne**’yi Hintçe’den Farsça’ya tercüme ettiği ve XI. yy. Fırdevsî’nin 60 bin beyitlik 30 cilt tutan **Şehnâme** adındaki eserini yazdığı bilinmektedir.

Türklerde ilk mesnevi, XI yy. da büyük Türk bilgini Yûsuf İlas Hacib tarafından Türk dili ve aruz vezni ile yazılan **Kutadgu Bilig** adlı ahlâkiyat ve ictimaiyâta dair eserdir². Bundan sonra Genceli Şeyh Nizâmî **Penç Genç** (Beş Hazine) ismini verdiği manzum beş kitap yazdı ki, hepsi de Mesnevi şeklindedir.

¹ Tahirül Mevlevî, **Edebiyat Lugatı**, İstanbul, 1973, s. 99.

² Tahirül Mevlevî, **a.g.e.**, s. 99.

Nizami'den sonra "Hamse-nüvîslik" yani beş tane manzum kitap yazmak, şairler arasında önem kazandı. Gerek İran ve gerekse Türk şairlerinden bazıları bu geleneğe uydular. Hemen birçoğu da aynı mevzulara dâir mesneviler yazdılar. Husrevî Dehlevî, Molla Câmî, Ali Şîr Nevâyî, Behîştî, Taşlıcalı Yahya Bey ve Nev'îzâde Atâyî Acem, Çağatay ve Türk hamsecilerinin en meşhurlarındandır.

İslâmiyetten önceki şâirler "dâstân" ve "efsâne" gibi kendilerine has olayları yazdıkları halde, İslâmiyetin kabulünden sonra bu konular Kur'ân-ı Kerim'de geçen tarihî menkâbelerin ve kıssaların bazıları bu edebiyatın mevzuları olmuştur. Tevrat'ta anlatılmış olan Yûsuf ve Zelihâ kıssası, daha sonra Kur'ân'da 12. Sûre'nin adı olmuş ve bu sûrede Yûsuf'un başından geçen olaylar bir hikaye bütünlüğü çerçevesinde en güzel biçimde anlatılmıştır. Kur'ân'da "en güzel kıssa" olarak beyan edilen Yûsuf hikayesi, şâirlerin Kur'ân'dan aldıkları ilhamla Yûsuf ve Zelihâ mesnevilerini yazmakta âdetâ birbirleriyle yarışmalarına sebep olmuştur.

Bu konu üzerinde şairlerin fazlaca durmalarının sebebi, Yûsuf peygamberin bir erkek güzeli olarak efsâneleşen şahsiyeti; kardeşleri tarafından ucuz bahaya köle diye satılması; uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Mısır Aziz'ine yüklü para karşılığında tekrar satılması; kendisine aşık olan Züleyha'ya yüz vermediği için iftiraya uğrayarak zindana atılması; Firavun'un rüyasını yorumladıktan sonra köle olarak girdiği zindandan Firavun yanına tam yetkili olarak dönmesi; bolluk ve kıtlık yıllarını çok iyi değerlendirerek Mısır halkına karşı adil davranması; fırsat eline geçtiği zaman kendisine karşı acımasız olan kardeşlerine hoşgörülü davranmasıdır. Bununla beraber Yakub peygamberin çok sevdiği evladından ayrılması ve bu uğurda çektiği bunca cileler de sayılabilir.

Ayrıca, gördüğü bir rüya neticesinde yurdundan ve yuvasından ayrılıp Mısırdaki sevdiğine kavuşacağını zanneden Züleyha'nın hayal kırıklığına uğraması, yıllar sonra Yûsufu bulması ve sevdiğini buldum zannıyla ona meyletmesi, sevgisine karşılık bulamayınca da çeşitli hilelere başvurması ve Yûsuf'a iftira etmesi gibi olaylar da hikayenin yazılmasına sebep olmuştur.

Özellikle Yakûb ve Yûsuf gibi baba-oğul peygamberlerin bir insanın çekebileceği en büyük acı ve çileleri çekmeleri, bu olumsuz olaylar karşısında Allah'tan ümit kesmemeleri, bilhassa Yûsuf peygamberin her türlü hile karşısında, iman, ahlak, iffet ve namus âbidesi olarak kalıp, kadın, nefis ve şeytan tuzağına düşmemesi de şâirleri, bu hikayı yazmaya yöneltmiştir³.

Mesnevi nazım şeklinin Türk edebiyatına, İran edebiyatından geçtiğini yukarıda belirtmiştik. Bu konuda Türk şâirlerini en çok etkileyen İran şâirleri ve eserleri sırasıyla şunlardır.

Feridüddîn-i Attar (1119?-1193?), **Husrev-nâme** (Gül ü Husrev), **Esrâr-nâme**, **Mantıku't- Tayr**, **Musîbet-nâme**, **Îlâhî-nâme**, **Bülbül-nâme**, **Pend-nâme** ve **Cümcüme-nâme** gibi mesnevi kitapları. Nizâmî'nin (1150?-1214?), **Mahzenü'l- Esrâr**, **Husrev ü Şirin**, **Leylî vü Mecnûn**, **Heft-peyker**, **İskender-nâme** gibi beş mesneviden oluşan hamsesiyle Türk edebiyatı üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Emir Husrev (öl. 1325) ise, **Matla'u'l- Envâr**, **Şirîn u Husrev**, **Mecnûn u Leylî**, **Heft-behişt** ve **Âyîne-i İskenderî** gibi mesnevileriyle; Molla Câmi'nin (öl. 1492), **Silsiletü'z-Zehab**, **Selâman u Ebsâl**, **Tuhfetü'l-Ahrâr**, **Yûsuf u Züleyhâ**, **Suhbetü'l- Ebrâr**, **Leylî vü Mecnûn**, **Hıred-nâme-i İskender** isimli mesnevileriyle Nizâmî'den sonra Türk şâirleri üzerinde en çok etkili olan İran şâiridir. Ayrıca **Mesnevi** isimli farsça kitabıyla Türk şâirleri üzerinde çok etkili olan Türk mutasavvıfı Mevlânâ Celalüddîn-i Rûmî (1207-1273)'yi de saymalıyız⁴.

II- Mesnevilerin Düzenleniş Biçimi

Mesnevilerin, hangi dilde yazılırsa yazılsın mutlaka uyulması gereken bir plan ve düzenleniş biçimi vardır.

A. Giriş bölümü

B. Konunun işlendiği bölüm

³ Kutub, Seyyid, **Fizılâl'il-Kurân**, Hikmet Yay., C. VIII, İstanbul, 1968, s. 313.

⁴ Ateş, Ahmet, "Mesnevi", İ.A., M.E.B., Yay., C. VIII, İstanbul, 1965, s. 127-133.

C. Bitiş bölümü.

Bu konuda aşağıda vereceğimiz bilgiler, büyük ölçüde İsmail Ünver'in Mesnevî tasnifine göre esas alınmıştır⁵.

1- Giriş Bölümü:

Bu bölümde, besmele, tevhid, münâcât, nâ't, mîrâc, mûcizât, medh-i çihâr-ı yâr, padişah için övgü, devlet büyükleri için övgü ve bölümün sonunda da sebeb-i telif veya sebeb-i kitap gibi bölümler işlenir.

2- İşleniş Bölümü:

“Âğâz-ı dâstân”, “âğâz-ı kıssa”, “âğâz-ı kitâp” gibi başlıklar altında işlenen kısımlar mesnevilerin ana bölümleri kabul edilirler. Bu sebeptendir ki, mesnevileri yazıldıkları amaçlara göre dört kısma ayırarak incelemek gerekir.

Birinci grup mesneviler:

a) Dînî mesneviler, Sûre tercümesi ve şerhleri, kırk hadis tercüme ve şerhleri, yüz hadis tercüme ve şerhleri, ilmi-haller, mevlidler, hicret-nâmeler, mi'râciye, velât-ı nebi, hilye, Muhammediye ve dinî öğütler veren eserlerdir⁶.

b) Tasavvufî mesneviler, Mevlânâ'nın Mesnevî'si çeviri ve şerhleri, evliya menkâbeleri, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Rûşenî gibi şâirlerin mesnevileridir.

c) Ahlâkî mesneviler, çocuklara eğitim vermek amacıyla yazılmış mesneviler, temsil yoluyla öğüt veren mesneviler, insanın fikrî yapısıyla ahlâkî yönü arasında ilişki kuran mesnevilerdir.

d) Ansiklopedi niteliğinde olan mesneviler.

İkinci Grup Mesneviler:

a) Konusunu tarihten alan mesneviler, belli bir dönemin olaylarını, savaşlarını ve fetihlerini işleyen mesnevilerdir.

⁵ Ünver, İsmail, “Mesnevî”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri), Sayı: 415-416-417, Ankara, 1986, s. 430- 563.

⁶ Çelebioğlu, Amil, “XIII-XIV. Yüzyıl İlk Yarısı Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri”, III. Uluslararası Mevlana Semineri (Mevlana Tesiri), Konya, 1978, s. 19-22; Karahan, A.Kadir, İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis, İstanbul, 1954.

b) Konusunu menkâbelerden alan mesneviler, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin savaşları, **Battal-nâme**, **İskender-nâmeler**, manzum **Şeh-nâme** çevirileri gibi mesnevilerdir.

Üçüncü Grup mesneviler:

Ana teması aşk ve macera olan ve sanat yönü ağır basan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden mesnevilerdir. Bu tür mesnevilerin konuları genellikle İran ve Arap edebiyatlarından alındığı görülür. **Yûsuf u Zelihâ**, **Leylâ vü Mecnûn**, **Husrev ü Şirin**, **Ferhad u Şirin**, **Süheyl ü Nevbahar**, **İşk-nâme**, **Vâmık u Azrâ**, **Şâh u Gedâ**, **Mihr ü Mâh**, **Gül ü Bülbül**, **Beng ü Bâde**, **Şem' ü Pervâne**, **Gül ü Husrev**, **İşret-nâme**, **Hayrâbâd**, **Gûy u Çevgân** gibi mesneviler bu grupta sayılabilir.

Dördüncü Grup mesneviler:

Bu grup mesneviler, şâirlerin bizzat görüp yaşadıkları olayları anlatan, kişileri, meslekleri, düğünleri ve şehirleri tavsif eden mesnevilerdir. Örnek olarak Ta'rif-nâmeler, Sûr-nâmeler, Sergüzeşt ve Şehr-engizler veya yöresel tasvirler söylenebilir.

3- Bitiş Bölümü:

Bu bölümde, çoğunlukla "hâtîme" sözü yer alır. Başlıkların ya Arapça kurala göre Hâtîmetü'l- kitâb veya Farsça kurala göre Hâtîme-i kitâb şeklinde yazılmış olduğu görülür. Bitiş bölümünde şu konular işlenmektedir:

1. Tanrı'ya hamd ü senâ ve dua
2. Sultana övgü ve dua
3. Şâirin kendini ve eserini övmesi
4. Tanınmış mesnevi şâirlerini anması
5. Şâirin eserine koyduğu ad
6. Mesnevinin beyit sayısı
7. Mesnevinin yazılışıyla ilgili tarihler
8. Okuyucudan hayır dua istenmesi

9. Mesnevinin vezni.

III- Dil ve Anlatım Bakımından Mesneviler:

Mesneviler yazıldıkları dönemlerde aynı devirde yazılan diğer eserlere göre dil bakımından daha sade oldukları görülür. Bundan dolayı dil açısından önemleri büyüktür. Mesneviler kendi bünyelerinde anlatım bakımından üç ayrı bölümde değerlendirilirler.

a) Başlıklar: Türk mesnevilerinde başlıklar, Türkçe, Arapça, Farsça yazıldıkları gibi, bazı mesnevilerde başlık yerlerinin boş bırakıldığı görülür.

b) Mesnevîlerin giriş bölümünde dilin, genellikle daha ağır olduğu görülür. Bunun sebebi de bu bölümün Tanrı, peygamber, din ve devlet büyükleri için yazılmış şiirlerden meydana gelmeleridir.

c) Mesnevîlerde konunun işlendiği bölümün dili, diğer kısımlara göre daha sadedir. Çünkü yazar bu bölümde meramını Türkçe kelimelerle ifade etmeye çalışmaktadır⁷.

IV- Mesnevilerde Kullanılan Motifler

Genellikle aşk ve macera mesnevilerinde kullanılan motifler şöyle sıralanabilir:

1. Çocuğu olmayan Padişah: Herşeye sahip olan büyük bir ülkenin padişahının oğlu olmaz. Padişah bu durumuna üzülür. Özellikle masallarda geçtiği gibi bilginler, padişahın derdine çare bulmak için her türlü yola başvururlar.

2. Düş görme: Yûsuf u Züleyha, Leyla vü Mecnun hikayelerinde olduğu gibi, bu durum, mesnevi kahramanının doğum, aşkı veya hayatı ile ilgilidir.

3. Kılık değiştirme: Bu motif aşk ve macera mesnevilerinde sık kullanılan bir motiftir. Erkek kahramanlar, dilenci, çoban, kadın kahramanlar ise

⁷ Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri), T.D.K., Yay., Ankara, 1986, Sayı: 415-416-417, s. 430-463.

yüzleri örtülü erkek kıyafeti giyerek gizlenmeye çalışırlar. Süheyl ü Nevbahar ve Husrev ü Şîrin’de olduğu gibi.

4. Resimde görüp aşık olma: Mesnevi kahramanları umumiyetle resimde gördükleri kişilere aşık olurlar. Mâil Şah ile Ebugüneş’de görüldüğü gibi olay kahramanları umumiyetle resimlerde gördükleri veya gösterildikleri güzele aşık olurlar.

5. Mektuplaşma: Gülşah ile İskender de olduğu gibi bütün aşk mesnevilerinde görülen bu motif, bazan kuşlar, bazan kocakarılar ve bazan da atılan oklarla gerçekleşir.

6. Girilmemesi gereken yer: Bu motif genellikle masallarda geçer. Sarayda bir çok oda içinde bir oda vardır ki, buraya girmek yasaktır. Ancak mesnevi kahramanı oraya girince ya bir resim ya da bir güzelle karşılaşır ona hemen aşık olur.

7. İnsan olmayan varlıklarla konuşma: Mesnevi kahramanlarının sıkıntılı, üzüntülü ve darda kaldıkları durumda ya dertlerini onlara anlatmak ve ya onlardan meded ummak için baş vurdukları bir durumdur. Bu olaylar genellikle masallarda ve hikayelerde sıkça raslanan bir motiftir.

V- Mesnevilerin Şekil Özellikleri ve En Çok Kullanılan Kalıplar:

Mesnevilerin kendine has bir yazılış tarzı vardır. Genellikle her yazar bu kurala uyar. Mesneviler, kendi arasında kafiyeli olarak **aa, bb, cc...** gibi beyitlerden oluşur. Mesnevilerde uzun kalıplar kullanılmaz, kısa kalıplar kullanılır. En çok kullanılan kalıplar şöyle sıralanabilir:

Me’ûlû / mefâilün / fa’ûlün

Fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Fi’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün

Fe’ilâtün / mefâ’ilün / fe’ilün

Mefâ’ilün / mefâ’ilün / fa’ûlün

Fa'ûlün / fa'ûlün / fa'ûlün / fa'ûl⁸.

B- YÜZYILLARA GÖRE TÜRK MESNEVİLERİ

Türk Edebiyatında mesnevilerin gelişimi hakkında genel bir fikir vermek için üzerinde çalıştığımız eserin, yazıldığı tahmini yüzyıl olan XIII. ve XIV. yüzyıl mesnevilerini burada liste halinde veriyoruz.

Türk dünyasında yazılan Türkçe mesnevileri genel olarak iki bölümde incelemenin daha uygun olacağı kanatindeyiz. Bunlardan biri Anadolu dışında kalan Türk bölgelerinde yazılan mesneviler, diğeri de Anadolu sahasında yazılmış mesnevilerdir.

A) Anadolu dışında Türk dünyasında yazılan Mesneviiler: Anadolu sahası dışında yazılmış Türkçe mesnevilerin yüzyıllara göre dağılımları şöyledir:

a) XI. yy. da Türkistan'da yazılan ilk mesnevi, Yûsuf Has Hâcib tarafından kaleme alınan **Kutadgu Bilig**'dir. Ancak bu eserde Türk halk nazım şekilleri ile kaside biçimlerine de tesadûf olunur⁹.

Kutadgu Bilig'in yazılmasından çok uzun bir ara geçtikten sonra Türk edebiyatının en eski eserleri arasında görülen çok miktarda mesnevilere tesadûf olunmaktadır¹⁰.

b) XIII. yy. da Harezmi veya Kırım bölgesinde Şâir Ali tarafından yazılmış olan **Kıssa-i Yûsuf** adlı eser, Türklerde yazılan ilk Yûsuf u Züleyhâ olarak kabul edilmiştir¹¹. Bundan başka Kırım bölgesinde, Kırımlı Mahmud tarafından yazılmış olan Kıssa-i Yûsuf adlı eser kaybolmuş ve zamanımıza kadar da ele geçmemiştir¹². Haliloğlu Ali'nin Kıssa-i Yûsuf' adlı eseri ise te'lif olmayıp,

⁸ Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, T.D.K. Yay., Ankara, 1983, s. 167; Ünver, İsmail, "Mesnevi", **Türk Dili**, s. 430.

⁹ Ateş, Ahmet, "Mesnevi", İ.A., M.E.B., Yay., C. VIII, İstanbul, 1965, s. 127-133.

¹⁰ Bkz., Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf Hikayesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları**, Türkiyat Enst., Basılmamış Doktora Tezi, No: 402, İstanbul, 1953, s. 166-167.

¹¹ Ertaylan, İ.Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ", **T.D.E.D.**, C. III, Sayı: 1-2, İstanbul, 1948, s. 221.

¹² Ertaylan, a.g.m., s. 216-221.

Kırımlı Mahmud'un **Kıssa-i Yûsuf**'unun Türkçeye tercümesidir¹³. Altınordu sahasında Kutb'un yazmış olduğu **Hüsrev ü Şirin** adlı mesnevisi de ilk mesneviler arasında sayılabilir¹⁴.

c) XIV. yy. da Semerkand şehrinde Dur Big tarafından yazılmış olan **Yûsuf u Züleyha** adlı mesnevinin tamamı elde mevcut olmadığı için esaslı bir tetkik yapılamamıştır. Adı geçen eserin Hamidî'nin **Yûsuf u Züleyha**'sı ile benzerlikleri mevcuttur¹⁵. Belh şehrinde Hamidî tarafından Türkçeye tercüme edilen **Yûsuf u Züleyhâ**'nın aslı ise, mensur Farsça bir **Yûsuf u Züleyhâ**'dır. Bu eser daha sonra Hamidî tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁶

B) Anadolu sahasında yazılan mesneviler: Aslen Türk olduğu halde **Mesnevi** adlı eserini Farsça yazan Mevlânâ Celaleddin Rûmî'yi çıkaracak olursak, ilk dönemde Anadolu sahasında mesnevi yazan şâirleri, yüzyıllara göre şöyle sıralayabiliriz:

a) XIII. yy. da Ahmed Fakih'in yazmış olduğu pek kısa **Çarh-nâme**'si ile Şeyyad Hamza'nın, **Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm ve Hâzâ Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübârek**¹⁷ isimli eseri, Aksaraylı Mahmud'un **Dâsitân-ı Kıssa-i Yûsuf'u**¹⁸, Süle Fakih'in **Yûsuf u Züleyhâ**'sını¹⁹ sayabiliriz.

b) XIV. yy. da Gülşehri'nin **Mantıku't- Tayr**'ı ile Âşık Paşa'nın **Garib-nâme**'si, Hamzavî'nin **Kıssa-i Yûsuf u**, Garip mahlaslı bir şâir'in **Yûsuf u**

¹³ Dolu Halide, **Menşeiinden Beri Yûsuf Hikayesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları**, s.166-167; Ertaylan, İ. Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ", **T.D.E.D.**, 216-221.

¹⁴ İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, (Birinci Baskı), Birlik Yay., Ankara, 1985,

¹⁵ Dolu, Halide, "Yûsuf Hikayesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshaları", **T.D.E.D.**, C. IV, İstanbul, 1952, s. 434-435

¹⁶ Dolu, Halide; Aynı makale "Yusuf Hikayesi Hakkında ...", **T.D.E.T.**, s. 434-435.

¹⁷ Dilçin, Dehri, **Yusuf ve Zeliha**, T.D.K. Yay., İstanbul, 1946.

¹⁸ Okuyucu, Cihan, **Rasim Deniz Özel Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Katoloğu**, (Yayınlanmamış Çalışma), Kayseri, s. 5.

¹⁹ Banarlı, N. Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.B., Yay., C. I, İstanbul, 1971, s. 322; Levend, A. Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi, Giriş**, T.T.K. Yay., C. I, (İkinci Baskı), Ankara, 1984, s. 129; Kocatürk, V. Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara, 1970, s. 149; Erzurumlu Darir, **Kıssa-ı Yûsuf**, (Haz.: Leyla Karahan), T.D.K., Yay., (Birinci Baskı), Ankara, 1994, s. 12; Onur, M. Naci, **Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ**, (Atatürk Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1982, s. 5-29; Mes'ud bin Ahmed, **Süheyl ü Nevbahar**, (Haz.: Cem Dilçin), A.K.M. Yay., Ankara, 1991, s. 2-3.

Züleyha'si²⁰, Mes'ud bin Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahar*'i²¹, Erzurumlu Darir'in *Kıssa-i Yûsuf*'u²², Fahrî'nin *Husrev ü Şirin*'i²³, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hürşid-nâme*'si²⁴, Mehmed'in *İşk-nâme*'si²⁵, Tutmacı'nın *Gül ü Husrev*'i, Ahmedî'nin *Cemşid ü Hürşid*²⁶ ile *İskender-nâme*'si²⁷ bilinen mesnevilerdir.

Türk şâirleri tarafından aruz vezniyle yazılan yukarıdaki mesneviler çalışmamızın dışında olduğundan biz burada hece vezniyle yazılan mesneviler üzerinde durmayı uygun bulduk. Bu çalışmamızda konu bakımından Mesneviler içinde saydığımız, biçim bakımından Halk edebiyatı şekliyle yazılan Yusuf u Züleyhalar üzerinde duracağız.

Türk edebiyatında hece ölçüsüyle yazılan Yûsuf kıssalarının sayısı üçtür. Bunlar dan birincisi Şâir Ali'nin Yûsuf kıssası, ikincisi Kırımlı Mahmud'un Yûsuf kıssası, üçüncüsü de Haliloğlu Ali'nin Yûsuf kıssasıdır.

a) Şâir Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*: Bu eser'in ölçüsü 6+6=12'lik hece ölçüsü ile yazılmıştır. Bilindiği üzere bu ölçü meşhur mutasavvıf Ahmed Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*'te kullandığı ölçüdür. Ahmed Yesevî'nin müridleri, genellikle bu ölçüyü kabul edip şeyhlerinin geleneğini sürdürmüşlerdir.

Ahmed Yesevî'nin *Hikmetleri* arasında 3+4=7'li hece ölçüsüne de rastlamak mümkündür. İster 12'li, ister 7'li heceyle yazılmış olsun *Divan-ı Hikmet* ve onu takip eden şîirlerin hece vezni ile yazılmış olmaları bakımından önemi büyüktür. Birçok araştırmacıya göre özellikle Şâir Ali'nin *Kıssa-i Yusuf*'u Türkler'de yazılan ilk Yûsuf u Züleyha²⁸ olması bakımından önemi çok büyüktür. Bu konudaki ayrıntılar ilgili bölümlerde anlatılacaktır. Eser, kendinden sonra aynı konuyu yazan şairler üzerinde oldukça etkili olmuştur. Şâir Ali, Farsça ve Arapça yazılmış kitapları görüp tetkik ettiği halde Yesevî geleneğine uyarak eserini, 12'li

²⁰ Ünver, İsmail, "Mesnevî", *Türk Dili ...*, Sayı: 415-417, s. 458.

²¹ Mes'ud bin Ahmed, *Süheyl ü Nevbahar*, s. 3.

²² Erzurumlu Darir, *Kıssa-i Yûsuf*, (Haz.: Leyla Karahan), Ankara, 1994.

²³ Mes'ud bin Ahmed, *Süheyl ü Nevbahar*, s. 4.

²⁴ Şeyhoğlu, Mustafa, *Hürşid-nâme*, (Haz.: Hüseyin Ayan), Atatürk Üniv. Yay., Erzurum, 1979.

²⁵ Yüksel, Sedit, *İşk-nâme*, Ankara Üniv., D.T.C.F., Yay., Ankara, 1965, s. 41.

²⁶ Ahmedî, *Cemşid ü Hürşid*, (Haz.: Mehmet Akalın), Atatürk Üniv. Yay., Ankara, 1973.

²⁷ Ahmedî, *İskender-nâme*, (Haz.: İsmail Ünver), Ankara 1983.

hece ve dörtlüklerle kaleme almıştır. Bu konu, gerek edebiyat tarihi, gerekse dil tarihi açısından oldukça önemlidir.

Ali'nin Kısıa-i Yusuf'u Bak nüshasında H. 609 /M.1212 yazıldığı iddia edilirse de, çoğu nüshalarda H.630 / M. 1233 te yazıldığı kaydı mevcuttur. Ancak Ali'nin yazdığı Kısıa-i Yûsuf'un orijinal nüshası zamanımıza kadar gelememiştir. Bu eserin Berlin, Dresten olmak üzere çoğunluğu Volga boyunda ve Kırım'da, istinsah edilmiş, birbirinden farklı bir çok nüshası vardır. Yakın senelerde bulunan Bak nüshasını, yyına hazırlayan Prof. Dr. Ferhad Zeynelof, eserin beşbin mısraya yakın olduğunu belirtir. Zeynelof bu eserin Tatarca yazıldığı fikrine karşı çıkar ve şöyle bir sonuca ulaşır: "Ali'nin Kısıa-i Yusuf'u XIII. yy. Oğuz grubu dillerinin leistik, fonetik ve gramatik hususiyetlerini kendinde toplayan, daha çok Azerbaycan dili (kısmen de Türkmen ve Türk) hususiyetlerini aksettiren eşsiz bir abidedir"²⁹ demek suretiyle Ali'nin Harezmi olabileceği görüşünde olanlardan ayrılır. Bu görüşlerin herbiri birer değer olmakla birlikte Ali'nin yaşadığı ve eserini yazdığı bölgenin Kırım olabileceği görüşü ağır basmaktadır. Çünkü Ali'nin tesirinde kalan Kırımlı Mahmûd ve Haliloğlu Ali de aynı bölgede yaşamış, eserlerini burada yazmış olmalıdır. Ali, Kırımlı Mahmud ve Haliloğlu Ali'nin eserleri tetkik edildiği zaman Halk edebiyatı tarzında yazılmaları yanında muhteva, motif ve işleniş bakımından da çok az bir farkla birbirine benzerler. Bu durum her üçünün de aynı kültür çevresinden olduklarını ve aynı kültür menbasından beslendiklerini düşündürmektedir.

b) Kırımlı Mahmud'un Kısıa-i Yûsufu: Kırımlı Mahmud da 7'li heceyle ve dörtlüklerle manzum bir Yûsuf hikayesi yazmıştır. Ancak, yazdığı eserin orijinali kayıp olduğundan ve zamanımıza kadar da bulunamadığından eser hakkındaki bilgilerimiz, kaybolan kitabın tercümesi olan, Haliloğlu Ali'nin Kısıa-i Yûsuf adlı eserine dayanmaktadır. Mahmud'un eserinin mütercimi Haliloğlu Ali, tercüme ettiği kitabında kendisine ait olan şu dörtlüklerde:

²⁸ Banarlı, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, s. 283-284; Ertaylan, İ. Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf'u Züleyhâ", *T.D.E.D.*, C. III, Sayı: 1-2, s. 221.

²⁹ Zeynelof, Ferhad, "Ali'nin Kısıa-i Yusuf'u", *Kardaş Edebiyatları*, (Kril Alfabesinden Aktaran: S. ağın), Sayı: 9, Erzurum, 1985, s. 42-45.

“Bu kitabı dönderen	Ol Haliloğlu Ali
Kırım dilin gideren	Yedi divandur eli
Türkî dile getüren	Ol düzdi Türkî dili
Çok zahmet görme diyü	Deşt dilinden dönderü” (1410)

demektedir.

Haliloğlu Ali, Türkçe konuşan ahalinin okumakta ve anlamakta fazla zahmet çekmemesi için eserini Kırım Dili (Deşt Dili)’nden Türkçe’ye tercüme ettiğini yazmaktadır. Tercüme kitabının sonlarına doğru Kırımlı Mahmud’un öldüğü ve okurlarından onun için hayır dua etmelerini istediğinden anlaşıyor ki, tercüme olan bu kitabın aslı, Kırımlı Mahmud’a aittir. Kıssa-i Yûsuf’da Yedinci Meclis’in ilk kıtasının birinci mısrasında “Kırımludan işit söz - Andan yana dutgıl yüz” ifadesinden de açıkça anlaşılabacağı üzere bu tercümenin aslı Kırımlı Mahmud’un eseridir. Fakat Mahmud’un bu eseri kaybolmuş, bütün araştırmalara rağmen izine rastlanamamıştır. Bundan dolayı eserin yazılış tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur³⁰. Ancak Kırımlı Mahmûd’un kaybolan eserinin yazılış biçimi, tercümesinden anlaşılabacağı üzere 7’li hece vezni ile olmalıdır. Çünkü Haliloğlu Ali, onun eserinin sonunu tamamladığını “hem yine âhirini - hatm idem Allah diyü” mısralarında açık bir şekilde söyler. Haliloğlu Ali, kendisine ait olan orijinal beyitleri 7’li hece vezniyle yazmış olduğundan eserin bütünlüğü içinde Kırımlı Mahmud’un Kıssa-i Yûsufu da 7’li heceyle yazılmış olmalıdır.

Bilindiği üzere bu vezin Türk halk nazım biçimleri arasında en eski vezinlerden biri olup, Alp Er Tunga için yazılmış Sagu’da³¹ da görülmektedir. En eski yazma kitaplar arasında bulunan “İlâhî veya “Destân” başlıklarıyla yazılmış

³⁰ Agah Sırrı Levend, bu şiiri XIV. yy. şiirlerinden kabul eder. Bkz., *Türk Edebiyatı Tarihi, Giriş*, s.128.

³¹ Tekin, Talat, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, T.D.K. Yay., Ankara, 1989, s. 1-11; Banarlı, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, s. 265.

bir çok şiirler de 7'li hecelidirler³². Anadolu sahasında söylenen bir çok manilerin de 7'li hece vezniyle söylendiği bilinmektedir.

İslâmiyetten önceki Türk şiirlerinde kullanılan 7'li hece ölçüsü İslâmiyete yeni girmiş olan Türkler tarafından da çokça kullanılmış ve bu şekliyle bir çok eserler vücuda getirilmiştir. Henüz aruz veznini benimsememiş olan Türk şâirleri bu şekli severek kullanmış ve eserlerini de kendi özüne uygun, kendi kültürüne has vezinle yazmış oldukları bilinmektedir. Kırımlı Mahmûd da Kıssa-i Yûsuf adlı eserini bulunduğu çevrede kendi dili olan Deşt Dili'yle ve Türk Halk edebiyatı nazım türü olan hece ölçüsüyle yazmış olmalıdır. Eserin orijinali bulunmadığına göre, bu eserin yazılış tarihini XIV. asır olarak kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü eserin tercümesi olan Haliloğlu Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'unun XIII. veya XIV. asırda yazıldığı hususunda tereddütler vardır. Hal böyle olunca Kırımlı Mahmûd'un orijinal eserini daha önceki asırlara götürmek akla daha uygun düşmektedir. Adı geçen eserin yazılış biçimi de bu fikrimizi doğrulamaktadır.

c) Haliloğlu Ali'nin **Kıssa-i Yûsuf** adlı eseri: Kırımlı Mahmud'un Türk Halk edebiyatı nazım şekli olan 7'li hece vezniyle ve dörtlüklerle yazdığını kabul ettiğimiz eserini, aynı nazım ve aynı vezin ölçüsüyle Türkçeye tercüme eden Haliloğlu Ali'dir. Onun, eserini nerede ve hangi tarihte kaleme aldığı bilinmemektedir ve tercüme ettiği kitabının orijinal tercüme nüshası da mevcut değildir. Bulabildiğimiz üç ayrı nüsha ise tercümenin istinsahıdır. Bu nüshalardan 995 tarihli olanı Paris Bibliothèque Nationale'de olup müstensih'in ismi yoktur. Eserin yazıldığı yer ise "Vilâyet-i Öndüz dahi bilâd-ı Üstürğon" (Estergon?) olarak kayıtlıdır.

İkinci nüsha: Raif Yelkenci nüshası olup, istinsah kaydı olarak, "sene H. 1235 Muhibb-u Sâdık-ı yekder akrabasından el-fakirü'l-hakir es-Seyyid Ahmed b. Ömer hâlâ Dimedoka Kazasında Ahd-oğulları cemaati" yazılıdır.

³² Rasim Deniz, Özel Kütüphanesinde bulunan cönklerden Kaygusuz Abdal'ın **İlâhî Kaygusuz** adlı şiiri, (Vr., 44a- 47a) ile Derviş Mahlaslı bir Şâir'in **Kuşlar İlâhisi** adlı şiiri, (vr., 74a- 77b).

Üçüncü nüsha, Râsim Deniz nüshasıdır. İstinsah kaydı olarak “sene H. 1228 Hafız İsmail Efendi Ürgüp” kaydı vardır.

Ayrıca bir diğer nüsha Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi Âgah Sırrı Levend Koleksiyonu nüshasıdır. Bu nüshanın istinsah kaydı ve tarihi, Raif Yelkenci nüshasıyla aynı olduğu için ayrı bir nüsha olarak kabul etmedik. Biz metin kurarken bu üç nüshadan birincisini esas alıp diğerleriyle karşılaştırdık.

Haliloğlu Ali'nin yaptığı tercümenin yazılış tarihi ve sahası kesin olarak belli değildir. Kitap üzerinde ilk olarak mukayeseli gramer tetkiki yapan P. Falev³³, yazılış tarininin XIV. asır ve sahasının da Azarbaycan veya İran olduğunu kabul etmiş, A.Caferoğlu³⁴ da şivece Cenup Türkçesinin Azerî şivesine meyleden “Dede Korkud karakterinde bir eser” olduğunu söylemiştir. Brockelmann³⁵, eserin şivesine bakarak “Osmanlı edebiyatının ilk örneklerindendir” der. İ. H. Ertaylan³⁶ eserin “tamamiyle Osmanlıca olmadığını, içinde Azerî şivesine has olan kelimeler ve gramer hususiyetleri bulunduğunun âşikar olduğunu ve yazılış tarihi kat'î bir sarahatle bilinmediğine göre, ona Garp Türkçesi yadigarları demek daha doğru olacağını” söylemektedir. Fuad Köprülü³⁷ ise, bu eseri “Cenup Türkçesi” olarak kabul etmektedir. Haliloğlu Ali'nin tercümesi ve hatta kısmen de orijinal olan Kıssa-i Yûsuf'u Eski Anadolu Türkçesi görünümünde olsa da bir çok kelimeler, gramer hususiyetleri ve eserin istinsah yerlerinin çoğunluğu Kırım ve dolaylarına yakın olması hasibiyle Kıssanın Kırım çevresinde yaşayan oğuz Türkleri arasında yazıldığı zannedilmektedir. Bir başka ihtimal de Kırımdan göç etmiş olan Oğuz Türkleri tarafından getirilen orijinal kitabın aslı, Anadolu sahasında tercümesi yapılmış olabileceği düşüncesidir. Yukarıdaki düşüncelerin hepsi kesin bir delile dayanmadığından birer varsayımdan ileri gitmemektedir.

³³ Falev, P., *Staro Osmaniskiy Prevod “Krimskoy” Poemi*: Zabiski, I, s. 139-140; Bkz., Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 166.

³⁴ Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi Notları*, İstanbul, 1943, s. 116.

³⁵ Brockelmann C., “Zur Gramatik des Osmanisch Turkischen”, *ZDMG*, 70, s. 191, not 3.

³⁶ Ertaylan, İ. Hikmet, “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ”, *T.D.E.D.*, C. III, Sayı: 1-2, s. 211; Haliloğlu Ali, *Yusuf ile Züleyha*, (Yay: İ. H. Ertaylan), Raif Yelkenci Özel Ktp.sinden Faksimile, İstanbul, Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1960, s. 1-19.

Ancak bilinen ve kesin olan şey, gerek Şair Ali, gerek Kırımlı Mahmûd ve gerekse Haliloğlu Ali tarafından hece vezni ve dörtlüklerle yazılmış Yûsuf kıssaları, Türk edebiyatının bu türdeki bilinen ilk ve son örneklerdir.

XIII. ve XIV. yy. da Türk Halk edebiyatı nazım şekli olan hece ile yazılmış Yûsuf u Züleyha hikayeleri, daha sonraki devirlerde hece vezninden uzaklaşarak yerini aruz vezniyle yazılan mesnevilere bırakmıştır. Türk edebiyatının ilk örnekleri olan hece ile yazılan bu kıssaların, Türk edebiyatı tarihi kitaplarında yalnızca isimlerinden başka üzerinde durulmadığını görerek Türk edebiyatına faydalı olacağı düşüncesiyle Kırımlı Mahmûd'un yazdığı ve Haliloğlu Ali'nin tercüme ettiği Kissa-i Yûsuf adlı eser üzerinde çalışma gereğini duyduk. Çalışmamızın konusu olan Yûsuf hikayesinin Tevrat'tan başlayarak bütün kutsal kitaplarda yer almasından hareketle hikayenin önce Tevrat'ta geçen şeklini Kitab-ı Mukaddeslere bakarak inceledik. Ayrıca kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de bulunan Yûsuf Sûresi'nin tercüme ve tefsirlerini tarayarak hikayenin Tanrı tarafından indirildiği anlatım şeklini yazdık. Ayrıca bu iki kutsal kitapta anlatılan mevzuların farklarını da gösterdik.

³⁷ Dolu, Halide, "Yûsuf Hikayesi Hakkında ...", T.D.E.D., C. IV, s. 419-455; Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., (Birinci Baskı), İstanbul, 1928, s. 277.

BİRİNCİ BÖLÜM

A- TEVRAT VE KUR'AN'DA YÛSUF KISSALARI

Yûsuf kıssası kutsal kitaplardan Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de geçer. Bu kitaplardan en fazla Tevrat'ta bahsedilen Yûsuf kıssası, İncil'de çok az bahsi geçtiği halde, Kur'an-ı Kerim'de bir sûrenin tamamını teşkil edecek kadar geniş yer tutmaktadır. Tevrat ile Kur'ân'da geçen kısımların Türkçelerini buraya alarak aralarındaki farkları belirtmeyi uygun bulduk.

I- TEVRATA GÖRE YÛSUF KISSASI

Tekvin 37/ 1-36 numaralarında geçen Ayetler:

1. Yakub babasının gurbet diyarında, Kenan diyarında oturdu.
2. Yakub'un zürriyetleri bunlardır. Yûsuf onyedinci yaşında kardeşleriyle beraber sürüyü gütmekte idi ve o, genç olup babasının karıları Bilha'nın ve Zilpa'nın oğulları ile beraberdi ve Yûsuf onların fena sözlerini babalarına getirdi.
3. İsrail Yûsuf'u bütün oğullarından ziyade severdi, çünkü o ihtiyarlığının oğlu idi ve ona alaca entari yaptı.
4. Babalarının bütün kardeşlerinden ziyade onu sevdiğini kardeşleri gördüler, ondan nefret etdiler ve ona tatlı söz söyleyemezlerdi.
5. Yûsuf rüya görüp kardeşlerine bildirdi, ondan daha ziyade nefret ettiler.
6. Onlara dedi: Rica ederim, gördüğüm bu rüyayı dinleyin.
7. İşte, tarlanın ortasında biz demetler bağlıyorduk, ve işte, benim demetim kalktı ve dikildi, işte, sizin demetleriniz etrafını kuşatıp benim demetime eğildiler.
8. Kardeşleri ona dediler: Gerçek, üzerimize kral mı olacaksın? Yahut gerçek, üzerimizde hüküm mü süreceksin? Ve rüyalarından ve sözlerinden dolayı ondan daha ziyade nefret ettiler.

9. Yine başka rüya gördü ve onu kardeşlerine anlatıp dedi: İşte, bir rüya daha gördüm ve işte, güneş ve ay ve onbir yıldız bana eğildiler.

10. Babasına ve kardeşlerine anlattı, babası onu azarlayıp kendisine dedi: Bu gördüğün rüya nedir? Gerçek ben ve anan ve kardeşlerin yere kadar sana eğilmek için mi geleceğiz?

11. Kardeşleri onu kışkandılar, fakat babası bu sözü yüreğinde tuttu.

12. Kardeşleri, babalarının sürüsünü Şekem'de gütmek için gittiler.

13. İsrail, Yûsuf'a dedi: Kardeşlerin sürüyü Şekem'de gütmüyorlar mı? Gel de seni onların yanına göndereyim, ve ona dedi: İşte ben.

14. Ona dedi: Git, bak, kardeşlerin iyi mi ve sürü iyi mi? Bana haber getir. Onu Hebron vadisinden gönderdi ve Şekem'e vardı.

15. Bir adam onu buldu ve işte, o, kırdan avare dolaşıyordu ve adam: Ne arıyorsun? diye sordu.

16. Dedi: Ben kardeşlerimi arıyorum. Rica ederim, onlar sürüyü nerede güdüyorlar, bana bildir.

17. Adam dedi: Buradan göç ettiler, çünkü onların: Dotana gidelim, dediklerini işittim. Ve Yûsuf kardeşlerinin ardına düştü ve onları Dotan'da buldu.

18. Onu uzaktan gördüler ve kendilerine yaklaşmazdan önce, onu öldürmek için düzen kurdular.

19. Birbirine dediler: İşte, bu rüyalar sahibi geliyor.

20. Şimdi gelin ve onu öldürelim ve onu kuyulardan birisinin içine atalım ve: Kötü bir canavar onu yedi deriz ve onun rüyaları ne olacak görürüz.

21. Ruben işitip onların elinden onu kurtardı ve dedi: Canına kıymayalım.

22. Onu babasına geri götürmek üzere elinden kurtarsın diye Ruben onlara dedi: Kan dökmeyin, onu çölde olan bu kuyuya atın, fakat ona el uzatmayın.

23. Yûsuf kardeşlerinin yanına geldiği zaman, vaki oldu ki, Yûsuf'un entarisini, üzerinde olan alaca entariyi, çekip çıkardılar.

24. Kendisini alıp kuyuya attılar ve kuyu boştu, onda su yoktu.

25. Ekmek yemek için oturdular ve gözlerini kaldırıp gördüler ve işte, Gileaddan İsmaililerin bir kervanı geliyordu ve onların develeri baharat, pelesenk ve mür yüklü idi ve Mısır'a indirmek için gidiyorlardı.

26. Yahuda kardeşlerine dedi: Eğer kardeşimizi öldürür, onun kanını gizlersek, ne kazanç var?

27. Gelin, onu İsmaililere satalım, elimiz ona dokunmasın, çünkü o kardeşimizdir, etimizdir. Ve kardeşleri sözünü tuttular.

28. Midyanîler, tacirler, geçiyorlardı ve Yûsuf'u çekip kuyudan çıkardılar ve Yûsuf'u İsmaililere yirmi gümüşe sattılar. Ve onlar Yûsuf'u Mısır'a götürdüler.

29. Ruben kuyuya döndü ve işte Yûsuf kuyuda yoktu, esvabını yırttı.

30. Kardeşlerinin yanına dönüp dedi: Çocuk yok, ben nereye gideyim?

31. Yûsuf'un entarisini aldılar, bir ergeç kesip entariyi kana batırdılar.

32. Alaca entariyi gönderdiler ve babalarına getirip dediler: Bunu bulduk, bak oğlunun entarisi mi, yahut değil mi?

33. Onu tanıyıp dedi: Oğlumun entarisidir, kendisini kötü bir canavar yemiştir, Yûsuf mutlaka parçalanmıştır.

34. Yakub esvabını yırttı ve beline çul sardı, çok günler oğluna yas tuttu.

35. Bütün oğulları ile bütün kızları onu teselliye kalktılar ve teselli edilmek istemedi ve dedi: Çünkü oğlumun yanına, ölümler diyarına yas tutarak ineceğim ve babası onun için ağladı.

36. Midyaniler onu, Mısır'da Firavunun bir memuru, muhafız askerler reisi olan Potifar'a sattılar.

Tekvin 39/ 1, 4, 6-23 numaralarında geçen Ayetler:

1. Yûsuf Mısır'a indirildi, Firavun'un bir memuru, muhafız askerler reisi, Mısırlı Potifar, onu oraya indirmiş olan İsmaililerin elinden satın aldı.

4. Yûsuf onun gözünde lutuf buldu ve onun hizmetinde bulunuyordu ve onu evi üzerine tayin etti, kendisine ait olan her şeyi onun eline verdi.

6. Kendine ait olan her şeyi Yûsuf'un eline bıraktı ve yedigi ekmekten başka onun yanında olan hiçbir şeyi bilmezdi ve Yûsuf endamı güzel ve bakılıştta güzeldi.

7. Bu şeylerden sonra vaki oldu ki, efendisinin karısı Yûsu'a göz atıp, benimle yat, dedi.

8. Fakat reddedip efendisinin karısına dedi: İşte efendim benimle evde ne olduğunu bilmez ve kendisine olan her şeyi elime vermiştir.

9. Bu evde o benden büyük değildir ve senden başka bir şeyi benden esirgemedi, çünkü sen karısının ve nasıl bu büyük kötülüğü yapayım ve Allah'a karşı suç edeyim?

10. Hergün Yûsuf'a söylediği halde, onun yanında yatmak, yahut onunla beraber olmak ricasını dinlemezdi.

11. Vaki oldu ki, günlerin birinde işini yapmak için eve girdi ve orada ev halkından içerde kimse yoktu.

12. Benimle beraber yat, diyerek onu esvabından tuttu ve Yûsuf esvabını onun elinde bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı.

13. Vaki oldu ki, esvabını elinde bırakıp dışarı kaçtığını görünce,

14. Evinin adamlarını çağırdı ve onlara dedi: Bakın, bizimle eğlenmek için bu İbrani adamı bize getirdi, benimle yatmak için yanıma geldi ve yüksek sesle çağırdım.

15. Vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığımı işitince, esvabını yanıma bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı.

16. Efendisi evine gelinceye kadar, esvabını yanında alıkoydu.

17. Ona bu sözlere göre söyleyip dedi: Bize getirdiğin İbrani köle istihza etmek için yanıma geldi.

18. Vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığım zaman, esvabını yanıma bırakıp dışarı kaçtı.

19. Vaki oldu ki, efendisi: Bana senin kölen böyle yaptı, diyerek karısının kendisine söylediği sözleri işittiği zaman, öfkesi alevlendi.

20. Yûsuf'un efendisi onu alıp zindana, kralın mahpuslarının bağlandığı yere, teslim etti ve orada zindanda kaldı.

23. Zindan müdürü onun elinde olan hiç bir şeye bakmazdı, çünkü Rab onunla idi, ve yaptığı şeyde rab ona muvaffakiyet veriyordu.

Tekvin 40/ 1-23 numaralarında geçen Ayetler:

1. Bu şeylerden sonra vaki oldu ki, Mısır kralının sakisi ve ekmekcisi efendileri Mısır kralına karşı suç ettiler.

2. Firavun iki memuruna karşı, başsaki ve başekmekçiye karşı, öfkelenildi.

3. Onları hapis haneye, muhafız askerleri reisinin evine, zindana, Yûsuf'un mahpus olduğu yere teslim etti.

4. Muhafız askerler reisi Yûsuf'u onların üzerine koydu ve onlara hizmet etti ve bir müddet hapis hanede kaldılar.

5. Mısır kralının zindanda mahpus olan başsaki ve ekmekçisi, her ikisi bir gecede birer rüya gördüler, her birisi rüyalarının tabirini istediler.

6. Sabahleyin, Yûsuf onların yanına geldi ve onları gördü ve işte kederli idiler.

7. Hapishane, efendisinin evinde, kendisi ile beraber olan Firavunun memurlarına sorup dedi: Niçin bugün yüzünüz bozuk?

8. Ona dediler: Rüya gördük ve onu tabir eden yok. Ve Yûsuf onlara dedi: Tabir Allah'a mahsus değil mi? Rica ederim, bana anlatın.

9. Başsaki rüyasını Yûsuf'a hikaye edip ona dedi: Rüyamda işte, önümde bir asma ve asmada üç çubuk vardı.

10. Tomurcuklanır gibi idi ve çiçekleri çıkıp salkımları olgun üzümler verdiler:

11. Firavunun kasesi elinde idi ve üzümleri alıp onları Firavunun kasesi içine sıktım ve kaseyi Firavunun eline verdim.

12. Yûsuf ona dedi: Onun tabiri şudur: Üç çubuk üç gündür,

13. Artık üç güne kadar Firavun senin başını yükseltecek ve yine seni memuriyetine dönderecek ve onun sakisi bulunduğu vakitte olduğu gibi, evvelki usûle göre, Firavunun kasesini onun eline vereceksin.

14. Fakat sana iyilik olduğu zaman, beni hatırına getir, rica ederim, bana lütfet ve beni Firavuna söyle, beni bu evden çıkar.

15. Çünkü gerçek ben İbraniler diyarından çalındım, ve burada dahi zindana konulacak bir şey yapmadım.

16. Başekmekçi tabirin iyi olduğunu görünce, Yûsuf'a dedi: Ben de rüyamda idim ve işte, başımın üzerinde üç sepet beyaz ekmek vardı,

17. En üstteki sepette Firavun'un yiyeceklerinin her çeşidinden, ekmekçi işleri vardı ve kuşlar başımın üzerindeki sepetten onları yiyorlardı.

18. Yûsuf cevap verip dedi: Onun tabiri şudur: Üç sepet üç gündür,

19. Artık üç güne kadar Firavun senin başını senden kaldıracak ve seni ağaca asacak ve kuşlar senin etini üzerinden yiyecekler.

20. Üçüncü günde, Firavun'un doğum gününde, vaki oldu ki, bütün kullarına ziyafet yaptı ve kullarının ortasında başsakinin başını ve başekmekçinin başını yükseltti,

21. Yûsuf'un onlara tabir ettiği gibi, başsakiyi sakiliğine döndürdü ve kaseyi onun eline verdi.

22. Fakat başekmekçiyi astı.

23. Fakat başsaki Yûsuf'u hatırlamadı ve onu unuttu.

Tekvin 41/ 1-57 numaralarında geçen Ayetler:

1. İki tam yıl sonunda vaki oldu ki, Firavun bir rüya gördü ve işte ırmağın yanında duruyordu.
2. İşte, ırmaktan bakılıştaki güzel ve ette semiz yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyorlardı.
3. İşte, onlardan sonra, bakılıştaki çirkin ve ette cılız başka yedi inek çıktı ve ırmağın kenarında ineklerin yanında durdular.
4. Bakılıştaki çirkin ve ette cılız inekler bakılıştaki güzel ve semiz yedi ineği yediler ve Firavun uyandı.
5. Uykuya varıp ikinci defa rüya gördü ve işte, bir sapta yedi semiz ve iyi başak çıktı.
6. İşte, onlardan sonra cılız ve şark rüzgarından yanmış yedi başak bitti.
7. Cılız başaklar yedi semiz ve dolgun başağı yuttular ve Firavun uyandı ve işte, rüya idi.
8. Vaki oldu ki, sabahleyin, onun canı rahatsızdı ve gönderip Mısır'ın bütün sihirbazlarını ve bütün hekimlerini çağırdı ve Firavun onlara rüyasını anlattı. Fakat onları Firavun'a tabir edebilen bulunmadı.
9. Başsaki Firavun'a söyleyip dedi: Ben bugün suçlarımı hatırlıyorum,
10. Firavun kullarına öfkelenip beni ve başekmekçiye hapis haneye, muhafız askerler reisinin evine teslim etti.
11. Ben ve o, bir gecede rüya gördük, herbirisi rüyasının tabirine göre rüya gördük.
12. Orada bizimle beraber muhafız askerler reisinin kulu, İbranî bir genç vardı ve ona anlattık ve bize rüyalarımızı tabir etti. Herbirimize rüyasına göre tabir etti.
13. Vaki oldu ki, bize nasıl tabir etti işe, öyle oldu, ben memuriyetime döndürüldüm ve o asıldı.

14. Firavun gönderip Yûsuf'u çağırdı: ve onu zindandan çabuk çıkardılar ve tıraş olup esvabını değiştirdi ve Firavun'un huzuruna girdi.

15. Firavun Yûsuf'a dedi: Rüya gördüm ve onu tabir eden yoktur ve ben senin hakkında ne zaman rüya işitirsen, onu tabir edebilirsin diye işittim.

16. Yûsuf, Firavun'a cevap verip dedi: Bende yoktur, Allah, Firavun'a hayırlı cevap verecektir.

17. Firavun, Yûsuf'a dedi: Rüyamda, işte, ırmağın kenarında duruyordum,

18. İşte, ırmaktan ette semiz ve görünüşte güzel yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyordu.

19. İşte, onlardan sonra düşkün ve görünüşte çok çirkin ve ette cılız başka yedi inek çıktı, bütün Mısır diyarında çirkinlikçe onlar gibi inek görmedim.

20. Cılız ve çirkin inekler evvelki yedi semiz ineği yediler.

21. Onların karnına girdikleri zaman, onların karnına girmiş oldukları bilinmezdi ve onların baktığı başlangıçta olduğu gibi kötü idi ve uyandım.

22. Rüyamda gördüm ve işte, bir saptı dolgun ve iyi yedi başak çıktı,

23. İşte, onlardan sonra solgun, cılız ve şark yelinden yanmış yedi başak bitti.

24. Cılız başaklar yedi iyi başağı yuttular ve sihirbazlara söyledim, fakat bana bildiren bulunmadı.

25. Yûsuf, Firavun'a dedi: Firavun'un rüyası birdir, Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a bildirdi.

26. Yedi iyi inek yedi yıldız ve yedi iyi başak yedi yıldız, rüya birdir.

27. Onlardan sonra çıkan yedi cılız ve çirkin inek ve şark yelinden yanmış boş yedi başak da yedi yıldız, yedi kıtlık yılı olacaktır.

28. Firavun'a dediğim şey budur, Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a gösterdi.

29. İşte bütün Mısır diyarında bütün bolluk unutulacaktır ve diyarı kıtlık telef edecektir.

30. İşte bütün Mısır diyarında yedi bolluk yılı gelecektir.

31. Diyarda bolluk, ardınca gelen bu kıtlık yüzünden bilinmeyecektir, çünkü çok ağır olacaktır.

32. Rüya Firavun'a iki defa tekrar edildi, çünkü mesele Allah tarafından sabittir ve Allah onu yapmakta acele edecektir.

33. Şimdi, Firavun akıllı ve hikmetli bir adam arasın ve onu Mısır diyarı üzerine koysun.

34. Firavun bunu yapsın ve bütün diyar üzerine memurlar koysun ve yedi bolluk yılında Mısır diyarından beştebiri alsın.

35. Bu gelecek iyi yılların bütün yiyeceğini toplasınlar ve buğdayı şehirlerde yiyecek olarak Firavun'un eli altına yığsınlar ve saklasınlar.

36. Bu yiyecek Mısır diyarında olacak yedi kıtlık yılı için memlekete zahire olacaktır, ta ki, memleket kıtlıkla kalmasin.

37. Bu söz Firavun'un gözünde ve bütün kulların gözünde iyi idi.

38. Firavun kullarına dedi: Bunun gibi, kendisinde Allah'ın ruhu olan bir adam bulabilir miyiz?

39. Firavun, Yûsuf'a dedi: Mademki Allah sana bütün bu şeyi bildirdi, senin gibi akıllı ve hikmetli adam yoktur.

40. Sen evimin üzerinde bulunacaksın ve bütün kavmim senin emrin üzerine idare olunacaktır. Ben yalnız tahtta senden büyük olacağım.

41. Firavun, Yûsuf'a dedi: Bak, seni bütün Mısır diyarı üzerine koydum.

42. Firavun mühürünü parmağından çıkardı ve onu Yûsuf'un parmağına taktı ve ona ince keten esvap giydirdi ve boynuna altın zincir taktı.

43. Onu, kendisinin ikinci arabasına bindirdi ve onun önünde diz çökün, diye bağırdılar ve onu bütün Mısır diyarı üzerine koydu.

44. Firavun, Yûsufa dedi: Ben Firavun'um ve bütün Mısır diyarında hiç kimse sensiz elini yahut ayağını kaldırmıyacaktır.

45. Firavun, Yûsuf'un adını Zafanat- Pancalı koydu ve kendisine on şehrinin kahini Potiferan'ın kızı Asenat'ı karı olarak verdi ve Yûsuf bütün Mısır diyarını devre çıktı.

46. Mısır kralı Firavun'un huzurunda oturduğu zaman Yûsuf otuz yaşında idi ve Yûsuf, Firavun'un huzurundan çıkıp bütün Mısır diyarını dolaştı.

47. Yedi bolluk yılında toprak avuçlarla verdi.

48. Mısır diyarında olan yedi yılın bütün yiyeceğini topladı ve yiyeceği şehirlere koyduğu, her şehrin etrafında olan tarlada yetişen yiyeceği o şehrin içine koydu.

49. Yûsuf, deniz kumu gibi pek çok buğdayı, onu hesap etmekten vazgeçinciye kadar yığdı, çünkü sayısı yoktu.

50. Kıtık yılı gelmeden evvel Yûsuf'un iki oğlu oldu. Onları on kahini Potiferan'ın kızı Asenat kendisine doğurdu.

51. Yûsuf ilk oğlunun adını Manassea koydu: Çünkü Allah, bana bütün zahmetimi ve bütün babamın evini unutturdu, dedi.

52. İkincinin adını Efraim koydu: Çünkü Allah düşkünlüğüm diyarında beni semereli kıldı, dedi.

53. Mısır diyarında olan yedi bolluk yılı bitti.

54. Yûsuf'un söylemiş olduğu gibi, yedi kıtlık yılı gelmeğe başladı ve bütün memleketlerde kıtlık vardı, fakat bütün Mısır diyarında ekmek vardı.

55. Bütün Mısır diyarı aç kalınca, kavm, Firavun'a ekmek için feryat ettiler ve Firavun bütün Mısırlılara dedi: Yûsuf'a gidin, onun size diyeceğini yapın.

56. Kıtık bütün yeryüzü üzerinde idi ve Yûsuf yiyecek bulunan bütün yerleri açıp Mısırlılara satıyordu ve kıtlık Mısır diyarında şiddetlendi.

57. Bütün memleketler buğday satın almak için Mısır'a, Yûsuf'a geldiler, çünkü bütün yer yüzünde kıtlık şiddetli idi.

Tekvin 42/ 1-38 numaralarında geçen Ayetler:

1. Yakûb, Mısır'da buğday olduğunu gördü ve Yakub oğullarına dedi: Niçin birbirinize bakıyorsunuz?

2. Dedi: İşte, Mısır'da buğday olduğunu işittim, oraya inin ve oradan bize satın alın, ta ki, yaşayalım ve ölmiyelim.

3. Yûsuf'un on kardeşi Mısır'dan buğday satın almak için indiler.

4. Yakûb, Yûsuf'un kardeşi Bünyamin'i kardeşleriyle göndermedi, çünkü dedi: Belki ona bir zarar dokunur.

5. Gelenler arasında İsrail oğulları da satın almak için geldiler, çünkü Kenan diyarında kıtlık vardı.

6. Memleket üzerine vali olan Yûsuf'du, memleketin bütün kavmine satan kendisi idi ve Yûsuf'un kardeşleri geldiler, onun önünde yere kapandılar.

7. Yûsuf kardeşlerini görüp onları tanıdı, fakat kendisi bir yabancı imiş gibi davranarak onlara sert söyledi ve onlara dedi: Nereden geliyorsunuz? Dediler: Yiyecek satın almak için Kenan diyarından.

8. Yûsuf kardeşlerini tanıdı, fakat onlar kendisini tanımadılar.

9. Yûsuf onlar hakkında gördüğü rüyaları hatırladı ve onlara dedi: Siz çayırsınız memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz.

10. Ona dediler: Hayır efendim, ancak kulların yiyecek satın almak için geldiler.

11. Biz hepimiz bir adamın oğullarıyız, biz doğru adamlarız, kulların çayıt değildir.

12. Onlara dedi: Hayır, fakat memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz.

13. Dediler: Biz kulların, Kenan diyarında bir adamın oğulları, oniki kardeşiz ve işte, küçüğü bugün babamızın yanındadır, biri de yoktur.

14. Yûsuf onlara dedi: Çâşıtsınız diye size söylediğim budur.

15. Bununla tecrübe edileceksiniz, Firavun'un hayatına yemin ederim, küçük kardeşiniz buraya gelmedikçe buradan çıkmıyacaksınız.

16. Sizden birini gönderin de kardeşinizi getirsin ve siz bağlanacaksınız, ta ki, sizde hakikat var mı diye sözleriniz tecrübe olunsun, yoksa, Firavun'un hayatına yemin ederim ki, siz çâşıtsınız.

17. Üçgün onları hapishaneye koydu.

18. Üçüncü günde Yûsuf onlara dedi: Bunu yapın ve sağ kalın, çünkü ben Allahtan korkarım,

19. Eğer doğru adamlarsanız, kardeşinizden biri hapsedildiğiniz evde bağlansın, fakat siz gidin ve evlerinizin kılığı için buğday götürün.

20. Küçük kardeşinizi bana getirin, böylece sözleriniz doğru çıkacak ve ölmeyeceksiniz. Böyle yaptılar.

21. Birbirine dediler: Gerçekten biz kardeşimize karşı suçluyum, çünkü bize yalvardığı zaman, canının sıkıntısını gördük ve dinlemedik, onun için üzerinize bu sıkıntı geldi.

22. Ruben onlara cevap verip dedi: Çocuğa karşı suç etmeyin diye size söylemedim mi? Ve dinlemediniz ve onun kanı da işte, aralanıyor.

23. Yusuf'un kendilerini anladığını bilmediler, çünkü aralarında tercüman vardı.

24. Onlardan ayrılıp ağladı ve onlara dönüp kendileriyle konuştu ve aralarından Şimon'u alıp gözleri önünde bağladı.

25. Yûsuf emretti ki, onların kapları buğdayla doldurulsun ve herbirinin parası kendi çuvalına geri konulsun ve onlara yol için azık verilsin ve onlara böyle yapıldı.

26. Buğdaylarını eşekleri üzerine yüklediler ve oradan gittiler.

27. Biri konuk yerinde eşeğine yem vermek için çuvalını açınca, parasını gördü ve işte o, çuvalının ağzında idi.

28. Kardeşlerine dedi: Param geri verilmiş ve işte hatta çuvalımdadır ve yürekleri yerinden oynadı ve titreyerek birbirlerine dönüp dediler: Allah'ın bize bu yaptığı nedir?

29. Kenan diyarına, babaları Yakub'a geldiler ve kendilerine olan bütün bu şeyleri ona anlatıp dediler:

30. Memleketin efendisi olan adam bizimle sert söyleşti, memleketi çaşıtlıyanlar gibi tuttu.

31. Ona dedik: Biz doğru adamlarız, çaşıtlı değiliz, biz babamızın oğulları.

32. Oniki kardeşiz, biri yoktur ve küçüğü bugün Kenan diyarında babamızın yanındadır.

33. O adam, memleketin efendisi, bize dedi: Sizin doğru adamlar olduğunuzu bununla bileceğim, kardeşinizden birini yanımda bırakın ve evlerinizin kıtlığı için buğday alıp gidin.

34. Küçük kardeşinizi bana getirin, o zaman sizin çaşıtlı değil, doğru adamlar olduğunuzu bileceğim ve kardeşinizi size vereceğim ve memlekette alış veriş edersiniz.

35. Vaki oldu ki, onlar çuvallarını boşaltırken, işte herbirinin para çıkını çuvalında idi ve kendileri ve babaları paralarının çıkınlarını görünce, korktular.

36. Babaları Yakub onlara dedi: Beni çocuklarımdan ettiniz, Yûsuf yok ve Şimeon yok, Bünyamin'i de alacaksınız, bütün bunlar benim başıma geliyor.

37. Ruben, babasına söyleyip dedi: Eğer onu sana getirmezssem, benim iki oğlumu öldür, onu benim elime ver, ben de onu sana geri getiririm.

38. Dedi: Benim oğlum, sizinle beraber inmiyecektir; çünkü kardeşi öldü ve yalnız bu kaldı, eğer gideceğiniz yolda kendisine bir zarar değerse, o vakit benim aksaçımlı ölüler diyarına kederle indireceksiniz.

Tekvin 43/ 1-34 numaralarında geçen Ayetler:

1. Diyarda kıtlık ağırdı.
2. Mısır'dan getirdikleri buğdayı yiyip tükettikleri zaman, vaki oldu ki, babaları onlara dedi: Yine gidin bize biraz yiyecek satın alın.
3. Yahuda, ona söyleyip dedi: O adam bize: Eğer kardeşiniz sizinle olmazsa, yüzümü göremezsiniz, diye sıkı tembih etti.
4. Eğer sen kardeşimizi bizimle gönderirsen, ineriz ve sana yiyecek satın alırız.
5. Fakat göndermezsen, inmeyiz, çünkü o adam bize: “Kardeşiniz sizinle olmazsa, yüzümü görmezsiniz”, dedi.
6. İsrail dedi: Niçin o adama bir kardeşiniz daha olduğunu bildirmekle bana kötülük ettiniz?
7. Dediler: O adam: Daha babanız sağ mı? Başka kardeşiniz var mı? diye bizim hakkımızda ve akrabamız hakkında sordukça sordu, biz de ona bu sözlere göre bildirdik. Kardeşinizi getirin, diyeceğini hiç bilir mi idik?
8. Yahuda, babası İsrail'e dedi: Çocuğu benimle gönder ve kalkıp gideriz ve sen de, biz de ve yavrularımız da yaşarız ve ölmeyiz.
9. Ona, ben kefil olurum, onu benden ararsın, eger onu sana getirmezsem ve karşında durdurmazsam, ebediyyen sana karşı suçlu olayım.
10. Çünkü gecikmeseydik, şimdi ikinci defa dönmüş olacaktık.
11. Babaları İsrail, onlara dedi: Eğer şimdi böyle ise, bunu yapın, kaplarınızda bu memleketin iyi şeylerinden alın ve o adama bir hediye, biraz pelesenk ve biraz bal, baharat ve mür, fıstık ve badem götürün.
12. Yanınıza iki kat para alın ve çuvallarınızın ağzından geri verilmiş olan parayı elinizde geri götürün, belki bir yanlışlık olmuştur.
13. Kardeşinizi alıp kalkın ve o adamın yanına dönün , ihsan etsin
14. O adamın önünde Kadir olan Allah size merhamet ihsan etsin ve ben çocuklarımdan edileceksem, edileyim.

15. Adamlar bu hediyeı aldılar ve ellerinde iki kat para ve Benyamin'i alıp kalktılar ve Mısır'a indiler, Yûsuf'un önünde durdular.

16. Yûsuf, Benyamin'i onlarla beraber görünce, evinin kahyasına dedi: Bu adamları ava götür ve davar kesip hazırla, çünkü onlar öğleyin benimle beraber yiyecekler.

17. Adam, Yûsuf'un dediğı gibi yaptı, o adamları Yûsuf'un evine götürdü.

18. Adamlar korktular, çünkü Yûsuf'un evine götürölmekte idiler ve dediler: Evvelce çuvallarımızda geri verilmiş olan para meselesi üzerine götürölüyoruz, ta ki, bize karşı bahane arayıp üzerimize düşsün ve köle olarak bizi ve eşeklerimizi alsın.

19. Yûsuf'un evinin kahyasına yaklaştılar ve evin kapısında ona söyleyip dediler:

20. Aman efendim, ilk defa yiyecek satın almak için indik.

21. Vaki oldu ki, konak yerine vardığımız zaman çuvallarımızı açtık ve işte tartısı eksik olmayarak paramız her birinin parası, çuvalının ağzında idi ve onu elimizde getirdik.

22. Yiyecek satın almak için ellerimizde başka para getirdik, paramızı çuvallarımıza kim koydu, bilmiyoruz.

23. Dedi: Selamette olun, korkmayın, Allah'ımız ve babanızın Allah'ı size çuvallarınızda hazine verdi, paranız bana geldi ve Şimon'u onlara çıkardı.

24. Birisi adamları için su verdi ve eşeklerine yem verdi.

25. Öğle vakti Yûsuf'un gelmesine kadar her şeyi hazırladılar, çünkü orada ekmek yiyeceklerini işitmişlerdi.

26. Yûsuf eve gelince, ellerinde olan hediyeı, evin içine, ona getirdiler ve ona yere kadar eğildiler.

27. Onlardan hal ve hatır sordu ve dedi: O dediginiz kocamış adam, babanız, selamette mi? Hala yaşıyor mu?.

28. Dediler: Babamız kulun selamette, hala yaşıyor ve baş eğip secde kıldılar.

29. Gözünü kaldırıp anasının oğlu, kardeşi Benyamin'i gördü ve dedi: Bana söylediğiniz küçük kardeşiniz bu mudur? Ve dedi: Ey oğlum, Allah sana lütfetsin.

30. Yûsuf acele etti, çünkü kardeşi için yüreği yanıyordu ve ağlıyacak bir yer aradı ve odasına girip orada ağladı.

31. Yüzünü yıkayıp çıktı ve kendisini tuttu ve dedi: Yemek koyun.

32. Ona ayrıca ve onlara ayrıca ve kendisiyle yiyecek Mısırlılara ayrıca koydular, çünkü Mısırlılar İbranîlerle beraber yemek yemezlerdi, çünkü o Mısırlılara mekruhtu.

33. Onun önünde ilk doğan ilk oğulluk hakkına göre ve küçüğü küçüklüğüne göre oturdular ve adamlar birbirine bakıp şaşıldılar.

34. Önünde olandan onlara pay ayırdı, fakat Benyamin'in payı öbürlerinden herbirinin payından beş kat ziyade idi ve içtiler ve onunla beraber hoş vakit geçirdiler.

Tekvin 44/ 1-34 numaralarında geçen Ayetler:

1. Evinin kahyasına emredip dedi: Bu adamların çuvallarını, kaldırabildikleri kadar yiyeceklerle doldur ve her adamın parasına çuvalının ağzına koy.

2. Küçüğün çuvalının ağzına kâsemi, gümüş kâseyi ve buğdayının parasını koy ve Yûsuf'un söylediği söze göre yaptı.

3. Sabah aydınlanınca, adamlar, kendileri ve eşekleri gönderildiler.

4. Henüz şehirden çıkmışlar, daha uzaklaşmamışlardı ve Yûsuf evinin kahyasına dedi: Kalk, o adamların ardından seğırt ve onlara yetiştiğin zaman kendilerine de: Niçin iyiliğe karşı kötülükle ödediniz?

5. Bu, efendimin ondan içtiği ve hem de onunla fala baktığı kâse değil midir? Yaptığımız işle kötülük ettiniz.

6. Onlara yetişdi ve bu sözleri kendilerine söyledi.

7. Ona dediler: Niçin efendim bu gibi sözler söylüyor? Haşa, kulların böyle bir şey yapmazlar.

8. İşte çuvallarımızın ağzında bulmuş olduğumuz parayı Kenan diyarından sana geri getirdik ve senin efendinin evinden nasıl gümüş veya altın çalmış olalım?

9. Kullarından kimin yanında bulunursa, o ölsün ve biz de efendime köle olalım.

10. Dedi: Peki, şimdi sözünüze göre olsun, kimin yanında bulunursa, o bana köle olsun ve siz suçsuz olursunuz.

11. Acele ettiler. Her biri kendi çuvalını yere indirdi, her biri kendi çuvalını açtı.

12. Aradı, büyükten başlayıp küçüğe bitirdi ve kâse Benyamin'in çuvalında bulundu.

13. Esvaplarını yırttılar ve her biri eşeğini yükletip şehre döndüler.

14. Yahuda kardeşleriyle Yûsuf'un evine geldi ve kendisi daha orada idi ve onun önünde yere kapandılar.

15. Yûsuf onlara dedi: Yaptığımız bu iş nedir? Bilmediniz mi ki, benim gibi bir adam elbette fala bakabilir?

16. Yahuda dedi: Efendime ne diyelim? Ne söyleyelim? Ve kendimizi nasıl suçsuz çıkaralım? Allah kullarının fesadını buldu. İşte hem biz hem kâse elinde bulunan efendime köleyiz.

17. Dedi: Haşa, ben bunu yapmak, elinde kâse bulunan adam, o bana köle olacak, fakat siz babanıza selamette gidin.

18. Yahuda ona yaklaşıp dedi: Aman efendim, rica ederim, kulun bir söz söylesin de efendim dinlesin ve kuluna karşı öfken alevlenmesin, çünkü sen de Firavun gibisin.

19. Efendim kullarına sorun demişti: Sizin babanız yahut kardeşiniz var mı?

20. Efendime demiştik: Bizde kocamış adam, babamız ve küçük, ihtiyarlık çocuğu var ve kardeşi öldü ve anasından yalnız o kaldı ve babası onu sever.

21. Kullarına demiştin: Kendisini bana indirin, onu gözümle göreyim.

22. Efendime demiştik: Çocuk babasını bırakmaz, çünkü babasını bırakırsa, babası ölür.

23. Kullarına demiştin: Eğer küçük kardeşiniz sizinle inmezse bir daha yüzümü görmezsiniz.

24. Babam, kulunun yanına çıktığımız zaman, vaki oldu ki, efendimin sözlerini ona bildirdik.

25. Babamız dedi: Yine gidin, bize biraz yiyecek satın alın.

26. Dedik: İnemeyiz, eğer küçük kardeşimiz bizimle olursa ineriz, çünkü küçük kardeşimiz bizimle olmazsa, o adamın yüzünü göremeyiz.

27. Babam kulun bize dedi: Bilirsiniz ki, karım bana iki oğul doğurdu,

28. Biri yanımdan gitti ve mutlaka parçalandı, dedim ve şimdiye kadar onu görmedim,

29. Bunu da benden alırsanız ve ona bir zarar degerse ak saçımı kederle ölüler diyarına indirirsiniz.

30. Şimdi babam kulunun yanına vardığım zaman, çocuk bizimle beraber olmazsa, onun canı çocuğun canına bağlı olduğundan,

31. Çocuğun bizimle beraber olmadığını görünce, olur ki, ölür ve kulların babamın ak saçını ölüler diyarına kederle indirirler.

32. Çünkü kulun babama çocuk için kefil olup dedim: Onu sana getirmezsem, ebediyyen babama karşı suçlu olayım.

33. Şimdi rica ederim, çocuğun yerine efendime köle olarak kulun kalsın ve çocuk kardeşleriyle beraber çıksın.

34. Çünkü çocuk benimle beraber olmazsa, nasıl babama gideyim ve babama gelecek fenalığı göreyim?.

Tekvin 45/ 1-28 numaralarında geçen Ayetler:

1. Yûsuf yanında duranların hepsinin önünde kendini tutamadı, bağırdı: Herkesi yanımdan çıkarın ve Yûsuf kendisini kardeşlerine tanıttığı zaman, yanında hiç kimse yoktu.

2. Yüksek sesle ağladı ve Mısırlılar işittiler ve Firavun'un evi işitti.

3. Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben Yûsuf'um, babam hâlâ yaşıyor mu? Ve kardeşleri kendisine cevap veremediler, çünkü karşısında şaşırdılar.

4. Yûsuf kardeşlerine dedi: Rica ederim, bana yaklaşın ve yaklaştılar ve dedi: Mısır'a sattığınız kardeşiniz Yûsuf benim.

5. Şimdi beni buraya sattığınıza kederlenmeyin ve size güç gelmesin, çünkü Allah hayatı korumak için beni önünüzden gönderdi.

6. Çünkü bu iki yıldır memlekette kıtlık var ve daha beş yıl var ki, onlarda çift sürme ve biçme olmayacaktır.

7. Allah yer yüzünde sizin için bir bakiye saklamak ve sizi büyük kurtuluşa yaşatmak için beni önünüzden gönderdi.

8. Şimdi beni buraya gönderen siz değilsiniz, ancak Allah'tır ve beni Firavun'a baba ve bütün evine efendi ve bütün Mısır diyarında hükümdar kıldı.

9. Acele edin ve babama gidin ve ona diyin: Oğlun Yûsuf böyle diyor: Allah beni bütün mısır diyarına hükümdar kıldı, yanıma in durma.

10. Goşen vilayetinde oturursun ve sen ve oğulların ve oğullarının oğulları ve sürülerin ve sığırların ve senin olan her şey bana yakın olursunuz.

11. Seni orada beslerim, çünkü daha beş yıl kıtlık olacaktır, yoksa sen ve evin ve senin olanların hepsi yoksulluk çekeceksiniz.

12. İşte, gözleriniz ve kardeşim Benyamin'in gözleri görüyor ki, size söyleyen benim ağzımdır.

13. Mısır'da olan bütün gördüğünüzü babama bildirirsiniz ve acele edip babamı buraya indirirsiniz.

14. Kardeşi Benyamin'in boynuna kapanıp ağladı ve Benyamin onun boynunda ağladı.

15. Bütün kardeşlerini öpüp onların boynunda ağladı ve ondan sonra kardeşleri kendisi ile konuştular.

16. Yûsuf'un kardeşleri geldi diye Firavun'un evinde haber işitildi ve Firavun'un gözünde ve kullarının gözlerinde hoş göründü.

17. Firavun, Yûsuf'a dedi: Kardeşlerine söyle: Bunu yapın, hayvanlarınızı yükletin ve gidip Kenan diyarına varın.

18. Babanızı ve evleriniz halkını alıp yanıma gelin ve size mısır diyarında iyi olanı vereceğim ve diyarın yağından yersiniz.

19. Sana emrolundu, bunu yapın, yavrularınız için ve karılarınız için Mısır diyarında kendinize akrabalar alın ve babanızı getirip gelin.

20. Gözleriniz de eşyanız üzerinde kalmasın, çünkü bütün Mısır diyarının iyi şeyleri sizindir.

21. İsrail'in oğulları böyle yaptılar ve Yûsuf, Firavun'un emri üzerine onlara arabalar verdi ve yol için onlara azık verdi.

22. Hepsine, her birine birer kat yedek esvap verdi, fakat Benyamin'e üçyüz parça gümüş ve beş kat yedek esvap verdi.

23. Babasına böylece, yani Mısır'ın iyi şeyleriyle yüklü on eşek ve babası için yolda buğday ve ekmek ve azık yüklü on dişi eşek gönderdi.

24. Kardeşlerini gönderdi ve gittiler ve onlara dedi: Yolda kavga etmeyin.

25. Mısır'dan çıkıp kenan diyarına babaları Yakub'a geldiler.

26. Ona: Yûsuf hâlâ yaşıyor ve o bütün Mısır diyarına hükümdardır, diye bildirdiler ve yüreği donuk kaldı, çünkü onlara inanmadı.

27. Yûsuf'un kendilerine dediği bütün sözleri ona söylediler ve kendisini taşımak için Yûsuf'un gönderdiği arabaları görünce babaları Yakub'un canı dirildi.

28. İsrail dedi: Yeter, oğlum Yûsuf hâlâ yaşıyor, gideyim ve ölmeden evvel onu göreyim.

Tekvin 46 / 6, 7, 26-34 numaralarında geçen Ayetler:

6. Yakub ve kendisiyle bütün zürriyeti, davarlarını ve Kenan diyarında kazanmış oldukları şeyleri alıp Mısır'a geldiler.

7. Kendisiyle beraber oğullarını ve oğullarının oğullarını ve kendisiyle beraber kızlarını ve oğullarının kızlarını ve bütün zürriyetini Mısır'a getirdi.

26. Bütün canlar, Yakub'un oğullarının karılarından başka Yakub'un sulbünden çıkan, onunla mısır'a gelen bütün canlar altmışaltı idi.

27. Kendisine Mısır'da doğan Yûsuf'un oğulları iki candır, Yakub'un evinin Mısır'a gelen bütün canları yetmiş idi. .

28. Önünden Goşen'e yol göstermek üzere Yahuda'yı kendinden önce Yûsuf'a gönderdi ve Goşen vilayetine girdiler.

29. Yûsuf arabasını hazırladı ve babası İsrail'i karşılamak için Goşen'e çıktı ve ona kendisini takdim etti ve onun boynuna kapanıp epeyi müddet boynu üzerinde ağladı.

30. İsrail, Yûsuf'a dedi: Senin yüzünü gördükten sonra, şimdi öleyim, çünkü sen hâlâ yaşıyorsun.

31. Yûsuf kardeşlerine ve babasının evine dedi: Çıkıp Firavun'a bildireyim ve ona diyeyim: Kenan diyarında olan kardeşlerim ve babam evi yanıma geldiler.

32. Bu adamlar çobandılar, çünkü davar sahibidirler ve kendi sürülerini ve sığırlarını ve kendilerine ait olan bütün şeyleri getirdiler.

33. Olur ki, sizi Firavun çağırır ve: İşiniz nedir? der.

34. Siz de: Çocukluktan şimdiye kadar hem biz hem babalarımız, kulların, davar adamlarıdır, diyin ki, Goşen vilayetinde oturasmız, çünkü Mısırlılar için her çoban mekruhtur.

Tekvin 47 / 1-31 numaralarında geçen Ayetler:

1. Yûsuf içeri girdi ve Firavun'a bildirip dedi: Babam ve kardeşlerim ve sürüleri ve sığırları ve onlara ait olan herşey, kenan diyarından geldiler ve işte, onlar Goşen vilayetindedirler.

2. Kardeşleri arasında beş kişi aldı ve onları Firavun'un karşısına çıkardı.

3. Firavun onun kardeşlerine dedi: İşiniz nedir? Ve Firavun'a dediler: Kulların, hem biz ve hem babalarımız çobandırılar.

4. Firavun'a dediler: Memlekette misafir olmak için geldik, çünkü kullarının sürüleri için otlak yoktur, çünkü Kenan diyarında kıtlık ağırdır ve şimdi rica ederiz, kulların Goşen vilayetinde otursunlar.

5. Firavun, Yûsuf'a söyleyip dedi: Babam ve kardeşlerin sana geldiler.

6. Mısır diyarı senin önündedir. Babanı ve kardeşlerini memleketin en iyi yerinde oturt, Goşen vilayetinde otursunlar ve onlar arasında becerikli adamlar biliyorsan, onları benim davarlarım üzerine reis koy.

7. Yûsuf, babası Yakub'u içeri getirdi ve kendisini Firavun'un karşısında durdurdu ve Yakub, Firavun'a hayır dua etti.

8. Firavun, Yakub'a dedi: Ömrünün yıllarının sayısı kaçtır?

9. Yakub, Firavun'a dedi: Gurbet yıllarımın sayısı yüz otuz yıldır. Ömrümün yıllarının sayısı az ve kötü oldu ve babalarımın gurbetlerinin günlerinde ömürlerimin yıllarının sayısına varmadı.

10. Yakub, Firavun'a hayır dua etti ve Firavun'un yanından çıktı.

11. Yûsuf, babasını ve kardeşlerini yerleştirdi ve Firavun'un emreylediği gibi Mısır diyarında, memleketin en iyi yerinde, Ramses civarında onlara mülk verdi.

12. Yûsuf, babasını ve kardeşlerini ve babasının bütün evini ailelerine göre ekmekle besledi.

13. Bütün memlekette ekmek yoktu, çünkü kıtlık çok ağırdı ve kıtlık yüzünden Mısır diyarı ve Kenan diyarı zebun oldular.

14. Yûsuf, satın aldıkları buğdaya bedel Mısır diyarında ve Kenan diyarında bulunan bütün parayı topladı ve Yûsuf parayı Firavun'un evine getirdi.

15. Mısır diyarında ve Kenan diyarında para tükenince bütün Mısırlılar Yûsuf'a geldiler ve dediler: Bize ekmek ver, niçin senin karşında ölelim? Çünkü para bitti.

16. Yûsuf dedi: Davarlarınızı verin, eğer para bitti ise, davarlarınıza bedel veririm.

17. Davarlarını Yûsuf'a getirdiler ve Yûsuf atlara bedel ve koyun sürülerine bedel ve sığır sürülerine bedel ve eşeklere bedel onlara ekmek verdi ve bütün davarlara bedel o sene onları ekmekle besledi.

18. O yıl sona erince ikinci yılda ona geldiler ve kendisine dediler: Efendimden gizlemeyeceğiz ki, para tükendi ve davar sürüleri efendimindir, bedenlerimiz ve toprağımızdan başka efendimin önünde bir şey kalmadı.

19. Hem biz, hem toprağımız senin gözlerinin önünde niçin ölelim? Bizi ve toprağımızı ekmekle satın al ve biz ve toprağımız Firavun'a köle olalım ve tohum ver ve yaşyalım ve ölmeyelim ve toprak çöl olmasın.

20. Böylece Yûsuf Mısır'ın bütün toprağını Firavun'a satın aldı, çünkü Mısırlılar, her biri kendi tarlasını sattı, çünkü kıtlık onları sıkıştırıyordu ve toprak Firavun'un oldu.

21. Kavuna gelince, Mısır hududunun bir ucundan o bir ucuna kadar onları şehirlere geçirdi.

22. Ancak kâhinlerin toprağını satın almadı, çünkü kâhinlere Firavun tarafından tayin vardı ve Firavun'un onlara verdiği tayini yerlerdi, bunun için topraklarını satmadılar.

23. Yûsuf kavme dedi: İşte, bugün sizin ve toprağınızı Firavun'a satın aldım. İşte, size tohum ve toprağı ekeceksiniz.

24. Mahsul vaktinde beşte birini Firavun'a vereceksiniz ve dört kısmı tarla tohumu için ve yiyeceğiniz için ve evinizde olanlar için ve yavrularınıza yiyecek olarak sizin olacaktır.

25. Dediler: Hayatımızı kurtardın, efendimin gözünde lütuf bulalım ve Firavun'a köle oluruz.

26. Yûsuf bunu Mısır toprağı üzerine kanun yaptı, bugüne kadar beşte biri Firavun'undur, ancak yalnız kâhinlerin toprağı Firavun'un olmadı.

27. İsrail Mısır diyarında, Goşen vilayetinde oturdu ve orada mülk sahibi oldular ve semereli olup ziyadesiyle çoğaldılar.

28. Yakub Mısır diyarında onyedi yıl yaşadı ve Yakub'un günleri ömrünün yılları yüz kırk yedi yıl oldu.

29. İsrail'in öleceğı günler yaklaştığı zaman, oğlu Yûsuf'u çağırdı ve ona dedi: Eğer şimdi senin gözünde lütuf buldumsa rica ederim, elini uyluğumun altına koy ve bana lütuf ve hakikat göster, rica ederim, beni Mısır'da gömme.

30. Fakat ne vakit atalarım ile beraber uykuya varırsam, beni Mısır'dan kaldırırsın ve beni onların kabristanına gömersin ve dedi: Dedigin gibi yaparım.

31. Dedi: Bana yemin et, ve ona yemin etti ve İsrail yatağının başında secde kıldı.

Tekvin 50 / 2, 22, 24, 26 numaralarında geçen Ayetler:

2. Yûsuf babasını mumya etmelerini hekim kullarına emretti. Hekim kullar İsrail'i mumya ettiler.

22. Yûsuf kendisi ve babasının evi Mısır'da oturdular, Yûsuf yüz on yıl yaşadı.

24. Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben ölüyorum.

26. Yûsuf yüzon yaşında öldü. Onu mumya edip Mısır'da bir taputa koydular³⁸.

Semâvî kitaplardan Tevrat'ta kısmen de İncil'de yer alan Yûsuf kıssası daha çok Kur'an-ı Kerim'de övgüyle bahsedilmektedir. Tanrı tarafından en güzel kıssa olarak zikredilen bu hikaye Yûsuf Sûresi'nde bütün teferruatıyla anlatılmaktadır. Kur'an'da geçtiği üzere 113 Sûre içinde Yûsuf Sûresi 12. Sûre olarak yer alır. Biz buraya Yûsuf Sûresi'nin tamamını değil de sâdece Yûsuf kıssası ile ilgili âyet meallerini almayı uygun bulduk³⁹.

II- Kur'an'a Göre Yusuf Kıssası

4. Bir vakit Yûsuf, babasına: “Babacığım” demişti. Rüyamda onbir yıldızın, güneşin ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.

5. Babası, “Oğulcağızım” dedi “Rüyanı kardeşlerine söyleme sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanların apaçık bir düşmanıdır.”

6. “Böylece Rabbin seni rüyandaki gibi seçecek, sana rüyaları yorumlamayı öğretecek ve bundan önceki ataların, İbrahim'e, İshak'a nimetlerini tamamlayacaktır. Şüphe yok ki, Rabbin her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir”.

7. And olsun ki, Yûsuf'la kardeşlerine ait olaylarda, soranlar için nice ibretler vardır.

8. Kardeşleri şöyle demişlerdi: “Yûsuf'la kardeşini (Bünyamin) babamız daha çok seviyor, halbuki biz birbirine bağlı bir topluluguz. Şüphe yok ki, babamız yanlış bir yol tutmuş”.

9. “Yûsuf'u öldürün veya onu öyle bir yere atın ki, babanız artık onu göremisin. Ondan sonra iyi kimseler olunsunuz”.

10. İçlerinden biri, “Yûsuf'u öldürmeyin” dedi. “Onu bir kuyuya atın. Gelip geçenlerden onu bulup alan olur”.

³⁸ Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1985.

³⁹ Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 5-29.

11-12- Bunun üzerine giderek, “Ey babamız” dediler. “Yûsuf’un iyiligini istedigimiz halde niçin onu bize emniyet etmiyorsun? Yarın onu bizimle yolla, gezsın, oynasın, biz onu mutlaka koruruz.”

13. Babaları (Yakub) “Onu götürmeniz beni kederlendiriyor. Siz farkına varmadan onu kurdun yemesinden korkarım” dedi.

14. (Kardeşleri) “And olsun ki, biz güçlü kuvvetli bir topluluk iken, onu gelip kurt yerse, biz âciz sayılırız” dediler.

15. Yûsuf’u götürüp bir kuyunun dibine atmaya karar verdiler. Biz de kendisine “And olsun ki, onlara hiç farkına varmadan (birgün) bu işlerini haber vereceksin” diye vahyettik.

16. Kardeşleri akşamüstü ağlıyarak babalarına geldiler.

17. “Ey babamız” dediler, “Biz yarış etmeye gitmiştik. Yûsuf’u da elbiselerimizin başında bırakmıştık. Bir kurt gelip onu yemiş. Fakat doğru söylesek de sen inanmazsın bize”.

18. Yalanlarını da isbat etmek için Yûsuf’un gömlegini de kana bulayıp getirmişlerdi. Babaları dedi ki: “Hayır nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürüklemiş. Fakat ben dayanır, sabrederim. Anlattıklarınıza karşı da ancak Allah’tan yardım isterim”.

19. Bir kervan geçerken, sucularını kuyu başına yolladılar. Sucu kuyuya kovasını salınca “müjde” diye bağırdı. “İşte bir oğlan” Yûsuf’u alıp onu mal olarak sakladılar. Halbuki Allah yaptıklarını biliyordu.

20. Onu değersiz bir bahaya, birkaç dirheme sattılar. Onu yanlarında alıkoymak istediler.

21. Onu satın alan mısırlı, karısına dedi ki: “Ona güzel bak, belki bize faydası dokunur, yahut da onu evlat ediniriz”. İşte Yûsuf’u Mısır’a böylece yerleştirdik. Ona rüya yorumlamasını öğrettik. Allah, işinde kendi başına buyruktur, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

22. Erginlik çağına gelince ona, hüküm ve bilgi verdik. İşte iyilik edenleri böyle mükafatlandırırız.

23. Evinde bulunduğu kadın onu kendisine çağırđı. Kapıları sımsıkı kapadı ve “gelsene” dedi. Yûsuf “günah işlemekten Allah’a sığınırım şüphe yok ki, kocan benim efendimdir. O bana iyi bakmıştır. Şüphesiz zâlimler başarıya ulaşamazlar” dedi.

24. And olsun ki, kadın Yûsuf’a karşı istekliydi. Yûsuf da eğer Rabbinden bir işâret görmeseydi, onun hakkında niyetini bozardı. İşte biz ondan kötölüğü ve fenalığı böylece giderdik. Şüphe yok ki, o gönlünü bize bağlamış kullarımızdandır.

25. İkisi de kapıya doğru koştu. Kadın onun gömleğini arkadan boydan boya yırttı. Kapının önünde kadının kocasına rastladılar. Kadın, kocasına “Karına kötölük etmek isteyenin cezası ya zindana atılmak, ya da can yakıcı bir azaba uğratılmak olmalıdır” dedi.

26. Yûsuf, “Beni kendine o çağırđı” dedi. Kadının yakınlarından biri de şahitlik ederek dedi ki: Eğer Yûsuf’un gömleği önünden yırtıldıysa kadın doğru söylemiştir, bu yalancılardandır.

27. “Eğer gömleği arkadan yırtıldıysa kadın yalan söylemektedir, bu doğrulardandır”.

28. Kocası, Yûsuf’un gömleğini arka taraftan yırtılmış görünce “Şüphe yok ki, bu sizin düzenlerinizdendir. Ey kadınlar sizin düzenleriniz büyüktür” dedi.

29. Yûsuf’a dönerek, “Yûsuf sen bu meseleyi bırak” kadına dönerek “Sen de günahının bağışlanmasını dile, çünkü suçlusun” dedi.

30. Şehirdeki bir takım kadınlar: “Aziz’in (Vezir veya reis) karısı kölesinin olmak istiyormuş, sevgi bütün kalbini kaplamış görüyoruz ki, o apaçık bir sapıklıkta” dediler.

31. Kadın dedikoduları duyunca, onları davet etti. Koltuklar hazırladı, sofru kurdu ve geldikleri zaman ellerine bıçak verdi. Yûsuf’a “Görün şunlara” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce şaşırıp ellerini kestiler ve “Allah’ı tenzih ederiz, bu insan değil, olsa olsa yüce bir melektir” dediler.

32. Aziz'in karısı, "İşte sözünü edip, beni kınadığınız budur. And olsun ki, onun olmak istedim. O nâmusunu korudu, kötülük etmedi. Fakat emrimi yine yapmazsa yemin ederim ki, zindana attıracağım ve kahre uğrayacak" dedi.

33. Yûsuf "Rabbim" dedi. "Zindan benim için bunların isteklerini yapmamdan daha iyidir. Eğer bunların düzenlerini benden uzaklaştırmazsan, onlara gönül verir, bilgisizlerden olurum".

34. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların düzenine mâni oldu. Şüphe yok ki, o duyar ve bilir.

35. Sonra onun suçsuzluğuna dair bunda delili görmekle beraber yine onu bir süre hapsedmeyi uygun gördüler.

36. Onunla birlikte hapse iki delikanlı daha girmişti. Bunlardan biri, "Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm" dedi, diğeri "Ben de başımda taşıdığım ekmeği kuşların gelip yediğini gördüm" dedi. "Senin iyi bir kimse olduğunu görüyoruz, bunları bize yorumla" dediler.

37-38- Yûsuf: "Rabbimin bana öğrettikleri sâyesinde daha yiyeceğiniz yemek size gelmeden, onu size yorumlarım. Şüphe yok ki, ben Allah'a inanmayan ve âhireti inkar eden milletin dinini bıraktım. Atalarım İbrahim'in, İshak'ın ve Yakub'un dinine uydum. Hiçbir şeyi Allah'a eş koşmamıza imkan yoktur. Bu Allah'ın bize ve insanlara olan lûtfudur. Fakat insanların çoğu şükretmezler".

39. "Ey benim zindan arkadaşlarım birbirine aykırı Rabler mi iyidir, yoksa her şeyden üstün ve tek olan Allah mı?"

40. "Sizin O'ndan başka taptığınız şeyler, sizin ve atalarınızın uydurup adlandırdığı putlardır. Allah onların Tanrı olduklarına dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm vermek ancak Allah'a aittir. Kendisinden başkasına değil. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bunu bilmez".

41. "Ey zindan arkadaşlarım biriniz efendisine şarap sunacak, fakat diğeri asılacak kuşlar başını didik didik edip yiyecekler. İşte aslını anlamak istediğiniz şey böylece takdir edilmiş ve kesinleşmiştir".

42. Bu ikisinden, kurtulacağını sandığına Yûsuf: “Efendimin yanında beni anlat” dedi. Fakat şeytan efendisine onu hatırlatmayı unutturdu ve yûsuf bu yüzden daha nice yıllar zindanda kaldı.

43. (Birgün Mısır) hükümdarı dedi ki, “Rüyamda yedi zayıf ineğin, yedi semiz ineği yediğini ve bir de yedi yeşil başakla, bir o kadar kurumuş başak gördüm. Ey ileri gelenler (Kâhinler) rüya yormayı biliyorsanız, bu rüyamı yorun”.

44. Onlar da dediler ki: “Bu, bir takım karışık rüyalar. Biz böyle boş rüyaları yormayı bilmeyiz”.

45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zaman sonra Yûsuf’u hatırladı ve “Ben bu rüyayı yorarım, beni hemen ona gönderin” dedi.

46. Hapishaneye gidip “Ey sözü doğru Yûsuf” dedi. “Rüyada yedi zayıf ineği, yedi semiz ineğin yemesi, yedi yeşil başak ve yedi kuru başak görülmesi nedir? Bize bunu yorumla, ben de insanlara haber vereyim bilsinler”.

47. Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzerine ekin ekin. Biçtiğiniz ekinin, yediğinizden arta kalanını başağında bırakın”.

48. “Bu yedi yıldan sonra, yedi yıl kurak olacak, bu yıllarda da önceden biriktirdiğinizi yer, yalnız az bir miktar saklarsınız”.

49. “Sonra bunun ardından bir yıl gelecek insanlar o yıl yağmura kavuşacak o zaman sıkıp, sağarlar”.

50. Hükümdar, “Onu bana getirin” dedi. Elçi gelince Yûsuf, “Efendine dön, kadınlar niçin ellerini kesmişlerdi sor. Şüphe yok ki, Rabbim onların düzenini bilir” dedi.

51. Hükümdar, kadınlara: “Yûsuf’un olmak istediğiniz zaman ne haldeydiniz?” dedi. Kadınlar “Allah için onun bir kötülüğünü görmedik” dediler. Aziz’in karısı da “Şimdi hak ortaya çıktı. Onun olmak isteyen bendim. Şüphe yok ki, Yûsuf doğrulardandır” dedi.

52. Yûsuf, “Gâyem, Aziz’e gıyabında hâinlik etmediğimi, hâinlerin düzenlerini Allah’ın başarıya erdirmediğini bilmesini temin etmektir” dedi.

53. “Ben kendimi hiç kötülükte bulunmam diye, tamamıyla temize çıkaramam. Çünkü insanın nefsi, Rabbimin merhameti olmadıkça kötülüğe emreder. Şüphe yok ki, Rabbim bağışlayandır, merhamet edendir”.

54. Hükümdar, “onu bana getirin, onu kendime yakın edineyim” dedi. Yûsuf’la konuşunca da “Gerçekten bugün sen bir mevki sahibisin, güvenilir bir adamsın” dedi.

55. Yûsuf dedi ki: “beni memleketinin hazinelerine memur et. Şüphe yok ki, ben onları iyi korurum ve ne yapacağımı bilirim.”

56. İşte Yûsuf’a, Mısır’da böylece bir mevki verdik, nereyi isterse orada dilediği gibi oturabilirdi. Rahmetimizi kime dilersek ona nasip ederiz ve iyilikte bulunanların mükafatını zâyi etmeyiz.

58. Yûsuf’un kardeşleri gelip huzuruna girdiler, Yûsuf onları tanıdı, fakat onlar Yûsuf’u tanımadılar.

59. Yüklerini hazırlayınca onlara, “aynı babadan olma bir kardeşinizi getirin bana” dedi. “Görmüyor musunuz ben ölçeği tamam ölçmekteyim ve misafir ağırlayanların en hayırlısıyım.”

60. “Eğer onu, bana getirmezseniz, benden bir ölçek dahi alamazsınız, yaklaşmayın artık buraya”.

61. Kardeşleri, “babasından izin almaya çalışacağız. Herhalde bunu yapacağız” dediler.

62. Yûsuf adamlarına “sermaye olarak getirdiklerini de, yüklerinin içine koyun, belki ailelerine dönünce bunun farkına varırlar da geri dönerler” diye emretti.

63. Babalarına dönünce “baba, bize artık zâhire verilmeyecek, kardeşimizi de bizimle beraber gönder de zâhire alalım, onu elbette koruruz” dediler.

64. Yakub, “bundan önce kardeşinizi size emânet ettiği gibi şimdi onu hiç size emânet eder miyim? Şüphe yok ki, Allah koruyanların en hayırlısı ve o, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

65. Yüklerini açınca zâhireye karşılık verdikleri malların kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler. “Ey babamız” dediler. “İşte zâhire, bedellerimizle geri verilmiş, onlarla tekrar ailemize zâhire getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de artmış oluruz. Esâsen bu seferki bize yetmeyecek kadar az”.

66. Babaları: “Etrafınız kuşatılmadıkça (çâresiz kalmadıkça) onu mutlaka geri getireceğinize dâir Allah adına söz vermezseniz imkânı yok, sizi de göndermem”. Onlar söz verince de “sözümüze Allah şahit olsun” dedi.

67. Babaları: “Oğullarım hepiniz aynı kapıdan girmeyiniz. Ayrı ayrı kapılardan girin. Fakat gene de Allah’ın takdir ettiği bir şeyi sizden gideremem. Hüküm ancak Allah’ındır. O’na dayandım. Güvenenler de O’na güvensinler” dedi.

68. Babalarının kendilerine emrettiği gibi (Mısır’a) girdiler. Ama bu Allah’ın takdirinden hiçbir şeyi gideremedi. Ancak Yakub’un arzusu yerine gelmiş oldu. O şüphesiz kendisine öğrettiğimizi bilir, fakat insanların çoğu bilmezler.

69. Yûsuf’un huzuruna girince, Yûsuf kardeşini (Bünyamin’i) yanına aldı ve “ben, senin kardeşinim, onların yaptıklarına artık üzülme” dedi.

70. Onların yüklerini yükletirken su kabını, öz kardeşinin yükünün içine koydurdu. Sonra da bir münâdî, “Ey kervancılar siz hırsızsiniz” diye bağırdı.

71. Yakub’un oğulları geri dönerek “ne kaybettiniz?” dediler.

72. “Hükümdarın su kabını kaybettik. Bulup getirene bir deve yükü zâhire verilecek, ben de buna kefilim” dediler.

73. Onlar “Allah’a yemin ederiz ki, biz buraya bozgunculuk, kötülük yapmak için gelmedik, bunu siz de biliyorsunuz. Biz hırsız değiliz” dediler.

74. Onlara “yalançı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler.

75. Onlar, “kimin yükünde bulunursa, o malın çaldığı adama köle olur, biz zâlimleri böyle cezalandırırız” dediler.

76. Yûsuf, kardeşinin (Bünyamin) yükünden önce onlarınkini aramaya başladı. Sonra da kayıp su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz, Yûsuf için bu tedbiri (plan) kullandık. Yoksa Allah dilemedikçe hükümdarın dinine göre

kardeşini esir edemezdi. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardı.

77. Dediler ki: (kardeşleri) “eğer o çalmışsa daha önce bir kardeşi de hırsızlık etmişti.” Yûsuf bunu içinde sakladı. Onlara açmadı ve kendi kendine “sizin durumunuz daha kötü, anlattığımız şeyi Allah daha iyi bilir” dedi.

78. Kardeşleri: “Ey Aziz, Onun ihtiyar bir babası var. Bizden birini onun yerine al. Görüyorsunuz ki, sen gerçekten iyilik edenlerdensin” dediler.

79. (Yûsuf) “bir başkasını tutup köle yapmaktan Allah’a sığınırım, biz ancak malımızı kimde bulduysak onu köle yaparız. Yoksa haksızlık etmiş oluruz “ dedi.

80. Artık ondan tamamıyla ümitlerini kesince bir kenara çekilerek gizlice konuştular. Büyükleri şöyle dedi: Babanızın, sizden Allah adıyla teminat aldığını daha önce de Yûsuf hakkında yaptığımız kusuru bilmediniz mi? Artık babam bana izin verene, yahut Allah hakkımda hüküm verene kadar buradan kesin olarak ayrılıp. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

81. “Siz babanıza dönün ve “ey babamız oğlun hırsızlık etti. Biz bildiğimizden başkasına şahitlik yapamazdık. Gizli olanı ise zaten bilemeyiz.”

82. İçinde bulunduğumuz şehrin halkına da (Mısırlılara) ve beraber bulundugumuz kervana da sor. Biz şüphe yok ki, doğru söylüyoruz.

83. Yakub: “Hayır sizi nefisleriniz aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce sabır gerekir. Umarım ki, Allah beni hepsine birden kavuşturur. Hiç şüphe yok ki, O her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

84. Onlara yüz çevirdi. “Vah Yûsuf’a yazıklar oldu” demeye başladı ve kederden gözleri ağardı. Artık derdini içine atmaktaydı.

85. “And olsun ki Yûsuf’u anıp durman, seni bitkin düşürecek, yahut da yok olup gideceksin” dediler.

86. Yakub, “Ben tasamı, derdimi, kederimi ancak Allah’a açarım ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri de biliyorum” dedi.

87. “Ey oğullarım, gidin ve Yûsuf ve kardeşinizi arayın. Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü kafirlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez”.

88. Aziz’in “Yûsuf’un” huzuruna girdikleri zaman dediler ki: “Ey Aziz, biz de, ailemiz de darda kaldık. Pek değersiz malla geldik. Ölçeği bize tam yap ve sadaka ver. Şüphe yok ki, Allah sadaka verenleri mükafatlandırır”.

89. Yûsuf dedi ki: “Siz cahil iken Yûsuf’a ve kardeşine neler yaptığınızın farkındamısınız?”.

90. “Yoksa sen Yûsuf musun?” dediler. “Ben Yûsuf’um” dedi. “Bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu. Şüphe yok ki, kim kötülükten sakınır ve sabrederse bilsin ki, Allah iyi hareket edenlerin mükafatını katiyyen zâyi etmez”.

91. “Allah’a and olsun ki, Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır ve doğrusu biz hata etmiştik” dediler.

92. (Yûsuf) “bugün (suçlarınızı) başınıza kakmak, sizi kınamak yok. Allah size merhamet etsin. O merhametlilerin en merhametlisidir.”

93. “Şu gömleğimi alın, götürün, babamın gözlerine sürün, görmeye başlar. Bütün ailenizle buraya gelin” dedi.

94. Kervan Mısır’dan ayrılınca babaları dedi ki: “İnanın ki, Yûsuf’un kokusunu duyuyorum. Ne olur bana bunak demeyin.”

95. Etraftakiler: “Allah’a yemin ederiz ki, sen hâlâ eski şaşkınlığındasın” dediler.

96. Müjdeci gelip gömleği Yakub’un yüzüne sürünce, hemen gözleri açıldı. Bunun üzerine Yakub “ben size demedim mi? Allah katından sizin bilmediğinizi biliyorum” dedi.

97. Oğulları: “Ey babamız, suçlarımızın bağışlanmasını dile. Gerçekten biz yanlış bir harekette bulunduk” dediler.

98. Yakub: “Rabbimden bağışlanmanızı diliyeceğim. O şüphe yok ki, bağışlar ve merhamet eder” dedi.

99. Yûsuf'un huzuruna girdikleri zaman o, ana, babasına sarıldı, onları kucakladı. "Allah'ın dileğince emin olarak Mısır'da yerleşin" dedi.

100. Annesini ve babasını tahta çıkarıp oturttu, hepsi de ona karşı secdeye kapandılar. O zaman Yûsuf dedi ki: "Ey babam işte bu daha önce gördüğüm rüyanın çıkışıdır. Onu Rabbim gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra beni zindandan çıkaran, sizi çölden getiren Rabbim, bana çok iyilikte bulundu. Şüphe yok ki, Rabbim dilediğine lütufkardır. Şüphe yok ki, o her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."

101. "Rabbim bana saltanat verdin. Rüya yormasını öğrettin. Ey gökleri ve yeryüzünü yaratan, dünyada ve âhiritte benim dostum ve yardımcım sensin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere karıştır⁴⁰."

III- Tevrat ile Kur'an'da Bulunan Yûsuf Kıssalarının Farkları

Kutsal kitaplardan Tevrat ve Kur'an- ı Kerim'de geçen Yûsuf kıssası, Kur'an'a göre daha eski bir kitap olan Tevrat'ta daha geniş ve daha teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Bu kıssa, Kur'an- ı Kerim'de Yûsuf Suresi olarak geçer. Bu surenin baştan ilk üç âyet hariç, diğer ayetlerin tamamı Yûsuf kıssasından bahseder. Ancak Zeliha adı Kur'an'da geçmez. Kur'an-ı Kerim, Tevrat'ta geçen Kıssa'ya göre daha öz, daha sağlam ve daha açık bir şekilde anlatmıştır.

Batı edebiyatında Yûsuf hikayesi çok az sayıda yazılmasına rağmen, Doğu edebiyatında ise, gerek Tevrat'tan ve gerekse Kur'an'dan biraz da tefsir kitaplarından faydalanılarak Batı edebiyatına göre çok fazla yazıldıkları görülür. Türk şâirleri, Yûsuf hikayesini ele aldıkları ilk dönemlerde hikayenin özünü muhafaza etmek şartıyla Türk destanlarından, efsânelerinden ve masallarından bazı motifler katmak suretiyle hikayeye yeni bir boyut katarak daha akıcı ve daha ilgi çekici bir hale getirmişlerdir. Doğu edebiyatında yazılan kıssalara geçmeden önce Kur'an ile Tevrat arasındaki anlatım farklılıklarını kısaca belirtmekte yarar vardır. Biz bu farklılıkları maddeler halinde göstermeye çalıştık.

⁴⁰ Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl), D. İ. Başk. Yay., Ankara, 1973.

1- Rüya:

Tevrat'a göre, Yûsuf iki ayrı rüya görür:

Birinci rüya, buğday saplarının toplandıktan sonra bir kısmının kalkıp tekrar ayakta duranlardır ki, bu saplar Yûsuf'a ait olan saplardır ve ayakta durmayıp yere düşen saplar ise babası ve kardeşlerine aittir⁴¹.

İkinci rüya ise, hem Tevrat'ta hem de Kur'ân'da bahsedilen onbir yıldız, güneş ve ayın Yûsuf'a secde ettikleri olaydır⁴².

2- Yûsuf'un Sürü Gütmesi:

Yûsuf'un onyediyi yaşında iken kardeşleri ile birlikte sürü gütmesi Tevrat'ta yer alır. Bu konu Kur'ân- ı Kerim'de geçmez⁴³.

3- Yûsuf'un Kıra Götürülmesi:

Yûsuf'un secde rüyasını görmesinden sonra kardeşlerinin kendisine duydukları kıskançlık ve kin duygusu neticesinde başına gelecek hadiselerin başlangıcını teşkil eden olay, yani evden çıkıp kırlarda gezme hadisesi, her iki kitapta da ayrı ayrı anlatılmıştır.

Tevrat'a göre, Yûsuf'un kardeşleri kırlarda sürü otlatırken gecikirler, bunun üzerine Yakûb, Yûsuf'u onlardan haber getirmek üzere yollar⁴⁴. Yûsuf da Ceberrut deresinden geçerek Şekin'e gider. Ancak bunu fırsat bilen kardeşleri onu arazide yakalayıp önceden tasarladıkları şekilde hareket ederler.

Kur'ân'a göre, Yûsuf'un kardeşleri, onu evden çıkarmak için babalarına çok yalvarırlar ve çeşitli hileler düşünürler. Babaları onlarla Yûsuf'u göndermek istemez, hatta olacakları önceden bildiği ve sezdiği için "kurdun yemesinden korktuğunu" dahi söyleyerek Yûsuf'u göndermemek için bahane ararsa da sonunda göndermeye razı olur. Kardeşleri onu kırlara çıkarmayı başarırlar⁴⁵.

⁴¹ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 41 / 1, 4.

⁴² Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 41 / 5.

⁴³ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 37 / 2.

⁴⁴ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 37 / 13, 14.

⁴⁵ Kur'ân-ı Kerim, 12. Yûsuf / 14.

4- Yakûb'un Yûsuf'u Kazanması:

Tevrat'a göre, Yûsuf, Yakûb'un ihtiyarlığında olan oğludur. Bu duruma Kur'an'da rastlanmaz.

5- Yûsuf'un Elbisesi:

Tevrat'a göre, Putayfer'in karısı Yûsuf'u zorla evde tutmak isterken o, kadının elinden kurtulmak için elbisesini orada bırakarak kaçır.

Kur'an'a göre ise, Yûsuf elbisesini bırakmaz, kadın Yûsuf'un elbisesini arkadan sıkıca tutmuş olduğu için, elbisesinin parçası kopar ve elinde kalır, böylece Yûsuf kadının elinden kurtulur⁴⁶.

6- Yûsuf'un Şahidi:

Tevrat'a göre, Kutayfer (Aziz) in karısının Yûsuf'a iflira edip etmediği araştırılmaz.

Kur'an'da ise, bu araştırmaya yer verilmiş ve şahit olarak da Putayfer'in karısının akrabalarından bir kadının şahitliği geçmektedir⁴⁷.

7- Kadınların Ellerini Kesmeleri:

Aziz'in karısı Züleyha'nın Yûsuf'a duyduğu aşk karşılıksız kalınca Mısır'da dedikodular başlar. Bunun üzerine şehir kadınlarını Züleyhâ evine davet eder, ellerine turunc ile bıçak verir. Kadınlar Yûsuf'un güzelliği karşısında ellerini keserler. Bu hadise Tevrat'ta yoktur. Kur'an- Kerim de ise mevcuttur⁴⁸.

8- Kıtîr'in Mevkii:

Mısırlı Kutayfer (Kıtîr) Kur'an-ı Kerim'de ve İslâmî hikayelerde Mısır Aziz'i olarak geçmesine rağmen, Tevrat'ta Firavun'un hassa ordusu kumandanı olarak geçer⁴⁹.

⁴⁶ Kur'an-ı Kerim, 12. Yûsuf / 25.

⁴⁷ Kur'an-ı Kerim, 12. Yûsuf / 26.

⁴⁸ Kur'an-ı Kerim, 12. Yûsuf / 31.

⁴⁹ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, / 39, 1.

9- Yûsuf'un Zindana Giriş Sebebi:

Yûsuf, Aziz'in karısı Züleyha tarafından iftiraya uğrar, bunun üzerine daha fazla dayanamaz; Tanrı'ya du'a eder ve zindanı ister; duası kabul edilir. Kur'ân-ı Kerim'e göre, Yûsuf bu sebepten zindana atılır⁵⁰. Tevrat'ta Yûsuf'un böyle bir du'asına rastlanmaz. O, Kutayfer'in karısına sarkıntılık ettiği için suçlu bulunmuş ve zindana atılmıştır⁵¹.

10- Yûsuf'un Evliliği:

Yûsuf'un İslâmî kaynaklarda ve hikayelerde Züleyha'dan başka birisiyle evlenmesi anlatılmaz. Ancak diğer kaynaklarda özellikle Tevrat'ta, Yûsuf'un otuz yaşında Putayfar'ın kızı Asenat ile evlendirildiği zikredilir.

11- Yûsuf'un Kardeşlerinin Adları:

Tevrat'ta, Yakûb'un oğullarının isimlerinin ve yer adlarının geçmesine rağmen, Kur'ân'da Yûsuf'un haricinde hiç bir oğlunun ismi geçmez ve sadece oğullarından "onlardan biri" şeklinde bahsedilir, özellikle de yer isimlerine çok az yer verilir.

12- Yûsuf'un Satılışı:

Kur'ân-ı Kerim'e göre, Yûsuf'u ilk defa "bir kaç dirheme"⁵² satan kardeşleridir. Tevrat'a göre ise, Midyâni tacirler, Mısır diyarına giderlerken Yûsuf'u kuyudan çıkarırlar ve kardeşlerinden yirmi gümüşe satın alırlar; onlar da Yûsuf'u, Mısır Azizi'ne satarlar⁵³.

13- Yûsuf ile Firavun'un İlişkisi:

Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir konuya hiç yer verilmez. Ancak bu ilişkiler Tevrat'ta geçer. Tevrat'a göre Yûsuf ile Firavun arasında çok yakın bir ilişkilerin bulunduğu görülür, hatta Yakûb ile Firavun arasında sohbetlere ve karşılıklı soru ve cevaplara da yer verilir. Bu durum Kur'an'da geçmediği halde diğer İslâmî kaynaklı hikaye kitaplarında yer alır.

⁵⁰ Kur'ân-ı Kerim, 12.Yûsuf / 20.

⁵¹ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, / 39, 18-20.

⁵² Kur'ân-ı Kerim, 12.Yûsuf / 20.

⁵³ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, /37, 28.

IV. Müslüman Şark Edebiyatında Yûsuf ve Zelîhâ Kıssaları

Semâî kitaplar (Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân)da yer alan, özellikle Tevrat ile Kur'ân'da geniş şekilde anlatılan Yûsuf Kıssası, XIII. yy. dan başlamak üzere Türk edebiyatında da yer aldığı görülür. Bunlardan bazıları doğrudan doğruya Tevrat'taki şekliyle, bazıları Kur'ân'da geçen biçiminde ve bazıları ise hem Tevrat ve hem de Kur'ânda geçtiği gibi olayları kendi ifade ve tanzim biçiminde Türk Edebiyatına kazandırılmışlardır. Diğer bazıları ise, Kur'ân tefsirlerindeki yorumlardan ve bu konu hakkındaki hadislerden hareket ederek kendi yorumlarını da eklemek suretiyle yepyeni bir eser meydana getirmişlerdir.

XIII. yy. da Türk edebiyatına çok değerli eserler kazandıran Şâir Ali, Kırımlı Mahmud, Aksaraylı Mahmud, Şeyyad Hamza, Sule Fakih ve Haliloğlu Ali gibi Yûsuf Kıssası'nı ele alan yazarlar, hem Tevrat'ı, hem Kur'ân'ı ve hem de tarihî Türk destanlarında geçen mitolojileri ve efsâneleri büyük bir maharetle ve ince bir ustalıkla Yûsuf ve Züleyha Kıssası'na dahil ederek eserler yazmışlardır. Özellikle ilk devre ait olarak bilinen Ali ve Kırımlı Mahmud XIII. yy. da yazdıkları Yûsuf Kıssası'nda hece veznini kullanmış olmalarıyla, aruz vezniyle eserler veren Türk yazarlardan ayrılırlar. Bu konu hakkında ilk devre ait olan Yûsuf Hikayesi yazan Türk şâirlerinden Şeyyad Hamza, Sule Fakih ve tarihçi Aksaraylı Mahmud, Yûsuf hikayelerini aruz vezniyle yazmışlardır.

Türk şâirler tarafından Türk Edebiyatına kazandırılan Yûsuf hikayesi, İslâma giren halklar arasında dinî heyecanı uyandırmak, sıkıntılı ve çalkantılı zamanlarda halkın iman gücünü artırmak ve sosyal bünyeleri zinde tutmak amacını taşırlar.

Türk Edebiyatında yazılmış Yûsuf u Züleyha'ları asırlara göre tasnif edecek olursak kesin olmamakla beraber şu şekilde sıralamak mümkündür:

XIII. yy. şairleri arasında: Kırımlı Mahmud⁵⁴, Şâir Ali⁵⁵, Şeyyad Hamza⁵⁶, Aksaraylı Mahmud⁵⁷ ve Haliloğlu Ali⁵⁸ Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyha) yazan şairler olarak sayılabilir.

XIV. yy. in tek Yûsuf u Züleyha şairi Sule Fakih'tir.⁵⁹

XV. yy. şairleri, Ahmedî⁶⁰, Seyhoğlu Mustafa⁶¹, Kırımlı Abdulmecid⁶², Dür Big⁶³, Hamdullah Hamdi (Ö.1503)⁶⁴, Hatâî⁶⁵, Çâkerî Sinan⁶⁶, Bihîstî Ahmed Sinan⁶⁷ gibi şairlerdir.

XVI. yy. şairleri, Kemal Paşaoğlu (Ö.1533)⁶⁸, Hamidî⁶⁹, Bursalı Celîlî⁷⁰, Likâî⁷¹, Nimetullah⁷², Taşlıcalı Yahya (Ö.1582)⁷³, Halife⁷⁴, Karamanlı

⁵⁴ Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 52; Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 283; Haliloğlu Ali, Yusuf ile Züleyha, (Yay.: İsmail Hikmet Ertaylan, Rauf Yelkenci Özel Ktp.sinden (faksimile), İstanbul Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1960, s. 1-19; Dolu, Halide, Menşinden Beri Yusuf ..., Türkiyat Enst., No: 402, s. 172.

⁵⁵ Banarlı, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 283; Kocatürk, V. Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 79-85; Erzurumlu Darir, Kıssa-ı Yûsuf, (Haz.: Leyla Karahan), s. 11; Kudret, Cevdet, Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 134; Pekolcay, Necla, İslami Türk Edebiyatı, Çağaloğlu Yay., İstanbul, 1967, s. 77-79.

⁵⁶ Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 49; Erzurumlu Darir, Kıssa-ı Yûsuf, s. 12; Haliloğlu Ali, Yusuf u Züleyha, s. 2; Dolu, Halide, Menşinden Beri Yûsuf ..., s. 183-194; Kudret, Cevdet, Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 144-148; Kocatürk, V. Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 109-114.

⁵⁷ Okuyucu Cihan, Râsim Deniz Özel Ktp. Türkçe Yazmaları, (Yayınlanmamış Çalışma), Kayseri, s. 5.

⁵⁸ Dolu, Halide, Menşinden Beri Yûsuf ..., s. 173; Ertaylan, İ. Hakkı, Yûsuf ile Züleyhâ, İstanbul, Ün. Ed. Fak. Yay., No: 860, İstanbul, 1960, s. 18; Dolu Halide, "Yûsuf hikayesi Hakkında ...", TDED, C. IV, s. 423-426; P. Falev, Zapiski kollegi vostokovedov, Leningrat, 1925; Köprülü, Mehmed Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 357; W. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, İstanbul, 1927, s. 133; Caferoğlu, Ahmet, Türk Dili Tarihi Notları, Bölüm I-II, İstanbul, 1943, s. 118; C. Brockelmann, "Ali Qissa-i Jusuf, Der Alteste Voraufer der Osmanischen Litteratur", ABAW, Berlin, 1917, s. 5; Ertaylan İ. Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ", TDED, C. III, Sayı: 1-2, s. 216-221.

⁵⁹ Erzurumlu Darir, Kıssa-ı Yûsuf, s. 12; Levend, A. Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 129; Kocatürk, V. Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 149; Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyha, s. 55-59.

⁶⁰ Dolu Halide, Menşinden Beri Yûsuf ..., s. 18.

⁶¹ Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili, Sayı: 407, 415-416-417, s.460; Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 46.

⁶² Köprülü, Fuat, "Çağatay Edebiyatı", İ.A., C. III, M.E.B., Yay., İstanbul, 1963, s. 283.

⁶³ Dolu Halide, "Yûsuf Hikayesi Hakkında ...", T.D.E.D., C. IV, s. 434.

⁶⁴ Onur, M. Naci, Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 75-85.

⁶⁵ Terbiyet, Mehmet Ali, Danışmendan-ı Azerbaycan, Meclis, Tahran, 1312.

⁶⁶ Levend, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihine Giriş, s. 129, 259, 265, 267, 321, 346, 392;

Onur, M. Naci, Hamdullah hamdi, Yûsuf u Züleyhâ, s. 64.

⁶⁷ Mevlana Latîfî, Risaletü'l- Latîfiyye, II. 973, Mısır Nüshası, Rasim Deniz Özel Ktp. v. 42b, 43a.

⁶⁸ Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

Kâmî Mehmed (Ö.1545)⁷⁵, Ziyâî Yûsuf Çelebi (Ö.1543)⁷⁶, Manastırlı Kadı Sinan⁷⁷, Akşehirli Gubârî Abdurrahman (Ö.1566)⁷⁸, Bursalı Havâî Mustafa (Ö.1608)⁷⁹dır.

XVII. yy. şairleri, Bağdatlı Zihni Abdüddelil (Ö.1614)⁸⁰, Rif'atî Abdülhay (Ö.1699)⁸¹, Havâî Abdurrahman (Ö.1710)⁸²dır.

XVIII. yy. şairleri Köprülü-Zâde Es'ad Paşa (Ö.1726)⁸³, Ahmed Mürşîdî (Ö.1760)⁸⁴ ve Molla Hasan⁸⁵dır.

XIX. yy. şairleri ise, Süleyman Tevfik Bey⁸⁶ ve Mehmed İzzet Paşa (Ö.1911)⁸⁷ sayılabilir.

⁶⁹ Dolu, Halide, "Yûsuf Hikayesi Hakkında ...", T.D.E.D., C. IV, s. 431-433.

⁷⁰ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

⁷¹ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460; Latîfî, *Risaletü'l- Latîfiyye*, H. 973, v. 101b, 102a.

⁷² Katip Çelebi, *Keşfü'z- Zünûn an Esâmî'l- Kütübi ve'l- Fünûn*, (Haz.: Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rifat), M.E.B., Yay., C. II, İstanbul, 1943, s. 2055.

⁷³ Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahya Bey, Yusuf u Züleyha*, İstanbul, 1979; Yahya Efendi, *Menakıb-ı Hazreti Yusuf Aleyhisselâm ve Zeliha*, Matbaa-i Tatyos Dividciyân, Asitane-i Vezirhân, (Tarihsiz).

⁷⁴ Katip Çelebi, *Keşfü'z- Zünûn*, C. II, s. 2055.

⁷⁵ Katip Çelebi, *Keşfü'z- Zünûn*, C. II, s. 2055.

⁷⁶ Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 129.

⁷⁷ Katip Çelebi, *Keşfü'z- Zünûn*, C. II, s. 2055.

⁷⁸ Şair Ali, *Yusuf u Züleyha*, 1215 / 5, Sayı: 1401, Kazan Sevdekeri Rahim Can Ma'bed oğlu tab'hanesi, H. 1294, M. 1847, Manisa İli Genel Ktp., Muradiye, No: 1401.

⁷⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, İstanbul, 1333, s. 185.

⁸⁰ Riyazî Mehmed, *Riyazü's- Şuarâ*, İstanbul Ün. Ktp., Ty., No: 761 ve 4098.

⁸¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 185.

⁸² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 489.

⁸³ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

⁸⁴ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

⁸⁵ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

⁸⁶ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

⁸⁷ Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili*, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.

B- ARAP EDEBİYATINDA YAZILMIŞ YÛSUF U ZÛLEYHA HİKAYELERİ

Yûsuf u Zûleyha hikayeleri, Arap edebiyatında mensur olarak kaleme alınmış ve bu mensur eserlerin aralarına bazen küçük çapta manzumeler serpiştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu arada bütün İslâm tefsircileri Yûsuf sûresini açıklarken, ayetlerin dipnotlarına bu hikayenin sebeblerini, hikmetlerini ve bu hikayeden çıkarılan mesajları kendi duygu ve düşüncelerine göre aktarmışlardır. Biz burada tefsirlerde geçen Yûsuf hikayesinden daha çok, müstakil olarak ele alınmış Yûsuf kıssasına ait kitaplardan bahsedeceğiz. Hikayenin Arap edebiyatındaki ilk eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Gazâlî'nin (ölm. M. 1111), **Bahrû'l- Mahabbâ** isimli eseridir. Bir nüshası British Museum'da bulunan bu eser, 1894'de Bombay'da ve 1900'da da Delhi'de basılmıştır⁸⁸.

2- İbnü'l- Cevzî Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebü'l- Ferec Cemâlî'd-Din'in (M. 1116-1200) **Zehrû'l- Anik fi Kıssa-i Yûsuf-ı Sıddık** başlıklı Yûsuf sûresi tefsiridir⁸⁹.

3- M. 1284 yılında, Ebû Hafs Sirâcu'd-din b. Ömer b. İbrahim el-Ensârî el- Avsî el- Mâlikî el- Müzekkir tarafından yazılan diğer bir hikaye ise **Zehrû'l-Kimâm fi Kıssa-i Yûsuf Aleyhi's-selâm** adını taşımaktadır⁹⁰. Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli nüshaları bulunan bu eserin, Türkçeye de tercümesi yapılmıştır⁹¹.

4- Tâcu'd- dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed Yezid et- Tûsî'nin **Câmî'-i Letâîfî'l-Besâtîn** isimli eserini de Muhammed b. Muhammed Altıparmak Türçeye tercüme etmiştir. Bu eserin de İstanbul kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır⁹².

⁸⁸ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 97.

⁸⁹ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 97.

⁹⁰ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 97.

⁹¹ Fuat, Ahmet Suphi, "Yûsuf", İ.A., C. XIII, M.E.B., Yay., İstanbul, 1986, s. 443.

⁹² Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 100.

5- Molla Mu'îni-i Cuveynî'nin **Ahsenü'l- Kasas** adlı eseridir⁹³.

6- Alâu'd-din Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Hazinü's-Şihî el-Bağdâdî'nin (ölm. M. 1340) tek nüshası Kâhire Hıdiv Kütüphanesi'nde mevcut olan **Tefsir-i Sûre-i Yûsuf** isimli eseri, XV. yy. a kadar bilinen Arap edebiyatında yazılmış Yûsuf u Züleyhâ hikayeleri arasında sayılabilir⁹⁴.

C- İRAN EDEBİYATINDA YAZILMIŞ YÛSUF U ZÛLEYHALAR

Fars dilinde yazılmış Yûsuf kıssalarının umumiyetle üç kısma ayrıldıkları görülür:

- 1- Manzum olarak yazılmış hikayeler.
- 2- Mensur olarak yazılmış hikayeler.
- 3- Manzum ve Mensur olarak yazılmış hikayeler.

Manzum olarak işlenmiş hikayelerin sayıları diğerlerine göre daha çoktur. Fars edebiyatında Yûsuf hikayeleri üzerinde ciddi bir çalışma yapan Ethhe⁹⁵ bu konuda yazılmış on yedi manzum roman olduğunu tesbit etmiştir. Türk ve İran edebiyatlarındaki Yûsuf ve Zeliha mesnevileri üzerinde bir doktora tezi hazırlayan Abdurresul Tahbazzâde Hayyampur da Farsça olarak yazılmış manzum Yûsuf hikayelerinin sayısını on yedi olarak gösterir. Bu mevzu üzerinde çok ciddi çalışmalarını gördüğümüz Halide Dolu⁹⁶ ise, İran'da manzum olarak yazılmış Yûsuf u Züleyha isimli kitapların sayılarını yirmi dokuz olarak gösterir.

Manzum olarak yazılmış olan Yûsuf hikayelerindeki şahıslar romantik bir aşk hikayesi kadrosunda işlendiği halde, mensur ve manzum-mensur işlenmiş olan Yûsuf hikayelerinde ise âlimâne, ağır bir dil kullanılarak, teferruattan uzak özlü ve daha çok dinî ve tasavvufî parçalarla süslenmiş olduğu olarak anlatılmaktadır.

⁹³ Erzurumlu Darîr, **Kıssa-ı Yûsuf**, s.10.

⁹⁴ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 100.

⁹⁵ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 97-106.

⁹⁶ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 95.

Biz bu çalışmamızda fazla teferruata gitmeden ilk Yûsuf u Züleyhâ yazan ve Türk edebiyatında yazılmış Yûsuf u Züleyhâ'lara etki etmiş bazı İran müellifleri ile kitaplarından kısaca temes edeceğiz.

İran edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini, Firdevsi Tûsî'den önce, manzum olarak ilk defa yazan müelliflerin olduğu yine Firdevsî'ye ait Yûsuf ve Zeliha adlı mesnevinin, bir el yazma nüshasından⁹⁷ anlaşılmaktadır. Fars edebiyatında ilk manzum Yûsuf u Züleyha yazan şâirler şunlardır:

1- Ebû'l- Müeyyed Belhi; Kur'ân-ı Kerim'in "**ahsene'l-kasas**". (kıssaların en güzeli) diye övdüğü surelerinden birine isim olan ve Hz. Yûsuf'un hayatını konu olarak işleyen Yûsuf Suresi'ni, mesnevi tarzında manzum olarak farsça ilk defa işleyen şâir Ebu'l-Müeyyed Belhi olmuştur. Bu şâir Sâmâniler devleti zamanında yaşamış ve hakim Ebû'l-Mesel Buhari ile çağdaştır⁹⁸.

Ebû'l-Müeyyed'in, Firdevsi'den önce, mensur Şeh-nâme yazanlar arasında olduğu da söylenmektedir. Bundan başka bir de **Kitab-ı Garşasb** yazmıştır ki bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir⁹⁹.

2- Bahtiyari Ahvâzî: İran edebiyatında Firdevsi Tûsî'den önce Yûsuf u Züleyhâ yazan şâirlerin ikincisi olarak bilinen Ahvâzî'nin ve kitabının varlığını yine büyük İran şâiri Firdevsi'den öğrenmekteyiz. Bu şâir, Yûsuf u Züleyha mesnevisini Irak emiri İzzü'd-din Bahtiyarî'nin emri ile Ahvaz'da yazmıştır. Varlığından haberdar olduğumuz bu manzum eserin de nerede olduğu bilinmemektedir¹⁰⁰.

3-Firdevsî et-Tûsî, İran'ın en meşhur şâir ve hakimlerinden biri olarak kabul edilirdi. O, Tus'da 322- 23 (933- 34) yıllarında doğmuş ve 411-416, 421 yıllarında yine orada ölmüştür. Firdevsî'nin hayatı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Özellikle, Firdevsî'nin Sultan Mahmud Gaznevî (387-421 (997-1030) devri şâirlerinden İscidî, Unsurî ve Ferruhî ile görüşmesi, Mahmud Gaznevî ile olan

⁹⁷ Dolu, Halide, **Menşeinden Beri Yûsuf ...**, s. 111-112.

⁹⁸ H. Ritter, "Firdevsî", İ.A., M.E.B., Yay., C. IV, İstanbul, 1948, s. 644-645; Kanar, Mehmet, "Firdevsî", T.D.V.İ.A., D.İ.B., Yay., C. XIII, İstanbul, 1996, s. 125-127.

⁹⁹ Dolu, Halide, **Menşeinden Beri Yûsuf ...**, s. 111-112.

¹⁰⁰ Dolu, Halide, **Menşeinden Beri Yûsuf ...**, s. 111-112.

münasebetleri, Şeh-nâme'yi yazdıktan sonra, Hasan el-Malmandî tarafından Sultan Mahmud'a takdim etmesi ve 50.000 dirhem kıymetinde bir mükafatın va'dedildiği halde sultandan alamayışı gibi bir çok rivayetler anlatılmaktadır¹⁰¹.

Firdevsî'ye ait olduğu ileri sürülen mesnevi ise, İran edebiyatında, Câmi'nin eserinden daha önce yazılan Yûsuf ve Zeliha hikayelerinin en meşhurdur. M. 995-996'da Irak'ta yazılan bu eser hakkında bazı tereddütler ileri sürülmektedir. Etche'ye göre, Firdevsî'nin Yûsuf u Züleyha'sında İran şâirleri tarafından kullanılmayan mütekarib veznini kullanması, bu eser Firdevsî'nindir¹⁰². Ritter'e göre de eğer bu eser Firdevsî'nin ise, Firdevsî'nin birbirinden çok farklı iki üslubu olması gerekir¹⁰³.

Firdevsî'nin Yûsuf u Züleyha'sının nüshaları: Firdevsî'nin Yûsuf ve Zeliha mesnevisinin nüshaları doğuda çok az olmasına rağmen batıda bir kaç nüshası mevcuttur¹⁰⁴.

İran edebiyatında, mensur olarak ilk Yûsuf u Züleyhâ hikayesi yazan Hoca Ebû İsmail Abdullah b. Ebî Mansur Muhammed el- Ensârî Heratî (1006-1088)dir. Onun eserinin adı, *Enîsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis*'dir. Bu eserden Türk edebiyatçıları ve bu konu üzerinde çalışma yapan müellifler faydalanmışlardır¹⁰⁵. Bundan başka mensur Yûsuf u Züleyha hikayesi yazarlar arasında; *Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn ve Yûsuf Sûresi Tefsiri* adlı kırk meclislik eseri ile tanınan Ebû Nasr Ahmed b. Nasr el- Buhârî ve Mahmud b. Muhammed b. İbrahim'dır.

¹⁰¹ Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 402.

¹⁰² Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 106.

¹⁰³ Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 107.

¹⁰⁴ Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 108-109.

¹⁰⁵ Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 151.

D- TÜRK EDEBİYATLARINDA YÛSUF U ZÜLEYHÂLAR

I - Şair Ali ve Yûsuf u Züleyha'sı:

Şair Ali, Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyha konusunu ilk defa manzum olarak hece vezniyle işleyen şâir olması itibariyle büyük bir öneme sahiptir. Fakat Ali'nin hayatı ve yaşadığı muhit hakkında kesin olarak hiç bir bilgiye sahip değiliz. Kesin olmamakla birlikte onun 1183 yılında Harezm'de doğduğu, Harezm medresesinde 30 yıla yakın bir süre ders verdiği ve Moğol istilasında (1236 / 1237) öldüğü rivayetler arasındadır¹⁰⁶.

Ali'nin Yûsuf u Züleyha'sı, yazılış yeri ve tarihi bakımından oldukça karışıktır. Eserin orijinal nüshası mevcut olmadığından, istinsahlarına bakarak yazılış tarihini tesbit etmek mümkün değildir. Bu sebepten olacaktır ki, birbirini tutmayan görüş ve düşünceler vardır. Bu görüşlerden bazıları şöyledir: Dresden ve Berlin nüshaları üzerinde çalışmalar yapan Pertsch, bu eseri dilini Kazan Türkçesi'nden saymıştır. Eser üzerinde bazı çalışmalar yapan Houtsma ise, eserin dilini Kutadgu Bilig ile Kısasü'l- Enbiya dili ile aynı olduğu görüşünden hareketle bu eserin Buhara ve havalisinde yazılabileceğini ileri sürmüştür. Houtsma'ya göre Ali'nin yazma Yûsuf u Züleyhâ nüshalarına bakıldığında Selçuklular devri Anadolu'da yazılmış olabileceğine ihtimal verilemez; bu sahada yazılabilmesi için hiç olmazsa, Selçuklu İmparatorlarından birisinin adını zikretmesi veya o devirde Anadolu'da oldukça kuvvetli bir mektep olmuş olan Mevlânâ Celale'd-din Rûmî'nin tasavvuf cereyanından etkilenmiş olması gerekirdi. Böyle bir etkilenme görülmediğine göre bu eserin yazılış sahasını Kıpçak veya Orta-Asya gibi diğer Türk kültür merkezlerinden birinde aranması daha uygun olur düşüncesinden hareket eden Houtsma, Yûsuf u Züleyhâ'nın dilini Codex Cumanicus'un dili ile mukayese ederek bazı müşterek noktalar elde etmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Ferhad Zeynalof, "Ali'nin Kıssa-ı Yûsuf'u", Kardeş Edebiyatları, (Kril Alfabesinden aktaran, S. Çağın), Sayı: 9, İzmir, 1985, s. 42-45.

¹⁰⁷ Ferhad Zeynalof, "Ali'nin Kıssa-ı Yûsuf'u", Kardeş Edebiyatları, s. 42-45.

Zeynalof, eserin dili ile ilgili şunları söyler: “Ali’nin “**Kıssa-yı Yusuf**” eserinde de biz Oğuz katının dışında Karluk-Harezmi tabakasının hususiyetlerini görürüz. Bazı araştırmacılar (Cavad Almaz, N. Hisamov) Karahanlı- Hakaniye Türkçesini, Tatarların kadim dili saydıklarından, Ali’nin bu eserinin de güya bu dilde yazıldığını esas alarak onu tatar abidesi olarak kabul ederler. Ali’nin “**Kıssa-i Yûsuf**” eserinde Karluk ve Kıpçak dillerine ait unsurların bulunması şaşkınlık doğurmamalıdır.

Ali’nin “**Kıssa-yı Yûsuf**” adlı eserinin leksik tertibinde Tatar dili için karakteristik olmayan yüzlerce söz ve ifadeler, birleşik kelimeler kullanılmıştır. Tatar dili ile Ali’nin mesnevisinin dili arasında çok ciddi farklılıklar vardır. Biz ancak, tarihîlik bakımından doğrudan doğruya dilimizin gelişme merhalelerini belirliyelemek bakımından, çağdaş dilimizi tabîi olarak bu abidenin devamı saydığımız Ali’nin “**Kıssa-yı Yûsuf**”unun halis Oğuz boyları muhitinde yaratıldığını müdafaa ediyoruz.

Netice olarak şunu diyebiliriz ki, Ali’nin “**Kıssa-yı Yûsuf**”u XIII. asır Oğuz grubu dillerinin leksik, fonetik ve gramatik hususiyetlerini kendinde toplayan, daha çok Azerbaycan dili (kısmen de Türkmen ve Türk) hususiyetlerini aksettiren eşsiz bir abidedir”.

C. Brocelmann da¹⁰⁸ Dresden ve Berlin nüshalarının grameri üzerinde durmuş ve bir çok örnek vermek suretiyle bu eserin Osmanlı edebî Türkçesi’nin ilk nüshalarından biri olarak kabul etmiştir.

C. Brocelmann’a göre, Ali’nin Kıssa-i Yûsuf’unda, kelime başlıklarındaki “d” ve “t” ler daima değişik olarak kullanıldığı gibi, kelime başındaki “b” ler de kendisinden sonra gelen “n” tesiriyle “m” ile değiştirilmektedir. Ör: “ben-men”, “bin-min” gibi¹⁰⁹. Ayrıca yine hikayede kelime ortasında ve sonundaki “p”ler ile “f” ler değiştirilmiştir. Ör: “bulmak” manasına olan “tapmak-tafmak; “arpa” yerine “arfa” gibi. Bundan başka, eserde arkaik gramer şekillerinden göze çarpanlar ise “anar”, “uşal”, “öyle” yerine

¹⁰⁸ Dolu, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf* ... , s. 169- 170.

¹⁰⁹ Dolu, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf* ... , s. 169.

“eyle”, nereye manasına Ebû Hayyan’da tesbit edilen “kayra”, Doğu Türkçesine has olan “nişe” ve buna benzer muhtelif Türk şivelerine ait karakteristik şekiller mevcuttur¹¹⁰.

XIII. yy. ın İslâmî düşüncesini yansıtmaları bakımından olduğu kadar, eski Türk edebiyatlarında geçen mitoloji, efsâne ve destan parçalarından izlerin bulunması bu eserin kıymetini bir kat daha artırmaktadır. Özellikle oniki heceli dörtlüklerle yazılması ve ilk üç mısraı birbiriyle kâfiyeli, dördüncü mısraları şiir boyunca diğer dördüncü mısralarla kâfiye teşkil edecek tarzda ve “imdi” redifli olması, onun hem Ahmed Yesevî takipçilerinden olduğunu, hem de şiirin menşeinin de Orta-Asya kökenli olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Buna rağmen Ali’nin bu eserinin menşesinde olduğu gibi, yazarının hayatı ve muhiti hakkında da kesin bir hükme varmamız bugün için mümkün değildir.

Ali, yazdığı Kıssa-i Yûsuf isimli kitabında sadece kitabının adını ve telif tarihini vermekle yetinmiş, hükümdar adını anmadığı gibi, mensup olduğu yeri, bağlı bulunduğu şeyhi veya hocasının isimlerini de zikretmemiştir. Ali, kitabını yazarken, Arapça, Farsça ve diğer dillerde yazılmış kitapları okuduğunu ve bunlardan faydalandığını açıkça söylemesine rağmen, yazdığı kitabını şekil ve muhteva bakımından onlardan ayrı tutmuş, destan şekli olan dörtlüklerle ifade etmiştir.

Ali’nin Kıssa-i Yûsuf’unun Nüshaları:

1- Dresden Nüshası: Kraliyet Kütüphanesi’nde Cat. Turc. 419, kuarto şeklinde ve 76 varak olarak bulunmaktadır¹¹¹.

2- Berlin Nüshası: Berlin Kütüphanesi No: 138 dedir.¹¹² Ali’nin Berlin ve Dresden’deki yazmaları üzerinde dil hususiyetleri bakımından ilk ciddi tetkiki C. Brocelmann yapmıştır.

¹¹⁰ Dolu, Halide, *Menşeinden Beri Yûsuf ...*, s. 159.

¹¹¹ Dolu, Halide, *Menşeinden Beri Yûsuf ...*, s. 159.

¹¹² Dolu, Halide, *Menşeinden Beri Yûsuf ...*, s. 165.

Ayrıca Houtsma'nın neşrettiği ve üzerinde durduğu parçayı, Şeyh Muhsin Fânî aynen alarak “**Yedi asırlık Türkçe bir manzûme**” başlığı altında¹¹³ neşretmiştir.

3- Gence- Bakü Nüshası: Azarbaycan'ın Gence şehrinde bulunduğu halde, Bakü'ye götürülen ve bundan sonra Bakü nüshası olarak tanınan bu nüsha, Dresden ve Berlin nüshalarından daha eski olduğu (H. 609. M. 1212) tarihinden anlaşılmaktadır¹¹⁴.

II- Kırımlı Mahmûd ve Kısâ-i Yûsuf u:

Kırımlı Mahmud'un hayatı hakkında, kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Barthold'un¹¹⁵ görüşüne göre, Kırımlı Mahmud, Moğol hakimiyeti zamanında yaşamış olmalıdır. Çünkü o, Moğol hakimiyetinden önce Kırım'da müslüman bulunmadığı görüşündedir.¹¹⁶ F. Köprülü'ye göre ise, Kırımlı Mahmud'un eseri XIV. yüzyıl Kıpçak edebiyatı mahsülleri arasında sayılmaktadır.

Yûsuf u Züleyha hikayeleri üzerinde geniş bir çalışma yapan Halide Dolu, F. Köprülü'nün düşüncesinden ayrılarak; “bu eserin XIII. yüzyılda yazılmış olduğunu kabul etmek daha isabetli olacaktır. Çünkü ancak bu eserin güney Türkçesine yapılan tercümesi XIII. yüzyılın sonu veya bu yüzyılın başı diye tarihlendirilebilir” demektedir. İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyha**¹¹⁷ adlı makalesinde “Mahmud'un “Kırım” veya “Deşt dili”nde yazdığı eserini, Haliloğlu Ali adlı şâirin, “Türkî dile” çevirmiş olduğunu kendi manzumesinden anlamaktayız” demektedir. Barthold'un, Kırımlı Mahmud'un eserini bizzat görmediğini ve böyle bir eserin varlığını ancak Haliloğlu Ali'nin Falev tarafından neşrolunan makalesinden¹¹⁸ öğrendiği sanılmaktadır.

¹¹³ Şeyh Muhsin, *Fânî Mahmud-Kulî Dîvânı*, İstanbul, H. 1340 / M. 1921, s. 56; Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s.276-7; Ertaylan, İ. Hikmet, “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ”, *T.D.E.D.*, C. III, Sayı: 1-2, s. 215.

¹¹⁴ Bkz., Zeynalof, Ferhat, “Ali'nin Kısâ-ı Yûsuf'u”, *Kardeş Edebiyatları*, Sayı: 9, s. 42-45.

¹¹⁵ Dolu, Halide, *Menşecinden Beri Yûsuf ...*, s.172.

¹¹⁶ Mikail-Baştı, İbn Şams Teber, *Şankızı Destanı*, Kültür Bak., Yay., (Çev.: Avidan Aydın), Ankara, 1991, s. XII-XVII.

¹¹⁷ Ertaylan, “Türk Dilinde Yazılan ...”, *T.D.E.T.*, C. III, sayı: 1-2, s. 221.

¹¹⁸ Zapiski kollegi vostokovedov, I 139-60

Ayrıca Hasan Ali Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyha yazan şâirlerin bahsi bölümünde¹¹⁹ Ali'den sonra Mahmud adında bir şâirden bahseder ki, bu şâir her halde Kırımlı Mahmud olsa gerektir¹²⁰. Yukarıda zikredilen kayıtların dışında, Kırımlı Mahmud'un hayatı ve eserine dair başka bir kayda rastlanmaz.

İslâmiyetin eski dinlerle mücadelede bulunduğu bir coğrafyada, Kırımlı Mahmud tarafından "Deşt dili" ile kaleme alınan bu eser, İslâmiyetin yayılmasına yardımcı olduğu gibi, Türk boyları arasında kültür birliğinin kurulmasına da katkıda bulunmuştur.

Kırım'da Moğol hakimiyetine bağlı olarak yaşayan Oğuz Türkleri tarafından bu kitabın iyi anlaşılmadığını gören Haliloğlu Ali adında bir şâir de, ahalinin, bu eseri daha iyi anlamaları, severek okumaları ve dinlemeleri için Türkçeye tercüme etmiştir¹²¹.

Kırımlı Mahmud'un Kıssa-i Yûsuf hikayesi, Türk nazım şekli olan dörtlükler ve yedili hece vezniyle yazılmış olabileceği, Haliloğlu Ali tarafından yapılan tercümesine kendi telifi olan dörtlükleri aynı ölçü ve kafiye ile yazmasından ve aşağıdaki dörtlüğünden anlaşılmaktadır.

"Evvel Allah adını

Başladum bünyadını

Hem yine âhirini

Hatmidem Allah diyü". (1405)

Bu dörtlükten de anlaşılaacağı üzere Kırımlı Mahmud Deşt Dili'nde yazdığı Kıssa-i Yûsuf'u tamamlamadan ölmüştür. Mahmud'un ölümüne çok üzülen Haliloğlu Ali, onun yarım kalan eserini Türkçeye çevirmiş, eksik kalan yerlerini ise 11 dörtlük ile tamamlamıştır.

¹¹⁹ Hasan Âli, **TEB**, 130.

¹²⁰ Dolu, Halide, **Menşinen Beri Yusuf ...**, s. 175.

¹²¹ Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 357.

Tarihi kaynakların bildirdiğine göre, Kıpçak ve Bulgar Türklerinin İslâmiyeti yaymak ve Türk kültürünü ayakta tutmak amacına matuf dînî ve sosyal propagandacılar yetiştirecek olan Mağara Tekke'si ile Sûfî Tekke'sini kurdukları bilinmektedir. ŞairAli, Kırımlı Mahmud ve Haliloğlu Ali'nin de, bu tekkelerde yetişmiş propagandacı dervişlerin takipçileri olduğu hatıra gelmektedir¹²².

Netice olarak şunu söylemeliyiz ki, Kırımlı Mahmud "Deşt dili"nde bir Kıssa-i Yûsuf yazmıştır. Fakat bu eser kayıptır. Böyle bir eserin varlığını Haliloğlu Ali'nin yaptığı tercümeden ve kısmen de telif olan eserinden anlamaktayız. Eserin tercümesinden anlaşıldığı üzere kitabın yazılış tarihi olmadığı gibi, yaşadığı devrin hükümdarı ve müellifin bağlı bulunduğu şeyhe ait de bir kayıt yoktur. Ayrıca, Kırımlı Mahmud eserini yazarken bu mevzuda yazılmış kitaplardan faydalandığını gösterecek ufak bir işaret de vermemektedir.

III- Haliloğlu Ali ve Kıssa-i Yûsuf'u:

Haliloğlu Ali ve eseri, incelememizin esasını teşkil ettiğinden, daha sonraki bahislerde geniş olarak ele alınacaktır.

IV- Şeyyâd Hamza'nın Dâstân-ı Yûsuf Alayhi's-Selâm ve Kasasü'l-Mübârek'i:

Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm ve Hâzâ Ahsenü'l-Kasasu'l-Mübârek isimli kitabından tanıdığımız şâir hakkında, etraflı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Onun XIII. yüzyılda yaşadığı bazı kaynaklarda anlatılmaktadır¹²³. Mesnevi tarzında yazılmış olan bu eserin 1529 beyitten meydana geldiği ve aruzun Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün vezniyle yazıldığı bilinmektedir. Şeyyad Hamza'nın Akşehir civarında yaşadığını Kızı Aslı Hatun'a ait Akşehir mezarlığında bulunan bir kitabeden anlaşılmaktadır.

¹²² Mikail-Baştı, İbn Şams Teber, *Şankızı Destanı*, (Çev.: Avidan Aydın), s. XII-XVII.

¹²³ Kocatürk, V. Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 109; Mansuroğlu, M., "Şeyyad Hamza'nın Beş Manzumesi", *Oriens*, Leiden, 1957, s. 48-70; Buluç, Sadettin, "Şeyyad Hamza", *İ.A.*, C. XI, M.E.B., Yay., İstanbul, 1970, s. 497-499.

Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyha'yı yazması, az da olsa gazellerinin bulunması, yaşadığı devrin kültürüne vakıf olduğu hatta tekke ve sûfi düşüncesi içinde yetiştiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Şeyyad Hamza manzumelerinin dil hususiyetleri üzerinde duran Mansuroğlu¹²⁴ onun dilini XIII. yy. Anadolu Türkçesi yazı dilinden kabul eder¹²⁵.

Şeyyad Hamza'nın eserinin Nüshaları:

Râif yelkenci'de bulunan tek nüshası, M. 1545'de Abdu'r-rahim b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir.

Dehri Dilçin, eserin transkripsiyonlu metniyle tıpkıbasımını neşretmiş ve Talat Tekin de eserin dil özellikleri üzerinde lisans tezi yapmıştır¹²⁶. Mesnevi tarzında yazılmış olan bu kıymetli eseri ilim âlemine ilk olarak tanıtan F. Köprülü olmuştur¹²⁷.

V- Aksaraylı Mahmûd ve Dâsitân-ı Kısâ-i Yûsuf'u:

Dâsitân-ı Kısâ-i Yûsuf Aleyhi's-selâm ez Güftâr-ı Aksaraylı Mahmud Rahmetü'llah'ı Aleyh, başlığı altında zikrolunan Yûsuf mesnevisi, adından da anlaşıldığı üzere meşhur tarihçi Aksaraylı Mahmud Efendi'ye aittir. Fakat kaynaklarda Aksaraylı Mahmud'un böyle bir eseri olduğundan bahsedilmez. Onun bilinen tek eseri: **Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr** adlı kitabıdır ki bu eser, İbn Bîbî'nin **el-Evâmîrü'l- Ala'îyye fi'l-Umûri'l-Ala'îyye** adlı eserinden sonra Anadolu Selçukluları tarihi için en önemli kaynak olarak kabul edilir. Bu eser, 723'te (1323) telif olunmuş ve İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'a ithaf edilmiştir.

↓
? daha önce 13. yy. da veritoli.

¹²⁴ Akar, Metin, "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler", **I. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, İstanbul, 1987, s. 1-15.

¹²⁵ Dilçin, Dehri, **Yûsuf ve Zelihâ**, T.D.K. Yay., İstanbul, 1946.

¹²⁶ Tekin, Talat, "XIII. Asır, Anadolu Şairlerinden Şeyyad Hamza'nın Destan-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri", **Türkiyat Enst.**, Tez No: 367, İstanbul, 1951.

¹²⁷ Köprülü, Fuad, "Selçukiler Devrinde Anadolu Şairleri", **I. Şeyyad Hamza, Türk Yurdu Mecmuası**, İstanbul, 1922, s. 27-34.

Niğdeli tarihçi Ahmed Hûtenî, **el-Veledü's- Şefik** adlı eserinde Mahmud Aksarâyî için “onun çok güzel Türkçe, Arapça ve Farsça bilen, bu dillerde manzum parçalar yazabilen, bu dillerin inceliklerine vâkıf olan bir bilgin ve şâir olduğunda hiç şüphe yoktur” demektedir. İbrahim Hakkı Konyalı da, **Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde ve Aksaray Tarihi** isimli kitabında, Mahmud Aksarâyî'nin tahsilini Konya ve Aksaray'da yaptığını belirttikten sonra, onun iyi bir şâir olduğunu kabul etmektedir¹²⁸.

konyalı
ve
sayfalar
yaz

Ayrıca, Horasan'ın vezir ve vezir oğullarından Hoca Vecih diye anılan Nizâmü'd-din Yahya Anadolu maliyesini ve vergi işlerini düzenlemek üzere İlhanın yarlığıyla Aksaray'a geldiğinde ona yazmış olduğu uzun bir kasidesiyle halka yapılan zulmü önlediği Mahmud'un yukarıda adı geçen tarih kitabından anlaşılmaktadır. Yine kendi tarih kitabından anlaşıldığı üzere H. 699 / M. 1299-1300 yılında büyük kıtlık olmuş, halk öyle bir zor duruma düşmüş ki, kıtlık dolayısıyla kadınların kediler gibi çocuklarını yedikleri ve köy kuyularının yenilen insanların kemikleriyle dolduğu anlatılmaktadır. Bir taraftan kıtlık ve bir taratan devlet zulmü dolayısıyla halk büyük sıkıntı içinde bulunmakta idi. Böyle bir zamanda Hz. Yûsuf hikayesi imdada yetişir, yanan yüreklere ve bunalan gönüllere manevî bir ilaç olurdu. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı Mahmud Aksarâyî'nin **Kıssa-i Yûsuf'u** kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Dâsitân-ı Kıssa-i Yûsuf'un Nüshası: Elimizdeki nüsha, muhtelif ebad yazmanın 25b-80b varakları arasında kalın sarı kâğıda harekeli nesihle yazılmıştır. Bu nüsha esas itibariyle bir mecmuadır ve içindeki asıl eserden önce şu bahisler vardır: ? ?

Kitabın adından anlaşıldığı üzere **Dâstân-ı Yûsuf**, Aksaraylı Mahmud'a aittir. Eserin başlığı kırmızı mürekkeple yazılı olup ilk beyti şöyledir:

I- “Evvel-i defter benâm-ı pâdişah

Yâd idelüm kuldur ana cümle şah.(vr. 1b)

¹²⁸ Eserin yazma bir nüshası, Rasim Deniz, Özel Kütüphanesindedir. Bkz., Cihan Okuyucu, Rasim Deniz, Ktp.Yazmalar Katoloğu (Yayınlanmamış çalışma), s. 5.

Eser, çift sütun olup, her sütunda 15 satır, âharlı kağıt, başlıklar Farsça olarak yazılmış ve sona doğru yerleri boş bırakılmıştır.

Mesnevi tarzında yazılmış olan eserin vezni, Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün'dür. Eserin dili ve imlâsı iyice arkaik ve eserin sonu eksik olup son beyti şöyledir:

“Benüm ile başını hoş eyledi

Benden ötrü çok cefâ nûş eyledi” (vr.54b).

Mahmud Aksarâyî'nin Kıssa-i Yûsuf'u 54 varak olup, aruz vezniyle yazıldığı halde, içindeki olayların gelişi ve muhteva bakımından, yer yer Türk efsâneleri ve mitolojileriyle süslenmiştir. Bu bakımından Şâir Ali, Kırımlı Mahmud ve Haliloğlu Ali'nin Kıssa-i Yûsuf kitaplarıyla çok yakın benzerlikleri vardır. Bu durumdan Türk kültür kaynağının aynı oluşundan ileri geldiği ve hepsinin de aynı kaynaktan beslendiği anlaşılmaktadır.¹²⁹ ?

VI- Sule Fakih ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi:

Hayatı hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız Süle (Sula- Savla) Fakih'in 4800 beyitlik Yûsuf u Züleyha adında bir eseri vardır. Eser, şiir tekniği, estetik, dil ve ifade bakımından Şeyad Hamza'nın aynı adı taşıyan eserinden daha niteliklidir. Hadiseler daha teferruatlı anlatıldığı gibi, eserin içine çeşitli vesilelerle “şiir” adı altında gazeller serpiştirilmiştir.¹³⁰

Eserin yazıldığı tarih üzerinde çeşitli görüşler mevcuttur. Bazılarına göre XIII, bazılarına göre ise XIV. yy. da yazıldığı kabul edilmektedir¹³¹. Eser, şekil bakımından mesnevi olup, Bahr-i Remel'in Fâilâtün./ Fâilâtün./ Fâilün vezni kullanılmıştır¹³².

¹²⁹ Konyalı, İbrahim Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi, C. I., İstanbul, 1974, s. 269.

¹³⁰ Banarlı, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, s. 322.

¹³¹ Levend, A. Sırrı, Türk Edebiyat Tarihi, C. I, s. 129.

¹³² Kocatürk, V. Mahir, Türk Edebiyat Tarihi, s. 109.

Süle Fakih'in Yusuf u Züleyha Nüshaları:

a- Râif Yelkenci Nüshası: Bu nüsha (hususî kütüphanesinde bulunan üç ayrı nüsha).

b- Üniversite kütüphanesi, T. Y. 970 de kayıtlı olan nüsha.

c- Topkapı Sarayı nüshası.

d- Âgah Sırrı Levend (Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi) nüshası.

e- İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi nüshası olmak üzere sekiz nüshanın varlığını Halide Dolu tesbit etmiştir. Süle Fakih'in **Yûsuf u Züleyhâ'sı** üzerinde Doktora tezi yapan Hayyampur, Üniversite Kütüphanesi 570 numarada kayıtlı bulunan nüshayı tek nüsha olarak kabul etmiş olmasından, diğer nüshalardan bahsetmemektedir¹³³.

VII- Ahmed'in Eseri:

Konya Asâr-ı Âlika müzesi No: 2327, 39, 15 ve 39'da bulunan manzum **Yûsuf u Züleyha**'nın ikinci cildi Ahmed adında birine ait olup, tek nüsha olarak kabul edilmektedir. Şâir Ahmed'in hayatı ve kimliği hakkında, hiç bir bilğimiz yoktur. İki cilt olarak bilinen eserin tek nüshasına bakılarak onun XIV. yy. da yazıldığı ve eserin sanatkarâne bir üslûbla kaleme alındığı anlaşılmaktadır¹³⁴.

VIII- Rabguzî ve Kısasü'l-Enbiya'sı:

Rabguzî'nin asıl adı, Burhan oğlu Nâsır'dır. Harezm çevresinde Ribat'ı Oğuz kasabasında doğduğu veya bu kasabada kadılık yaptığı anlaşılmaktadır. Rabguzî mahlasını taşıyan Nâsır'ın tanınmış önemli eseri **Kısasü'l-Enbiya'sıdır**. Bu eser, peygamberlerin menkabelerini hikaye eden büyük ve mensur bir kitaptır. Rabguzî M. 1310'de yazdığı eserin içindeki hikayelerden biri de, **Kıssa-i Yûsuf**'tur.

¹³³ Hamdullah Hamdî, **Yûsuf u Züleyha**, s. 55-59; Ertaylan, İ. Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyha", T.D.E.T., C. III, Sayı: 1-2, s. 221-222.

¹³⁴ Dolu, Halide, **Menşinden Beri Yûsuf ...**, s. 118.

Eser, Moğol emirlerinden Nâsırü'd-dîn Tok Buga emri ile bu emire yazılmıştır. **Kısasü'l-Enbiya** nesir uslûbu bakımından umûmî dil örgüsü, cümle yapısı ve ifade birliği itibariyle, Türkçe'nin her lehçesinde görülen müşterek halk uslûbuna yakındır. O, **Seyyid Battal Destanı**'nda ve **Dede Korkut Hikayeleri**'nde şahısları tanıtırken, onların türlü faziletlerini ve husûsiyetlerini anlatan bir ifade tarzı kullanılır¹³⁵. Ayrıca eserde metin içine, dörtlükler halinde aruz vezniyle yazılmış manzum parçalar serpiştirilmiş olması bakımından **Kutadgu Bilig** tesiri sezilir¹³⁶.

Rabguzî'nin Kıssa-i Enbiyası'nın Nüshaları:

Kısasü'l-Enbiya'nın yazma ve çok sayıda matbu nüshaları varsa da bilinen en eski yazması, British Muscum'dadır. Eser içindeki Yûsuf Kıssası, K. Grönbech tarafından 1948 yılında neşredilen tıpkıbasımın 67-113 sayfaları arasında yer almaktadır¹³⁷.

IX- Hamzavî ve Kıssa-i Yûsuf'u:

Hamzavî'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak onun şâir Ahmedî'nin kardeşi olduğunu bilmekteyiz. Hamzavî'nin yazmış olduğu **İskender-Nâme** isimli eserindeki bölümlerden biri de **Kıssa-i Yûsuf** adını taşımaktadır¹³⁸. Eser, XIV. asırda yazılmış olup, İskendernâme'nin 226-316. sayfaları arasında yer almaktadır¹³⁹.

X- Erzurumlu Darîr ve Kıssa-i Yûsuf'u:

Şâir ve nâsir olarak bilinen Erzurumlu Darîr'in asıl adı Mustafa olup, Darîr mahlasını kullanmıştır. Darîr, XIV. yy. ın ikinci yarısında yaşamış ve onun doğuştan kör olmasına rağmen hafızasının kuvvetli oluşu sebebiyle İslâmî ilimleri, Arapça ve Farsça'yı öğrenmiş olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

¹³⁵ Dolu, Halide, **Menşeiinden Beri Yûsuf ...**, s. 423.

¹³⁶ Nasirüddin bin Burhaneddin Rabguzi, **Kısasü'l-Enbiyâ**, (Haz.: Aysu Ata), C. II, T.D.K. Yay., Ankara, 1997.

¹³⁷ Banarlı, N. Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I, s. 354-356.

¹³⁸ Dolu, Halide, **Menşeiinden Beri Yûsuf ...**, s. 423.

¹³⁹ Dolu, Halide, **Menşeiinden Beri Yûsuf ...**, s. 423.

¹⁴⁰ Erzurumlu Darîr, **Kıssa-ı Yûsuf**, s. 14-17.

Darîr, H. 779. M. 1377 yılında sultanlar sohbetine lââyık olma arzusu ile Mısır'a gider. O, Mısır sultanı Mansur Ali b. Şa'ban b. Hüseyin'in meclisinde beş yıl her gece, melikler tarihi, ashâbın gazveleri ile Mısır, Irak ve Şam fetihlerini anlatır. Darîr, H. 790. M. 1388 yılında İskenderiye'ye gider, oradan da ailesi ile birlikte Anadolu'ya, Karaman vilâyetine geçer ve Karaman'da dört sene kaldıktan sonra H. 795. M. 1392 yılında Şam'a döner. Sonra o, Halep'te Melik Çolpan'ın sohbetinde bulunur ve onun emriyle **Fütûhu's-Şâm** isimli eserini yazar¹⁴¹.

Darîr, 2099. ve 2100. beyitlerde, eserini Çarşamba günü yazmaya başladığını ve Pazar günü tamamladığını anlatarak, eserin telif tarihinin H. 768 / M. 1366 olduğunu bildirir. Sekiz meclisten oluşan eserin tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi kütüphanesi TY. 311'de bulunmaktadır. **Kıssa-i Yûsuf** nüshası, kahverengi meşin ciltli, 84 varaktan meydana gelen bir mecmua içinde, mecmuanın 53. varığında **Kıssa-i Yûsuf** mesnevisi yer almaktadır. Beyit sayısı 2125 olup Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün vezniyle yazılmıştır¹⁴².

¹⁴¹ Erzurumlu Darîr, **Kıssa-ı Yûsuf**, s. 22.

¹⁴² Erzurumlu Darîr, **Kıssa-ı Yûsuf**, s. 32.

İKİNCİ BÖLÜM

A- HALİLOĞLU ALİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

I- Hayatı:

Haliloğlu Ali'nin, hayatı hakkında bilgilerimiz kesin olmamakla birlikte onun, XIII. asırda, Kırım civarında yaşayan, Kırım ve Deşt dillerine vakıf Oğuz Türklerine mensup bir şair olduğu sanılmaktadır. Bu durum, Haliloğlu Ali'nin, Kırımlı Mahmud'un Deşt Dili ile yazdığı **Kıssa-i Yûsuf**'u Türkçe'ye manzum olarak tercüme etmesinden anlaşılmaktadır.

Haliloğlu Ali'nin **Kıssa-i Yûsuf** adlı eseri üzerinde ilk çalışmayı Falev yapmıştır.¹⁴³ Falev, eser üzerinde mukayeseli gramer çalışması yaparken **Kıssa-i Yûsuf**'un yazılış sahasının Azerbaycan veya İran olabileceğini, yazılış tarihini de XIV. yüzyıl olarak kabul etmiştir.

Ahmed Caferoğlu, eserin dil bakımından Güney Türkçesinin Azerî şivesine meyleden **Dede Korkut** karakterinde bir eser olduğunu söyleyerek Falev'in fikrini doğrular¹⁴⁴.

Brocelmann, eserin dil bakımından iyi bir Osmanlıca olmadığını ve içinde Azerî şivesine ait kelimeler ve gramer özellikleri bulunduğunu kabul ederek ona, Güney Türkçesi demenin daha doğru olacağını söyler¹⁴⁵.

Fuat Köprülü, eser hakkında "Cenup Türkçesi" tabirini kullanarak yukarıda ileri sürülen fikirleri birleştirmektedir¹⁴⁶.

Halide Dolu'nun verdiği bilgiye göre, Pertsch **Türkçe Yazmalar Kataloğu**'nda, Dresden Kraliyet Kütüphanesi 419 da kayıtlı olan bu eserin Ali'nin **Kıssa-i Yûsuf**'unun asıl nüsha olduğunu ileri sürer.

¹⁴³ Dolu, **Menşeiinden Beri Yusuf ...**, s. 1765.

¹⁴⁴ Caferoğlu, Ahmet, **Türk Dili Tarihi Notları**, Bölüm, I, II, s. 116.

¹⁴⁵ Brockelmann, **Qıssa**, s. 5

¹⁴⁶ Köprülü, T.E.T., s. 357.

Houtsma, Pertsch'in eserin dili ve menşei hakkında ileri sürdüğü delilin doğru olmadığını göstermiş ve bu eserin asıl nüsha olduğunu kabul etmemiştir. Pertsch bu yazmanın tavsifini yaparken, aslının Berlin ve Dresden yazmaları arasında bulunabileceğini ileri sürmüştü. Houtsma ise, Haliloğlu Ali'nin bu eserinin aslının Mahmud Kırımlı tarafından kaleme alındığını, Berlin ve Dresden yazmalarındaki eserin ise, Ali adlı bir şâir tarafından yazıldığını hatırlatarak bu konuya dikkat çeker.

Yine Halide Dolu, Brocelmann'ın, Ali'nin eseri hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar: “Ali versiyonunun gramerini muhtevi, 1917 de yayınladığı eserinin mukaddimesinde, Pertsch'in yanlış tavsifini ve Houtsman'ın bu hususlardaki izahını açıkladıktan sonra o da, Osmanlıcasını yazan şairin Haliloğlu Ali olduğuna göre Berlin ve Dresden yazmalarındaki bitiş beyitlerinin, sahte olduğuna ve herşeye rağmen manzumemizin Houtsma'nın da, her ikisinin lafzen birbirine çok yakın düştüğünü işaret etmesine bakılarak, elimizdeki yazmanın, eski Osmanlıcaya örnek teşkil ettiğinin hatıra gelebileceğinden bahsederek, Pertsch'in bu tahmini, eserin sonundaki Kırımlı Mahmud sözü ile çürütmüş oluyor”¹⁴⁷.

Kanatımızca, Brocelmann'ın görüşleri daha doğrudur: Çünkü, Ali'nin yazına ve basına Kıssa-i Yûsuf'unun hiç birinde Kırımlı Mahmud adı geçmez. “Kırımludan işit söz” ibaresi ancak Haliloğlu Ali'nin Türkçe'ye çevirdiği Kırımlı Mahmud'un eserinde yer alır.

Ancak Brocelmann, lafzî tettebbua bakarak, Kırım'da anlaşılmayan Ali'nin eserini Kırımlı Mahmud tarafından Deşt Dili'ne ve Oğuzlarca da anlaşılmayan Deşt Dili'ndeki Mahmud'un Kıssa-i Yusuf'unu da Haliloğlu Ali'nin Osmanlıca'ya çevirdiğini söyler. Halide Dolu “bu hakikaten akla en yakın gelen izahtır” demek suretiyle bu fikri benimser.

¹⁴⁷ Dolu Halide, a.g.e, s. 172.

Yukarıdaki bu görüş her ne kadar akla uygun gelse de, şu soruları beraberinde getirmektedir. Kırmılı Mahmud'un eserinin tercümesi Haliloğlu Ali tarafından 7'li hece ile çevrildiğine göre, Kırmılı Mahmud'un da, Şair Ali'nin kitabını Deşt Dili'ne çevirirken 7'li hece vezniyle çevirmesi gerekmez miydi? Halbu ki, Şair Ali'nin Kısas-i Yûsuf'u 12'li hece vezniyledir. Haliloğlu Ali'nin çevirisi olan Kırmılı Mahmud'un eserinde, Mahmud ismi defalarca geçtiğine göre, Mahmud'un çevirdiği kabul edilen Ali'nin kitabında Ali ismi geçmez miydi? Haliloğlu Ali çevirdiği kitabında, kitabın asıl sahibi olan Kırmılı Mahmud için dua edilmesini istediğine göre, Kırmılı Mahmud'un da Deşt Dili'ne çevirdiği sanılan eserde kıssanın asıl sahibi olan Ali'ye dua edilmesini istemez miydi?

Yukarıdaki soruların hiç birine cevap bulmak mümkün olmadığına göre, Şair Ali'nin Deşt Dili'nde anlaşılmayan kitabını Mahmud'un Deşt Dili'ne çevirmiş olabileceği fikri akla uygun gelmemektedir. Kaldı ki, Haliloğlu Ali Mahmud'dan çevirdiği eserinde, asıl eser sahibi Kırmılı Mahmud'u defalarca zikretmektedir. Halbuki, Kırmılı Mahmud'un Haliloğlu Ali tarafından tercümesi yapılan eserde Ali'ye dair en ufak bir işaret bile bulunmaması bizim fikrimizi doğrulamaktadır.

Şair Ali Kısas-i Yûsuf'u yazarken bu konuda daha önce başka dillerde yazılmış olan eserleri okuduğunu, eserinde dilinin döndüğünce Arapça ve Farsça kelime kullandığını söylediği halde, Kırmılı Mahmud ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde böyle bir kayda rastlanmaz.

Burada şu hususu belirtmeyi uygun buluyoruz. Şair Ali ve Kırmılı Mahmud'un hangisinin daha önce yaşadığı, hangisi diğerinin eserinden faydalandığı, konusunda Brockelmann ve Halide Dolu gibi araştırmacılar Şair Ali'nin daha önce yaşadığını ve Kırmılı Mahmud'un onun eserinden faydalandığını kabul etmiş olsalar da bu hususun kesinlik kazanmadığı yukarıdaki sorulara cevap bulunmayışından anlaşılmaktadır.

Haliloğlu Ali'nin hayatı gibi, yaşadığı çevresi de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak onun Kırım'da yaşayan Oğuz Türklerinden biri olması kuvvekle muhtemeldir. Çünkü, Haliloğlu Ali'nin, Kırmılı Mahmud'un kitabının

tercümesini yaparken onun yanında bulunduğunu, onun ya talebesi veya iyi bir dostu olduğunu şu dörtlükten anlamaktayız:

“Mahmudu öldi dimen

Hem du’âdan unutan

Günahın Hak’dan dilen

Cümlemiz afv olu (1407).

Haliloğlu Ali, büyük saygı duyduğu Kırımlı Mahmud’un Kıssa-i Yûsuf adlı eserini daha geniş kitlelerin okuyup anlaması ve Türk kültür birliğinin kurulması amacıyla Kırım dili’nde yazılmış olan bu kitabı Güney Türkçesine (Türkî dile) çevirmiştir. Kırım çevresinde çeşitli Türk kavimlerinin birbiriyle kaynaştığı, İslâm dini ile Hıristiyanlığın birbiriyle çatıştığı bir sahada böyle bir dinî hikayenin Türkçeye çevrilmesi, hem İslâm dinine hem de Türk kültüre birliğine büyük katkı sağlamıştır.

İ. H. Ertaylan’a göre, “bu tercüme Garbî Deşt-i Kıpçak’ta Altınordu’ya mensup Gökordu hükümdarlarından Batu Han’ın saltanat sürdüğü devre âittir (621-653). İslâmlığın eski dinlerle mücadele halinde bulunduğu ve her vasıta ile neşir ve tamime çalışıldığı bu sıralarda Kur’an’ın “en güzel kıssa” diye adlandırdığı bu dinî kıssayı bir İslâmî propoganda vasıtası sayan Kırımlı Mahmud “Deşt Dili” veya “Kırım Dili” denilen Şark Türkçe’sinde yazmış ve bu lehçenin Moğollar hâkimiyetine bağlı olarak yaşayan Oğuz Türkleri tarafından kolayca anlaşılamadığını gören Haliloğlu Ali de onu, Barthold’un “Cenup Türkçesi” dediği “Türkî Dile” yani XIII. Milâdî yüzyılda kullanılan Oğuz Türkçe’sine tercüme etmiştir¹⁴⁸.”

Kanaatimizce, Ertaylan’ın bu görüşü gerçeklere daha yakındır. Kırımlı Mahmud’un orijinal eseri bulunmuş olsaydı, şüphesiz yazılış tarihini daha da eskiye götürmek mümkün olurdu. Çünkü eserin tercümesi olan Haliloğlu Ali’nin **Yûsuf u Züleyha**’sına bakıldığında, Kırımlı Mahmud’un eserini daha eskilere götürmek ihtimal dahilindedir. Moğol istilasından çok önceleri Kırım sahasında

¹⁴⁸ Dolu, Halide, *Menşeyinden Beri Yûsuf ...*, s. 173-174.

olmasa bile Kırım'dan daha yukarı sahalarda müslüman Türklerin varlığı VII. asra kadar inmektedir¹⁴⁹.

II- Eserleri:

Halide Dolu'ya göre, "Haliloğlu Ali adlı bu şâirin de bir Yusuf hikayesi var ise de, kaynaklardan hiç birinde rastlanmaz. Onun eseri Kırımlı Mahmud'un kendi tabiri ile "Deşt Dili" veya "Kırım Dili"nde yazdığı manzum hikayenin "Türkî Dile" çevrilmiş bir varyantıdır". Kırım Dili'nden Türkçe'ye tercüme edilen Haliloğlu Ali'nin eserinin, yazılış sahası ve tarihi kesin olarak belli değildir. Eser, 7'li hece vezniyle ve dörtlükler halinde yazılmıştır (tercüme edilmiştir). Kendi ifadesine göre, Kırımlı Mahmud öldüğü için, eserin son 11 dörtlüğü Haliloğlu Ali tarafından yazılarak tamamlanmıştır.

Haliloğlu Ali'nin Kıssa-i Yusuf Nüshaları:

a)- Râif Yelkenci nüshası: Bu nüsha Âgah Sırrı Levend nüshası ile aynıdır.

b)- Râsim Deniz nüshası.

c)- Biblioteheque Nationale nüshası.

d)- İzmir Hisar Kütüphanesi. (Bu nüsha yangında yok olmuştur).

f)- Gotha, Düka nüshası. (Bu nüshaya ulaşmamız mümkün olmadı).

1- Nüshaların Tavsifleri

Haliloğlu Ali tarafından Türkçeye tercüme edilen kitabın beş istinsah nüshası bilinmesine rağmen biz bunlardan üçüne ulaşabildik. Çeşitli yazışmalarımıza rağmen Kotha Duca nüshasına ulaşmak mümkün olmadı. Bize verilen cevapta bu kitabın Haliloğlu Ali'ye ait olmayıp Hamidiye ait olduğu yazısı ekte¹⁵⁰. Ancak Halide Dolu'nun belirttiğine göre Gotha Düka Ktp.'de Turc. 19 numarada kayıtlı nüsha, Pert. Türkçe Yazınalar Katoloğu'na (Nu, 358) bunu da almıştır. Bu nüsha 958 (1551) yılında istinsah edilmiş olup, mevcut nüshaların en

¹⁴⁹ Şeşen, Hasan, İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Türk Kültürü Araştırmaları Enst., Yay., Ankara, 1985, s. 48-55.

¹⁵⁰ Bkz., Ek 1.

eskisidir. Müstensihin adı ve istinsah edildiği yer belli değildir. P. Falev tarafından 1925 yılında “Kırım Manzumesinin Eski-Osmanlı Tercümesi” başlığı altında bir kısmı harekelenmiş ve sathi bir dil tetkiki ile neşredilmiştir¹⁵¹. Başta noksan olan bu nüsha elimize ulaşmadı.

İzmir Hırsar Camii Kütüphanesi’nde olduğu söylenen nüshaya da ulaşamadık. Adı geçen kütüphane yangın geçirmiş ve yanmayan kitaplar İzmir Millî Kütüphanesi’ne devredilmiştir. Bütün aramamıza rağmen bu nüshayı bulamadık. Ayrıca Raif Yelkenci nüshası ile Âgâh Sırrı Levend nüshalarının da aynı olduklarını tesbit ettik ve böylece çalışmalarımızı üç ayrı nüsha üzerinden yaptık.

a- Râsim Deniz Nüshası:

Râsim Deniz, Özel Ktp.’de 79 numarada bulunan Kıssa-i Yûsuf 36b ile 125a arasındadır¹⁵².

Kitabın başı (36b)

“Hâzâ Kitâb-ı Kıssa-i Yûsuf ve Zelîhâ

Bir söze başlayalım

Evvel Allah diyelim

Hem ‘inâyet ol ide

Fa’z-ı bismillah deyü”

başlığı ve kıtasıyla başlar. Kitabın sonu ise (125a)

“Eydeni diñleyeni

Rahmetiñle yarlıgağıl yâ Ğani

Yazanı du’â ile añanı

Fâtîha gevâbın bağışlayı”

¹⁵¹ Dolu, Halide, *Menşcinden Beri Yûsuf ...*, s. 173; P. Falev, *Staro Osmaniskiy perevod “Krimskoy” Poemi*, Zapiski, C. I, s. 139-60.

¹⁵² Hırsar Cami Kütüphanesi yangın geçirmiş, bazı kitaplar İzmir Millî kütüphanesine aktarılmıştır. Tarafından yapılan araştırma sonucu, İzmir Millî kütüphanesinde böyle bir kitaba rastlanmamıştır.

kıtası ile son bulur.

Kitap 185 x 135, 160 x 100, 128 varak ve 15 satır, bozuk bir harekeli Nesih, asıl cilt kaybolmuş, yeniden ciltlenmiş, alharlı ve fligranlı kağıt kullanılmış, orta kalın ve açık krem renklidir. Asıl eser varak 36b - 125a arasındadır.

Müstensihi, Ürgüp / Avcılar Kasabası'ndan Hafız İsmâil'dir. İstinsah tarihi 1228 olup, gerek yazı ve gerekse imla bakımından çok bozuktur.

b- Raif Yelkenci Nüshası:

Raif Yelkenci'nin husûsi kütüphanesindeki bu nüshayı ilk defa İsmail Hakkı Ertaylan tanıtmış olup, faksimile halinde neşrini yapmıştır¹⁵³.

Kitap, eski ebru kağıt bir ciltte 108 varak, 16 x 11 (12, 4 x 7, 5) cm ebadında, 13 satır, harekeli ve okunaklı divânî hattıyla yazılmış, kalın az saykallı kağıt kullanılmış, cetveller surh ile yazılmış, imlâ bozuk ve bazı yerler karalı ve ufak haşiyelidir.

Kitap, (1b):

“Bir söze başlayalım

Evvelîn Allah deyü

Hel ‘inâyet ol ide

Faẓl-ı bismillah deyü”

kıtasıyla başlar ve (109a):

“Maḳşûdı vardır anî

Dileği bu gönliniñ

Allah vere deyenî

Ömrin ziyâde kılu”

kıtasıyla son bulur.

¹⁵³ Ertaylan, İ. Hikmet, “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Zelihâ”, *TDED*, C. III, s. 211-230; “El-Veledü’ş-şefik” sahibi, Niğdeli tarihçi Ahmed Hûtenî, Kerimü’l-din-i Aksarayı’nın çok güzel Türkçe, Arabça ve Farsça bilen, bu dillerde manzum parçalar yazabilen, bu dillerin inceliklerine vakıf olan bir bilgin ve şâir olduğunda hiç şüphe yoktur” demektedir. Bkz., Konyalı, İ. Hakkı, *Âbideleri ve Kıtabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, C. II, s. 2472.

İstinsah kaydı: Sene 1235 (1819) Muhibbu's- Sâdık-ı Yekder akrabasından el-Fakirü'l-hakir el-Seyyid Ahmed b. Ömer hala Dimeduka kazasında Ahad Oğulları cemaati 108. varaktan anlaşıldığı üzere, son zamanlarda yazılmış bir istinsaktır. Buna rağmen içinde, dağınık olarak muhafaza edilmiş. XIII ve XIV. Yüzyıl Anadolu ve Azerî metinlerinde görülen morfolojik ve fonetik hususiyetler vardır.

c- Âgah Sırrı Levend Nüshası:

Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi¹⁵⁴ 57 numarada kayıtlı bulunan bu nüshada, Râif Yelkenci nüshasının aynıdır.

d- Bibliotheque Nationale:

Kitabın başlangıcı aşağıdaki kıtayıdır (1b):

“Bir söze başlayalum
Evvelîn Allah diyelüm
Hem ‘Înâyet ol ide
Fażl-ı bismillah diyü”

Kitabın sonu ise aşağıdaki kıtadır (111b-a):

“Mağşudı vardır anuñ
Dilegi bu gönlinüñ
Allah virc diyenüñ
‘Ömrin ziyâde kılu”.

Ancien Fond 319 daki nüsha¹⁵⁵, II. 995. (M. 1587) yılında Ugdüz Üstürgon (Estergon?) şehrinde harekeli nesih yazı ile istinsah edilmiş olup müstensihinin adı belli değildir. Eseri, Bloche'nin Türkçe Yazmalar Katoloğu'nda (Mss. turc. I. Ancien fond s. 137. nu. 319) da görüyoruz. Blochet, bu eserin tavsifinde, Haliloğlu Ali'nin, dili için yazdığı “Kırım Tatarcası” tabirinin asıl nüshanın sahibi olan Mahmud'un yitik eserine izafe etmek daha doğru olur.

¹⁵⁴ Bu eserin mikrofilmi elimizdedir. Bkz., Ek: 2.

¹⁵⁵ Bu eser, Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Ktp., Âgah Sırrı Levend Kitapları No: 57 de kayıtlıdır.

Blochet, belki yazmanın son kısmında şahsi geçen “Kırım” veya “Deşt Dili” tabirlerini Haliloğlu Ali nüshası için izafe ediliyor sanmış olmalıdır ve ayrıca bu eseri, Haliloğlu Ali’nin kendi telifi olarak göstermiş, tercüme olduğunu unutmuştur.

Haliloğlu Ali’nin, Mahmud’dan tercüme ettiği bu eser, 19 meclis olarak gösterilmiş ise de, gerçekte 18 meclistir. Meclis başlıkları yazılırken 15. Meclis başı sehven 16 olarak yazılmıştır. Bu durum kitabın muhtevasına etki etmemiştir. Baştan 126 kıta meclislere dahil değildir ve burası mukaddime bölümüdür. Kitabın adı bu nüshada yoktur. Kitaba doğrudan besmele ile başlanmıştır. Daha sonra gelen başlıklar Farsça olup varaklar çift sütun halinde yazılı ve her varakta satır adedi 13’tür.

c- İzmir Hisar Ktp. Nüshası:

Halide Dolu tarafından bulunup tavsifi yapılmış olan bu nüshayı, adı geçen kütüphanenin yanması üzerine bulmak mümkün olmadı. Her ne kadar yangından kurtarılmış bazı kitaplar İzmir Milli Kütüphanesi’ne verilmiş ise de yazışmalarımız ve aramalarımız böyle bir kitabın burada mevcut olmadığını gösterdi.

Halide Dolu’nun bu kitap hakkında verdiği bilgiye göre, kitap, Kıssa-i Yûsuf ve Zeliha, adını taşır ve koyu kahverenkli, eski meşin bir ciltte 109 varak; kabının köşeleri ve ortasında açık yeşil saykallı kağıttan basit motifler vardır. Kitap, 19, 2, 13, 5 (11, 4, 6, 3) cm. ebadında, 13 satır, harekeli Nesih yazı, saykallı kağıt, cetveller surh ile, yazı nisbeten muntazam, imla bozuktur. Bu nüsha da, diğerlerinde bulunmayan ilave bir kaç gazel şeklinde parçalar vardır. Bu eser tarihsiz bir nüsha olup, yeni ve eski şekiller karışıktır ve stinsah yeri ve tarihi belli olmadığı gibi müstensih’in de adı belli değildir¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Dolu, Halide, *Menşeiinden Beri Yûsuf ...*, s. 180.

2- Eserin Muhtevası

Haliloğlu Ali, “Ol Haliloğlu Ali, yedi divandur eli” demek süretiyle yedi ayrı kitap yazdığını belirtiyorsa da elimizde ancak bir eseri mevcuttur. O da, Kırımlı Mahmud’un “Deşt Dili”yle yazmış olduğu eserin tercümesidir. Eserin Kırımlı Mahmud’a ait olduğu,

“Kırımludan işit söz
Andan yana tutgil yüz
Bana dutgil kulak göz
Dinle sözüm anlayı” (646)

kıt’asından anlaşılmaktadır. Eserin aslı kayıptır ve şimdiye bulunamamıştır. Bu eserin varlığını Haliloğlu Ali’nin yapmış olduğu tercümesinden anlamaktayız. Mahmud’un Yûsuf u Züleyha adındaki bu eseri niçin çevirdiğini ve dilinin kimliğini de yine Haliloğlu Ali’nin yaptığı tercümesinden öğrenmekteyiz:

“Bu kitabı döndüren
Kırım dilin gideren
Türkî dile getüren
Çok zahmet görme diyü” (1409).

kıtasından anlaşıldığına göre Mahmud, Yûsuf u Züleyhâ’yı “Kırım Dili” - “Deşt Dili”nde yazmış ve yöre halkı bundan faydalanmıştır ve eser 1414 kıt’adan oluşmaktadır.

Konu itibariyle Hz. Yûsuf’un hikayesidir. Kur’an’da Tanrı tarafından övgüyle bahsedilen bu kıssa, Haliloğlu Ali’nin yaptığı tercümeye bir Mukaddime ile 18 Meclisten meydana gelmektedir.

Eserin mukaddimesi, İslâmî kurallara ve şark geleneğine bağlı kalınarak besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Bu kısım başlangıç itibariyle Yakûb’un, ailesi, oğulları, kızkardeşi, Yûsuf’un ve Bünyamin’in doğuşu, kölesi Karavaş, Karavaş’ın oğlunu Yakûb’un satması ve Yûsuf’un gördüğü rüyadan uzun uzadıya bahseder. Bundan sonra “Meclis-i evvel” başlar. İkinci meclisten itibaren

bütün meclis başlıkları Farsça yazıldır. İncelediğimiz her üç nüshada onbeşinci meclisin adı geçmez; ondördüncü meclisten onaltıncı meclise geçer ki, bu durumun hikayenin bütünlüğüne hiç bir zararı yoktur. Sadece meclis ismi atlanmıştır. 18. meclisin son onbir kıtası Haliloğlu Ali tarafından yazılmış olduğu anlaşılır. Bu meclisin sonunda istinsah sahiplerinin isimleri, yazıldığı yerler ve tarihler yer alır.

IV- Şekil Özellikleri

Tarihi vesikalardan anlaşıldığı üzere, milletlerin nazım mahsülleri, nesir mahsüllerinden öncedir. Türklerde de bu böyle olmuştur. Nazım mahsüllerinin önceliğini hem tarihi vesikalar hem de etnoğrafik tetkikler kesin olarak göstermektedir.

Türk nazımının vücuda getirdiği vezin (ölçü), Türkçe'nin bellî ve aynı cins, kısa hecelerinin sayısına bağlı olarak sayıya dayanan bir vezindir. Elimizde bulunan örnekler XI. yy. a ait olduğundan hece vezninin oldukça belli ve yerleşmiş bir safhasını gösteriyorlarsa da bu veznin daha İslâmiyetten çok önce yerleştiğine ve İslâmiyetten önceki bir çok eserlerin de aynı vezin kâidelerine göre yazıldığına hükmedebiliriz. Örnek olarak, **Divanü Lûgati't-Türk**'te bulunan Alp Er Tunga Sagusu gösterilebilir¹⁵⁷.

“Alp Er Tunga öldi mü

Isız ajun kaldı mu

Ödleğ öçin aldı mu

Emdi yürek yırtılur”¹⁵⁸

kıt'asıyla başlayan bu sagu, hece vezninin 7'lisi ile söylendiği gibi, İslâmiyetten çok önceleri söylenmiş manzum bir Türk edebiyatı yadigarıdır. **Divanü Lûgati't-Türk**'te tesadüf ettiğimiz manzumelerin kaç heceli oldukları ve bunların muhtelif

¹⁵⁷ Cevdet, Kudret, **Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 13.

¹⁵⁸ Kaşgarlı Mahmud, **Divânü Lûgati't-Türk**, (Tıpkıbasım), C. I-II, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1990; Bkz., Cevdet Kudret, **Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 13.

durak şekilleri ve en çok kullanılan ölçü birimleri ilkten sona doğru sırasıyla şöyledir¹⁵⁹.

5 heceliler, serbest şiirlerde kullanılmıştır. 6 heceliler, 2+2+2; 3+3=6; 7 heceliler 4+3; 3+4 7; 8 heceliler 4+4 8; 10- heceliler 5+5 10; 11- heceliler 4+7; 6+5=11; 12- heceliler 5+7; 6+6 12; 13- heceliler 5+8; 6+7 13; 14- heceliler 7+7=14 ve 15 heceliler 7+8=15 duraklıdır.

Burada görüldüğü gibi, Türklerin hece sayısına dayalı vezinleri X. ve XI. asırlarda oldukça genişlemiş, onun muhtelif kalıpları meydana gelmiştir. M. sonra XI. yy.da, yazılı edebiyata geçen örneklerine bakarak eski Türk vezinlerinin, belli başlı duraklarıyla birlikte gösterdiğimiz şekiller arasında Türkler tarafından sevilen ve çok kullanılan vezinler önceleri yedili, sekizli ve daha sonraları da onikili vezinli olduklarını söyleyebiliriz.

Bilhassa XIII. asırda Türkistan şiirinde yaygın bir ahenk olan onikili vezin, Türkiye Türkçesi'nde yerini onbir heceli vezinlere bırakmıştır.

Türkiye Türkçesi halk şiirinin Destan, Türkü ve Koşmalarında kullanılan en yaygın vezni onbirli hece veznidir. Anadolu ve Balkanlar Türkiye'si'nde sazlarla söylenen halk şiirinin hemen hemen hepsi kadim veznimiz olan Hece ile söylenmiş olduğu bir gerçektir. Halk şiirinde kullanılan en eski Türk şiirinin yedili ve sekizli vezinleri oldukça revaçtaydı¹⁶⁰.

Kırım'da yazılan, yazılış tarihi XIII. asra veya daha öncelerine ait olabileceğini sandığımız Mahmud'un **Kıssa-i Yûsuf** adındaki eseri ve Haliloğlu Ali tarafından yapılan tercümesi de aynı hecenin 7'lisi ile yazılmıştır. Kullanılma tarihi eskilere dayanan bu 7'li hece vezni gibi **Kıssa-i Yûsuf** isimli kitabın da tarihinin en az XIII. yy. olduğunu kabul etmemiz gerçeklere daha uygundur.

¹⁵⁹ Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, s. 39-58.

¹⁶⁰ Kudret, Cevdet, **Örneklî Türk Edebiyat Tarihi**, s. 29.

Kıssa-i Yûsuf'ta kullanılan 7'li hece vezni tercüme veya istinsah hatasından ileri gelen bazı yerlerde 8 ve az da olsa bazı mısralarda 9 hece olduğu görülür. Bu hata yazarından değil, daha sonraki katip ve şive farklılıklarından gelen bir durum olarak görülmelidir.

Bu eser, şeklen 7 heceli dördlüklerle yazılmış olup, manzumenin tamamı aynı şekli muhafaza eder. Manzumede kıtaların ilk üç mısrası kendi aralarında kafiyeli olup, dördüncü mısrası “u” ve “ü” hecesi ile nihayetlenir. Bu “u” veya “ü” heceleri bazan bağ fiil yapılarak, bazan da “gibi” manasına gelen rabıt sigasının isim veya isim soyundan bir kelimenin sonuna gelmesiyle oluşur. Meselâ: “ağla-y-u; eğlenme-y-ü ulaş-u” veya: “ancılayu, bencileyü, Yûsufılayu” gibi¹⁶¹.

V- Kıssa-i Yûsuf'un Dili:

Eserin dili, ilk olarak Kırımlı Mahmud tarafından Deşt Dili'yle yazılmıştır. Fakat bu dildeki kitap kayıp olduğundan üzerinde her hangi bir söz etmemiz mümkün değildir. Eseri, Türkî dile çeviren Haliloğlu Ali'nin tercümesi üzerinde durmamız gerekmektedir. Bu tercüme eserin dili Türkçe olmasına rağmen farklı görüş ve düşünceler vardır. Bu düşünceleri Yûsuf u Züleyha'nın diline ışık tutması bakımından önemli gördüğümüzden dolayı buraya alıyoruz:

Eser üzerinde ilk defa mukayeseli gramer tetkikinde bulunan P. Falev¹⁶² eserin yazılış sahasının İran veya Azarbaycan olduğunu kabul ederek dilinin de Azerbeycan Türkçe'si olması gerektiğine inanır. Delil olarak da eyle (öyle), gökçek (iyi, güzel) kelimelerinin Azerî sözlüğünde bulunduğunu açıklarsa da, bu kelimelerin Çağatayça ve Osmanlıca'da da mevcut olduğunu kendisi de kabul etmektedir.

Ahmet Caferoğlu ise¹⁶³ şivece Güney Türkçesi'nin Azerî şivesine yakın Dede Korkut karakterinde bir eser olduğunu söyler.

¹⁶¹ Dolu, Halide, *Menşcinden Beri Yûsuf ...*, s. 175.

¹⁶² Falev, *Staro Osmaniskiy Perovod "Kırmıskay" Poemi*, Zapiski, I s. 139-140.

¹⁶³ Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi Notları*, Bölüm, I, II, s. 118.

Brocelmann¹⁶⁴ da, eserin dil bakımından iyi bir Osmanlıca olmadığını, içinde Azerî şivesine mahsus olan kelimeler ve gramer hususiyetleri bulunduğunu ve bu sebeple de ona Garp Türkçesi yâdigarı demenin daha isabetli olduğunu söyler.

Pertsch ve Houtsma¹⁶⁵, eserin eski Osmanlıca olabileceği görüş ve düşüncesinde birleşmişlerdir.

M. Fuad Köprülü¹⁶⁶, bu eser hakkında “Cenup Türkçesi” tabirini kullanarak yukarıdaki düşünceleri benimsediğini ifade etmiştir.

Halide Dolu ise, eserin dilinin Azarbaycan’a yakın yerlerden neşet ettiğinin lehinde, “ileri atılan delillerden her biri nihai bir netice vermemekle beraber, hepsi birlikte muayyen bir kıymeti haizdir”¹⁶⁷ demek suretiyle bu fikirleri benimsediğini açıkca belirtir.

Kanaatimizce, yukarıda zikredilen görüş ve düşünceleri ihtiyatla karşılamakla beraber, XIII. ve XIV. yy. da Türk boylarının birbirlerine karışmış olması dolayısıyla, bir şivenin diğer bir şiveye üstünlük kurduğuna ve bu asırda yazılan kitapların şivece yeknasaklık gösterdiğine kani değiliz. Belki Türk şivelerinin hepsinden kelime alarak ve yazarın kendi şivesini de ön planda tutarak halkın anlayabileceği bir şive ile kitap yazdığını kabullenmek daha doğru olacağı düşüncesindeyiz. Henüz yazı dilinin yeknasaklık göstermediği bu asırlarda bu tür kitapları bir dile mahsus kılmanın zor olacağı gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır.

VI- Yûsuf u Züleyha’nın İç Yapısı:

1- Olayların Meclislere Göre Özet Nesre Çevrilmesi:

a- Mukaddime:

Bu bölümde, manzum olan eseri bölümler halinde nesre çevirerek anlatıp, mümkün olduğu kadar kısa tutmaya çalıştık. Yakûb, küçük yaşta annesi

¹⁶⁴ Dolu, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf ...* , s.176.

¹⁶⁵ Dolu, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf ...* , s.177.

¹⁶⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 357.

¹⁶⁷ Dolu, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf ...* , s.177.

ölen Yûsuf'u emzirmesi ve ona bakması için bir hizmetçi satın alır. Hizmetçinin de emzikli bir oğlu vardır ve her ikisini de emzirmektedir. Yakûb, hizmetçinin oğlunu satar. Evlat acısına dayanamayan hizmetçi Yakûb'a beddu'a eder. Evlat acısıyla bağırtı yanan hizmetçi, sonunda müslüman olur ve ellerini açarak Allah'a münacatta bulunur.

Hâcet kapısı açılır ve hizmetçinin duası kabul olur. Aradan aylar, yıllar geçer, Yûsuf büyür on yaşına gelir. Yûsuf'u çok seven Yakûb, onu diğer kardeşleriyle oyuna bırakmaz ve ona ilim ve hikmet öğretir. Yûsuf bir düş görür ve babasına anlatır. Babası da, gördüğü bu düşü, kimseye özellikle de kardeşlerine anlatmaması için Yûsuf'a çok sıkı tenbihte bulunur. Ancak Yûsuf gördüğü düşünüyü yalnız halasına söyler, halası da bu düşünüyü başka bir yerde söyleyince bu düşten kardeşleri de haberdar olurlar. Zaten Yûsuf'u kıskanan kardeşlerinin ona karşı düşmanlıkları artar ve onu yok etmenin çarelerini ararlar.

b- Meclis-i Evvel (Birinci Meclis)

Yûsuf'un kardeşleri, babaları onu çok sevdiği için zaten kıskanıyorlardı, bir de düş meselesi ortaya çıkınca Yûsuf'a karşı büsbütün kinleri ve düşmanlıkları arttıkça artar. Kardeşleri bir araya gelirler, onu yok etmenin çarelerini ararlar. Birgün Yakûb'a varıp, "biz koyunları yazıda yayıyoruz, müsade et de, Yûsuf da bizimle gelsin, orada bizimle beraber oynasın, gözü gönlü açılsın" derler. Önceleri buna razı olmayan Yakub, Yûsuf'un da istemesi üzerine onlarla beraber gitmesini kerhen kabul eder. Yakûb, Yûsuf'u yıkar, giydirir ve "ona iyi bakın, gözden uzak tutmayın, bana sağ, salim geri getirin" diye sıkı sıkı tembih eder. Yûsuf'un kardeşleriyle kira oynamak için gittiğini hizmetçi duyar ve ardından koşup geri getirmek isterse de bunu başaramaz. Bunlar gözden uzaklaşınca, kardeşlerinden Rûbil, Yûsuf'u yakasından tutar ve düşünüyü anlatmasını ister ve diğer kardeşleri dinledikten sonra manasını anlayıp kinleri büsbütün artar. Kardeşleri Yûsuf'un elbiselerini çıkarırlar ve onu yalın ayak yürüterek ite-kalka ıssız bir kuyunun yanına götürürler. Yûsuf kardeşlerine yalvarırsa da fayda etmez. Kardeşlerinden Yahuda, Yûsuf'un öldürülmesine karşı çıkar ve kuyuya atılmasını teklif eder, bu işi makûl gören diğer kardeşleri onu

kuyuya atarlar. İbn-i Âd'ın kazınmış olduğu kuyuda Yûsuf'un güzelliğini Tevrat'tan okuyan ve tanrısına yalvarıp ömür dileyen ve bu kuyuya yerleşip 300 sene Yûsuf'u görmek için bekleyen Hud, Yûsuf'u görünce bayılır ve düşüp ölür. Cebrail gelip Hûd'u kuyudan alır ve toprağa gömer. Kardeşleri, bir oğlağı keserler, Yûsuf'un gömleğini kana batırıp babalarına getirirler ve ağlayarak "biz oynarken bir kurt gelip Yûsuf'u yemiş işte gömleği" derler. Bunu işiten Yakûb düşüp bayılır. Yakûb aklı başına gelince tekrar oğlanlarına Yûsuf'u sorar. Onlar da kararlaştırdıkları yalanı yine tekrar ederler. Yûsuf'un gömleğine bakan Yakûb, oğlanlarının yalan söylediğini, onu kurdun yemediğini alaylı bir şekilde söyler. O, tekrar oğlanlarına dönüp size beddua etmeden bana, o kurdu getirin der. Oğlanları bir kurt bulup dişlerini söküp babalarına getirirler. Durum anlaşıncı, Yakûb kurdu salıverir. Kendi de hüznü ve sabır köşesine çekilir.

c- Meclis-i Dûvüm (İkinci Meclis)

Mısır'da Mâlik adında çok zengin bir tüccar, birgün düş görür, düşünüyüşünün şehrin en iyi düş yorumcularına anlatır; bu düşün yorumlanmasını ister ve Tabirci de Mâlik'in düşünüyüşünü tabir eder. Mâlik, hemen büyük bir kervan hazırlayıp Kenan diyarına doğru yola çıkar, Âd kuyusunu görür, düşünüyüşünün gerçekleşmesi için yedi gün orada bekler. "İstediğin oğlanı bulman için elli yıl bekle melisin" diye bir ses duyar ve oradan ayrılır. Aradan elli yıl geçtikten sonra Mâlik yine oraya varır, kuyuya baktığında kuşların inip çıktığını görür ve hemen iki adamını su almak için oraya gönderir. Kamil ve Beşir isimdeki köleler kuyudan Yûsuf'u çıkarırlar, Mâlik'e getirirler. Mâlik hemen Yûsuf'u yükleri arasında gizler. Durumu geriden gözetleyen Yûsuf'un kardeşleri gelirler, Yûsuf'un köle olduğunu, kendilerinden kaçtığını bildirirler ve Mâlik'e pazarlık sonunda 19 akçeye satıp üç ayabının olduğunu da söylerler. Kardeşleri ile Yûsuf birbirlerine sarılıp ağlaşıp ayrılırlar. Bu duruma Mâlik çok hayret eder. Mâlik, kaçmasın diye, Yûsuf'un iki elini bağladığı bir deveye bindirir. Gece gündüz böyle yol alırlarken Yûsuf anasının mezarına varır ve deveden inip anasının mezarı üzerinde ağlar. Sabah olunca Mâlik, Yûsuf'u göremez, hemen adamlarına arayıp onu bulmalarını söyler.

Mâlik'in bir kara kulu onu bulur ve Yûsuf'un yüzüne bir kaç tokat vurur ve sürüyerek Mâlik'in yanına getirir. Yûsuf ağlarak Allah'a münacatta bulunur.

d- Meclis-i Süvüm (Üçüncü Meclis)

Karakul, Yûsuf'u Malik'e getirince onu belinden zincirle bağlayıp deveye bindirir. Sabah gün doğduktan sonra bir karabulut gelir. Yıldırımlar şakıyıp yağmur ve dolu yağar ve seller gelir kâfile zor durumda kalır. Mâlik kervandakilere bu günah kinden oldu diye sorar. Karakul Mâlik'e, "buna sebep benim, Yûsuf'u bulunca neden kaçtım diye dövdüm" der. Yûsuf;

"Göğe dutdı yüzünü

İmran dilin söyledi

Bilürem andan oldu

Bu belâ bize gelü" (280)

diyerek suçunu itiraf eder. Mâlik, Karakul'u azarlar ve "hemen git onun elini ayağını öp özür dile, yoksa hepimiz burada helak olacağız" der. Karakul, Yûsuf'tan özür diler. Bundan dolayı Yûsuf'un gönlü hoş olur ve hemen bulutlar dağılır, gün açılır, kervan yoluna devam eder. Mâlik Yûsuf'un ellerini çözer, bir ata bindirir, ikram izzette bulunur ve kervan adamlarına da Yûsuf'a iyi davranmalarını söyler. Kervan yol alırken Yâbistan şehrine gelirler. Şehir halkının tamamı Yûsuf'u görünce hem Allah'a ve hem de Yûsuf peygambere inanıp müslüman olurlar. Kervan yola devam eder ve Banlus şehrine varır. Şehir halkı Yûsuf'un yüzüne hayran olup ona benzer haç yaparlar ve bin sene bu haça taparlar. Kervan Kussa şehrine varır. Kervan bu şehre varmazdan önce şehrin kralı bir düş görür ve halkına "bir kervan geliyor hepiniz o kervanı karşılayın der". Şehrin kralı kervanı misafir eder. Yûsuf şehir malikine "puta tapma, haçını kır at" der. Malik de, Yûsuf'a, "gel puthaneye varalım, putlar seni bilip bu falan kişi derlerse sana ve senin inandığına inanırım" der. Puthanedeki put Yûsuf'u görünce deprenip selâm verdi ve sen peygambersin diyerek yüzüstü düşüp parçalanır. Şehrin beyi bunu görünce Yûsuf'a inanıp müslüman oldu ve "kor kuşağını" Yûsuf'a hediye eder. Müslüman olan şehrin beyi, kervanı konuk eder ve Yûsuf,

sofradan bir lokma alır ve bütün kâfile doyar. Yenmesi için gelen yemekler sini üzerinde geri götürülür. Bunu gören bey müslüman olur. Mâlik ve adamları, şehirden ayrılıp giderlerken Bey, Yûsuf'u Mâlik'in elinden almak için ikibin kişiyi atla ardından görderir. Mâlik geri bakıp görür ki, binlerce atlı üzerlerine gelir ve Yûsuf'a "bu gelen askerlere bir nazar etsen de bunların zararı bize dokunmasa" der.

Yûsuf gelen atlılara dikkatlice bakınca üçgün uyanmamak üzere hepsi yere düşüp bayılırlar. Kervan bir çok şehirler geçtikten sonra Arşın şehrine gelir. Buradan da geçtikten sonra Mısır'a yaklaşırlar. Mısır'da Nil ırmağı kıyısına konarlar. Mâlik, Yûsuf'a Nil'de yıkanmasını, üzerlerinden yol tozunun gitmesini söyler. Nil'e girince Yûsuf'un üzerine bir bulut gelip ona gölge yapar. Yûsuf, tenimi halk görmesin diye Allah'a yalvarır, denizdeki bütün balıklar gelip Yûsuf'un etrafını çevirirler. İçlerinden bir balık dile gelir ve Yûsuf'a selâm vererek der ki: "Ben balıkların sultanıyım, fakat bir oğula hasretim, bana bir dua kılsan da Tanrı bir oğul evladı verse ve ben de sevinsem" der. Yûsuf balık için dua eder. Tanrı balığa iki oğul verir; Oğul balıklardan biri Yûnus Peygamberi (1), diğeri de Süleyman Peygamberin yüzüğünü yutar.

Yûsuf Nil nehrinde yıkanıp sudan çıkarken Cebrâil iki hülle (elbise) getirip Yûsuf'a giydirir. Mâlik bu elbiseleri nereden aldın diyer sorar. O da "Rabbim bana ihsan etti" der. Mâlik bu elbiseler içinde güzelleştikçe güzelleşen Yûsuf'u görünce hemen Mısır sultanına haber gönderir ve Mısır'a bir güzel kul geliyor, senin de böyle güzel kulun var mı? diye sorar. Sultan en güzel kullarından 24 bin oğlanı giydirip kuşadır ve şehri süsleyip, Mâlik'e kulunu getirsin bakalım diye haber gönderir. Yûsuf'u gören Mısır halkı ve sultan hayretler içinde kalıp bu oğlan insan değil bir melektir derler. Yûsuf'u gören kendi kullarının aklı başından gidip yüz üstü düşerler.

e- Meclis-i Çıharum (Dördüncü Meclis)

Mâlik, bu durumları görüp kendi de hayret içinde evine gelir. Sabah olunca, şehrin büyükleri gelirler ve Mâlik'e kulunu görelim derler. Mâlik de kulumu görmeniz için birer altın vereceksiniz der.

Onlar da birer altın verip Yûsuf'u görünce bayılıp yüz üstü düşerler. Görmeye gelenlerce birinci gün tam 6 yüzbin altın, ikinci gün ikişer altın, üçüncü gün üçer altın, dördüncü gün dörder altın, beşinci gün beşer altın vermek suretiyle altı gün görme işi devam eder ve altının sayısını Mâlik de şaşırır. Mâlik artık bu oğlanı satmak ister ve Mısır içinde dellallar çağırır. Yûsuf'u almak için, kazıcı, tokmakçı, demirci, başmakçı ve ayakçı her kim varsa herkes gelir; bunların içinde Umâlîka asıllı bir kadın da gelir. Yûsuf'u görünce "sen beşer değil belki bir meleksin, aslını gizleme, sen nerenin sultanısın, ben seni almak için, yüz katar mal, bin katar altın gümüş getirdim, fakat bütün malımı versem seni almaya gücüm yetmez", der. Yûsuf ona, "ben melek değilim, ben insanım, beni Tanrım yarattı, bütün mahluku da o yarattı" deyince kadın, bir Tanrı'ya inanır ve bir imâret yaptırıp içine girer, kalan bütün mallarını da yoksullara dağıtır; kâfirlikten kurtulan kadın müslüman olarak ölür.

f- Meclis-i Pençûm (Beşinci Meclis)

"Ser âgaz cyleyelüm

Zelihâ'yı söyleyelüm

Geçmişini koyalum

Gelceğüne başlayu" (387)

ile başlayan bu mecliste Zeliha'dan bahsedilir. Zeliha çok güzel ve bekar kızdır. Babası Taymus puta tapan Mağrib beyidir. Zeliha düşünde bir güzel oğlan görür ve adını sorar, Yûsuf olduğunu öğrenir. İkinci defa düşünde gördüğü bu oğlana âşık olur. Babası, kızına neden ağlıyorsun diye sorar, o da düşünüyü anlatır. Babası kızına "onun nerede olduğunu bilsem, bütün malımı harcar onu sana getiririm" der. Zeliha yemeden içmeden kesilip mecnun gibi gezerken bir yıl sonra yine Yûsuf'u düşünde görür. Zeliha ona "sen nerede olursun" diye sorar. Yûsuf "henüz ben doğmadım, fakat benim sana öğüdüm şudur; sen benim olacaksın sakın hiç bir ere varmayasın" der.

Zeliha uyanır ve gördüğü düşünüyü babasına söyler. Babası da kızının âşık olduğunu sanıp elini ayağını bağlatıp tımarhaneye koydurur. Aradan üç yıl

geçer, tımarhanede yine rüyasında Yûsuf'u görür. Yûsuf Zeliha'ya, acele Mısır'a gelmesini ve kendisinin de oraya geleceğini, orada sultan olacağını söyler. Zeliha, babasına haber gönderir, yine düş gördüğünü ve âşık olduğu kimsenin Mısır sultanı olduğunu söyler. Bunun üzerine babası, Zeliha'yı tımarhaneden çıkartır ve Mısır'a 30 kişilik elçi gönderir, bir de mektup yazar:

Mektupta, "benim bir güzel kızım var, o sana varmak diler, başka hiç bir ere varmaz, eğer kızımı alırsan bin katar mal ve bin tane de köle veririm, kızımı almayı kabul edersen dünürücü gönder ki vereyim" der. Mısır Sultanı olan Kutayfer, mektubu alınca çok sevinir, hemen dünür salar. Taymus kızını, Kutayfer'e verir. Zeliha'ya çeyiz olarak bin katar mal, bin hizmetçi kul verip Mısır'a gelin gönderir. Gelini karşılayan Mısır ve saray halkı Zeliha'yı doğru saraya götürürler. Akşam olup düşünde gördüğü Yûsuf'u beklerken, Kutayfer gelip yatak odasına girer. Zeliha onu görünce "bu kimdir" diye sorar. Hizmetçiler de "bu senin düşünde görüp âşık olduğun Mısır sultanı Kutayfer'dir" deyince Zeliha bayılıp düşer; aklı başına gelince,

"ol düşümde gördüğüm

bu değül benüm begüm

ay yüzlüdür gördüğüm

üç yıl tamam özenü" (437)

der. Sultan'ın hizmetçileri, Zeliha'yı Kutayfer için bir türlü ikna edemezler. Yatak odasına giren Kutayfer'e bir peri kızı gelir. Kutayfer de, onu Zeliha sanıp onunla gerdeğe girer. Zeliha da, Kutayfer'den kurtulur ve Yûsuf gelir diye bekler. Aradan hayli zaman geçer. Yûsuf, Mısır'a Mâlik'in kölesi olarak satılmak üzere getirilir. Yûsuf'u gören Zeliha Kutayfer'e haber salar ve bu köleyi alması için zorlar. Önceleri almaya razı olmayan Kutayfer, Yûsuf'u görünce o da almaya razı olur ve Mâlik'e pahasını sorar. Bu sırada bir melek gelip Mâlik'in ağzına girer ve ona bu kulu ağırlığına mal verip almasını söyletir. Kutayfer de buna razı olup, bir tarafa beşyüzbin altın ve bir tarafa da Yûsuf'u koyar. Altın Yûsuf'a denk olmadı. Sultan hazinede altın kalmayınca kadar altın koyduysa da Yûsuf altından ağır gelir.

Kutayfer, Mâlik'e "hazinemde altın tükendi, bu kulu bana bağışla, benim ünümü kurtar" der. Mâlik de bunu kabul eder. Bu durumu gören Mâlik, Yûsuf'a dönüp, "sen kimsin, bana söyle, senin kıymetini bilemedim ve seni hiç anlayamadım, bana kendini tanı" diye yalvarır. Yûsuf da, "beni kimseye açıklamayacağına söz verirsen sana, kim olduğumu söylerim" der. Mâlik hiç kimseye söylemeyeceğine söz verir. Bunun üzerine Yusuf şöyle der:

"Yûsuf eydür sıddıkam

Ya'kûb nebi oğluyam

İshak nebi köküyem

Hem İbrahim asıllu" (480).

Mâlik, bu durumu öğrenince çok üzüler ve "ben seni anlayamadım ama sen de bana gerçekleri söylemedin, eğer bilseydim senin halini ya azat eder ya da seni babana götürürdüm" deyince, Yûsuf ona "halimi söylemeye dilim bir türlü dönmedi, konuşamadım" der. Mâlik, Yûsuf'a "sen peygamber asıllısın, duası kabul olan kimselerdensin, benim dünyada mala, paraya ihtiyacım kalmadı, çok kızım oldu hiç oğlum olmadı, bana bir dua etsen de Tanrı bana bir oğlan evladı verse" der. Bunun üzerine Yûsuf dua eder. Mâlik'in yirmi dört bahtlı bir oğlu doğar. Mâlik son bir istek olarak "seni bana satan kişilerin kim olduğunu söyle" der. Yûsuf ona, "ben gammaz olmazam" diye bu isteğini geri çevirir. Yûsuf da Mâlik'e "Yûsuf'u gördüm diye hiç bir yerde söyleme" diye tembih eder.

Kutayfer Yûsuf'u alır ve hazinede mal kalmadığı için aldığına pişman olur. Durumu sezen Yûsuf "hazineye bir de ben bakayım" der ve varıp hazineye bakınca, hazinenin dolu olduğunu Kutayfer'e söyler. Kutayfer hazinedara "bu nasıl oldu" diye sorar. Hazinedar da, ona "Yûsuf hazineye bakarken bir sürü kuş gelip Yûsuf ile konuştuklarını gördüm ve şu sözleri duydum" diyerek,

"Kuş eydür Yûsuf bilgil

Ondokuza satıldun

Bahanı bugün görgil

Ol da pul barmağıdı

Hem ol Hak'a sığın gil

Şimdi bir hazine gitdi

Dir Yûsuf'a öğütleyü

Ol da yitmedi kam" (498),

der ve "ey sultan bu oğlan çok kutlu kişidir bunu böyle bil" der. Kutayfer, Yûsuf'u alıp saraya gider ve Zeliha'ya "bu oğlan çok doğru ve kutlu kimsedir, ona iyi bak, belki de bize oğul olur, onu benden üstün tut" diye söyler. Zeliha buna sevinir ve Yûsuf'a üçyüz altmış don biçer ve hergün birini giydirerek, elbisenin üzerine giymek için bin incili bir kaftan verir ki; her inci bin altın değerindedir. Yûsuf bu duruma karşı çıkarsa da Zeliha'yı ikna edemez. Zeliha ona öyle âşık olur ki, nereye baksa Yûsuf'u görür, ne söylese Yûsuf der. Birgün Yûsuf ile puthaneye gider ve Zeliha haçına, "yâ Sanem, benim halimi gör, ve Yûsuf'u bana ver" der. Yûsuf bu nedir ki, sen andan birşeyler bekliyorsun? deyince, Zeliha, "bu benim Tanrım'dır, seni bana o verir" diye söyler. Yûsuf, "bu puttur, o hiç bir şey bilemez ve hiç bir şey yapamaz" deyip puta bir işaret edince, put yerinden oynar ve Yûsuf'a "sen peygambersin" yere düşer ve on parça olur. Zeliha "bu put senin ile niçin konuştu ve neden yere düşüp parçalandı" diye sorar. Yûsuf da "benim Tanrı'm birdir ve senin putundan daha büyüktür ve onun her şeye gücü yeter" der. Bunun üzerine Zeliha bu putu senin kırdığını duyarlarsa sana kızarlar, aman Kutayfer duymasın, şimdi ne yapacağız der. Bunun üzerine Yûsuf dudaklarını oynatır ve hemen put yerinden kalkıp hiç kırılmamış gibi yerine gelir. Zeliha bunu görünce Yûsuf'u daha çok sever, ona öyle âşık olur ki, yemekten içmekten kesilir, benzi sararır ve solar.

Zeliha, Yûsuf'tan gönlüm geçer ümidiyle onu bağa bekçi olarak gönderir, fakat daha fazla ayrı kalamayacağını anlayan Zeliha, Yûsuf'u geri saraya getirir. Kutayfer birgün saraya gelir, Zeliha'nın durumunu görür, bütün hekimleri getirir, altın ve gümüşler vererek Zeliha'yı tedavi etmelerini söyler. Hekimler Zeliha'nın hasta olmadığını anlarlar. Bu durumu Kutayfer onun hasta değil âşık olduğunu anlar.

g- Meclis-i Şeşum (Altıncı Meclis)

Zeliha'nın Mağrib'den getirdiği dâyesi birgün saraya geldiğinde, onun sararıp solmuş ve eski güzelliğinden bir eser kalmadığını görür. Durumu Zeliha'dan öğrenen dâye "sen, Yûsuf'u kendine âşık kılmak istersen sözümü tut

ve bir saray yaptır, sarayın kapusu sandaldan olsun, içini nakkaşlar bezesin, tavusların ayakları altından olsun, dört köşede Yûsuf ile Zeliha'nın suretleri koçuşur bir vaziyette bulunsun, böyle bir sarayı yaptırdıktan sonra Yûsuf'u çağır ve sarayı gezdir, bunu görünce o sana gönül verir ve istediğin olur" der.

Birgün Kutayfar, Zelihâ'yi görmeye gelince Zeliha böyle bir saray yaptırmasını ondan ister, O da kabul edip sarayı yaptırır. Zeliha bu saraya gelir, Yûsuf'u çağırır, Yûsuf'a bu sarayı senin için kendi paramla yaptırdım derse de Yûsuf, Zeliha'ya yanaşmaz. Yûsuf, "Şah beni satın aldı, ben onun kölesiyim, ona asi olamam" der. Zeliha, Yûsuf'u övüp okşamaya başlayınca Yûsuf, Zeliha'dan kaçır. Zeliha kimden korkup kaçtığını sorar. Yûsuf da Tanrı'dan korktuğunu söyler. Zeliha, "Tanrı'na mal, mülk verir, onu hoşnut kılar ve suçunu bağışlatırım" deyince Yûsuf, "Tanrı mal almaz, o işi Tanrı sevmez, hele rüşveti hiç kabul etmez" der. Her ne yaptıysa Yûsuf'u ikna edemeyen Zelihâ,

"Zelihâ hem tenin açdı

Yûsuf'u kavrayı koçdı

Işkun canuma geçdi

Dâni eñi eñi Zeliha" (Z. 11)

ve bu halde onun bu halini görünce Zeliha'nın ağrı, karışında Zeliha'ya yaklaşmayın ayetini görür, ansızın Yakûb kmarşısında görünür ve karşında hayretinden parmağını ıştırır. Bu sırada gökten bir melek iner ve Yûsuf'un sırtını sıvazlar ve şehvet parmaktan akar ve Yûsuf sakinleşir. Zeliha'dan kurtulan Yûsuf kaçmaya başlar. Zeliha, Yûsuf'un arka eteğinden yakalar ve art eteği yırtılı olarak kapıdan çıkar. Bu sırada Kutayfer de kapı önüne gelmiş ve içeri girmek üzereyken, bu hali görür. Zelihâ Kutayfer'i görünce ondan, Yûsuf'un kendisine saldırdığını, bunu öldürmeden zindana atmasını ve onu korkutmasını ister.

İfira edildiğini ve bu işte kendisinin hiçbir suçu olmadığını söyleyen Yûsuf, Kutayfer'i inandırmak için, karşılarından gelen bir kucaktaki bir çocuğa sormasını ister. Kutayfer "konuşmasını bilmeyen küçük çocuk suçun kimde olduğunu ne bilir" deyince, Yûsuf sorulmasında ısrar eder. Kutayfer kucaktaki

çocuğa sorar, O da Tanrı'nın emriyle dile gelir ve söyler: “Eğer Yûsuf'un eteği önden yırtılmış ise Yûsuf suçludur, arkadan yırtılmış ise Zeliha suçludur” deyince, Kutayfer Yûsuf'a bakar ki, eteği arkadan yırtılmış. Suçlunun Zeliha olduğunu anlar ve Kutayfer ona bu işten tevbe kıl diye öğütler verir. Kutayfer, Yûsuf'a dönerek, “bak Yûsuf bu işte senin bir kabahatin yok, Zeliha'nın sırrını kimselere duyurma, o seni sever” deyip evden çıkıp gider.

Zeliha sarayda Yûsuf ile beraber kalınca “bak, Kutayfer de benim seni sevdiğimi biliyor, gel bana beri” diyerek Yûsuf'u kandırmaya çalıştıysa da mümkün olmadı. Bu olay kısa zamanda Mısır içinde yayılır ve Zeliha kulunu sevmiş diye ev halkı hepsi onu ayıplamaya başlarlar.

h- Mecl-i Hefum (Yedinci Meclis)

Kırımlı'ya kulağını ve gözünü çevirirsen ondan şunları işitirsin ki, şehrin ileri gelen ailelerinden kırk kadın Zeliha hakkına dedi-kodularını sıklaştırırlar; bunlardan 20'si Zeliha kuluna âşık olmuş diye ayıplar, diğer 20'si bu âşıklık yavuzdur, sultanlara bile baş eğdirir, Zeliha da âşık olmuş ve kulunu zorla koçmuş ve bu sırada da eri üstüne gelmiş, karısının sevdiğini anlayınca, kuluna Zeliha'dan kaçma diye öğütler vermiş diye konuşurlar.

Zeliha şehir içinde bu dedi-koduların yayıldığını işitir ve bu kadınları saraya davet eder. Kırk kadın gelirler. Zeliha, bunlara birer bıçak ile birer turunç verir ve Yûsuf'un gelmesini emreder. Yûsuf odaya girince, kadınlara turunçları kesin der. Yûsuf'u gören kadınlar, turunç yerine ellerini keserler ve acısını duymazlar.

Zeliha kadınlara, ya bu kul sözümü tutar, ya da sonsuza kadar zindanda kalır deyince, kadınlar Zeliha'ya hak verip giderler. Zeliha, Yûsuf'a yine yalvarmağa başlar ve ya zindan ya ben diye tehdit eder. Yûsuf zindanı tercih eder. Zeliha, Yûsuf'a giydirdiği altın elbiselerini çıkarttırarak, Kutayfer'in kardeşi ve zindancı başı olan Reyhan'a varır, ona “bir kul aldım o hiç bir sözümü tutmaz, onu zindana atın fakat asla öldürmeyin, ileride pişman olup belki sözümü tutar” der. Reyhan, “kul senindir, buyruk senindir istediğini yaparsın” deyince, Zeliha

saraya döner ve büyük bir sandık yaptırır, içine Yûsuf'u koydurur, hammal tutup zindana yollar.

Kutayfer eve gelince Yûsuf'un zindana atıldığını duyar, Zeliha'ya çok kızar, sen suçlu olduğun halde neden Yûsuf zindana girsin? Deyip, zindana varır, Reyryan ile konuşur, sandıktan Yûsuf'u çıkartır, onu aydınlık bir yere koydurur, güzel elbiseler giydirebilir ve Yûsuf'a,

“didi sen bunda durgil
bir ikigün sabırkıl
Zelihâ ister ivmegil
seni çıkaram girü” (688)

deyip, saraya döner. O gece Reyryan ölür. Yerine zindancı başı olan kardeşi Reyryan Mısır sultanı olur. Bütün zindandakiler çıktığı halde Yûsuf zindanda kalır.

i- Meclis-i Heştüm (Sekizinci Meclis)

Zindan içinde unutulmuş Yûsuf'a Cebrâil gelip, Allah'ın selâmını bildirir ve bir ak inci getirip Yûsuf'un ağzına verir ve böylece Yûsuf düş ilmini öğrenir. Zeliha 19 sene her gece gelip ağlar, elbise getirir, fakat Yûsuf'u ikna edemez. Bu hali gören ve duyan Mısırlılar Zeliha'nın deli olduğuna inanırlar. Reyryan Zeliha'ya evlenme teklif ederse de Zeliha, şiddetle onu reddeder.

Zeliha saraydan ayrılıp bir küçük ev alır ve otuz sene o evde oturur, ağlaya ağlaya gözsüz kalır, malı mülkü gider ve

“her yana kim gider
bir kişi anı yider
aşıklık hem gör n'ider
şahları dir çağırü” (700)

diyerek dilenmeye başlar.

Reyryan içki âleminde kadınlarla vakit geçirirken Rum'dan bir casus gelir. Reyryan'ın yanında bulunan kadınlar casusu korurlar ve şarapdara casusun Reyryan'ı zehirleyip öldürmesini söyler. Bundan haberdar olan Reyryan hem

şarapdarı ve hem de ekmekçiği zindana atar. Bunlar zindanda bir düş görürler ve yorumcu ararlar. Yûsuf bunların düşlerini yorar ve şarabdara “seni sultan zindandan çıkaracak ve yine sultana hizmet edeceksin” der ve ekmekçiye dönerek “seni sultan bir kuyu önünde asacak, beynini kuşlar oyacak” der. Yûsuf şarabdara,

“işit Yûsuf ne didi
şarabdara hem söyledi
kendüğü ısmarladı
beni anda an diyü” (724)

der.

Bunun üzerine şarapdar çıkıp gider, sultandan özür diler ve çok seneler ona hizmet eder. Bu sırada Cebrail gelir, Allah`ın selâmını iletir ve “sualime cevap ver; seni babana kim sevdirdi?, Sıddık diye kim dedi, seni kuyudan kim çıkardı, Zeliha`dan kim sakladı, genç çocuğa Yûsuf doğrudur diye kim söyletti” der. Yûsuf, “bunları Subhanım yaptı” deyince Cebrâil,

“Cebrâil eydür bildün	Allah`ı sen unutdun
Yâ niçün ğayre didün	Çünkü kalîre sığındun
Şarabdara ısmarladun	Ni`metlerin bilmedün
Sultana beni an diyü (731)	İn`amların unudu” (732)

der.

Bunları duyunca Yûsuf alnını secdeye vurur ve tevbe diye gece gündüz 20 yıl ağlar. Tanrı tevbesini kabul eder ve Cebrâil gelip ona Mısır şehrinde sultan olacağını müjdeler.

k- Meclis-i Nühüm (Dokuzuncu Meclis)

Yûsuf, zindanda pencereden bakarken bir deve ile bir arabın kendisine yaklaştığını görünce deveye, kardeşlerini anmadan Yakûb`un halini sorar ve deve ona babasının halini

“Deve Yûsuf`a didi

Ya'kûb'un beli büküldi

Gözinün yaşı döküldi

Senün için kayıru"(741)

diyerek anlatır. Arap deveyi çekerse de deve onunla gitmeyip yere çöker. Bunun üzerine arap deveyi dövmeye başlar. Pencereden bakan Yûsuf, araba deveyi sakın dövme diye seslenir ve ona, hangi ilden geldiğini, ne iş yaptığını ve ne kazandığını sorar. Arap, bezirgane olduğunu, kumaş alıp sattığını ve Kenan ilinden geldiğini söyleyince Yûsuf, "orada oniki budaklı bir ağaç olacaktı ve o ağacın bir budağı kesildiği için boyu bükülmüş ve mahzun bir durumda durur, sen bu ağacı gördün mü?" der. Kervancı, ona "bu Yakup'tur" der. Yûsuf ağlayarak araba, "sen ona benden selâm götür; zindanda bir garip gördüm, senden dua bekler de" der. Yûsuf kolundaki oniki bin altın değerinde olan bileziği çıkarıp araba verir. Arap sen kimsin diye sormadan devesini yerden kaldırıp Yûsuf'un yanından ayrılır ve Kenan'a gelip, Yakûb'un evi önünde durur ve seslendiği zaman dâye çıkar. Arap durumu ona anlatınca, o da Yakûb'a haber verir. Kervancı Yakûb'a Mısır'dan geldiğini, zindanda yüzü örtülü bir garip gördüğünü, senin oğlunun birinin kayıp olduğunu ve onun için çok ağladığını duymuş, "kendisi garip imiş senden, kendisine dua etmenizi bekler" deyince, Yakûb, kervancıya, "onun kim olduğunu, adının ne olduğunu sormadın mı?" der. Kervancı kim olduğunu ve adının da ne olduğunu sormadığını söyler.

Yakûb kervancıya, "hacetin nedir, benden istediğin ne ise vereyim" deyince kervancı, "mala ihtiyacım kalmadı çünkü, o garip bana oniki bin altın değerinde bir bilezik verdi" der. Yakûb dua eder ve arap da oradan ayrılmış gider.

I- Meclis-i Dehüm (Onuncu Meclis)

Yûsuf zindanda yedi sene kadar kalır ve kurtulması için Allah'a gece gündüz dua eder. Gökten Cebrâil gelir, Yûsuf'a kurtulacağını ve Mısır'a sultan olacağını müjdeler. O gece Sultan bir düş görür ve düşünde yedi semiz sığır birinden inip diğerinin sırtına binerler, başka zayıf yedi sığır görür, bu zayıf sığırlar, yedi semiz sığırı yerler.

Sultan “yedi yaş buğday başağı ve yedi kuru buğday başağı görür ki, kurular yaş başağa değince, yaş başaklar da kururlar. Bunlar bir araya toplanır. içlerinden ikisi göğe uçup gider” deyip, bu düşün yorumlanmasını ister. Fakat Allah bütün tabirecilere düş ilmini unutturduğu için, hiçbir yorumcu bu düşü yorumlayamaz. Bu sırada şarapdarın hatırına Yûsuf gelir. Sultan’a, ondan bahseder ve zindana varıp düşü yorumlatır. Sultan da Yûsuf’un zindandan çıkarılmasını emreder. Yûsuf, Zeliha ile birlikte Mısırlı 40 kadının dinlenmesini ve ondan sonra çıkacağını söyler. Sultan onları dinler ve Zeliha, Yûsuf’un suçsuz, kendinin suçlu olduğunu söyleyince Sultan, Yûsuf’u zindandan çıkartır.

Reyyan ve saray erkânı Yûsuf’u karşılarlar. Sultan Yûsuf’u kucaklayıp iki gözünden öper, iletip tahta oturtur ve “ister sultan ol, ister ayrı bir iş tut, kendi reyinde hürsün” der. Yûsuf, azatlık istemez ve kendisini haznedar yapmasını ister. Reyyan da hem haznedarlık görevini ve hem de bütün sorumluluğu Yûsuf’a verir ve ne dilerse onu yapmasını söyyip şehir halkına da tek sorumlu Yûsuf olduğunu bildirir. Yûsuf, bütün rençberleri çağırarak onlara, çok ekin ekmelerini ve öşürlerini de vermelerini söyler. Şehir halkı yedi yıl çok ekin ekerler ve öşürlerini de verirler. Yedi yıl ekilen buğdayları Yûsuf başaklarıyla birlikte anbarlara doldurup saklar. Yûsuf böylece, boyu, eni ve yüksekliği üçyüz altmış olan altmış bin anbar doldurur. Böylece Mısır halkı zengin ve Mısır şehri de imar olur.

Yedi yıl sonunda Yûsuf, rençberlere ekin ekmemelerini söyler. Yedi yıl sürececek olan kıtlık yılı gelince, yağmur yağmaz, yerden otlar bitmez. İlk yılda Mısır halkı kıtlığı pek farketmez; fakat ikinci sene olunca, Yûsuf’a gelerek, “hazinende bol buğday var bundan bize de ver” derler. Yûsuf Mısır içinde dellallar çağırtır ve diğer illere de, “buğday alan varsa gelsin veriyim” diye haber salar.

Mısır ehli, ilk sene altın gümüş, ikinci yıl kumaş, üçüncü sene at-katır, dördüncü sene cariyeler, beşinci sene oğul - kızlarını ve altıncı yıl da kendilerini satıp Yûsuf’a kul oldular ve ondan buğday aldılar, yedinci sene ise şehir halkı er ve avret gelip hepimiz sana kul olduk deyip, Yûsuf’a hizmet etmeye başlarlar. Bu arada Cebrâil gelip Hak’dan selam getirir ve

“Mâlik Yûsuf”ı satan	Sana buyurdu Reyyan,
Er avret kız oğlan	Ol ki sana kul diyen
Hep kul oldu ayan	Sana kul oldu ayan
Yûsuf’a hizmet kılı (852)	Şükür kılğıl sevinü” (854)

der.

m- Meelis-i Yazdehüm (Onbirinci meclis)

Yûsuf sultan olunca, Tanrı, ona bir vezir edinmesini buyurur ve o kimseyi nerede bulacağını söyler. Sabah olunca Yûsuf atına biner, atın kişnemesiyle bütün askerleri atlanıp Yûsuf’un yanına gelirler. O da, ikiyüzbin sağında, ikiyüzbin solunda, ikiyüzbin ardında, ikiyüzbin önünde olmak üzere sekizbin asker ile şehirden dışarı çıkar ve yolda garip ve hasta birine rastlar. Yûsuf bunu görünce, aklından bu adam bana vezir olamaz geçirir. Bu sırada Cebrâil gelir ve

“gönlünden fikir kıldun
bu eri beğenmedün
bu bir garip er didün
vezir olmaya diyü” (872).

diyerek şöyle devam eder: “Bu er iki aylık oğlan iken, sana tanıklık edip, senin suçsuz ve Zeliha’nın suçlu olduğunu söylemişti”. Bunun üzerine Yûsuf hemen tevbe edip o eri vezirliğe kabul eder. O er de müslüman olup vezir olur.

Zeliha yoksul düşüp, gözleri görmez olup bir ekmeğe muhtaç duruma gelir. O kilinden yapılmış bir elbise giyer, üzerine de bir ot sazdan kuşak kuşanır ve Yûsuf uğrar diye bir yol üzerine oturur. Gözleri görmeyen Zeliha, bir kadına beni Yûsuf’un geçtiği yol üzerine götür diye yalvarır. Kadın Zeliha’yı götürür. Yûsuf geçerken Zeliha ağlayıp inliyerek “yâ Yûsuf dur beni dinle” diye bağırır. Yûsuf, onu dinlemez. Zeliha tekrar evine gelir ve sanemine:

“Eydür ben sana tapdum Ol Yûsuf kulumidi
Uş dul yoksul kaldım Bir Tengri’ya inandım

Hem dahi gözsüz oldum Lâcerem sultan oldu

Ben seni tengri sanı (33) Mısır'da hem ulu bellü " (35)

diyerek kızar ve ona deperek götürüp putu üçbin altına satar. Kendisi müslüman olur ve sattığı putun parasını dervişlere verir. Yûsuf, adeti üzerine her ay atıyla beraber gezmeye çıkar. Zeliha, onun yolu üzerinde otururken Yûsuf gelir ve yine "ey Yûsuf" diye bağırır. Bu sefer Yûsuf atını durdurur ve "ey hatun sen kimsin? benden ne dilersin? vereyim sana" deyince:

Zeliha "yâ Yûsuf halimi anla, malım, mülküm kalmadı, seni seven gönlüm, senin için yanar durur, sen dahi benden kaçır mısın, kanımı içer misin, geçenden geçer misin? Benim halim gör" der. Yûsuf, Zeliha'yı tanır, biraz ağlar ve "sevgine nişan göster" deyince, Zeliha ondan kamçısını ister. Yûsuf kamçısını verir. Zeliha kamçıyı alınca, kamçı tutuşup yanmaya başlar. Zeliha kamçıyı Yûsuf'a geri verir. Kamçıyı alan Yûsuf'un eli yanar ve kamçıyı yere atar. Eli yanan yûsuf'a Zeliha şöyle der:

"Zelihâ eydür noldun sen

Kamçımı niçün atarsın

Uş kırk yıldır ki yakarsın

Beni bu oda diyü" (50).

Yûsuf, Zeliha'ya evine gitmesini ve kendisine mal ve para vereceğini söyler. Zeliha ah ederek evine döner. Cebrâîl gelip, Hak'dan selam eyler ve Yûsuf'a Zeliha'yı almasını bildirir. Yûsuf bu gözsüz kadını ben ne yapacağım diye düşünürken Cebrâîl yine gelir ve "Zeliha'yı almanı Tanrı buyurur" der. Yûsuf, Zeliha'yı çağırır ve ona Hakk'ın emrini bildirir. Zeliha da buna çok sevinir.

Cebrâîl gelip Zeliha'yı kanadıyla sıvayınca Zeliha ondört yaşında gözleri görür bir kız haline döner. Yûsuf Reyyan'ı çağırıp durumu gösterir ve Zeliha ile evlenir. Yûsuf, Zeliha'yı kız bulunca ona bu durumu sorar. O da, Kutayfer'in yatağına kendine benzer bir peri kızının gelip onunla yattığını ve bu sebeple Tanrı'nın kendini Yûsuf için sakladığını söyler.

n- Meclis-i Duvazdehüm (Onikinci Meclis)

Bir sabah Yûsuf babasını çok arzular, içi yanarak “keşke Kenan ilinde bir kıtlık olsa da onlar buğday almaya buraya gelseler” diye Allah’a yalvarır. Tanrı duasını kabul eder ve Kenan’da kıtlık olur. Yakûp on oğlunu Mısır’a buğday almaya gönderir. Bunlar Mısır’a yaklaşıncı İsmailoğlu Kaydar’ın kervanı ile karşılaşır ve onlara Mısır’ı ve sultanını sorarlar. İsmaili asıllı olan Kaydar, Yakûb’dan haber sorar. Yakub’un oğlu Yahuda, ona Yakûb’un halini anlatır. Yakûb’un oğlanları Mısır’a varıp saray önünde dururlar. Vezirinden bunlar hakkında bilgi alan Yûsuf, onların Kenan ilinden geldiklerini öğrenince, saraya davet eder. Yûsuf bunları görünce, Yahuda ile Şem’un’u tanıyamaz. Cebrâil gelip onların adlarını söyler.

Yûsuf, oğlu Misalüm’i onlara gönderip, kendilerini tanıtmadan durumlarını sorup gelmesini ister. Daha sonra Yûsuf bunlara gelip, nereli ve kaç kardeş olduklarını sorar. Bunlar kendilerinin Yakûb’un oniki oğullarından olduklarını ve içlerinden birisini kurt yiyip birini de evde babası ile birlikte bırakıp buraya buğday almak için geldiklerini anlatırlar. Kurdun yediği oğlanı babalarının ve kendilerinin çok sevdiklerini, ancak bir düşünden dolayı ondan hoşlanmadıklarını söylerler. Yûsuf bunlara “bu oğlan düşü icabı sultanlığa erişti mi”, diye sorunca bunlar, onu kurt yediği için sultanlığı da uçmağa kaldı dediler. Yûsuf bir deve yükü buğday için binikiyüz Mısır altını değerinde olan parayı bunlardan almaz ve develerini buğday ile yükletip gönderir. Sonra bunlara der ki: “Biriniz evde kalmış, eğer onu da getirirseniz size daha fazla buğday veririm, çünkü ben sizleri çok sevdim ve ben de sizin dininizdenim” der.

Bunlar sevinerek Yakûb’un yanına gelirler. Yakûp onlara sultanı ve dinini sorar. Onlar da sultanın dininin İslâm olduğunu ve kendilerine çok ikram ve izzette bulunduğunu, ikinci defa gelirken İbn-i Yamin’i de getirmemizi istedi derler. Yakûb, Yûsuf gibi İbn-i Yamin’in de başına bir felaket gelebilir endişesiyle, onu oğlanları ile Mısır’a göndermek istemez. Fakat oğlanların Mısır sultanının çok iyi bir insan olduğunu, buğday paralarını bile almadığını, buğday için götürdükleri para ve kumaşları yüklerin içine koyup geri gönderdiğini

babalarına anlatınca Ya'kûb da ikna olur ve bunların hepsine İbn-i Yamin'i geri getireceklerine dair yemin ettirerek birlikte görderir.

Onlar ikinci defa buğday almaya Mısır'a giderken Yakûb "şehire girerken hepiniz bir kapıdan girmeyin, ikişer ikişer olup ayrı ayrı kapılardan girin" diye tehbih eder. Bunlarda öyle yaparlar. Fakat İbn-i Yamin tek kalır ve Şam kupısında durur. Yamin kime sorarsa İmrani dilini bilmeyen Mısırlılar ona yardımcı olamazlar. Cebrail gelip durumu Yûsuf'a söyler, o da bir deveye binip Şam kapısına varır ve İbn-i Yamin'i görüp burada niçin durduğunu sorar. O da saraya gitmek istediğini fakat dilini kimse bilmediği için yol soramadığını söyler. İbn-i Yamin hayretle Yûsuf'a "sen bizim dilimizi nereden öğrendin?" deyince Yûsuf, küçükken Kenan ilinde kaldığını ve İmrani dilini orada öğrendiğini söyler. Ellibin değerinde kolundaki kızıl yakut bileziğini İbn-i Yamin'e vererek onu sultanın sarayına götürür. Kardeşleri İbn-i Yamin'in yüzünü güler görünce çok sevinirler ve gülme sebebinin ne olduğunu ona sorarlar.

İbn-i Yamin, "bana İmrani dilini bilen bir kimse geldi, İmrani dilince konuşup bana bu bileziği verdi ve beni size getirdi, ben bu adamı görünce gönlümde hiçbir kaygım kalmadı" der. Yahuda bileziği alır ve kızıl yakut olduğunu söyleyip koluna geçirir ve ona "senin için ben saklayım" der. Sonra Rûbil görmek isteyip Yahuda'yı arar, fakat bileziği onda bulamaz. İbn-i Yamin bileziğin kendisinde olduğunu söyler. Bu kez bileziği İbn-i Yamin'den Rûbil ister. İbn-i Yamin bileziği ona verir. Rûbil bileziği koluna takar. Bilezik tekrar İbn-i Yamin'e gelir. Diğer kardeşleri de sırasıyla onu görmek isteyince bileziğin İbn-i Yamin'e geri geldiğini görürler ve hayret ederler.

ö- Meclis-i Sizdehüm (Onüçüncü Meclis)

Yûsuf, eni ve boyu kırk arşın olan yeni bir saray yaptırır ve sarayın duvarlarına ve tavanına başından geçen olayları resmettirir. Bu resimler kardeşleri tarafından Ya'kûb'dan ayrıldığı, kuyuya atıldığı, üç aybı vardır diyerek Mâlik'e ondukuza satıldığı gibi konulardır. Yûsuf buğday almak için Mısır'a ikinci defa gelen kardeşlerini bu saraya davet eder ve önlerine yemek getirtir. Rûbil bakıp bu resimleri görür ve kardeşlerine de bakmalarını söyler. Kardeşleri yaptıkları işlerin

tamamının burada yazılı ve çizili olduğunu görünce korkup ağlarlar ve yemek yemezler.

Yûsuf niçin ağlaştıklarını ve neden yemek yemediklerini sorar. Onlar da, bu surete benzer bir kardeşimiz var idi, onu uykudayken kurt gelip yemişti, biz onu hatırladığımız için ağlıyoruz derler. İbn-i Yamin “saraya varıp o resimleri bir de ben göreyim” der. Yûsuf ona izin verir. Yâmin saraya varır, sureti görüp “ey Yûsuf” diyerek ağlar. Yûsuf, oğlu Misalüm’i gönderip “amcan Yâmin’in yanına var, kimsin diye sorarsa ona doğruyu söyle” der. İbn-i Yamin, Misalüm’e “sen kimsin, kardeşim Yûsuf’a benzersin” deyince, “seni Şam kapısından alıp saraya getiren ve bileziğini koluna takan Yûsuf’un oğluyum” der. O zaman Yamin yere düşer bayılır ve ayılınca

“Eydür katı azizüm

Ol benüm iki gözüm

Misalüm dutgil sözüm

Beni ana kavşuru” (34)

der. Misalüm babasına varır. Diğer kardeşlerinin yanında peçeli duran Yûsuf تنها bir eve girip yüzünü açar ve İbn-i Yamin’i orada bekler. Yamin gelip kardeşi Yûsuf’u görünce aklı başından gidip bayılır. Ayılınca bunlar sarmaş dolaş olup hayli zaman ağlaştılar ve koklaştılar. Yûsuf, ona babasını, kızkardeşini ve kendisinin evlenip evlenmediğini sorar. O da evlendiğini ve üç oğlu olduğunu ve adlarının şunlar olduğunu söyler:

“Biri adın kurd virdüm

Hem birine kan didüm

Birine Yûsuf didüm

Adları budur diyü” (50).

Yûsuf “çocuklarına neden böyle bir ad koydun” diye sorunca Yamin, “senin halini hatırlamak ve seni unutmamak için” der. Yûsuf, İbn-i Yamin’e kendisini altkoyacağını ve tedbir olarak da yükünün içine bir tas gizleyeceğini

anlatır. Yûsuf onu diğer kardeşlerinin yanına gönderir ve hep beraber yemek yerler, dua ederler ve develerine buğdaylarını yükletip onları yolcu eder.

Yakûb'un oğulları yolda Yûsufçavuş adında bir köye varıp konaklarlar. Bu sırada Yûsuf bir kaç adamı arkalarından gönderir. Gelen adamlar “siz, yüzbin altın değerinde kızıl yakutdan olan bir sağ çalmışsınız, bu sağ bize geri verin yoksa hepinizin yüklerini arayacağız” derler. Yakûb oğullarından Yahuda ve Şem'un “biz Yakûb oğullarıyız, peygamber nesliyiz, ayıplı bir iş yapmayız” dedilerse de, fayda etmez. Adamlar kafileyi alıp Sultan huzuruna gelirler. Yusuf yüksek bir yere çıkıp bütün yükleri çözdürüp içlerini arattırır. En son Yâmin'in yükü aranırken tas bulunur. Sultan bunlara dönüp, “ben sizi ağırladım, çok çok tahıllar verdim, sizden bu hırsızlığı ummazdım” deyince, kardeşleri “bu oğlanın aslı hırsızdır, onun Yûsuf diye bir kardeşi de bir boncuk çalmış idi” derler.

Yûsuf, Yâmin'i bağlatır ve onu zindana atın deyince diğer kardeşleri “suçu biz üslenelim, onun yerine biz zindana girelim, çünkü babası Yakûp, onu çok sever, biz onsuz babamızın yanına varamıyız” derlerse de, Yûsuf'u ikna edemezler. Ümidlerini kesen kardeşler silahlanıp, şehir halkını ve zindan içindikileri kırıp İbn-i Yamin'i kurtarmak için sözleşirler. Bu durumu sezen Yûsuf küçük oğlu Efrayim'i onların yanına gönderir ve haberleri olmadan Yahuda'nın sırtını sıvazlamasını söyler. Arkası sıvazlanan Yahuda gücü kuvveti kalmaz ve sesi bile çıkmaz olunca, diğer kardeşleri Yahuda'ya “sana böyle ne oldu” derler.

Sultan bir kişi gönderip bunları yanına toplar ve kendisinin onlardan daha güçlü olduğunu, bir kös vurup bütün sarayı titreterek gösterir. Yahuda hariç diğerleri Yûsuf'tan korkup yollarına devam ederler. Yahuda, “ben ya İbn-i Yamin'i alırım ya da burada ölürüm, çünkü babamın yüzüne bakamam” deyip Mısır'da kalır. Oğlanları Kenan'a varınca, Yakûp her birini kucaklayıp öper ve İbn-i Yamin'i göremeyince onu sorar. Onlar da durumu alatinca Yakûp düşüp bayılır. Yakub'un aklı başına gelince “siz tasın gerçekten İbn-i Yamin'in yükü içinden çıktığını gördünüz mü?” der. Oğlanlar da “evet biz gördük, bize

inanmazsanız, diğer kâfilelere sorun onlar da gördüler” derler. Yakûp, “ya Yahuda’ya ne oldu o niçin gelmedi” der. Oğlanlar da onun Yamin’i geri almak için orada kaldığını söylerler.

p- Meclis-i Çıhardehüm (Ondördüncü meclis)

Birgün Azrail gelip Yakûb’a selam verir. Yakûp ağlayarak “Yûsuf’un canını aldın mı, yoksa daha diri mi?” diye sorar. Azrail, onun canını almadığını, onun sağ ve sultan olduğunu söyler. Yakûp ondan Yûsuf’un yerini bildirmesini ister. Azrail bu bana emredilmedi deyip gider. Yakûp bunu işitince yüzünü mihraba çevirir ve zari zari ağlar. Oğlanları gelip babalarını teselli eder ve artık Yûsuf’tan ümidini kesmesini, böyle giderse kendisine bir hal olacağını söylerler.

Yakûp “Allah’tan ümid kesmezem, inşallah birgün her üç yavruma da kavuşurum” deyip oğlanlarına kızar ve der ki: “Siz kuvvetliydiniz, Şem’un ve Yahuda bir haykırsa, cümleiniz birlikte olup Mısır halkını korkutup hisarını yıksanız ve bana İbn-i Yamin’i alıp gelseniz olmaz mıydı?” der. Oğlanları, “biz kendimizi kuvvetli bilirdik fakat bizden daha güçlü bir er görüp ondan korktuk” deyince Yakûp Şem’un’a, “bana bir divit kalem getir ve bir mektup yaz” der.

Yakûp, Besmeleyle başlayan mektubunda, Mısır sultanına oğlunun hırsız olmadığını, kendisinin hile yapmış olduğunu, eğer oğlunu salıvermez ise beddua edeceğini ve oğlunu bırakırsa ona dua edeceğini açıkça bildirir ve oğlanlarına tez varın bu mektubu sultana iletin der. Oğlanları mektubu alıp giderler, şehirde Yahuda’yı bularak hep beraber sultana mektubu sunarlar. Yûsuf mektubu alıp okur ve öperek başına koyar.

Yûsuf, “bende bir mektup var, çoktandır durur, hiç kimse okuyamaz, sizde okur var mı? bu mektubu bana okusanız” der. Oğlanlar, mektubu alıp göz gezdirirler ve bu mektubu biz okuyamadık deyip, Yûsuf’a geri verirler. Yûsuf, bunlara döner, “sizler üç ayıbı olan bir kul satmışsınız ve bu mektubu sizler yazmışsınız” der. Kardeşleri bu mektubu inkar ederler. Yûsuf emredip altın sağı getirtir ve onlara der ki: “Bu sağa razı olur musunuz? Bu sağ olanları hep bilir ve söyler” deyince, buna hep razı oldular. Yûsuf sağa bir kere vurdu sağın söylediği şeyleri onlara bildirerek der ki: “Yûsuf’u dileyip babasından alıp götürmüşsünüz,

ekmeğini itlere vermiş ve kendisine su dahi vermemiş, bunu öldürelim demişsiniz; içlerinizden Yahuda buna karşı çıkmış ve Yûsuf'u kuyuya bırakmış, daha sonra da bir Malik'e satmışsınız". Bunları işiten kardeşleri suçlarını itiraf ederler. Bunun üzerine Yûsuf adamlarına, "bunların gözünü bağlayın ve bir ağaca asın" deyince bunlar çok korktular ve hepsi ağlaştılar. Yûsuf bunların durumuna bakıp kendisi de ağlar, onların gözlerini açtırır. Gözleri açılınca kardeşleri, Yûsuf'a "Allah için söyle sen kimsin?" derler. Yûsuf, onlara dönüp "ben Yûsuf'um bana çok cefa ettiniz ama sizin suçunuzu ben bağışladım" der ve hepsi birbiriyle sarmaş dolaş olup hasret giderirler.

r- Meclis-i Şazdehüm (Onaltıncı Meclis)

Yûsuf, kuyuya atıldığı zaman Cebraîl'in uçmaktan getirip verdiği gömlek ile bir mektup yazıp kölesi Beşir ile babasına gönderir. Beşir Yakûb'un 40 altına sattığı Karavaş'ın oğludur. Tanrı, Yakûp'tan önce Karavaş'ı sevindireceğini bildirmişti. Beşir, gömleği ve mektubu alınca anasını görmek ve Yakûb'u sevindirmek düşüncesiyle çok hızlı bir şekilde Kenan'a gider. Rüzgar gömleğin kokusunu ongün önce Yakûb'a iletir. Ya'kûp yakınlarına Yûsuf'un kokusunu aldığını söyler ve kimseye inandıramaz. Fakat Beşir ongün sonra Kenan'a gelir, su kenarında giyecek yıkayan bir kadın görüp Yakûb'u sorar, Yûsuf'tan haber getirdiğini söyler.

"İmdi müştüci geldi

Ya'kûb'ı sevindürdi

Benüm oğlum gelmidi

İmdi ben nite kılı" (28)

deyip, Beşir ağlayan kadına sorar, "oğlunun adı ne idi". Kadın oğlunun adının Beşir olduğunu söyleyince, Beşir "oğlun benim" deyip birbirine sarılırlar ve hayli zaman ağlaşırlar. Beşir Yakûb'a gelip gömleği verir. Yakûp mektubu okuyup Tanrı'ya şükür eder. Yûsuf kardeşlerini çağırıp, at deve yükletip Kenan'a gitmelerini ve babası dahil olmak üzere bütün yakınlarını alıp gelmelerini söyler. Bunlar Kenan'a varıp olanları bir bir Yakûb'a anlatırlar. Yakûp ve yakınları 73

kişi olarak atlanıp Mısır'a varirlar. Yûsuf bunları karşılar. Diğer oğulları babasından af dilerler, babası da oğlanlarını affeder.

s- Meclis-i Heftdehüm (Onyedinci Meclis)

Yûsuf kendisine gelen babası ve yakınlarını görünce atından iner. Ya'kûb da atından iner ve hep birlikte Tanrı'ya secde ederler. Yûsuf babası ile görüşürken Yûsuf'un oğlanları gelir. Yakûp "bunlar kimdir" diye sorar. Yûsuf "bunlar Zeliha'dan olma benim oğlanlarımdır" der. Bu sırada Zeliha da gelir. Yakûp onu tanır ve Yûsuf'a layık bulur. Zeliha, Yûsuf'a "babamı ağırlamak için saraya götürüyüm" deyince, Yûsuf "babam böyle şeyleri sevmez, eğer ona iyilik edeceksen, Kenan'daki evine benzer bir ev yaptır" der. O da hemen bir ev yaptırır. Yakûp bu evi görünce hayret ederek bu benim evime benzer der. Zeliha yemesi için Yakûb'a türlü yemekler getirirse de Yakûp onları yemez, ve "bana arpa ekmeğı getir, o peygamberler yemeğıdir" der.

ř- Meclis-i Heştdehüm (Onsekizinci Meclis)

Birgün yaya olarak Yûsuf'un yanına gelen Reyryan, "benim yanımda bir ihtiyar var, babamı getir de onunla geçmiş zamanlardan konuşsunlar" der. Yûsuf, babasına Reyryan'ın kendisini davet ettiğini ve orada bir ihtiyar olduğunu, onunla sohbet edip konuşmalarını söyler. Yakûp kabul eder. Reyryan'ın evine varınca bir görklü koca görürler. İhtiyar, Yakûb'a "yaşın kaçtır" diye sorar. Yakûp ona "yaşım yüz yirmi" deyince, Ârime'l-Ad, "ey Yakûb yalan söylersin" deyip tekrar yaşını sorar. Yakûp, yine aynı cevabı verince, ihtiyar yine yalan söyledin der. Ârim'in bu sözü üzerine Yakûb'un başı eğilir ve kalbi kırılır.

Reyryan, Yakûb'un başı eğildiğini görünce, Yûsuf'a "babanın neden başı eğildi" deyince Yûsuf, "babam doğru söyler, o hiçbir zaman yalan söylemez" der. Reyryan, Yûsuf'a yalvararak "atana söyle bir dua kılsın, hem bu ihtiyar sizin dininizi tutar ve oldukça yaşlı biridir" der. Yûsuf, atasına yalvararak, "başını kaldır, gönlün kırılmasın bu ihtiyar senin daha yaşlı olabileceğini zannederek söylemiştir" der. Yakûp, ihtiyara dua yapar. İhtiyar da Yakûb'un sözlerine inanıp gerçek söylersin der. İhtiyar Yakûb'a ecelinin ne zaman olacağını sorar. Cebrail gelip Yâkûb'a haber verir ve o da ihtiyara "ecelin zeval vaktinde olacak" der.

Yûsuf ve babası Reyryan'ın evinden ayrılıp gelirler. Ârim akşam üstü ölür. Bu durumu Reyryan'a haber verirler. Yakûp gelip Ârim'i yıkayıp kefenler ve toprağa verirler. Bir zaman sonra Reyryan da ölür. Yakûb'a "sen de ölürsün" diye bir nida gelir.

t- Meclis-i Nüvazdehüm (Ondokuzuncu Meclis)

Yakûp Mısır'da kırk yıl yaşar. Bir gün Cebrail gelip, Tanrı'dan selâm getirir ve "ecelin artık yakındır,

"Yirün degül bu Mısır

Bundan sen eyle sefer

Atan katına dur var

Âhiri anda kalu" (3)

deyince, Yakûp, Yûsuf'u çağırır, ona durumu bildirir, oğlanlarını alıp Kenan'a doğru gider ve giderken de ona

"Ya'kûb eydür Yûsuf'a

Karar itme Mısır da

Bu yir değil mü'mine

Âhiri gitgil diyü" (5)

diyerek vasiyet eder. Yakûp Kenan'da bir kaç gün durur ve İshak'ın mezarına varır ki, bir kaç melek mezar kazar, onlara "bu mezarı kimin için kazarsınız?" diye sorar. Onlar da, Tanrı buyurdu ki: Benim bir dostum ölür, varın yerini yapın dedi, derler. Melekler mezarı kazıp bitirdiler, çeşitli koku saçtılar ve ipekler döşediler. Yakûp bunları görüp mezara inrendi ve hemen mezara inmek isteyince, melekler "daha bir saatin var acele etme" diyerek

"eğer sen gelürisen

bu sine girürisen

işbu şarabı içerisen

andan gelesin bertü"(15)

derler. Yakûp bismillah deyip şarabı alıp içer, bayılıp yere düşer ve ölür. Melekler, onu yıkayıp, uçmak kefenine sardılar. Oğlanları gelip atası için çok ağlaştılar ve namazını kılıp İshak'ın yanında defnettiler. Yakûp öldükten sonra oğlanları geri Mısır'a Yûsuf'un yanına gelirler. Yûsuf babasının öldüğünü işitince çok ağlar. Cebrail gelip Yûsuf'a "sen daha altmış sene yaşayacaksın, şimdi Kenan'a git ve babanın mezarına var, orada yemek yedir" der. Yûsuf atası için yemek yedirip yine Mısır'a döner. Aradan altmış yıl geçer. Cebrail tekrar gelir. Yûsuf ona "ecelim ne zaman" diye sorar. Cebrail "yedi gün sonra" der. Yedi gün sonra Yûsuf ölür. Yerine oğlu Efraim sultan olur. Mısır halkının hepsi ağladılar. Zeliha gelip "Tanrım, beni de al" diye yalvarır. Dileği kabul olup kırk gün sonra o da ölür. Onu da Yûsuf'un yanına defnederler.

Yûsuf'un tabutunu, şehrin hangi yanına koydularsa o taraf ucuzluk olup, diğer taraflarına kıtlık oldu. Bu sefer her tarafı gezdirdiler ve nihayet Yûsuf'un tabutunu Nil nehrine bıraktılar. Nil sevinerek tabutu alıp Yakûb'un yanına bırakır.

2- Hikayenin Şahıs Kadrosu

Yûsuf ve Züleyha isminden de anlaşıldığı üzere iki kişi arasında geçen bir aşk hikayesi olduğu için olayın baş kahramanları Yûsuf ile Züleyha'dır. Olayda ikinci derecede rolleri olan kişiler Yakûp ve oğulları ile Karavaş, Malik, Kutayfer, Reyhan ve Taymus'tur. Olayın devamında ortaya çıkan küçük olaylarda rol alan insanlar olduğu gibi yine küçük olaylarda rol alan kurt, kuş, deve gibi hayvanlar; ayrıca olayın akışında sık sık ortaya çıkan Tanrı'dan emir getiren Cebrâil ve peri kızı gibi kahramanlar da mevcuttur.

Hikaye'nin geçtiği mekanlar ise, Kenan, kuyu, yol, şehirler, mezar, ırmak, saray, tımarhane, zindan ve puthane gibi yerlerdir. Hikayenin bu kahramanlarının olayda aldıkları roller ve özellikleri:

a- Yûsuf:

Olayın erkek kahramanıdır. Kenan ilinde Yakûb'un oniki oğlundan onbirinci oğludur. O Yakûp tarafından çok sevilir. Kendisi çok güzeldir. Yûsuf

derler. Yakûp bismillah deyip şarabı alıp içer, bayılıp yere düşer ve ölür. Melekler, onu yıkayıp, uçmak kefenine sardılar. Oğlanları gelip atası için çok ağlaştılar ve namazını kılıp İshak'ın yanında defnettiler. Yakûp öldükten sonra oğlanları geri Mısır'a Yûsuf'un yanına gelirler. Yûsuf babasının öldüğünü işitince çok ağlar. Cebrail gelip Yûsuf'a "sen daha altmış sene yaşayacaksın, şimdi Kenan'a git ve babanın mezarına var, orada yemek yedir" der. Yûsuf atası için yemek yedirip yine Mısır'a döner. Aradan altmış yıl geçer. Cebrail tekrar gelir. Yûsuf ona "ecelim ne zaman" diye sorar. Cebrail "yedî gün sonra" der. Yedî gün sonra Yûsuf ölür. Yerine oğlu Efraim sultan olur. Mısır halkının hepsi ağladılar. Zeliha gelip "Tanrım, beni de al" diye yalvarır. Dileği kabul olup kırk gün sonra o da ölür. Onu da Yûsuf'un yanına defnederler.

Yûsuf'un tabutunu, şehrin hangi yanına koydularsa o taraf ucuzluk olup, diğer taraflarına kıtlık oldu. Bu sefer her tarafı gezdirdiler ve nihayet Yûsuf'un tabutunu Nil nehrine bıraktılar. Nil sevinerek tabutu alıp Yakûb'un yanına bırakır.

2- Hikayenin Şahıs Kadrosu

Yûsuf ve Züleyha isminden de anlaşıldığı üzere iki kişi arasında geçen bir aşk hikayesi olduğu için olayın baş kahramanları Yûsuf ile Züleyha'dır. Olayda ikinci derecede rolleri olan kişiler Yakûp ve oğulları ile Karavaş, Malik, Kutayfer, Reyhan ve Taymus'tur. Olayın devamında ortaya çıkan küçük olaylarda rol alan insanlar olduğu gibi yine küçük olaylarda rol alan kurt, kuş, deve gibi hayvanlar; ayrıca olayın akışında sık sık ortaya çıkan Tanrı'dan emir getiren Cebrâil ve peri kızı gibi kahramanlar da mevcuttur.

Hikaye'nin geçtiği mekanlar ise, Kenan, kuyu, yol, şehirler, mezar, ırmak, saray, tımarhane, zindan ve puthane gibi yerlerdir. Hikayenin bu kahramanlarının olayda aldıkları roller ve özellikleri:

a- Yûsuf:

Olayın erkek kahramanıdır. Kenan ilinde Yakûb'un oniki oğlundan onbirinci oğludur. O Yakûp tarafından çok sevilir. Kendisi çok güzeldir. Yûsuf

gördüğü bir rüyadan dolayı kardeşleri tarafından kuyuya atılıp, sonra satılır. Mâlik onu Mısır'a götürür ve ağır pahaya satar. Mısır'da Züleyha ile buluşan Yûsuf iffetli, doğru ve imanlı olduğu için Zeliha'nın isteğine hayır demesi üzerine zindana atılır. Zindanda çok çile çektikten sonra yordduğu bir rüya neticesinde Mısır'a sultan olur ve Zeliha ile evlenir. Kardeşlerini ve babasını Mısır'a getiren Yûsuf, bir müddet onlarla yaşadıktan sonra, babası Kenan'da, kendisi de Mısır'da ölür. Yûsuf, çilenin, güzelliğin, düş yorumunun, sabrın ve imanının temsilcisidir.

Yûsuf'un bu kişilik özellikleriyle birlikte asıl üzerinde durulması gereken şey, onun eşsiz ve büyüleyici güzelliğidir. Yûsuf'un güzelliği hikayenin kadın kahramanı olan Zeliha'nın ağzından değişik yönleriyle şu şekilde anlatılır:

“Safî incü dişün var	Kargu dalı boyun var
Yeni aydur kaşun var	Safî gevher yüzün var
Bal yağ gibi gülüşün var	Bülbül gibi dilün var
Öger hem anı yalvaru	kaçma benden gel.

b- Zeliha:

Olayın kadın kahramanıdır. Mağrib kralının kızıdır. Ülkesinde güzelliği dillere destan olan Zeliha'yı yedi ülke kralı ister, babası vermek istediği halde o hiç birine evet demez. Zeliha, rüyasında gördüğü oğlana âşık olur, babası ona oğlanın ülkesini sorar, Yûsuf'un ülkesini bilmediğini söyleyince kızını deli diye tımarhaneye koyar. Zeliha üçüncü defa gördüğü rüyada oğlanın Yûsuf olduğunu ve Mısır'da buluşacaklarını babasına söyler. Taymus da kızını Mısır kralı ile evlendirir.

Mısır'a gelin giden Zeliha, rüyada gördüğü ve âşık olduğu oğlanın Mısır kralı olmadığını anlayınca ümitsizliğe düşer. Zeliha aradan yedi yıl geçtikten sonra Mısır'a Malik tarafından getirilip köle olarak satılan Yûsuf'u görünce Mısır kralına Yûsuf'u almasını söyler ve aldırır. Yûsuf ile sarayda yalnız kalan Zeliha, bütün çabalarına rağmen onu elde edemez. Aşkı karşılıksız kalınca ona iftira edip zindana attırır. Kocasının ölümüyle bütün malı ve güzelliği

yok olan Zeliha çok çile çeker. Sonunda o Tanrı'nın kudretiyle eski güzelliğine ve gençliğine kavuşup Yûsuf ile evlenir.

Hikayenin kadın kahramanı olan Zeliha'nın asıl özelliği, rüyada gördüğü Yûsuf'a karşılıksız bir aşk ile bağlanması, ondan hiç bir zaman ümit kesmemesi, aşkı uğruna vatanını, malını mevkiini terk etmesi ve sabrının sonunda mutluluğa ulaşmasıdır.

c- Yakûp:

Yakûp, hikaye'de ikinci derecede rol alan erkek kahramanlardan olup, Yûsuf'un babasıdır. Peygamber olan Yakûp, kölesinin oğlunu sattığı ve onun bedduasını aldığı için çok sevdiği oğlu Yûsuf'tan ayrılmıştır. Ağlaya ağlaya gözlerinden olan Yakûp, hikayenin seyri içinde hayli çile çektikten sonra hem gözüne, hem de gözbebeği olan Yûsuf'una kavuşur. Kıskançlıkları dolayısıyla Yûsuf'a, dolayısıyla da kendisine çile çektiren diğer oğullarını da bağışlar. Yûsuf'un daveti üzerine yakınlarını da alarak Mısır'a giden Yakûp, ölümü yaklaşınca Kenan'a döner ve orada ölür.

Yakûb'un bu özellikleriyle birlikte asıl vurgulanması gereken, onun imanı, sabrı, tevekkülü ve Yûsuf'a karşı olan aşırı sevgisidir.

d- Yûsuf'un Kardeşleri:

Yûsuf'un onbir kardeşi vardır. İçlerinden İbn-i Yamin Rahil'den olma ana-baba bir kardeşir. İbn-i Yamin kendisinden sonra doğmuştur. Diğer kardeşleri Yakûb'un diğer altı hanımından olup, babaları bir, anneleri ayrıdır. On üvey kardeş, Yûsuf'un güzelliğini, babalarının onu çok sevmesini, özellikle de gördüğü rüyayı kıskandıkları için onu yok etmek isterler ve neticede, Yûsuf'u kuyuya atıp sonra da köle diye satarlar.

Köle diye sattıkları Yûsuf hayli çile çektikten sonra Mısır'a sultan olur. Kardeşleri kıtlık nedeniyle buğday almak için gittikleri Mısır'da Yûsuf ile karşılaşırlar. Onlar kendilerine karşılık almadan buğday veren Yûsuf'u tanıyamazlar. Yûsuf, onlardan İbn-i Yamin'i getirmelerini ister. Yamin ile anlaşılan Yûsuf, onu yanında alıkoymak için hileye baş vurur. Sonunda onlar, kendisini

açıklayan Yûsuf'tan özür dilerler. Yûsuf da bunları affeder. Onlar babaları Ya'kûb ile birlikte Mısır'a göçerler.

Yûsuf'un üvey kardeşlerinin asıl özelliği, kıskançlıktır. Yûsuf'u güzelliği, rüyası ve babalarının onu çok sevmesinden dolayı kıskanırlar.

e-Mâlik:

Mâlik, Mısır ile Medyen şehirleri arasında ticaret yapan büyük bir tüccardır. Gördüğü bir rüya üzerine 50 yıl bekler, Yûsuf'u kardeşlerinden köle olarak satın alıp Mısır'a götürür ve satar, bu satıştan çok para kazanır. Satış sırasında Yûsuf'un değerini anlar, onu sattığına pişman olan Mâlik, ondan kendisine oğlan evladı vermesi için du'a etmesini ister.

f- Bünyâmin (İbn-i Yamin)¹⁶⁸

Bünyûmin, Yakûp peygamberin, eşlerinden biri olan Râhil hâtundan doğma iki oğlundan biridir, Yûsuf ile ana-baba bir kardeşir. Yûsuf'un kaybolması üzerine Yakûb'un gönlü onunla tesellî bulur. Ancak onun, hırsızlık yaptı diye Mısır Sultanı tarafından orada alıkonması üzerine, Yakûb'un derdi büstün artar. Acılı baba Yakûp, oğlunun hırsız olmadığını bildiren bir mektup yazarak Mısır Sultanından oğlunun serbest bırakılmasını ister.

g- Kutayfer:

Kutayfer, Mısır Azîzidir, Mağrib kralı Taymus'un kızı Zeliha ile evlerir, köle olarak satışa çıkarılan Yûsuf'u alıp eve gelir, ona iyi bakması için karısına tenbihte bulunur, Zeliha'nın, Yûsuf'a iftirası anlaşılnca, onu teselliye çalışır ve hapse atılan Yûsuf'u kurtaramadan ölür.

h- Taymus:

Taymus, Mağrip kralı ve Zeliha'nın babasıdır, Zeliha'nın gördüğü bir rüya sebebiyle onu önce zindana attırır, sonra da Mısır kralına bir mektup yazarak, kızının kendisi ile evlenmek istediğini bildirir ve Zeliha'yı onunla evlendirir.

¹⁶⁸ Yûsuf'un annesi ölünce, babası, ona emzikli bir cariye alırsa da bu olsa olsa süt annesi olması gerekir. Çünkü Yûsuf'tan sonra aynı anneden Bünyamin doğmuştur.

i- Yahuda:

Yahuda, Yakûp peygamberin, Leyya'dan doğma oğludur, Yûsuf'u kuyuda arada bir ziyaret eden ve onu kuyudan çıkararak babalarına geri götürmeyi teklif eden iyi niyetli bir kişi olarak görülür.

k- Şem'un:

Şem'un, Yakûp peygamberin, Leyya'dan doğma oğlu olup, Yûsuf'un üvey kardeşidir, Yûsuf'un öldürülmesini, kuyudan çıkarılarak parçalanmasını ve bir parçasını babalarına götürülmesini teklif eden kötü ruhlu bir kişi olarak tasvir edilir.

l- Rûbil:

Rûbil, Yûsuf'un ıssız bir yere götürülerek, aç ve susuz bir mağarada bırakılmasını veya öldürülmesini teklif eden ve diğer kardeşleriyle beraber hareket eden üvey kardeşidir.

m- Reyyan:

Reyyan, Mısır kralıdır, Aziz öldükten sonra Zeliha'yı almak ister; fakat Zeliha bunu kabul etmez. Yûsuf zindanda iken rüya görür, rüyasını kimse tabir edemez. Yûsuf'un tabiri üzerine onu zindandan çıkartıp kendisine geniş yetkiler vererek vezir tayin eder.

n- Dâye:

Dâye, Zeliha ile birlikte Mağrip'ten gelen bir kadındır, Zeliha'nın aşk yüzünden zor duruma düştüğü zaman ona, içinde Yûsuf ve Zeliha resimleri olan çok süslü bir saray yaptırtmasını ve Yûsuf ile bu sarayı gezmesini, böylece onun gönlünü kazanacağını, Zeliha'ya teklif eden bir kadın olarak görülür.

o- Karavaş:

Karavaş, Yakûp peygamber tarafından Yûsuf'u emzirmesi için satın alınan köle bir kadındır. Karavaş'ın süt emen bir de oğlu vardır. Yakûp Yûsuf'a daha çok süt kalması için Karavaş'ın oğlunu, satar. Karavaş da Yakûb'a beddua eder. Tanrı onun duasını kabul ettiği için Yakûp da oğlu Yûsuf'tan ayrılır.

Karavaş, Yakûb'tan önce oğluna kavuşur, oğluyla birlikte Yûsuf'un gönderdiği gömleği, Yakûb'a birlikte verirler.

3- Mitler ve Motifler

Yûsuf u Züleyha, mitoloji açısından oldukça zengin bir eserdir. Biz burada mitolojilerin, dinlere göre kaynaklarına inmeden metinde geçtiği şekliyle kısımlara ayırmak suretiyle vermeyi uygun bulduk. Çok önemli mitolojileri de dipnotlara alarak hangi dinden kaynaklandıklarını gösterdik.

Yûsuf u Züleyha metninde mitolojiler, olağanüstü güçler, insanlar, hayvanlar, mekanlar, taş gibi mitler ve motiflerdir.

a- Olağanüstü Güçlerle İlgili Olanlar:

1- Cebrâîl:

Cebrâîl, Yûsuf ile sık sık görüşen ve Tanrı'dan emir getiren, ona doğru yolu gösteren, Yûsuf'un yanlışlarını düzelten bir güç olarak ortaya çıkar. Hûd peygamber, kuyuda Yûsuf'u gördükten sonra ölür. Cebrâîl onu kuyudan çıkarıp toprağa gömer. Yûsuf'a kendini tanıttığında çok ihtiyar olan Zeliha'yı Cebrâîl gelip kanadıyla sıvazladığında o 14 yaşında çok güzel bir genç kız haline döner.

2- Azrâîl:

Azrâîl, Yakûb'un Yûsuf'un nerede olduğunu sorması üzerine sağ olduğunu bildirir, fakat yerini izin olmadığı için söyleyemez.

3- Şeytan:

Şeytan, Yûsuf'un kuyudan çıkarılarak babalarına teslim etme kararı alan kardeşlerini bu fikirlerinden caydıran bir hakîm rolündedir.

4- Gaipten Gelen Ses:

Yakûb, evlat acısıyla zaman zaman zor durumlarda kaldığında gaipten gelen bir ses, onu teselli edip derdine ortak olur ve onu doğru yola sevkeder.

5- Peri ve Peri Kızı:

Metindeki inanca göre, dünyada her doğan insanla birlikte bir peri de doğar ve beraber doğduğu insanın aynı gibidir. Birlikte doğduğu insanın ölmesiyle o da ölür. Yûsuf doğduğu zaman ona benzer fakat ondan daha az güzel bir peri de doğup Yûsuf'un geçeceği şehirlere, insan şekline girerek önceden varır ve Yûsuf'un geleceğini haber verir. Şehir halkı da Yûsuf'u karşılamaya çıkarlar.

Peri kızı, Züleyha'nın şekline girip Kutayfer ile birlikte yatar. Zeliha da Kutayfer'den kurtulmuş olur.

b- İnsanlarla İlgili Olanlar:

1- Bayılma:

Mâlik'in elinden almak isteyen Banlus şehri kralının askerlerini Yûsuf'un bir bakışta üç gün ve üç gece baygın halde yatırması olayıdır.

2- Rüya (Düş):

Rüya, tarih boyunca insanları en çok meşgul eden bir konu olmuştur. Babilliler, Asurlular, Mısırlılar, Çinliler, Hintliler, Yunanlılar, Romalılar, Yahudiler ve Türkler bu konu üzerinde durmuşlar bazan birbirine yakın, bazan da birbirinden uzak görüş ve düşüncelerle rüyanın tesirinde kalmışlardır.

M. Ö. 5 bin tarihine kadar inen Babil ve Asur rüya kitaplarının büyük bir koleksiyonu Asur Kralı Aşurnasirpal'ın kütüphanesinde bulunmuştur. Hatta Babilliler Mamu adında bir rüya tanrıçası yapmışlar ve ondan yardım istemişlerdir. Mısırlılar'da rüya tanrıçası Serapis idi. Onlara göre rüyalarda tanrıların üç rolleri vardı; günah işleyenlerin tövbe etmelerini isterlerdi; rüya gören kişiyi gelecek tehlikelere karşı uyarırlardı; rüya gören kişinin sorularına cevap verirdi. Hükümdar ailesinin rüyaları çok önem taşırdı¹⁶⁹. Yûsuf'un yorumladığı Firavun'un rüyası yedi kıtlık senesinin bir uyarısıdır.

¹⁶⁹ Günay, Umay, *Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ, Yay., Ankara, 1992, s. 78.

Rüya, Türklerin İslâmiyetten önce de aşına olduğu bir inanç ve düşünce tarzı idi¹⁷⁰. İslâmiyetten önceki Türk destanlarında Uygur Türeyiş Efsanesi'nde, Böğü Kağan'ın rüyası, Oğuz Han'ın veziri Uluğ Türk'ün gördüğü rüya gibi pek çok örnek bulunmaktadır.

Rüya kutsal kitaplar ve dinlerde yer alır. Rüya ve Hülûya İncil'in oldukça büyük bir bölümünü kaplamaktadır. İncil'de rüya anlamında 12 farklı kelime kullanılmaktadır¹⁷¹. Yahudilik'e ait olan Talmud'un sonunda kötü rüyaların iyi rüyalara tercih edilmeleri gerektiğine dair dört parağraf vardır¹⁷².

Kur'an'da ise rüyanın önemli bir yeri olup Yûsuf Suresi'nin 3. 4. 5. 6. 36. 41. 43. ve 100. ayetlerinde rüya şu şekilde yorumlanmaktadır¹⁷³. İslâm âlimleri rüyaları üç sınıfa ayırırlar:

- 1) Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen doğru bir telkindir ki, asıl rüya budur.
- 2) Nefsin kendi kendine meydana getirdiği eski hatıraların mücerret hayallerinin telkinidir.
- 3) Şeytanî bir telkindir ki bir dış tesirden doğmuş yalan bir çağrışım ve hayalden ibarettir.

Görülen rüyaların karşısında takınılacak tavır ve rüyanın tabir edilip edilmemesi konuları hadislerde açıkça ifade edilmiştir. Rüyaların yorumlanması hakkında bir çok kitaplar¹⁷⁴ yazılmıştır.

¹⁷⁰ Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir ...*, s. 83.

¹⁷¹ Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir ...*, s. 81.

¹⁷² Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir ...*, s. 82.

¹⁷³ Kur'an-ı Kerim, 12. Yusuf / 5, 6, 36, 41, 43, 100. Kur'an-ı Kerim'e göre, rüyadan bahsedilirken rüya ve ahlâm kelimeleri birbirinden farklıdır. Bunlar benzer hadiseler olmakla beraber rüya mücerret ve subjektif bir hadise değildir. Rüyanın arkasında ulaşılacak hakiki bir mana gizlidir. Hülûm ise gerçekten hiçbir manası olmayan boş vehim ve hayalden ibarettir. Bkz., Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir ...*, s. 82; ayrıca daha geniş bilgi için bkz., Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, C. IV, İstanbul, 1971, s. 2863.

¹⁷⁴ Günay, Umay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir ...*, s. 84-85

3- Kıskançlık:

Yûsuf'un çok güzel olması, Yakûp peygamber tarafından aşırı sevilmesi ve Yûsuf'un gördüğü rüyası sebebiyle üvey kardeşleri tarafından kıskançlığa yol açar, neticede Yûsuf'u kuyuya atarlar¹⁷⁵.

4- Nazar:

Yakûp peygamber, oğullarını buğday almaları için ikinci defa Mısır'a gönderirken onlara nazar değmemesi için, birlikte bir kapıdan girmemelerini tembihlemesi ki, bu gidişte Bünyâmin de bulunmaktadır.

5- Dua ve Beddua:

İnsanların, kendilerinin yapamadıkları ve âciz kaldıkları bir şeyi, kutsal bildikleri varlıklardan dilemeleridir. Yûsuf kıssasında da, bu motife sıkça rastlanmaktadır. Yakûb'un kölesi Karavaş, oğlunun Yakûp tarafından satılışı üzerine yaptığı beddua, Yûsuf'un annesi mezarında kaldığı sırada Mâlik'in adamlarından birinin Yûsuf'u dövmesi üzerine Yûsuf'un yaptığı beddua, Yûsuf'un güzelliğini Tevratta okuyan ve ona hayran olan Hûd peygamberin onu görmek için Allah'a yapmış olduğu dua, Yûsuf'un Nil suyuna girdiğinde bir balığın Yûsuf'tan oğlu olması için istediği dua, Mâlik'in oğlu olması için Yûsuf'a yaptırdığı dua, Zeliha'nın Yûsuf'u kendisine vermesi için kendi putuna yaptığı dua gibi bir çok dua ve bedduaya bu hikayede raslanmaktadır¹⁷⁶.

6- Güzellik:

"Allah güzeldir güzellikleri sever"¹⁷⁷. Güzellik Tanrı sıfatı olduğu için güzel olan her şeye karşı bir câzibe ve bir yönelme vardır. Yûsuf, Tanrı tarafından çok güzel yaratıldığı için yer yüzünde güzelliğin sembolü olmuştur.

¹⁷⁵ Kıskançlık motifi, Türk masallarında sıkça görülen bu öge, ilk olarak Tanrı, Âdem peygamberi yaratmak istediği zaman Azazil tarafından kıskanılması ile başlar. Bkz., Ahmed Dai, *Süleymanname*, Vr. 25a- 40b, Rasim Deniz Özel Ktp.

¹⁷⁶ *Kur'an-ı Kerim*, 40, Mü'min, / 60, 25, Furkan, / 77; 2, Bakara, / 152, 186.

¹⁷⁷ Hadis "Allah güzeldir, güzelliği sever". Bu hadis için bkz., İsmail b. Muhammed Aclûni, *Keşfü'l- Hafâ*, C. I-II, Dâru'l- İhyau'd- Tûrâsî'l- Arabî, Beyrut, II. 1351, Hadis No: 687, s. 224.

Yûsuf'un güzelliğini Adem peygamber melekler meclisinde görüp hayran olduğu gibi, Hûd peygamber de Tevrat'ı okuduğu ve güzelliğini sezdiği için onu görmek istemiş ve Tanrı da ona Ârime'l-Ad kuyusuna gitmesini ve orada kalmasını istemiş ve Hûd peygamber üçyüz sene Yûsuf'u kuyuda beklemiştir.

Zeliha, rüyasında daha Yûsuf doğmadan önce onu üç defa görmüş, ona âşık olmuş ve Mısırda onu beklemiştir. Zeliha'yı çekiştiren ve dedi kodu yapan Mısır kadınları Yûsuf'u görünce ellerini kestikleri halde acı duymamışlardır. Yûsuf'u gören Banluş halkı ona benzer putlar yaparak 1000 sene tapınmışlardır. Amalika neslinden zengin bir kadın onu almak istemiş malı yetmiyeceğini anlayınca "sen bir insan değil, meleksin" deyip Müslüman olmuş ve bütün malını Tanrı yolunda bağışlamıştır. Malını, mevkiini ve güzelliğini kaybeden Züleyha, Cebrâil'in duası ile eski tazeliğine ve güzelliğine kavuşmuştur.

7- Şâhit Olma:

Küçük bir hebeğin konuşarak, Yûsuf'un suçsuzluğuna şahit olmasıdır¹⁷⁸.

8- Beşeri Aşk ve Baştan Çıkarma:

Zeliha, rüyasında çok güzel bir oğlan görür; ikinci defa aynı rüyayı görünce âşık olur; fakat babasını buna inandıramaz. Zeliha için babası, doktorlar getirir; ilâçlar yaptırır, fakat onu bir türlü iyileştiremez; onun deli olduğunu zannederek tımarhaneye kapatır. Zeliha başka bir rüyasında Yûsuf'un adını ve memleketini öğrenir; bunu babasına söyler ve zindandan kurtulur; Yûsuf'a kavuşacağını ümet ederek Mısır'a gelin gider¹⁷⁹.

Tımarhanede gördüğü bir rüyada Züleyha babasına, sevdiğinin Mısır kralı olduğunu anlatınca Mısır'a gelin gider ve orada Yûsuf'u görüp onu satın aldırır. Zeliha, Yûsuf'a sahip olmak için her türlü çareye baş vurur; dadısının

¹⁷⁸ Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, D.İ.B.,Yay., Ankara, 1973, 19, Meryem, / 28, 29, 30, "Ey Harun'un kızkardeşi, baban kötü bir adam değildi, annen de fahişe değildi (sen ne yaptın böyle ?) "Meryem konuşmaları için onu gösterdi. Dediler ki: Beşikteki çocuk nasıl konuşur?" "Çocuk: Ben Allah'ın kuluyum, dedi, o bana kitab verdi beni peygamber yaptı".

¹⁷⁹ Resimde görüp âşık olma, rüyada görüp âşık olma motifleri, Türk masal öğelerindendir. Bkz., Günay, Umay, Türkiye'de Aşık Tarzı Şiiri ... , s. 100-156; Ayrıca Deniz, Rasim, Mail Şah ile Ebu Güneş Hikayesi, Basılmamış çalışma, Kayseri.

yardımıyla Yûsuf için yedi odalı bir saray yaptırır, içini de cazib resimlerle süsletir ve Yûsuf'u bu saraya davet edip onu baştan çıkarıp meramına ulaşmak ister. Yûsuf, karşısında “zinâya yaklaşmayın” âyetini ve parmağını ısırarak babası Yakûb'u görünce Zeliha'dan uzaklaşır.

c- Hayvanlarla İlgili Olanlar:

1- Kurdun Konuşması:

Yakûb'un oğullarına, “Yûsuf'un gömleğini yırtmadan yiyen bu şefkatli kurdu bana getirin yoksa size beddua edeceğim” demesi üzerine, oğulları kırdan buldukları bir kurdun dişlerini sökerek babalarına getirmeleri ve kurdun dile gelerek kendi yitik oğlunu aradığını ve Yûsuf'u yemediğini söylemesi olayıdır¹⁸⁰.

2- Devenin Konuşması:

Yûsuf zindanda yatarken oradan geçmekte olan bir insan ile bir deve görür ve deve ile konuşup babasının durumunu sorar. Deve de Yakûb'tan haber verir¹⁸¹.

3- Balığın Konuşması:

Yûsuf, Mısır'a satılmak üzere götürülürken onu satmaya götüren Mâlik onun Nil ırmağında yıkanmasını ister. Yûsuf ırmağa girdiğinde bir balık gelip bütün balıkların sultanı olduğunu, fakat hiç oğlu olmadığını söyleyerek, oğlu olması için Yûsuf'tan kendisine dua etmesini söyler. Yûsuf'un ettiği du'a neticesinde iki oğlu olması olayıdır¹⁸².

¹⁸⁰ Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, T.T.K., Yay., Ankara, 1971, C. I, s. 13, 18.

¹⁸¹ Türk masallarında görülen masal kahramanlarının hayvanlarla konuşma motifi, özellikle Bey Böğrek hikayesinde Bey Böğreğin tutsak olduğu kale duvarı üzerinden atı “Bengi-boz” ile konuşması bu hikayede deveye uyarlanmıştır. Bkz., Boratav, Pertev Naili, **İzahlı Halk Şiiri Ansiklopedisi**, Maarif Matb., Ankara, 1943, s. 270-271.

¹⁸² Nil nehrinde bir balığın oğul evladı için Yûsuf'tan dua istemesi, Dede Korkut hikayelerinde geçen “Dirse Han oğlu Bugaç Han Hikayesi” oğul evladı olmayan beylere kara çadırda oturtmalarını hatırlatmaktadır. Bkz., Gökyay, Orhan Şaik, **Dede Korkut**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 6

4- Kuşların Konuşması:

Mısır Firavun'u, Yûsuf'u satın aldığı anda hazinenin tamamen boşalması üzerine Yûsuf hazine yerine vardığında gökten kuşların inerek onunla konuşması ve hazinenin tekrar eski haline gelmesi olayıdır.¹⁸³

5- Atın Kişnemesi:

Yûsuf peygamberin bindiği bir atı vardır. Yûsuf adeti üzere ayda bir defa bu ata binip Mısır şehrini sekizbin askeri ile beraber gezer. Yûsuf ata bineceği zaman at kişner, atın kişnemesi şehrin her tarafından duyulur. Yûsuf'un atının kişnemesini duyan sekizbin atlı saray önüne acele gelirler.

d- Mekanlarla İlgili Olanlar:

1- Kuyu:

Hûd peygamberin, Tevrat'ta Yûsuf kıssasını okuduktan sonra, Yûsuf'u görmek için Tanrı'dan ömür ister; Allah'ın emriyle Âd kuyusuna gelip üçyüz sene orada Yûsuf'u bekler ve Yûsuf ile görüştüktan sonra ölür.¹⁸⁴

Âd kuyusunun, Yûsuf kuyuya atıldığı zaman içinde bulunan bir taşın yumuşak bir yatak gibi yukarı kalkması; suyun çok derin olmasına rağmen Yûsuf'u boğmamasıdır.¹⁸⁵

¹⁸³ "Süleyman Peygamberin bir yüzüğü vardı. Bütün insanlar, cinniler, hayvanlar ve kuşlar ona muti idi. Onun üstünde İsm-i azam yazılmıştı. Süleyman peygamber gusulhaneye girerken o yüzüğü hatununa verdi. Sahr adında bir dev gelip onu aldı, 40 gün sonra Asaf, 4 bin Tevrat hafızıyla gelip Sahr'ı saraydan kaçırdı. O da, yüzüğü denize attı. Balıkçılar tarafından hergün verilen iki balıktan biri yüzüğü yuttu ve Süleyman peygamber de o balıktan yüzüğü alıp yine eski durumuna geldi". İşte bu balık Yûsuf'un Nil'de yıkanırken dua ettiği balığın iki oğlundan biri olan balıktır. Biri de Yûnus Peygamberi yutmuş idi. Bkz., Taberi, *Tarih-i Taberi*, (Terc: Zakir Kadri Ugan-Ahmet Temir), M.E.B. Yay., C. I, (İkinci Baskı), İstanbul, 1965, s. 484-487.

¹⁸⁴ "Ephesus'un yedi uyuyanı" denilen gençler için, Kur'an'da kullanılan addır. Bu hikaye Kur'an XIII / 8 de aşağı yukarı şu tarzda anlatılır. Bir putperest şehirde birkaç genç bir tek Allah'a itikat etmektedir. Bunlar edhali şimale bakan bir mağaraya gizlenirler. Allah onları köpekleri ile birlikte, orada uyutur. 309 sene sonra uyuyanlar uyanırlar ve içlerinden birini, ekmek alsın diye şehre gönderirler. Ekmekçi gencin verdiği parayı almak istemez ve genci hükümdarın huzuruna götürür. Orada her şey anlaşılır. Genç mağaraya döner dönmez hemen arkadaşları ile birlikte tekrar uykuya dalar. Hristiyan olan o devrin hükümdarı buraya bir kilise bina ettirir. Bkz., Wensinck, İ. J., "Eshabülkehf", İ.A., M.E.B., Yay., C. IV, İstanbul, 1948, s. 371-373.

¹⁸⁵ Kuyuda suyun Yûsuf'u boğmaması, Mûsa peygamberin Nil'de boğulmaması ile irtibatlı olduğu gibi, Peygamberlere verilen mucizelerden olarak bilinir. Bkz., Karabulut, Ali Rıza, *Hatemi'l-*

2- Mezar Olayı:

Yûsuf'un, Mısır'a köle diye satılmaya götürülürken annesi mezarına iner ve annesine durumunu arzettiği sırada mezardan gelen bir ses (anne sesi) ile konuşmasıdır.

Yûsuf ölünce, onu Mısır'ın bir semtine gömerler. O semt bolluk olup diğer semtler kıtlık olur. Yûsuf'un mezarını oradan alıp diğer semtlere götürürler, hangi semte götürdüseler o bölge bolluk, diğerlerinde kıtlık olur. Mısır halkı da mezarı alıp Nil ırmağına bırakırlar.

Yakûp, Mısır'dan ayrılıp Kenan'a vardığında, atalarının kabri yanında dört kişinin mezar kazdığını görüp yanlarına varır; onlara ne yaptıklarını sorar; onlar da "Allah'ın bir dostu ölecek onun mezarını kazıyoruz" derler. Mezarı çok beğenen Yakûp oraya girmek ister, fakat orada bulunanlar daha bir saat zamanın var diye indirmezler.

3- Saray Kapıları:¹⁸⁶

Zeliha'nın Yûsuf'tan murad almak için kilitlediği yedi saray kapısının kendiliğinden açılmalarıdır.

4- Sofranın Bereketi:

Yûsuf'un ziyafet sonrasında bir lokma almasıyla bütün halkın doyması ve yiyeceklerin artması olayıdır¹⁸⁷.

Enbiya Hz. Muhammed Aleyhi's- Selam'ın Mucizeleri, Güryılmaz Matb., C. I-II, Ankara, 1976, s. 26.

¹⁸⁶ Türk masallarında sık sık geçen "açıl kapını açıl" veya "açıl susam açıl" sihirlî kapıların olağan üstü gücü olan kişilerce açılması motifi. Bkz., Eflatun, Cem, **Masallar**, Kültür Bak., Yay., Ankara, 1990, s. 126.

¹⁸⁷ İbrahim Peygamber, Mısır dönüşünde Sebu' adındaki bir mevkiye geldi, azıkları tükenmişti, yiyecek almak için şehre giderken yolda uykusu geldi ve uyudu. Uyandığında vakit çok geçmişti, geri evine gelmek istedi, boş geldi demesinler diye erzak almak için yanında götürdüğü çuvala biraz kum doldurdu. Eve geldiğinde ailesi Sare ve câriye hacir uyumuştı. Onları uyandırmadan çuvalı bir yere koydu ve sabah erken kalkıp giderim dedi. Fakat İbrahimden önce kalkan Sare çuvala baktı ki un gelmiş. Cârîyesi hacir ile ekmek yaptı ve İbrahim'i uyandırıp sofraya ekmekleri getirdi. İbrahim bu unu nereden buldunuz diye sorunca Sare de sen un getirmişsin o undan yaptık dedi. Çuvalın içinde biraz da buğday taneleri vardı. Bunları İbrahim tohum olarak ekti, çok bereketli mahsül oldu. Bu bereketten dolayı "Halil İbrahim sofrası -bereketi-" tabiri kaldı. Bkz., Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tarih-i Taberî (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi)**, (Çev.: Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir), (İkinci Baskı), M.E.B., Yay., C. I, İstanbul, 1965, s. 330-339

e- Eşyalarla İlgili Olanlar:

1- Gömlek:

Yûsuf'un gömleğini gözlerine sürmesiyle Yakûb'un kör olan gözlerinin açılması olayıdır¹⁸⁸.

2- Tas:

Yûsuf'un, zâhire ölçtüğü tas konuşur. İbn-i Yamin'i yanında alıkoymak bahanesiyle Yûsuf Yâmin'in yükü içine koyduğu altın ölçeğe (tasa) elindeki bir çubukla vurur. Ses çıkaran tasın konuşması veya konuşuyor gibi Yûsuf'un kardeşlerine çıkan sesin aktarılması olayıdır.

3- Putun Konuşması¹⁸⁹:

Zeliha, Yûsuf'u puthanesine götürüp gezdirir. Yûsuf'u gören bir put "sen bir peygambersin" deyip parça parça olur. Zeliha, kırılan put sesebiyle onun cezalandırılacağını söyler. Bunun üzerine Yûsuf ellerini açıp Allah'a dua eder ve parçalanan put da eski halini alır.

4- Ak İnci:

Yûsuf zindanda yatarken Cebrâîl gelip ona bir ak inci vererek bu inciye ağzına almasını söyler. Ak inciye ağzına alan Yûsuf rüya tabir ilmini öğrenir ve bundan sonra bütün rüyaları doğru olarak tabir eder.

5- Bilezik:

Yûsuf tarafından İbn-i Yamin'e verilen kıızıl yakuttan bir bileziğin, İbn-i Yamin'den başkası aldığı halde onlardan ayrılmış yine İbn-i Yamin'e geri dönmesi.

¹⁸⁸ Taberî, *Tarih-i Taberî (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi)*, (Çev.: Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir), C. I, s. 328-330.

¹⁸⁹ Hz. Muhammed'in doğduğu gece bir çok putların devrilmesi, suların taşması ve sarayların yıkılmasına telmih vardır. Bkz. Karabulut, Ali Rıza, *Hatemi'l- Enbiya Hz. Muhammed Aleyhi's- Selam'ın Mucizeleri*, s. 27.

6- El Yakan Kamçı:

Yûsuf'un Zeliha'dan aşkına bir delil istemesi üzerine Zeliha'nın Yûsuf'tan kamçısını vermesini ister. Verilen kamçıyı bağrına bastıktan sonra Zeliha o kamçıyı Yûsuf'a geri verir. Kamçıyı eline alan Yûsuf'un eli yanar ve kamçıyı yere atar.

7- Taş:

Yûsuf kardeşleri tarafından kuyuya atıldığı zaman, kuyu dibinde bulunan taş su üzerine çıkar ve Yûsuf'u suda boğulmaktan kurtarır.

8- Mektup:

Yûsuf'u Züleyha kıssasında sık görülen motiflerden biri de mektup motifidir.

1. mektup, Yûsuf'un köle olarak satılması sırasında Yahuda tarafından bu kölenin üç aybı vardır diye yazılıp Mâlik'e verilen mektuptur.
2. mektup, Yakûp peygamberin mektubudur. Yûsuf'un İbn-i Yamin'i Mısır'da alıkoyduğu zaman, Yakûb'un Mısır sultanına yazdığı mektuptur.
3. mektup, Mağrib kralı Taymus'un Mısır kralına yazdığı mektuptur.
4. mektup, Mısır kralının Mağrib kralı Taymus'a kızını kabul ettiğine dair gönderdiği mektuptur.

f- Sayı Motifleri:

Yûsuf kıssasında çokça raslanan motiflerden biri de sayı motifidir. Özellikle üç, yedi, oniki ve kırk sayıları ön planda yer alırlar. Ayrıca üçyüz, dört yüz, sekiz yüz gibi sayılar da zikredilir.

1- Üç Sayısı:

Yûsuf'un kardeşlerinin, onu Malik'e satarken üç aybı var demeleri ve Yûsuf'u kaybeden Yakûb'un üç gün kendinden geçmesi gibi sayılardır¹⁹⁰.

¹⁹⁰ "Masallarda sık sık geçen yarı kutsal sayılar da eski dinlerin izlerini taşımaktadır. Bir padişahın daima üç kızı veya üç oğlu vardır. Talihinde büyük rolü olacak bir sınav geçiren kimseye üç soru sorulur. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Kötü insanın akıbetini kırk katır veya kırk satır tayin eder. Ejderin yedi başı vardır. Ayrıca "üçler, yediler, kırklar" crenlere mahsus üç esaslı rakamdır,

2- Yedi Sayısı:

Yûsuf'un, yedi yaşında güzellikte emsalsiz oluşu, Yakûb'un, yedi gün aç ve susuz dağlarda dolaşması, kurdun yedi gün aç ve susuz dolaşarak oğlunu araması, Züleyha'nın yedi yaşında ayın on dördü gibi güzel olması; Yûsuf'u yedi yaşında iken ilk defa görmesi; yedi odalı bir saray yaptırması, Reyhan'ın rüyasında yedi semiz ve yedi cılız sığır ile yedi yaş ve yedi de kuru başak görmesi ve Yûsuf'un bu rüyayı yedi bolluk ve arkasından da yedi yıllık kıtlık yılı olacağı yorumunu yapması gibi sayı ile ilgili motiflerdir¹⁹¹.

4- Dinî, Ahlâkî ve Sosyal Düşünceler

a- Dinî Düşünceler:

Din ve dine bağlı düşünceler, mesnevîlerin geleneksel bir bölümü olan "besmele, hamdele ve salvele" ile başlayan beyitlerde veya kıtalarda görülmektedir. Özellikle Yûsuf kıssasını işleyen bu mesnevide daha çok görülmesi tabiidir. Çünkü mevzu peygamber olan Yakûb'un oğlu, yine peygamber olan Yûsuf'un baştan sona hayatı ile ilgilidir. Durum böyle olunca hikayede dinî düşüncelerin daha çok olması gerekir. Bu sebebledir ki, Yûsuf kıssasında akîde ve inançla ilgili fevkalade örneklerle rastlamak mümkündür.

1- İtikat

Tek Tanrı'ya kul olmak şüphesiz ki insanları başkalarına kul olmaktan kurtarır ve böylece gerçek manada insanlığın şeref ve haysiyeti korunmuş olur. Tek Tanrı inancını insanlara öğretenler, Tanrı'nın göndermiş olduğu peygamberlerdir. Hikayeyi oluşturan birinci derecede şahsiyetlerden Yakûp ve oğlu Yûsuf, Tanrı'nın peygamberleridirler. Hal böyle olunca her ikisinde de tek Tanrı inancı mevcuttur. Yûsuf ve babasının başından geçen olaylar karşısında

daima birlikte kullanılır". Bkz., Ülken, Hilmi Ziya, "Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri", *Ank. Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XVII, Ankara, 1969, s. 1-28; Ayrıca Türklerde dokuz, oniki ve yirmi dört sayısı da çok önemlidir. Daha geniş bilgi için bkz., Boratav, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., (İkinci Baskı), İstanbul, 1984, s. 90-93.

¹⁹¹ Kur'an-ı Kerim, 12, Yûsuf, / 67, "Ey yavrularım, dedi: Bir kapıdan girmeyin de ayrı ayrı kapıyardan girin, maamelehâ ne yapsam sizden hiçbir şeyde Allah'ın takdirini def edemem, hüküm ancak Allah'ındır, ben ona tevekkül kıldım ve hep ona tevekkül etmelidir". Bkz., Elmalî, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. IV, s. 2887.

bütün acılara, ayrılıklara, çilelere ve hilelere karşı direne bilmelerinin sebebi, onların sarsılmaz bir iman gücüne, Allah'a sığınma ve O'na güvenme duygusuna sahip olmalarındandır.

Yakûp peygambere en çok sevdiği evladını elinden alıp kurt yedi diye kendi oğulları yalan söylemişlerdir. Şairin "Yavrusun alsalar elden, hayvan iken ceylan ağlar"¹⁹² dediği gibi o da ağlamış, inlemiş fakat asla Tanrı'ya isyan etmemiştir. Her yokuşun bir inişi olduğunu bilen ve Allah'tan asla ümidini kesmeyen Yakûp peygamber yine birgün Yûsuf'una kavuşacağını beklemiş ve sonunda da ona kavuşmuştur.

Yûsuf peygamber ise, kardeşlerinden gördüğü hile, ızdırap ve azaplara karşı Allah'tan ümidini asla kesmemiş, en dayanılmaz şehvet arzularına karşı da Tanrı korkusundan, iffet ve namusundan zerre kadar taviz vermemiştir. Onu namus ve iffet abidesi olarak görmekteyiz.

2- İbadet:

Tanrı, insanları kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır. İbadet, Tanrı'ya kulluk vazifesini yerine getirmek ve Allah'ı ululamaktır. Peygamber hayatını konu alan bu hikayede elbette ibadet konusu olacaktır. Yakûb'un oğulları, Yûsuf'u kurt yedi deyince, onlara: "tez varın, kurdu bana getirin, yoksa arı namaz kılar, Allah'tan sizin helakınızı isterim" demesi ve oğlu Bünyamin'i yanında hırsızlık etti diye alıkoyan, Mısır sultanı için yazdığı bir mektupta:

"yoksa ben dua kılam

Subhanıma yalvaram

sana bela ir görem

duamdan sakın diyü" (33)

demesi Tanrı'ya inanan mü'min kullara mahsus ibadetlerdendir. Bu durumu Yûsuf'ta da görmekteyiz.

¹⁹² Haşlak, Salim, Bayburtlu Celâfî, Dernek Yay., Ankara, 1963, s. 42.

Onun başı dara geldiğinde, hile ve haksızlığa maruz kaldığında Tanrı'ya yalvarması, dua ve niyaz etmesi, kurtuluşunu ondan istemesi Tanrı'ya olan inancının ve ona karşı kulluk vazifesinin bir gereğidir.

3- Muamelât:

Yûsuf, çekilebilecek bütün çileleri çektikten ve bir insan olarak kendisine reva görülen bütün acıları tattıktan sonra, köle olarak gittiği Mısır'a sultan olur ve onun sultanlığı zamanında yaptığı işlerde daima adil olduğu, hile ve yolsuzluk yapmadığı görülür. İnanan insan için bu durum olağandır. Oysa Yûsuf'un bir de peygamberlik sıfatı vardır. Zaten ondan iyilik, adalet, eşitlik, güzellik ve musamaha beklenirdi. O da bunu yapmıştır.

b- Ahlâkî Düşünce:

Hikayede, Yûsuf peygamber baş rolü temsil etmektedir. Onun hayatı baştan sona kadar tamamen gözler önüne serilmektedir. Böylece onun şahsiyetiyle ilgili meseleler üzerinde inceden inceye durulmakta ve onun karşılaştığı zorluklar, imtihanlar ve bu imtihanlar karşısında onun tutum ve davranışları belirtilmektedir. Sıkıntı ve müşkilatlarla, refah ve saadette, şehvet tuzağına düşürülmek tehlikesiyle, vezirlik ve saltanatla, muhtelif şahsiyetler karşısında beşerî hisler ve beşerî duygularıyla imtihandan geçirilir ve sonunda o bütün imtihanları kazanarak sevdiklerine kavuşur; mutluluğa ve saadete erer.

1- Sıkıntı ve Müşkilatlarla İmtihan:

Babası yanında mutlu iken, kardeşleri onu babasından alıp kıra götürürler, daha yolda iken kardeşlerinin dayak sıkıntısını çeker, kardeşleri onu götürüp kuyuya attıkları zaman çok zor durumda kalır. Ölüm ile burun buruna gelen Yûsuf, Tanrı'nın kudretiyle bu müşkilattan kurtulur. Köle diye kardeşleri tarafından satılan Yûsuf, anasının mezarı başında beklediği zaman, zenci bir köle tarafından dövülür, yaptığı bir dua neticesinde elleri zincirden kurtulur ve Mâlik tarafından ata binmeye layık görülür. Zeliha'nın isteklerini reddetmesi üzerine, onun saldırısına uğrayan ve arka eteği yırtılan Yûsuf, 17 günlük bir bebeğin şahitliği ile sıkıntıdan kurtulur. Yine Zeliha'nın onu zindana bir sandık içine

koyup göndermesi, bu sandığı, Aziz'in zindanda onu haber alarak oradan Yûsuf'u çıkartmasıyla ölünden kurtulur.

2- Refah ve Saadette İmtihan:

Mısır Aziz'ine satılan Yûsuf bu evde köle değil evlat muamelesi görür ve orada mutlu bir hayat sürer. Hatta ev sahibesi onu bir köle, bir evlet değil bir aşk mabudu gibi sever. Fakat o hiçbir zaman bu mutluktan şırmamaz, aksine haddini ve mevkiini bilen bir insan olarak yaşar. Yemek yediği sahibine nankörlük düşünmez. Çünkü o, peygamber evinde, peygamber elinde yetişmiş ilim ve hikmet öğrenmiş, Allah'ın salih kulu, kamil insan ve bir peygamberdir.

3- Şehvet Tuzağıyla İmtihan:

Seven bir kadının, tahrik edici bütün unsur ve arzularını harekete geçiren Züleyha, ona sahip olmak, ondan murad almak için her türlü hileye başvurur, yalvarır, yakarır, hatta "gelsene" diyerek kendisini Yûsuf'a arz eder. Fakat Yûsuf bu zor imtihandan Allah'ın yardımı ve ahiret inancı ile kurtulur. Kendisine saldıran Zeliha'dan kaçarak dışarı çıkar. Zeliha da kendisine iftira eder. Yûsuf, Zeliha ve saray hatunlarının isteklerine boyun eğmektense Allah'tan zindana girmeyi tercih eder ve zindana girer.

4- Muhtelif Şahsiyetler Karşısında Beşeri Hisler

ve Duygularla İmtihan:

Kafir olan Bayistan şehri halkı "ey yiğit seni kim yarattı, bu sureti sana kim virdi, biz kamûmuz ana inanı" dediklerinde Yûsuf, onların tek Tanrı'ya inanmalarını, kendisini ve cümle âlemi onun yarattığını söylemek suretiyle onları imana getirir. Amalıka aslında bir kadın Yûsuf'u satın almak için bin katar mal ve altın gümüş getirir ve buna gücü yetmiyeceğini anlayınca Yûsuf'a, "cydür sen ne oğlansın, bildüm sen kul değilsin, sen nerenin sultanısın, eyitgil bana sen doğru, yoksa sen ferişte misin, bu cihanı gezersin, aslun belki gizlersin, eyitgil bana sen doğru", dediğinde Yûsuf da o kadına "dir bendeki sureti, ol bir Tanrı yarattı, beni bunda getürdi, ol bir Tanrı'mdur diyü", şeklinde söyleyince kadın imana gelir ve Müslüman olur.

Yûsuf zindana girdiğinde, zindan arkadaşlarının rüyalarını yormak suretiyle, onların kalbini kazanır ve burada gurura kibire kapılmadan kendindeki güzelliğin Tanrı'nın vergisi olduğunu her fırsatta söyler ve bu tür imtihanlardan da başarı ile geçer.

c- Sosyal Düşünceler:

Züleyha Yûsuf'a gönül verdikten sonra, bütün saray kadınları, Züleyha hakkında dedikodular çıkarmalar. Bunun üzerine Züleyha dedikodulardan kurtulmak için bunları saraya çağırıp Yûsuf'u göstermek ister. Yûsuf'u gördükten sonra bu Mısırlı kadınlar "Allah'ı tenzih ederiz amma, bu insan değil ancak yüce bir melektir" diyerek Yûsuf'u baştan çıkarmak için çeşitli tahrir yollarına başvururlar. Bu durum karşısında Yûsuf'un, "rabbim, zindan benim için bunların isteklerini yapmaktan daha iyidir, eğer düzenlerini benden uzaklaştırmazsan onlara gönül verir, cahillerden olurum"¹⁹³ der. Bu ayetten de anlaşıldığı üzere, Yûsuf'u baştan çıkarmak isteyen sadece Züleyha değil, saray mensubu diğer kadınların da onu kandırmak için hilelere başvurdukları anlaşılır.

Mısır saray hayatının ne denli bozuk olduğu ve bu kokuşmuş sosyal hayat karşısında köle durumunda olan Yûsuf'un iffet abidesi gibi sarsılmaz bir namus anlayışı olduğu göze çarpıyor. Firavun'un rüyasını yorumlamasından sonra Yûsuf zindandan hemen çıkmaz, zindana haksız yere atıldığını ve bu olaya bizzat Firavun'un elkoymasını ve suçsuzluğu anlaşıldıktan sonra çıkacağını söyler. Bunun üzerine gerçekten de Firavun olayı araştırır ve başta Züleyha olmak üzere saray kadınları Yûsuf'un suçsuz ve günahsız olduğunu itiraf ederler.

Zindandan çıkan Yûsuf, Firavun'a "beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben koruyup yönetmesini iyi bilirim"¹⁹⁴ der. Bununla ileride gelecek yedi yıl bolluk senelerindeki mahsulleri saklayıp koruyacak kimsenin akıllı, bilgili ve adaletli olması gerektiğini ima etmiş olur. Saklanan bu

¹⁹³ "Rabbim, zindan benim için bunların isteklerini yapmaktan daha iyidir. Eğer düzenlerini benden uzaklaştırmazsan onlara gönül verir cahillerden olurum". Bkz., Kur'an-ı Kerim, 12, Yûsuf, / 33.

¹⁹⁴ "Yûsuf: Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben koruyup yönetmesini iyi bilirim", Kur'an-ı Kerim, 12, Yûsuf / 55.

mahsullerin, daha sonra gelecek yedi yıllık kurak ve kıtlık yıllarında Mısır ve diğer ülke halklarına adil bir şekilde dağıtılması işinin adalet ve dirayet isteyen bir durum olduğunu belirtmesiyle de bu işi ancak kendisinin yapabileceğini söylemiş oluyor.

5- Duygu ve Hayal Öğeleri:

a- Aşk:

Yûsuf u Züleyha bir aşk hikayesi olduğu için, eserde çoğunlukla aşk konusu işlenmiştir. Hikayede aşk teması, Züleyha'nın rüyasında görüp âşık olduğu Yûsuf'u Mısır'da bulup ona kavuşmasına kadar devam eder. Bu aşk karşılıklı bir aşk olmayıp sadece Züleyha'nın tek taraflı bir aşkı olarak geçtiği gibi, tasavvufî bir aşk da değildir, keza beşerî bir aşktır. Hikayedre bu tema Züleyha'nın ve dayesinin ağzından şu kıt'alarla daha iyi anlatılmaktadır:

“Zelihâ eydür söylemen	Zelihâ eydür gel bana
Bana ilaç eylemen	Eylikler idem sana
Taşuma zahmet virmen	Âşıkam hub yüzüne
Benüm ağrım içerü	Ben hem sana yalvaru(592)

Zelihâ tenin açdı	Çünkü sen âşık oldun
Yûsuf'u karvayı kuçdu	Niçün benden gizledün
Işkun canuma geçdi	Evvelden bana dimedün
Duni gün sabır kılı	Bir iş kılam kolaylu

Âşıklarda ar olmaz

Hakimler ana kar kılmaz

Sabır kılup katlanmaz

Meger sevdüğün kuçu” (560).

b- Yalnızlık:

Hikayede sık sık rastlanan yalnızlık temasına şu gibi konularda rastlanmaktadır: Yûsuf'un kaybeden Yakub'un yalnızlığı; kuyuya atıldıktan sonra Yûsuf'un babası ve kardeşlerine kavuşuncuya kadar geçen zaman içindeki yalnızlığı; Yûsuf'un kardeşleri tarafından iftira edilen kurdun yalnızlığı; Zeliha'nın Yûsuf'u rüyasında görüp âşık olduktan sonra Yûsuf'a kavuşuncuya kadar geçen zaman içindeki yalnızlığı; Karavaş'ın oğlundan ayrıldıktan sonra ona kavuşuncuya kadar geçen zaman içindeki yalnızlığı...

c- Baba ve Sıla Özlemi:

Hikayede Yûsuf, köle olarak satılıp Mısır'a sultan olduktan sonra babası ve memleketini azrular. Çeşitli vesilelerle haber aldığı babasını görmek ve ona kavuşmak onun için en büyük arzudur. O Mısır'da kıtlık olduğu zaman Kenan'da da kıtlık olması için dua eder; kardeşleri buğday almaya geldiğinde onları görececek ve babasından haber alacak ve böylece babası ve kardeşlerini de Mısır'a getirecektir. Hikayede bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Bir sabah Yûsuf durdı	Eydür yâ Çalap bilgil
Hâlık'ına yalvardı	Ken'an'ı kıtlık kılğıl
Hasretten içüm yandı	Ucuzluğun götürgil
Atamı görsem diyü (935)	Mısır'a muhtaç olu.” (936).

d- Ölüm:

Yûsuf u Züleyha hikayesi, Yûsuf'un annesi ölünce onu emzirsün diye Yakûb'un emzikli bir Karavaş tutması ile başlar ve Yûsuf'un ölümü ile son bulur. Hikayede ilk ölüm Yûsuf'un annesinin vefatıdır. İkinci ölüm, Hûd peygamberin kuyuda ölmesi, üçüncü ölüm Reyhan'ın evinde bulunan bir ihtiyarın ölümü, dördüncü ölüm Yakûb'un ölümü, beşinci ölüm Yûsuf'un ölümü, altıncı ölüm ise Zeliha'nın ölümü olarak görünmektedir. Ölüm sırasına göre şöyledir:

Hikayede Yûsuf'un anasının ve Hûd peygamberin vefatları şöyle anlatılmaktadır:

“Yûsuf dünyaya geldi Yûsuf’a nazar itdi
 Anası öldem öldi Nagehan ussı gıtdi
 Ya’kûb karavaş aldı İlûd’a hem va’de yitdi
 Yûsuf’ı emzir diyü (10) Düşüp öldi Uğnu” (145).

Hikayede Reyyan’ın ölümü şöyle anlatılmaktadır: Reyyan’ın evinde bulunan ihtiyar adam Yakûb’a, benim ecelim ne zaman diye sorar. Bunun üzerine Cebrâil gelip Yakûb’a onun ölümünün zeval vaktinde olacağını bildirir. Sonra ihtiyar ölümünü bekler. Bu olay hikayede şöyle anlatılır:

“Ya’kûb vardı evine
 Koca bakar vaktine
 Gün irdi zevaline
 Koca düşdi çağırır” (1346).

Birgün Cebrail gelip Yakûp peygambere “senin ölüm vaktin geldi, yerin Mısır değildir, atan yanına Kenan’a git” der. Yakûp da Mısır’dan ayrılıp Kenan’a gider ve orada vefat eder. Hikayede bu olay şöyle anlatılır:

“Eger sen gelürisen Ya’kûb sunuben aldı
 Bu sine girürisen Bismillah diyü içdi
 İşbu şarabı içersen Uğuben yere düşdi
 Andan gelesin berü (1364) Canını Hakk’a virü” (1365).

Yûsuf Mısır’da altmış yıl sultanlık yaptıktan sonra birgün Azrâil gelip Yûsuf’a, yedi gün sonra öleceğini söyler. Yedi günün sonunda Yûsuf da vefat eder. Hikayede bu konu şöyle anlatılır:

“Bu kez Azrâil geldi
 Yûsuf’un canın aldı
 Yerine sultan oldu
 Oğlu Efrâyim adlı” (1382).

Zeliha, Yûsul'un ölümüne dayanamaz; o da kırk gün sonra Mısır'da ölür: Bu olay da hikayede şöyle anlatır:

“Zelihâ duruben geldi	Hâceti kabul oldu
Ya’kûb sinine vardı	Kırk gün dirice oldu
Yalvarup zâri kıldı	Âhir vakt ol da öldi
Ben dahı ölsem diyü (1384)	Yûsul’dan ayrılmayı” (1385).

B- ŞÂİR ALİ, HALİLOĞLU ALİ ve AKSARAYLI MAHMUD'UN YÛSUF KISSALARI ARASINDAKİ FARKLAR

Bu bölümde her üç kıssayı inceleyerek aralarındaki farkları göstermeye çalışacağız. Bu üç kıssayı almamızın sebebi, çalışmamızın konusu olan Haliloğlu Ali'nin Yûsuf Kıssası ile Edebiyat literatürüne Türkler'de ilk defa yazılan manzum Yûsuf u Züleyha kıssası olarak geçen Şâir Ali ve kendi kütüphanemizde mevcut olan Aksaraylı Mahmud'un¹⁹⁵ yazma Yûsuf u Züleyha'ları arasındaki farkları göstermektir.

Bilindiği üzere Haliloğlu Ali, Yûsuf u Züleyha'sını 7'li hece vezniyle yazmış ve bir giriş bölümü yaptıktan sonra 18 mecliste kıssayı tamamlamıştır. Şâir Ali ise 12'li hece vezniyle yazdığı kıssasını bir giriş ve 19 fasla ayırarak 1010 kıtada tamamlamıştır. Aksaraylı Mahmud yazdığı Yûsuf kıssasında, Aruz vezninin "Fâilâtün-Fâilâtün-Fâilün" kalıbını kullanmıştır. Bize göre, bu üç nüsha da aynı kaynaklardan faydalanıp yazılmıştır. Olayların birbirine çok yakın işleniş, şahıs adlarının hemen hemen aynı oluşu ve bilhassa Şâir Ali ile Haliloğlu Ali nüshasında görülen konunun sanattan uzak şekilde işleniş bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Aksaraylı Mahmut'ta ise, diğer ikisinden ayrı olarak Aruz vezninin kullanılması ve her konunun sonunda bir gazel ile hikayenin sanatkarane bir şekilde işleniş mevcuttur. Fakat konu, muhteva ve şahıs kadrosu bakımından her üç hikaye birbirleriyle benzerlik gösterirler.

Şimdi bu fark ve benzerlikleri konulara göre şöyle sıralayabiliriz.

1- Giriş Bölümü ve Karavaş:

Giriş bölümünde Yûsuf'un süt annesi olarak Karavaş'tan her üç kıssada bahsedilir. Bu bölümde ilk dört halife, Hasan ve Hüseyin, 33 bin eren ve Sabit oğlu Numan, Şâir Ali'de geçtiği halde, Aksaraylı Mahmut ile Haliloğlu Ali'de geçmez. kaptırdığı:

¹⁹⁵ Eserin bir yazma nüshası Rasim Deniz Özel Ktp. ndedir.

2- Yakûb'un Rüyası:

Yakûb'un rüyası, Şâir Ali'de geçtiği halde, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta geçmez. Daye'nin rüyasında on kurt görüp Yûsuf'u kapması Şâir Ali'de geçtiği halde Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta geçmez.

3- Yûsuf'un Düşünü Söylemesi:

Yûsuf'un rüyasını söylediği kişi Haliloğlu Ali'de onun halası olduğu halde, Şâir Ali'de bu şahıs Yakûb'un üvey kızı olarak geçer. Aksaraylı Mahmud'da hiç biri geçmez.

4- Karavaş'ın Oğlunu Yakûb'un 40 Altına Satması:

Haliloğlu Ali'de bu satışın 40 altın olarak geçtiği halde, Aksaraylı Mahmut'ta satış bedeli yoktur.

5- Kuyunun Özelliği ve Kuyuyu Yaptıran Kişi:

Bu konu, Haliloğlu Ali'de:

“kafirlerden ol Şeddad

kazmış anı İbn-i Ad

kul aslı ol Ümizad

ulıydı ulu işlü” (67)

geçtiği halde, Şâir Ali'de ve Aksaraylı Mahmut'ta kuyuyu kimin kazdığı belirtilmez. Şâir Ali'de kuyunun derin, suyu acı, kimsenin içmediği, yılan çıyan ve haşaratlarla dolu ve içinde büyük bir kayanın olduğu gibi özellikleri anlatıldığı halde, Aksaraylı Mahmut'ta, kuyu çölde sarp, derin ve suyu bol olan bir kuyu olarak anlatılır.

6- Kuyuda Gizlenen Kimse:

Kuyuda gizlenen kimse, Haliloğlu Ali'de Hud peygamberdir. Ona göre Hud peygamber, Tevrat'ı okur ve Yûsuf'u görmek için Tanrı'dan ömür ister. Tanrı da ona Ad kuyusuna gidip orada kendine bir yer edinmesini ve Yûsuf gelinceye kadar orada beklemesini, böylece kendisine ömür vereceğini söyler. Hud Yûsuf'u 300 sene bu kuyuda bekler.

Şâir Ali de ise bu olayda, Tevratı okuyup Yûsuf'a âşık olan ve onu görmek için Tanrı'dan ömür isteyen kişi Zahid Yekûze'dir. O da kuyuda günde bir nar yemek suretiyle 1200 sene Yûsuf'u bekler. Bu konu Aksaraylı Mahmut'ta geçmez.

7- Yûsuf'un Kardeşlerinin İftira Ettikleri Kurt:

Kurt Şair Ali'de, Mısır'dan geldiğini ve 17 gündür hiç bir şey yemediğini söyler. Haliloğlu Ali'de kurt, uzak bir ülkeden geldiğini ve kaybolan oğlunu aradığını söyler. Aksaraylı Mahmut'ta ise kurdun nereden ve niçin geldiği belirtilmez.

8- Mâlik'in İsmi:

Bu isim, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta sadece Mâlik olarak geçtiği halde, Şair Ali'de Mâlik İbn-i Değer olarak zikredilir.

9- Yûsuf'u Döven Kölenin İsmi:

Bu isim Şair Ali'de Kılıç ve Habeşli siyah bir köle olarak geçtiği halde, Aksaraylı Mahmut ve Haliloğlu Ali'de isim geçmez ve sadece köle kelimesi geçer.

10- Mâlik ile Yûsuf Mısır Yolunda:

Mâlik ile Yûsuf Mısır'a giderken uğradıkları şehirlerin isimleri Şair Ali'de sadece Kudüs'tür, Diğer şehirlerin adları ise söylenmez ve sadece şehir olarak geçer. Aksaraylı Mahmut ve Haliloğlu Ali'de ise bu şehirlerden Kudüs ismi geçmez ve diğer şehirlerin adları ve özellikleri yazılıdır.

11- Yûsuf Nil'de Yıkanırken:

Şair Ali'de, sultan balık diğer balıkları Yûsuf'un çevresinden uzaklaştırır. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmud'a göre ise Yûsuf'u, insanların görmemesi için bütün balıklar Yûsuf'un çevresinde toplanır.

12- Kutayfer, Yûsuf'u Satın Alırken:

Haliloğlu Ali'de Kutayfer, Yûsuf'u satın alırken onu bir terazinin kefesine koyup diğer kefesine de beşyüzbin altın koyar. Bu olay Şair Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta rakam verilmeksizin anlatılır.

13- Yûsuf'un Mısır'a Gelişi:

Şâir Ali'de Zeliha, Mısır'a gelin gittikten yedi yıl sonra Yûsuf da Mısır'a gelir. Haliloğlu Ali'de Yûsuf'un Mısır'a gelmesi bir nice yıl geçtikten sonra olarak geçer. Aksaraylı Mahmut'ta ise bu olay rakamsız anlatılır.

14- Yûsuf'a Şâhitlik Eden Çocuk:

Yûsuf'a şahitlik eden çocuk, Şair Ali'de 17 günlük, Haliloğlu Ali'de beşikte küçük bir çocuk ve Aksaraylı Mahmut'ta ise küçük bir çocuk olarak anlatılır.

15- Konuşan Devenin Sahibi:

Yûsuf zindanda iken, Kenan'dan gelen bir tüccarın devesi Yûsuf'u görünce yere çöker ve Yûsuf ile konuşmaya başlar. Deveyi yerden kaldırmak için sopaya sarılan arap tüccar Şair Ali de yere saplanır ve ayağını yerden çekemez. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta bu durum yoktur. Haliloğlu Ali'de, Yûsuf'un araba verdiği yakut bilezik 50 bin altın değerinde, Şair Ali'de, 20 bin altın değerindedir ve Aksaraylı Mahmut'ta bu olay yoktur.

16- Arabın Devesi:

Şair Ali'de Yûsuf ile konuşan arabın devesi Yakûp peygamberden kendisi için dua ister ve Yakûp bu deve için dua eder. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta devenin dua istemesi olayı yoktur.

17- Reyyan'ın Müslüman Oluşu:

Şair Ali'ye göre Reyyan, Yûsuf'un ilminin ve yüzünün güzelliğine bakarak onun hak peygamber olduğunu bilir ve müslüman olur. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta onun müslüman olduğu belli değildir.

18- Yûsuf'un Halkın Önüne Çıkması:

Şair Ali'de, Yûsuf ayda bir kere Mısır halkı önüne çıkar ve yüzünü açar, halk onu görünce bir ay hiçbir şey yemez. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta bu olay yoktur.

19- Züleyha'nın Müslüman Oluşu:

Züleyha'nın müslüman oluşu Haliloğlu Ali'de şöyle anlatılır: Züleyha, putuna isteklerinin kabul edilmesi için yalvardığı halde hiç bir isteği yerine gelmez. Bunun üzerine o haçına sokranır, götürüp onu pazarda 3 bin altuna satar ve parasını dervişlere verir. Sonra kendisi de iman getirip müslüman olur. Üzerine bir kilim delip giyer ve sazdan bir kuşak kuşanır. Yûsuf'un geçeceği yere kendisini götürmesi için bir kadından yardım ister. Bu olay Şair Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta, geçmez.

20- Züleyha'nın Eski Haline Gelmesi:

Şair Ali'de, Cebrâil gelip kanadıyla Zeliha'nın arkasını sıvazlayıp dua eder ve Züleyha eski gençliği ve güzelliğine kavuşur. Bu olay Haliloğlu Ali'de Tanrı'nın kudretiyle olur. Aksaraylı Mahmut'ta ise, Cebrâil kanadıyla Zeliha'yı sıvar ve Zeliha 12 yaşında bakire kız durumuna gelir.

21- Yakûb'un Oğullarının Mısır'a Varmaları:

Şair Ali'de, Yakûb'un oğulları Mısır'a 13 günde varırlar. Haliloğlu Ali'de ve Aksaraylı Mahmud'da bu sayı geçmez.

22- İbn-i Yamin'e Verilen Bileziğin Değeri:

İbn-i Yamin'e verilen bilezik Şair Ali'de, 1000 dinar kıymetinde, Haliloğlu Ali'de 50 bin altın değerinde. Aksaraylı Mahmut'ta, ise 40 bin kızıl altın değerindedir.

23- Yamin'in Çocukları:

Yamin'in Çocukları Şair Ali'de, Deniz, Kurt, Kaygı, Kan, Gur, Dert, Gar, Arslan, Ferit, Garip ve Kul olarak geçer. Haliloğlu Ali'de bu çocukların

isimleri sadece Kurt, Kan ve Yûsuf olarak geçer. Aksaraylı Mahmut'ta ise Yamin'in çocukları ve adları ile ilgili açıklamalar geçmez.

24- Yamin'in Yüküne Saklanan Tas:

Yamin'in yüküne saklanan tas Şair Ali'de altın kase, Haliloğlu Ali'de ve Aksaraylı Mahmud'da sağdır.

25- Yûsuf'un Öfkelenmesi:

Yûsuf'un öfkelenmesi Şair Ali'de "tuz ekmek hakkı bilmediniz" cümlesiyle anlatılırken, Halilîglu Ali'de ve Aksaraylı Mahmut'ta bu ata sözü yoktur.

26- Yûsuf'un Kardeşlerini Korkutması:

Bu olay, Şair Ali'de, "bir altın ağaca asın", Haliloğlu Ali'de "bir ulu ağaca asın" ifadeleriyle anlatılırken, Aksaraylı Mahmut'ta bu ifadeler geçmez.

27- Yûsuf'un Gömleği:

Şair Ali'de, kuyuda Yûsuf'a giydirilen gömleği Yakûb'un gözlerinin açılması için tekrar Yûsuf'tan Yakub'a getiren kişi Karavaş'ın oğlu Beşir'dir. Oğlu satılınca Karavaş'ın gözünden 70 damla yaş akmıştı ve Tanrı Yakûb'u da bu sebepten yetmiş sene Yûsuf'undan ayırdı. Haliloğlu Ali'de ve Aksaraylı Mahmut'ta bu durum geçmez.

28- Yakûb'a Yûsuf'un Gömleğinin Kokusunun Ulaşması:

Şair Ali'de, sabah yeli Tanrı'dan izin alıp on gün önce Yûsuf'un gömleğinin kokusunu Yakûb'a ulaştırır. Bu olay Haliloğlu Ali'de ve Aksaraylı Mahmut'ta yoktur.

29- Yakûb'un Hazırlığı:

Şair Ali'de, Cebrâil'in Yakûb'a bir deve getirip vermesi ve bu deve ile "Mısır'a var" demesi, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta deve kelimesi geçmeksizin anlatılır.

30- Yûsuf ve Züleyhâ'nın Vefatları:

Şair Ali'de, Zeliha Yûsuf'tan önce vefat eder. Yûsuf çocuklarını büyütür. Haliloğlu Ali'de ve Aksaraylı Mahmut'ta ise Zeliha, Yûsuf'tan sonra vefat eder. Şair Ali'de, Yûsuf'un mezarını Musa arar bulamaz. Ona Bellû Mercan isminde bir kadın yardım eder. Musa Yûsuf'u alıp Kenan'a götürür ve babalarının kabrinde defneder. Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta Musa geçmez.

31- Hâtime:

Şair Ali'de bu bölüm onbir kıtada verilmiştir. Haliloğlu Ali'de bu bölüm yoktur. Aksaraylı Mahmud'da ise, elimizdeki yazmanın sonu eksik olduğu için olup olmadığı belli değildir.

Ayrıca 17. Fasil olarak geçen ve “Yûsuf'un Mısır'dan Çıkması” başlığını taşıyan kısım sadece Şair Ali de olup, Haliloğlu Ali ve Aksaraylı Mahmut'ta yoktur. Bu kısımda, Cebrâil Yûsuf'a gelip, “60 yıl ömrün kaldı ve ona göre ahiret hazırlığını yap ve Mısır halkını da Müslümanlığa davet et” der. Yûsuf'un İslâma davetine başta Reyyan olmak üzere bütün Mısırlı karşı çıkar ve Yûsuf da “ben kafirlerle beraber olmam” deyip bütün mü'minleri alıp Nehrü'l-Guyun'a varır ve orada bir şehir kurar. Reyyan bunu duyar ve şehre girmek isterse de Yûsuf “mü'minlerden başkası bu şehre giremez” deyip onun bu isteğini geri çevirir. Başka bir rivayete göre de Reyyan mümin olur ve şehre girmeden ölür. Bazı rivayetlere göre de Reyyan önceleri müslüman olduğu halde sonradan kafir olur ve uzun ömür sürer. Kendisi öldükten sonra oğlu Müsgep yerine geçer ve 200 yıl Mısır'a Firavun olur¹⁹⁶.

¹⁹⁶ Bu bölüm Kırımlı Mahmud ve Haliloğlu Ali'de yoktur. Sadece Şair Ali'nin matbu Yûsuf u Züleyha'sında vardır. Bkz., Şair Ali, *Yûsuf u Züleyha*, Manisa İli Genel Kitaplık Müd., No: 1401.

SONUÇ

Haliloğlu Ali'nin, Türk edebiyatının gelişme dönemleri olan XIII. ve XIV. yüzyılları arasında yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Hayatına dair bildiklerimiz, çalışmamızın ikinci bölümünde verdiğimiz bilgilerle sınırlıdır. Kaynaklarda, Haliloğlu Ali'nin hayatını açık ve kesin olarak anlatacak bilgilere rastlanmamaktadır. Yerli ve yabancı araştırmacıların verdikleri bilgiler de tahmini bilgiden öte gitmemektedir. Haliloğlu Ali'nin tercüme olarak bilinen Kıssa-i Yûsuf adlı eserinde, hayatına ışık tutacak hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Haliloğlu Ali'nin Kırımlı Mahmut tarafından yazılan Kıpçakça Kıssa-i Yûsuf'u Türkçeye tercümesinden başka bir eserine rastlanmadığı için, onun hakkında fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak bilinen tercüme eserinden anlaşıldığı üzere Kırımlı Mahmud'un Kıssa-i Yûsuf'unun son kısımlarını kendisi tamamlamıştır. Böyle olunca Haliloğlu Ali'nin Kıpçakçayı bilen Oğuz Türlerinden bir şair olduğu anlaşılmaktadır. O, Kıpçakça olan Kırımlı Mahmud'un Kıssa-i Yûsuf adlı eserin sonuna onbir dörtlük ekleyerek kitabı açık bir dil ve akıcı bir üslupla tercüme etmiştir.

Haliloğlu Ali'nin bu eseri, Şair Ali ve Kırımlı Mahmut'tan sonra, Türk edebiyatında konusunu dinden alan tarihi aşk hikayesi işlenen ilk eserlerden biri olması dolayısıyla edebiyatımızda önemli bir yer kazanmıştır.

Kıssa-i Yûsuf'un konusu, Yakûp peygamberin oğlu Yûsuf peygamber ile Mağrib kralı Taymus'un kızı Zeliha'nın arasında geçen karşılıksız bir aşk hikayesidir. Taymus'un kızı Zeliha, gördüğü bir rüyada kendisini Mısır'da bulacağı bir oğlana aşık olur. Bunu babasına anlatır. Babası da onu Mısır kralı zannederek ona mektup gönderir ve kızını isterse vereceğini bildirir. Mısır Azizi de bundan memnun olur ve adamlar göndererek kızını ister ve alır.

Mıstra gelin olarak giden Zeliha rüyasında gördüğü oğlanın Mısır Aziz'i olmadığını anlayınca durum değişir. Yıllar sonra Yakub'un oğlu Yûsuf kardeşleri tarafından Mâlik isminde bir tacire köle diye satılır. Mâlik, Mısır'da

Yûsuf'u Aziz'e satar. Rüyada gördüğü oğlanın Yûsuf olduğunu anlayan Zeliha bütün çabalarına rağmen Yûsuf'u elde edemez. Sonunda Zeliha Yûsuf'a iftira eder ve zindana attırır. Firavun bir rüya görür ve kimse bu rüyayı yoramaz. Yûsuf bu rüyayı yormasından sonra zindandan çıkarılır Mısır'ın sorumluluğu ona verilir. Yedi sene kıtlık olur ve bu zamanda buğday için gelen kardeşleri ile buluşur. Babasının kendi için ağlayarak gözlerinin kör olduğunu anlayan Yûsuf gömleğini babasına göndererek gözlerinin tekrar görmesini sağlar.

Yûsuf, Kenan'da bulunan baba, kardeş ve akrabalarının Mısır'a gelmesini sağlar ve Mısır Aziz'i öldükten sonra dul kalan Zeliha'yı alır. Sonra Yakûp Kenan'a döner ve orada ölür.

Bu güzel kıssayı Türk edebiyatında hece ölçüsü birimleriyle ilk olarak yazan, Şair Ali olmuştur. Muhtemelen aynı yüzyılda veya daha sonra Kırımlı Mahmut bu kıssayı ele almış ve bu hikayeyi Kıpçakça olarak Türk Halk edebiyatı nazım biçiminde yazmıştır. Kırımlı Mahmud'un bu eserini, kısmen telif olarak da olsa Haliloğlu Ali de Türkçeye tercüme etmiştir. Türk edebiyatında bu türde yazılan ilk ve son Yûsuf kıssaları olmaları dolayısıyla bu üç yazarın eserleri, hece ölçüsüyle yazılmaları bakımından çok önemlidir. Çünkü bundan sonra yazılan bütün Yûsuf kıssaları Aruz vezniyle yazılmıştır.

Kıssa-i Yûsuf'ta dış ve iç yapısı sağlam bir kuruluş görülür ve olayların anlatımındaki sade ve akıcı üslup ile klasik tarzdaki mesnevilerde bulunması gereken bütün bölümlerin yerli yerinde kullanılmıştır. Eserde, tercümeden kaynaklanan bazı vezin bozuklukları ve kafiyeledeki aksamalar dikkati çekerse de, bu durumun orijinal tercümesi elimize geçmediği için müstensihlerden mi yoksa, tercümeden mi kaynaklandığı belli değildir. Bununla birlikte metin içerisinde kahramanlarca söylenmiş tasvirler canlı ve heyecan verici niteliktedir.

Kıssa-i Yûsuf, motif açısından da oldukça zengindir. Eserde motifler düzenli ve dengeli biçimde kullanılmış, özellikle doğa dışı varlıkların insanla konuşmaları, hayvanların insanla konuşmaları ve masal ve mitolojik motiflerin bulunması hikayenin akışına ayrı bir zevk ve heyecan vermektedir.

Kıssa-i Yûsuf'ta, baba-oğul peygamberlerin en yakınlarından gördükleri ihanet ve çileli hayatları ile, Zeliha'nın tek taraflı aşkı anlatılmaktadır. Hikayenin akışı içinde dînî ve ahlâkî düşünceler işlenir. Ayrıca iki peygamberin olaylar karşısındaki sabrı ve iman gücü ile ellerine fırsat geçtiğinde de, idârî ve sosyal olaylar karşısında âdil olup olmadıkları denenir. Neticede hikayenin birinci derecedeki kahramanların sabır ve metanetleri Tanrı tarafından mükafatlandırıldığı gibi, ikinci ve üçüncü derecedeki olay kahramanlarının da muratlarına erdikleri görülür. Hikayenin aşk konusunu işlemesiyle birlikte, inancın gereği Allah'tan ümit kesmeme, olaylar karşısında sabretme, kötülere karşı hoşgörülü olma gibi din ve ahlakla ilgili düşünceler de işlenmiştir.

Kıssa-i Yûsuf, saydığımız bu özelliklerinin yanında, XIII. ve XIV. yüzyılda Kırım ve civarındaki Oğuz Türkçesinin bütün özelliklerini gösteren bir eser olması bakımından da önemi büyüktür. Eserde, Arapça ve Farsça kelimeler bulunsa da eserin tamamına bakıldığında, bu kelimelerin Türkçe kelimeler yanında yok denecek kadar az olduğu görülür.

Kıssa-i Yûsuf dînî ve aşk konulu bir hikaye olduğu için, yer yer âyet lafızlarının ve Arapça deyimlerin şiirlerin mısralarına serpiştirildiği görülür. Bununla beraber Kıssa-i Yûsuf'un dili, o dönemin ve o bölgenin karanlıkta kalan dil meselesini aydınlatacak durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfü'l- Hafâ**, C I-II, Dâru'l- İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, H. 1351.

Ahmedî, **İskender-Nâme**, (Haz.: Hüseyin Ayan), Atatürk Ün.Yay., Erzurum, 1979.

Akar, Metin, "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler", **I. Marmara Ün. Fen-Edebiyat Fak., Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, İstanbul, 1987, s. 1-15.

Aksaraylı Mahmud'un, **Dâsitân-ı Kısas-ı Yûsuf Aleyhi's-Selâm**, Rasim Deniz Özl. Ktp., Kayseri.

Ateş, Ahmet, "Mesnevî", **İ.A.**, M.E.B., Yay., C VIII, İstanbul, 1965, s. 127-133.

Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.B., Yay C. I, İstanbul, 1971.

Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul, 1927.

Boratav, Pertev Naili, **100 soruda Türk Folkloru**, (İkinci Baskı), Gerçek Yay., İstanbul, 1973.

-----, **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Yay., Ankara, 1943.

Brockelmann, C., "Zur Gramatik des Osmanisch Türkischen", **Z.D.M.G.**, 70, s. 191, not 3.

-----, "Ali Qissa-i Jusuf, der Alteste Voraufer der Osmanischen Litteratur", **A.B.A.W.**, Berlin, 1917, s. 5.

Buluç, S., "Şeyyad Hamza", **İ.A.**, C. XI, M.E.B. Yay., İstanbul, 1970, s. 497-499.

Bursalı, Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, C. II, İstanbul, 1313.

Caferoğlu, Ahmet, **Türk Dili Notları**, 1. Bölüm, İstanbul, 1943.

Can, Mustafa, **Tarihi Taberi Tercümesi**, C. I, Can Yay., Konya, 1973.

Cem, Eflatun, **Masallar**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1990.

Çavuşoğlu, Mehmed, **Taşlıcalı Yahya**, İstanbul, 1979.

Çelebioğlu, Âmil, "XIII-XIV. Yüzyıl İlk Yarısı Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri", **III. Uluslararası Mevlânâ Semineri**, Konya, 1978, s. 19-22.

Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, T.D.K. Yay., Ankara, 1983.

Dilçin, Dehri, **Yûsuf ve Zeliha**, T.D.K. Yay., 1946.

Dolu, Halide, **Menşecinden Beri Yûsuf Hikayesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları**, (Basılmamış Doktora Tezi), Türkiyat Inst., No: 402, İstanbul, 1953.

-----, "Yûsuf Hikayesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nûshalar", **T.D.E.D.**, C., IV, s. 431-433, 455.

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tarihi Taberî**, (Terc: Zâkir Kadri Ugan - Ahmet Temir), M.E.B. Yay., C. I, (İkinci Baskı), İstanbul, 1965.

Ertaylan, İsmail Hikmet, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf u Züleyhâ", **T.D.E.D.**, C. III, Sayı: 1-2, İstanbul, 1948, s. 221.

-----, Haliloğlu Ali, **Yûsuf ile Züleyha**, (Yay.: İ. H. Ertaylan), Raif Yelkenci Özel Ktp. sinden Maksimile, İstanbul, Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1960.

Falev, P., **Staro Osmaniskiy Prevod "Krimskoy" Poemi**, Zabiski, I.

Fânî Şeyhî Muhsin, **Mahdum Kulu Divanı**, İstanbul, H. 1340 / M. 1921.

Firdevsi Rumî, **Süleyman-Name**, vr. 1b-80b, İstinsah Tarihi: 1090, Müstensih Alaeddin

Furat, Ahmet Suphi, "Yûsuf", **İ.A.**, C. XIII, M.E.B., Yay., İstanbul, 1986, s. 441-443.

Gökyay, Orhan Şaik, **Bugünkü Dille Dede Korkut**, Yükselen Mat., İstanbul, 1963.

Günay, Umay, **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yay., Ankara, 1992.

Haliloğlu Ali, **Hâzâ Kitabü Kıssa-ı Yûsuf ve Zelihâ Aleyhime's-Selâm**, vr. 1b-90a, İstinsah tarihi: H. 1228, Müstensih: Hafız İsmail Efendi, Ürgübi, Rasim Deniz Özel Ktp, Kayseri.

-----, **Haza Kitabü Yusuf ve Zelihâ**, Atatürk Ün., Seyfettin Özege Ktp., Ağah Sırrı İyend Kitapları No: 57.

-----, **Yusuf u Züleyhâ**, Bibliotheque Nationale, Des Manuscrits Turc. I, Ancien fonds. 137, No: 319.

Haşlak, Salim, **Bayburtlu Celâli**, Dernek Yay., Ankara, 1963.

Hayyampur, Abdurresul Tahmazzade, **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri**, s. 20-58.

İbni Muhammed Konevî, (Rasim Deniz, Özl. Ktp.) Kayseri.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, (Birinci Baskı), Birlik Yay., Ankara, 1985.

Kanar, Mehmet, "Firdevsî", **T.D.V. İ.A.**, D.İ.B., Yay., C. XIII, İstanbul, 1996, s. 125-127.

- Karabulut, Ali Rıza, **Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed Aleyhi's-Selâm'm Mucizeleri**, Guryılmaz Mat. C.I-II, Ankara, 1976.
- Karahan, Abdulkadir, **İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, İstanbul, 1954.
- Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugati't-Türk**, (Tıpkıbasım), C. I-II, Kültür Bak., Yay., Ankara, 1990.
- Katip Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Funûn**, C. II, İstanbul, 1314.
- Kitab-ı Mukaddes**, Eski ve yeni Ahit (Tevrat ve İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1985.
- Kocatürk, Vasfı Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara, 1970.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, **Abideler ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi**, C. I-II, İstanbul, 1974.
- Köprülü, M. Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., (Birinci Baskı), İstanbul, 1928.
- Kudret, Cevdet, **Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür Bak., Yay., Ankara, 1995.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)**, D.İ.B., Yay., Ankara, 1973.
- Kutup Seyyit, **Fi Zılâli'l-Kur'ân**, Hikmet Yay., C. VIII, İstanbul, 1968.
- Latîfî, Abdullatif, **Risâletü'l-Latîfiyye**, II. 973, Mısır Nüshası, Rasim Deniz Özel Ktp., vr. 42b-43a.
- Levend, Âğah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi Giriş**, T.T.K., Bas., Ankara, 1984.
- Mansuroğlu, Mecdud, "Şeyyad Hamza'nın Beş Manzumesi", **Oriens**, Leiden, s. 48-70.
- Mes'ud b. Ahmed, **Süheyl ü Nevbahar**, (Haz.: Cem Dilçin), A.K.M., Yay., Ankara, 1991.
- Mikail-Baştı, İbn Şams Teber, **Şankızı Destanı**, Kültür Bak., Yay., (Çev.: Avidan Aydın), Ankara, 1991.
- Okuyucu, Cihan, **Rasim Deniz Özel Ktp., Türkçe Yazmalar Katoloğu**, (Yayınlanmamış Çalışma), Kayseri, s. 5.
- Onur, M. Naci, **Hamdullah Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ**, (Atatürk Üniversitesi Sos., Bil., Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1982, s. 5-29.
- Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, T.T.K., Yay., Ankara, 1971.
- Pekolcay, Necla, **İslâmî Türk Edebiyatı**, Çağaloğlu Yay., İstanbul, 1967.
- Pertch, (Qissa. 5), Bkz. Halide dolu, Menşecinden beri Yûsuf Hikayesi ve Türk Edebiyatındaki yeri, s. 177.

- Şeşen, Hasan, **İslâm Coğrafyacılarına Göre Türk ve Türk Ülkeleri**, Türk Kültür Araş., Enst, Yay., Ankara, 1985.
- Tahirü'l- Mevlevî, **Edebiyat Lugatı**, Enderun Yay., İstanbul, 1973.
- Tekin, Talat, **XIII. Asır, Anadolu Şairlerinden Şeyyad Hamza'nın Destan-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri**, Türkiyat Enst., Tez No: 367, İstanbul, 1951.
- Ülken, Hilmi Ziya, **Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri**, Ank., Ün., İlâhiyat Fak., Dergisi, C.XVII, Ankara, 1960, s. 1-28.
- Ünver, İsmail, "Mesnevi", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayı II. (Divan Şiiri)**, Sayı: 415, 416, 417, s. 460.
- Zeynelof, Ferhad, **Şair Ali'nin Kıssa-ı Yûsuf'u**, (Kril Alfabetinden Aktaran S. Çağın), **Kardêş Edebiyatları**, İzmir 1985, Sayı: 9, s. 42-45.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1- Metin Kuruluşuyla İlgili Açıklamalar.

Transkripsiyon ve edisyon kritiğini yaptığımız nüshalara şu şifreleri verdik. Rasim Deniz Özel Ktp. nde bulunan nüshaya A, Raif Yelkenci Özel Ktp. nüshasına B, Paris Bibliothque Nationale nüshasına C şifrelerini vermek suretiyle üç ayrı istinsah nüshalarını karşılaştırarak sağlam bir metin elde etmeye çalıştık.

Metin tahlilinde uyguladığımız metot şöyledir:

1- Nüshalardaki farklı yazılan kelimeler arasından bizce doğru bulduğumuz kelimeleri çalışmamızın metnine alarak, nüsha farklılıklarını iki nokta üst üste (:) işaretinden sonra dipnota noktalı virgül (;) koyarak gösterdik. Aynı mısradaki birden fazla kelime farkları varsa bu farklar kesme işareti (/) ile gösterildi, bu farklar arttıkça kesme işareti (//) de artırıldı.

2- Nüshalar arasındaki farklı mısralardan doğru kabul ettiğimiz ve metne aldığımız mısrayı dipnotta tırnak (" ") içinde gösterdik, aynı mısradaki diğer farklılıkları ise iki nokta üst üste (:) işaretinden sonra devam ederek belirttik.

3- Nüshaların birinde olmayan kıtayı, kıta numarasını yazdıktan sonra, nokta koyarak, bu kıta: yok anlamına gelen -A, B, C, şeklinde belirttik.

4- Yûsuf u Züleyha'nın metnini kurarken istinsah tarihi daha eski, yazısı daha düzgün, harekeli ve eksikleri daha az olan C nüshasını esas aldık. C nüshasında yanlış olan ya da okunamayan kelimeleri ise A ve B nüshalarına göre düzeltmeye çalıştık.

5- Nüsha farkları dipnotlarda gösterilirken önce kıta numaraları bold olarak verdikten sonra kıtada geçtiği sıra ile her mısraya a, b, c, d harfleri verildi ve sonuna nokta (.) konularak (1a,b,c,d.) gibi yazıldı.

6- Her üç nüshada aynı yazılı, mana bakımından doğru fakat mısra ölçüsü bakımından fazla olan kelimeler olduğu gibi bırakılarak dipnota vezin bozuk ifadesi kullanıldı.

7- Metin başlıklarındaki farklılıklar yıldız işareti (*) konularak dipnotlarda belirtildi.

8- Kıta numaraları, bizim kurduğumuz metin sayısını göstermektedir. Kıta sayısını gösteren numaralar kıtaların hemen üstünde yer almıştır.

9- Metnin solunda rakamlarla beraber yazılan küçük harfler metne esas aldığımız yazma nüshanın varak sayılarıdır.

10- İnceleme kısmında, örnek olarak metinden aldığımız kıtaların sonuna parantez içerisinde bu kıtaların metinde geçtiği numaralarını verdik.

2- Metin.

HÂZÂ KİTÂBU KİŞŞA-İ YÛSUF VE ZELİHÂ 'ALEYHİME'S-SELÂM*
BİSMİ'-LLÂHİ'R-RAİİMÂNİ'R-RAİİM

1b	1 Bir söze başlayalum Evvelîn Allah diyü Hem 'inâyet ol ide Fażlı bismillah diyü	7 Ya'kûb Hakkâ yüz urdı Bir genc oğlancuk didi Kamu oğlum büyüdi Oşşamalu yok diyü
	2 Vir şalavât iy 'azîz Başlayalum söze biz İloş hikâyet göresiz Kışşa-i 'acebleyü	8 Du'âsı oldu kabul Hak Çalap virdi oğul Ya'kûb aña ad virdi Güzelce Yûsuf diyü
	3 Bu bir güzel kışşadur Size çok hâl añladur Yûsuf hâlin bildürür Nitdi Ya'kûb ağlayu	9 Ol Yûsuf anasından Bir oğul toğmışıdı İbn-i Yamindi adı Az güzel Yûsulılayu
	4 Ya'kûb peygamber idi Hakkâ yarar er idi Diñle âhir ne oldu Kışşasını añlayu	10 Yûsuf dünyaya geldi Anası oldem öldi Ya'kûb karavaş aldı Yûsufı emzür diyü
	5 Varıdı ol Ya'kûbuñ Altı halâl 'avratı Ol hâtulnar kamusı Görklüler eyü hallu	11 Ol karavaşuñ iy yâr Bir emerce oğlu var Karavaş dâim iver Oğlunu emsün diyü
2a	6 Degme bir 'avratından Oldı ikişer oğul Oğul onbir olıcağ Kayurdu Ya'kûb kayu	12 Memesinüñ birisin Yûsuf için şakladı Bir memesin gizledi Kendü oğluñ emzürü

* Hâzâ kitâbu Kışşa-i Yûsuf ve Zeliâ 'Aleyhime's-selâm A; Hâzâ Kitâbu Yûsuf ve Zeliâ B; -C 1b. evvelin: evvel A / diyü: diyelüm C 2d. acebleyü: acebleyesiz C 4a. idi: adı A; b. er: -A, C 5d. görklüler: görklü B / hallu: hulu A, B 6d. kayu: kuyu C 8a. kabul oldu: oldu kabul B, C 10b. anası C; hem anası A, B; d. emzür: emzire A, B 11b. emerce: emirce A; c. iver: uyur B 12a. memesinüñ: memesinün C; d. kendü: kendi B

2b	13 Çün Ya'kûb bunı gördi Gönlü eyü olmadı Câriyeye söyledi Oğluñ şataram diyü	3a	19 Câriye karşı vardı Başın açup ağladı Âh idüben inledi Oğluñ çok kayıru
	14 Cârye bunı işitdi Gögsün urup âh itdi Ya'kûba çok söyledi Oğlunu şatma diyü		20 Dir oğlum kırka şatduñ Beni katı ağlatduñ Dilerem sen de ağla Kırk yıl hiç ayılmayu
	15 İkisine süd virem Karınların toyuram Ben buları kayuram Beni ağlatma diyü		21 Âhiri gözsüz kalğıl Yûsufuñdan ayrılğıl Dürlü hasretler görgıl Dilerem añlamayu
	16 Ya'kûb hiç eslemedi Sözlerini dutmadı Şatdı anuñ oğlunu Kaldı ğarip ağlayu		22 Sen peygamber olasın Allahı bir bilesin B aña zulum kılasın Ol İlağdan utanmayu
	17 Ol oğlanuñ bahâsı Kırk altun sermâyesi Ya'kûb ol Teñgri hası Altuna şama'layu		23 Cârye böyle di di Ya'kûb biraz ağladı Yüri diyüben urdı Var Yûsufi emzirü
	18 Ya'kûb altunu aldı Bâzardan eve geldi Câriyeye söyledi Oğluñ şatdum diyü		24 Câriye durdı vardı Ol Yûsufi emzürdi Ağlayurak oturdı Bu iş Allahdan diyü

13a. Çün Ya'kûb: Çün bunı Ya'kûb B; b. Gönlü: Göñl A; c. Câryeye: câriyyeye C 14a. Çün câriye A, B; câriye bunı C 15b. toyuram: doyuram B; c. buları: bunları B 16b. Sözlerini: Sözlerini C / Dütledi: Dutmadı C 18a. altun: altun A 19d. Oğluñ: Oğlı için A, C 20a. Dir: Didı oğluñ B; c. Dilerem: Dilerem ki B; d. ayılmayu: eylenmeyü B 21a. Âhiri: Âhir C; d. ayılmayu: eylenmeyü B 23d. Yûsufi: Yûsufını B / emzir diyü A, C 24a. Câriye: "câriye durdı vardı" -A; b. "ol Yûsufi emzürdi": -A; c. ağlayarak: ağlayurak A, C.

- 25
Ol karavaşı işit
Gör ne dimiş iy yigit
İliç sen de itdüñ mi eyt
Dünyada ancılayu
- 3b 26
Üçgün evde oturdu
Dürlü fikir getürdi
Bu zahmeti götürdi
Allaha şükr eyleyü
- 27
Bir şabañ öridurdu
Yüzin toprağa urdu
Parmağını kaldurdu
Hak Çalaba inânu
- 28
Çünki müslüman oldu
Hakkuñ birliğin bildi
Dürlü münâcât kıldı
Oğlı için ağlayu
- 29
Didi ol Ya'kûb beni
Çok ağlatdı iy Ğani
Sen dahı ağlat anı
Dinmesün bencileyü
- 30
Bir belâ virgıl aña
Ol zulum kıldı baña
Hak Teñgri direm saña
İlâcetüm kabul kıl
- 31
Yûsufını ayırgıl
Anuñ katından irgıl
Furkatına yandurgıl
Ağlasun oğul diyü
- 4a 32
Gözleri nûrın alğıl
Anı pürhasret kılğıl
Benüm hâlüm sen bilgıl
Yâ ulu Teñgri diyü
- 33
Keniz münâcât itdi
Vardı kabûle yitdi
Câriye eve gitdi
Ol oğluna kayıru
- 34
Vir şalavât iy dilir
Bir söz işit imdi bir
Neylemişdür imdi bir
Ya'kûba kahr eyleyü
- 35
Nice ay ü yıl oldu
Bukez Yûsuf ulaldı
Ya'kûb hiç komaz oldu
İlm ü hikmet öğredü
- 36
Ya'kûb Yûsufı sevdi
Ayrık sevisin qodı
Oğullarını şavardı
Varum Yûsufdur diyü

24a. Cârîye: "Cârîye durdı vardı" -A; b. "ol Yûsuf'ı emzürdi": -A; c. Ağlayarak: Ağlayarak A, C. 25c. karavaşı: karavaşdı B 26d. şükr: şükür A, C 27d. inânu: yalvaru B 29b. iy Ğani: ey beni A 32a. nurın: gözleri nurın: - B 33a. Keniz: pek çok C; Kendizin A; d. Ol oğluna: Oğlanı B 34a. iy dilir: iy dilber B; c. Neylemişdür: Bilmişdür B/ imdi bir: imdi dir B 35b. ulaldı: büyüdü A 36a. sevdi: severdi C; c. Oğlanlarını: Oğullarını/ şavdı: şavardı C

37

Yûsufî Ya'kûb sever
Yigit olsa dir iver
Kalan oğlunu kıvar
Oyuna kâtmân diyü

38

Kendüyle yaturur
Dursa bile oturur
Eksüğini yitürür
Yûsufî hürmetleyü

39

4b

Bir nefes görmez ise
Kâtına varmaz ise
İlâlini şormaz ise
Kalkar varur isteyü

40

Çünkü Yûsufî bulur
İki cihânı alır
Varı yok anı bulur
Öper kuçar kıvanu

41

Ya'kûbuñ kız kardaşı
Yûsufuñ toğru eşi
Şakladı karavaşı
Yûsuf anası diyü

42

Bu kez Yûsuf büyüdi
Toğuz yaşına girdi
Kardaşlarını gördi
Her gün gider oynayu

43

Bulara çün imrenür
Atasına söyler varur
Kardaşlar gider gelür
Bende varsam sevinü

44

Atası destur virmez
Bularunla göndermez
İliç kâtından ayırmaz
Yani anı şakınu

45

Ya'ni oyuna vara
Nâgâh fitnelik ire
Dönüben eve gele
Bir yavuz ad dağını

46

Eydür 'ilim öğrengil
Andan oyuna vargıl
Sen biyüyüp er ol gıl
Kardaşlara ulaşu

47

Pes Yûsuf sâkin oldı
Kitâb eline aldı
Atası birle oldı
İlem sözünü şımayu

48

'İlm ü edeb öğrendi
Câhillikden yegrindi
Bu kez oyundan döndi
İlem sözünü şımayu

ezgişende

37c. Kalan: Kalanı C. 38c. yitürür: bitürür A. 40c. varı yok: uyanık C; d. kıvanu: sevinür C. 41b. toğru işi: toğru eşi A. 42b. Toğuz: Toğuz C; d. girer: giderler A. 43b. söyler: söylenir varur A. 45b. fitnelik ire: fitnelik ide B.

49
Yûsufuñ 'aqlı geldi
'İlimden nesne bildi
Uş on yıl tamam oldı
Yûsuf dünyaya gelü

50
Pes on yıl tamam yitdi
İşit ki taķdir nitdi
Gice uykuya yatdı
Düş gördi 'acebleyü

51
Yûsuf meger uyumış
Ol demde düşde görmiş
Atasına söylemiş
Ol düşi 'acebleyü

52
Gördügi düş ol imiş
Gökden on yıldız inmiş
Ay ü gün bile imiş
Yûsufa secde kılu

53
Toķuzı yıldız idi
Onuncısı gün idi
Onbirinci ay idi
Öninde secde kılu

54
Yûsuf buları gördi
Tañlacak durup şordı
Atasına yalvardı
Bu düşüm nedür diyü

55
Ya'ķûb anı diñledi
Düşini key tañladı
Ma'nisini añladı
Yûsuf olur key ulu

56
İydyr oğul bilesin
Olu sulţân olasin
Dürlü râhat bulasin
Ķardaşlaruñdan ulu

57
İllâ taķrir eyleme
İliç kimseye söyleme
Düşü beyan eyleme
Gizle zinhâr şaķını

58
Ķardaşlaruñ olurlar
Düş ma'nisin bilürler
Saña ħased kılurlar
Düşmanlığa kıvanu

59
Yûsuf hiç söylemedi
Kimesneye dimedi
İħalasına söyledi
'Aceb düş gördüm diyü

60
Babama didüm bunı
Sulţân olur dir beni
Çün işitdüm ben anı
Geldüm saña sevinü

50b. işit ki: -A, B 52a. Gördügi: Bu gördügi B; c. bile imiş: enmiş A 56d. Ulu: Key ulu B 57d. şaķını:
başını A 58a. olurlar: öldüreler C; d. kıvanu: fikredeler C 59b. Kimesneye: kimseye A

61

Halasına söyledi
Düşin taqrir eyledi
Kimseye dime didi
Başiret ısmarlayu

62

Ol hâtun birgün meger
Şıgmaz içine haber
Ol düşi taqrir ider
Ma'nisine sevinü

63

Yûsufuñ kardaşları
İşitdiler haberi
Hep qarardı içleri
Yûsufi günöleyü

64

Bunı bunda kıoyalum
Ayruk söze girelüm
Bir meclise varalum
Yine bir söze kıvanu

Meclis-i Evvel*(Birinci Meclis)

65
6b Ya'kûb ol Yûsuf ile
Dünü gündüz hem bile
Gizlü işi kim bile
Başa ne gela diyü
66
Ya'kûbuñ oğlanları
Birgün durdılar öri
Buldılar halvet yiri
Vardılar hep tanışu
67
Vardılar oturdılar
Dile söz getürdiler
Danışup bitürdiler
Hep Yûsufu kıvleştü
68
Kamusı dir bu sözi
Atamız sevmez bizi
Yûsuf da gönli gözi
Bir iş kılâlum diyü
69
Yûsufi ayırsavuz.
Atamızdan alsavuz
Eğer helâk kılsavuz.
Şoñra tevbe olamu.
70
Yehuda eydür varuñ
İş bu iş olmaz bilün
Hem korkuñ âgâh oluñ
Atamız duya diyü

71
Durup birgün varalum
Yûsufi dileyelüm
7a İledüp korkudalum
Hiç atamız duya mu
72
Hele birgün geldiler
Yûsufi dilediler
Ya'kûba yalvardılar
Yûsufi virgil diyü
73
Vâralum oynayalum
Yâzuda yaylayalum
İloş eyü söyleyalüm
Kamumuz eyü huylu
74
Ya'kûb eydür alasız
Bilmezem ne kılasız
Ânı kûrda vıresiz
Dir bunlara söyleyü
75
Ya'kûb hiç işitmedi
Sözlerini tutmadı
Oğlanları gıtdiler
Ya'kûba kin bağlayu
76
Halvet yire vardılar
Dânişûben durdılar
Bunu şavâb gördiler
Kûrda yidürdük diyü

gele

söyleyelüm

ayırsavuz

vıresiz

Meclis-i evvel*: -B 65b. Dünü. duni A, C / hem bile: yürürler bile C; d. Başa: Başına B 66 c. yiri: yeri B; d. tanışu: danışu A, C 67b. "Dile söz getürdiler": bu mısra B; c. "Dânişup bitürdiler": bu mısra -B; Danışup birbirini C 68d. kılalum diyü: kılalum biz diyü C 69a. ayırsavuz: ayırsavuz B; b. alsavuz: alasız B; c. kılsavuz: kılasız B; d. ola mu: olmayu A 73b. yaylayalum: yazlayalum B 75c. Oğlanları: Oğulları B

77
Rûbil eydür bu hüccet
Yiter bize sa'âdet
Olmış durur bu 'âdet
Anca oğlan kurd yiyü
78
7b Bu kez varup alalum
İletüp yitürelüm
Kurd yimişdür diyâlüm
Atamuza bildürü
79
Şabâh tañla durdılar
Ol Ya'kûba geldiler
Girü selâm kıldılar
Kamu tapu eyleyü
80
Çün selâm eylädiler
Yûsufi dilädiler
Dişlerin bilädiler
Meger hîle eylayu
81
Pes Ya'kûb hâli bildi
Ağlayu durı geldi
Yûsuf başın yudurdi
Öper kuçar olşayu
82
Başın yudı bağladı
Gözlerin sürmeledi
Bunlara ısmarladı
Ya'kûb döndi ağlayu

83
Eynine ton geydürdi
Altun kuşak kuşatdı
Başına altun tâç urdı
Bile çıktı gönderü
84
Didi onat şaklañuz
İyü timâr eyleñüz
8a Sağ esen getürñüz
Kavil kıldı berkidü
85
Ya'kûb yolda oturdi
Bunlar ânı götürdi
Dâye ağlayu vârdı
Yûsufi n'itdün diyü
86
Ya'kûb eydür göndürdüm
Anlara ısmarladum
Ağlayu bunda kaldum
Gitdi anlar tolnu
87
Dâye segirdüp yitdi
Yûsufuñ elin dutdı
Bunlar döndi sekitdi
Ol ağlar dönmez girü
88
Dâye hergîz eslemez
Yûsufuñ elin komaz
Koyup buları gitmez
Alup giderem diyü

77a. eydür: eyder A, B; b. sa'âdet: bu sa'âdet C; c. durur bu adet: durur adet A 78b. İletüp: İltüp C / yitürelüm: bitürelüm C 79d. tapu: tapular B 80c. bilediler: aña bilediler C; d. eyleyü: bağlayu B; hîle ile Ya'kûba geldiler C 81d. olşayu: olşayuben C 82c. ısmarladı: bunı ısmarladı C; d. döndi: durdı C 83a. Eynine: eynine C / ton: don B; c. Altun tâç: Altun kuşak / urdı: kuşatdı C; d. gönderü: dönderü B 85c. vârdı: kaldı A 86a. "Ya'kûb eydür göndürdüm": bu mısra -A; b. "Anlara ısmarladum": bu mısra -A; d. tolnu: dolnu A, C 87c. sekitdi: segirdi B 88c. buları: bunları B

89

Ben sizden hayâl itdüm
Andan ötürî yitdüm
Bir iş idersiz korkdum
Dir eşkere söyleyü

90

Ben oğlumdan kurtuldum
Yûsufa oğlum didüm
Yûsuf girü dönelüm
Deyüp ağlar yalvaru

91

8b Kardeşları geldiler
Yûsufî götürdiler
Dâyeyi sekitdiler
Dâye döndi ağlayu

92

Ya'kûb dâyeğe geldi
Bunlar görünmez oldu
Ya'kûb ağlayu kaldı
Yûsufına özenü

93

Göñline korku düşdi
Dâye ile ağlaştı
Endamları ditreşdi
Nidelüm Yûsuf diyü

94

Hem Ya'kûb öñdin nitdi
Karavaş oğlın şatdı
Aña hasretlik itdi
Yûsufî kala diyü

95

Didi ardınca varam
Yitüp girü göndürem
Döndi cydür umaram
Akşamın gele diyü

96

Söz çok bunlar vardılar
Koyunı döndürdiler
Yâmini gönderdiler
Yürî sen eve diyü

97

Yâmin çün eve vardı
Yûsufdan haber virdi

9a Akşamın gelür didi
İloş yürürler oynayu

98

Yâmin çün eve gitdi
İşit buları n'itdi
Rûbil Yûsufî dutdı
Gel berü dir kaçıyu

99

Tonların çıkardılar
Hem bir iki urdılar
Yalın ayak itdiler
Kaldı Yûsuf ağlayu
100

Etmegini aldılar
İtlere bıraktılar
Yalıncağ yürütdiler
Düşdi Yûsuf ağlayu

89c: idersiz: idesin B 90c: "Yûsuf girü dönelüm": bu mısra -A; d: "Deyüp ağlar yalvaru": bu mısra -A 92d. Yûsufuna: Yûsufa -B, C 93a. korku: korhu A 94a. öñdin: görki A 95b. Yitüp girü: Girü göndürem B 96b. döndürdiler: dönderdiler C; c. göndürdiler: gönderdiler C 97b. haber virdi: haber aldı B; d. İloş yürürler: İloş yürür der B 98b. İşit buları: İşit imdi bunları C; d. Gelberu dir: Gelberu diyü A, C 99a. Tonların: Donları A 100a. Etmegini aldılar: Etmegini hem aldılar C; b. bıraktılar: hem bıraktılar C

101
Dutuben kaldurdılar
Hem bir iki urdılar
Ol düşüni şordılar
Di nice gördüñ diyü

102
Yûsuf düşün söyledi
Hem hikâyet eyledi
Bunlar hep günüledi
Bu sulţân olur diyü

103
Biz bunı öldürelüm
Şâhlığın bildürelüm
Şoñra tevbe kılalum
Günâhından kurtulu

104
9b Eger bu diri ola
Hep bizden ulu ola
Bize katı ‘âr ola
Didiler günüleyü
105
Düşüni söyletdiler
Ma’nisini bildiler
Bir iki kez urdılar
Yalandur düşün diyü
106

Kimi elinden dutar
Kimi ardından iter
Yûsuf yürür kâh düşer
Yine durur yalvaru

107
Yûsuf eydür yoruldu
Hem açıldum şuşaldum
Yürüyümem buñaldum
Yatayın der ağlayu

108
Rûbil Yûsufı urdı
Yüzünü yire sürdi
Şem‘ûn bıçak çıkardı
Öldürmege sevinü

109
Kaçdı Yûsuf birine
Ol da urdı yüzine
Girü vardı birine
Aña bakar yalvaru

110
Kıyduklarını bildi
Yûsuf azacuk güldi
10a Öleceğini bildi
Kurtulmaqlık umınu
111

Yahuda eydür ne olduñ
Meger sen delü olduñ
Eyit sen neye geldüñ
Bildür bize tâ bellü
112

Bu kez Yûsuf eyitdi
Yâ kardaşlar bilüñ didi
Bir şıgıncam var didi
Sizüñiçün arzulu

102 c. günüledi: günülediler B 105a. söyletdiler: söyleşdiler C; b. Ma’nisini: ma’nasını B, C
106a. Kimi elinden: Kimi anı C; b. Kimi ardından: Kimi anı C 107b. şuşaldum: şuşadum C; d.
Yatayın der: Yatayın der ben C 108a. Yûsufı urdı: Yûsufı yire urdı C 109a. Yûsuf birine: yine
birine C; bir yana B; b. urdı yüzüne: Yûsuf yüzine C; c. vardı birine: bir yanına B; d. Aña bakar:
Aña bakar Yûsuf C 111d. bize tâ: bize bil A 112a. Bu kez Yûsuf: Yûsuf bu kez B

113

Ol benüm deli gönlüm
Ol evdeki şıgıncum
Sübhânuma şıgındum
Düşmân baña ne kılu

114

Yañlış oldu gelectüm
Miñnet oldu umacum
Ol evdeki şıgıncum
Yañlış oldu ol bellü

115

Baña qahrı kılduñuz
Atam hatrın qoduñuz
Düşmenüm siz olduñuz
Öldürmege kıvanu

116

Yehuda şefkat itdi
Yûsuf yine ağladı
Yûsuf berü gel didi
Qurtaram seni diyü

117

10b Yûsuf aña şıgındı
Etegi altına girdi
Qardaşları hep durdı
Yahudayı arayü

118

Eyitdiler gizledüñ
Qavlimizden dönderdüñ
Yûsufa sen kıymaduñ
Sözüñ girü dönderü

119

Biz toğuz qardaş birüz
Seni de öldürürüz
Yûsufa bile qoruz
Didi bunlar söyleyü

120

Yûsufı virür misün
Terkini urur mısun
Yâ bile ölür misün
Sen dañı Yûsufayı

121

Yahuda dir ol olmaz
Bu işi Teñgri sevmez
Atamuz qabûl kılmaz
Bu işden dönüñ girü

122

Gelüñ bunı öldürmeñ
Öldürüp qana girmeñ
Yarın oda yaqılmañ
Tamu içre qaynayu

123

Atam atası Halil
Oda atdı Nemrûd bil

11a Saqladı anı Celil
Odı bostân eyleyü

124

Vahy itdi aña Cemil
Eyâ İbrâhîm Halil
Oğluñ qurbân eylegil
Ki İsmâ'il sevgülü

113d. Düşman: Düşün B 114a. gelectüm: gelmegüm B; b. umacum: ummagum B 115a. qahrı: qahr A 117b. Etegi altına: etek altına B, C 118b. Qavlimizden: Qavlimizden A, C 119a. qardaş birüz: qardaşlaruz C; c. Yûsufa: Yûsuf ile B 121a. Yehuda dir: Yehuda eydür B / ol olmaz: olmaz B 123a. Atam atası: Atamuñ atası C; b. atdı Nemrûd: Nemrûd atdı B; c. anı Celil: anı Halil C

- 125
Bıcağ anı kesmedi
Halili od yakmadı
Ya'kûb 'âşî olmadı
Allahdan korkun diyü
- 126
Gelüñ tedbir kılâlum
Bunı öldürmeyelüm
Bir kuyuya birağalum
Ol anda öle kendü
- 127
Bunı şavâb gördiler
Aña râzî oldılar
Ol kuyuya vardılar
Yûsuf ağlar yalvaru
- 128
Gönlegin çıkardılar
Anı yalnızcağ kıldılar
Teñgriden korkmadılar
'Akılların berkidü
- 129
Yûsufı kuyuya atdılar
Biraz durup bakdılar
Andan koyup gıtdiler
Uşda kurtulduğ diyü
- 130
11b Ol kuyunuñ şıfatı
Niteliği şûreti
Kim kazduğı kıssayı
Eydivirem tâ bellü
- 131
Kâfırlardan ol Şeddâd
Kazmış anı İbn-i Âd
Kul aşlı ol Ümizâd
Uluydı ulu işlü
- 132
Ol vakt bir er varıdı
Anuñ adı Hûd idi
Ol er peygamber idi
Ol Teñgrisine togru
- 133
Tevratı hûb okumış
Yûsuf kıssasın bilmiş
Allahına yalvarmış
Yûsufı göster diyü
- 134
Ol Hakkdan nidâ gelmiş
Var ol kuyuya dimiş
Gir anda gizlen dimiş
Kalan halkdan başınu
- 135
Yûsuf dünyaya gele
Seni kuyuda bula
Maşşudun hasıl ola
Hâcetün kabul kılu
- 136
Hûd ol kuyuyu gördi
Gelüp içine girdi
12a Kendüne halvet yir dutdı
Kuyu içre gizlenü

125c. vezin bozuk 128a. Gönlegin: Gönlegin A 129a. vezin bozuk 130d. Eydivirem: eydüvirem B 131d. Uluydı: Olaydı B; Ol idi A 132b. adı Hûd: adı Hûdây'dı B; d. togru: doğru B 134c. Gir anda: Girüp anda B 136c. Kendüne: kendü C / yir dutdı: yir düzdü C

137

Üçyüz yıl temâm geçdi
Çok mahlûk kondı göçdi
Ol vakt ki Yûsuf düşdi
Duru geldi Hûd öri

138

Gördi bir şûret gelür
Ay ü gün 'âciz kalur
Hûd dahı hayrân olur
'Aceb bu nedür diyü

139

Çuyu derin şuyı çok
Yûsuf duracak yir yok
Hûda dokundı bir ok
Sözi işit 'ibretleyü

140

Allahuñ kudret işi
Yir altında bir taş
Doldı kuyunuñ başı
Yûsufa döşek olu

141

Yûsuf çün taş indı
Anda dizi sıyrıldı
Cebrâil hazır geldi
Âña 'ilâç getürü

142

İlaç selâmın getürdi
Yanına hoş oturdı
Dizine kâfûr urdı
Uş oñılur bu diyü

143

12b Bu kez Hûd durı geldi
Yûsufa selâm virdi
Hem Yûsuf öri durdı
Gel berü dir iş ulu

144

Hûd miskin ârı gördi
Ahvâlin temâm şordı
Gördigine sevindi
Yûsufı arzulayu

145

Yûsufa nazar itdi
Nigâhın uşşı gitdi
Hûda hem va'de yitdi
Düşüp öldi uğnu

146

Cebrâil yine geldi
Hûduñ ölüsün aldı
İltüp toprağa şaldı
Yûsufı korka diyü

147

Girü Cebrâil geldi
Yûsufa öğüt virdi
Çardaşlaruña zinhâr
Yâ Yûsuf küsme diyü

148

Allahdan nidâ geldi
Yûsuf ârı işitdi
Yûsufı öğütledi
Hiç kayırmagıl kayu

137b. kondı: anda kondı C; c. Ol vakt ki: Ol vaktin A 139c. tokundı: dokundı B; d. Söz işit: Sözi işit B / 'ibretleyü: 'ibretlü A, C 142c. kâfûr: kâfer A 143c. öri durdı: dur derdi B 145b. nâgehân: nigâhin C; nâgehîn B 146c. İltüp: İledüp B 148d. kayu: deyü A

149
 Sen ulu şâh olasın
 Milketi mâl bulasın
 13a Bunda sehel olasın
 Uşda kurtulduñ diyü
 150
 Yûsuf kayguya batdı
 Kırk gün kuyuda yatdı
 Âhîr Allah gör n'itdi
 Vir şalavât çağlayu
 151
 Kardeşları döndiler
 Bir oğlağ öldürdiler
 Gönlegiñ kanladılar
 Döndiler eve girü
 152
 Yolda bir ağaç vardı
 Ya'kûb anda oturdı
 Yuğarudan ün geldi
 İşitdi seb'in diyü
 153
 Ya'kûb eydür ün geldi
 'Aceb nice hâl oldu
 İyvâh Yûsufum kaldı
 Ya'kûb düşdi uğnu
 154
 Durdı evine gider
 Yukarı güne bakar
 Dönüp ardına bakar
 Yûsufı gele diyü

155
 Ya'kûb döndi evine
 İllâ bakar ardına
 Korkar ol Yûsufına
 Ne kıldılar kim diyü
 156

13b Oğlanları yaklaştı
 Yakın geldi çuğlaşdı
 Kamusı hep ağlaşdı
 Vâveyli Yûsuf diyü
 157

Kamu eve geldiler
 Yavuz haber virdiler
 Ya'kûbı aldadılar
 Gice oldu karañu
 158

Karañu gice oldu
 Ya'kûb bunlara şordı
 Yûsuf hâli ne oldu
 Eydüñ baña doşoğru
 159

Bunlar eydür biz varduk
 Yazıda yarışurduk
 Koyun katında koduk
 Biz gelince dur diyü
 160

Yürümekden yorulmuş
 Nâgâh uykuya varmış
 Gelüp ânu kurd yemiş
 Gâfiliken uyuyu

149 a. şâh: -A; b. Milketi: Milketi mâl C; Memleket mâl B 151c. Gönlegin: Gönlegin B 152a. vardı: var idi A; b. oturdu: otururdu C 154d. Yûsufı: Yûsufuñ A 156b. Yakın: Yakın yakın B / çuğlaşdı: çoklaşdı A 157a. Kamu: Kamusı C 159b. yarışurduk: yarışduk C 160a. yorulmuş: yorulmuş B; ol erimis A; c. kurd: kurt B

- 161
Ya'kûb âni işitdi
Uğunup yire düşdi
Oğlanları ağlaşdı
Yavuz iş oldı diyü
- 162
Bu kez çün ırte oldı
Ya'kûbuñ uşştı geldi
- 14a Bunlara yine şordı
Yûsufum kanı diyü
- 163
Yahuda cevâb virdi
Eydür düşvar iş oldı
Gelüp âni kurd yedi
Donın kana bulayu
- 164
Înânmaz işen bize
Bu gerçek sözüme
Yalan olmazuz size
Ağlaşurlar yalvaru
- 165
Gönlegin çıkardılar
Pes Ya'kûba virdiler
Yalan sözler kurdılar
Ataların aldayu
- 166
Ya'kûb gönlegi gördi
Alup âni aradı
Hiç bir delük bulmadı
Ağlar âni tañlayu
- 167
Eydür ne hoş kurd imiş
Gönlegüni yırtmamış
Yûsufımı ol yimiş
Meger şefkat cyleyü
- 168
Ol idi hasedüñüz
İltüben yitürdünüz
Bu kez baña geldünüz
Yalan yire ağlayu
- 169
14b Yürün yazuya varuñ
Ol kurdı baña getürün
Tiz bu işi bitürün
İvedü katarlayu
- 170
Yohsa ben öriduram
Hoş âri nemaz kılam
Hâlîkûma yalvaram
Hep gidesiz kırılı
- 171
Du'âsından korkdılar
Yazıya tağıldılar
Varup bir kurd dutdılar
Aluben tiz getürü
- 172
Boynına ip taqdılar
Dişlerin çıkardılar
'Ağzını kanatdılar
İş bu kurd yedi diyu

161a. "Ya'kûb âni işitdi": bu mısra -A; b. "Uğunup yire düşdi": bu mısra -A 165a. gönlegin: gömlegin B; d. aldayu: aldayuben C 166a. gönlegin: gömlegin B 167c. Yûsufımı: Yûsufi A 168a. Ol idi: Olaydı A; Oldı C; b. İltüben: İledüp B; İletüben A 169b. vezin bozuk; d. İvedü: İve ıve C

173

Ya'kûb ol kurdı gördi

Kalkuben öri durdı

Bu kez ol kurdı şordı

Yûsufum n'itdün diyü

174

Yûsufum niçün yedüñ

Hiç gönlegin yırtmaduñ

Ol Allahdan korkmaduñ

Bunda gelem dimeyü

175

Ol kurdı fermân geldi

Ağzını açup söyledi

15a Hoş görklü selâm virdi

Ol Ya'kûba tapını

176

Eydür oğluñ görmedüm

Kandelügin bilmedüm

Yûsuf etin yimedüm

Dinle sözüm inânu

177

Ko gıl beni varayım

Heç kurdıları direyim

Kâtuña getüreyim

Ola kamusı togru

178

Yûsufuñ ben görmedüm

Yûsuf etin yimedüm

Hiç yavuz iş kılmadum

Ben dünyada iy ulu

179

Ben dahı bir dertlüyem

Bugün bağı başluyam

İki gözi yaşluyam

Secde kıldı ağlayu

180

Ben ırâğ ilden geldüm

Bir oğlum yavı kıldum

Hayrân olup yürürdüm

Dutdılar beni o şu

181

Ol oğlum gâyb oldu

Hasreti baña kaldı

Temâm yedi yıl doldı

Diyüp ağlar döginü

182

15b Kurd gidüp girü geldi

Ya'kûbuñ elin aldı

And içüp togrı oldu

Ayruk et yimem diyü

183

Ya'kûb ol kurdı kodi

Ol işi Hağdan bildi

Gönli teşvişle doldı

Mağâm dutdı ağlayu

184

Dinlegıl iy bigâne

Ya'kûbdan bu zemâne

Ken'ân kurdıları yimez

Adem etin iy ulu

174b. gönlegin: gömlegin B 176b. bilmedüm: hiç bilmedüm C; c. yimedüm: ben yimedüm C
 177b. kurdıları: aıları C 178b. etin yimedüm: etin ben yimedüm C 180a. ırâğ: ırâk C / ilden:
 yerden B; d. o şu: avışu B; uyuşu A 181b. Hasreti baña kaldı: Temâm yedi yıl oldu C 184a.
 bigâne: yigâne A, C

185

Ya'kûba geldi belâ
 'Înâyet Hâkdan ola
 Bu haşretten kurtula
 Yûsufi gele girü

186

Qaldı Yûsuf kuyuda
 Ya'kûb bunda kayuda
 Hergün ister yazuda
 Yûsufi bulam diyü

187

Yahuda örüdurur
 Hergün kuyuya varur
 Hem Yûsufa çağırur
 Ahvâlün nedür diyü

188

Yûsufdan cevâb gelür
 Hâlim hoşdur eyidür
 16a Bâki hâlüm Hâk bilür
 Haşretüm sissiz diyü

189

Uş kırk gün temâm oldu
 Yûsuf kuyuda qaldı
 Hem va'de yakın geldi
 Yûsuf çıkasın girü

190

Hos şalavât virelüm
 Mâlik hâlin görelüm
 Bu meclisde duralum
 Gayrinde ola bellü

186b. kayuda: kayğuda A; c. yazuda: özide A 188b. "Hâlim hoşdur eyidür": Eydür di hâlim hoşdur C; Eydür hâlim hoşdur B 189d. çıkasın: çıkıserdür C; çıkıser B 190b. Mâlik: Mülki B; d. Gayrinde: Gayretde B

Meclis-i Dvüm*(İkinci meclis)

191

Vir şalavât 'ışkıle
 Şağır kulağum dola
 Yusufdan haber bile
 Dinleyenler pes kamu

192

Meger Mısır şhrinde
 Bir Mâlik vardır anda
 Mişli yokdur devrinde
 Bâzîrgândur devletlü

193

Mâlî hisâbın bilmez
 Dilinden yalan gelmez
 Hergîz haîa iş kılmaz
 Gayetde eyü hulu

194

Bir gün evine vardı
 Gice yatup uyudu

16b Bir hoş eyü düş gördi
 Şabağ durdı sevinü

195

Vardı bâzâr içine
 Ta'birciler yanına
 Oturdu dükkânına
 Düşün eydür aîladu

196

Eydür bugün düşümde
 Yürür idüm ken'anda
 'Âd kuyusu katında
 Böyle gördüm iy ulu

197

Göğden yire gün iner
 Girüp yenimden çıkar
 Hem girüp yenlerimüñ
 İçinde gezer yürü

198

Çıkuben göge ağır
 Bir pâre bulut toğar
 Üstüme nûrlar yağar
 Ol bulutdan dökülü

199

Durup dîrleri dirdüm
 Sanduklarum toldurdum
 Düşümi saîna şordum
 Ta'birüm nedür diyü

200

Ta'birci kitâb aldı
 Bakuben hayrân kaldı
 Düş ne olusun bildi
 Ol Mâlike söyleyü

201

Mâlike dir gel bunda
 Birkaç altın ço şunda
 Eyü geldi ta'bir de
 Düşüñ yorayın toğru

202

Mâlik altını virdi
 Ta'birci kitâb gördi
 Düşüni eydivirdi
 Cümlesüni aîladu

17a

Meclis-i düm*: -B 191b. Şağır: çağır B, C; c. bile: böyle A; d. Dinleyenler: Dinlenüz A; Dinleyeler C 192b. vardır: var idi A; c. devrinde: düzende B; d. Bâzîrgândur: Bâzîrgân idi key A 193a. Mâlin: Mâli C; b. yalan: hergîz yalan A; d. Gayetde: Sireti güzel A 195a. Vardı: Geldi A; b. Ta'birciler: Ta'birci A / yanına: dükkânına A; c. Oturdu: Oturur A / dükkânına: hem yanına A; d. eydür: şorar A 196a. bugün: budün A, C; d. "Böyle gördüm iy ulu": gördüm bu düşü kamu A 197c. yenimden: yüklerime B; yünlerimüñ C; d. yürü: vürüyü C; yürür B 199c. şordum: didüm B 200d. Ol Mâlike: Hem Mâlike B, C 201d. yorayın: deyerem

203

İydir ol yire varduñ
Gün indüğün hem gördüñ
Dür ü mercân ki dirdüñ
Şanduklarıñ dolduru

204

Ol yazuya varasın
Bir kul oğlan bulasın
Anı şatun alasın
Hûbluğına imrenü

205

Âhir âni şatasın
Mâl içine batasın
Bâdişâhlık dutasın
Tâ ölince şâd olu

206

Ta'birde böyle gördüm
Düşünü uşda yordum
Toğrusın eydivirdüm
Dur imdi var sevinü

207

Mâlik oradan durdı
Ta'cil evine vardı

17b Kâtır deve götürdi
Yük dutdı katarlayu

208

Deve kâtır yükletdi
Ken'ândan yaña gitdi
Yarağın temâm itdi
Gitdi düşün isteyü

209

Mâlik yazuya vardı
'Ad kuyusını gördi
Yedi gün anda durdı
Ol düşün bulam diyü

210

Ün geldi yukarudan
Ol istedüğüñ oğlan
Mâlik var girü katlan
Elli yıl geçsün diyü

211

Andan sonra bulasın
Maşûdına iresin
Key çok mâllar alasın
Elli yıl katlan diyü

18a

212

Mâlik âni işitdi
Durup evine gitdi
Oturup hem şabr itdi
Ol müddete sevinü

213

Kâh şabır kılûb durdı
Kâh bir sefere vardı
Kâh ol Hakkâ yalvardı
Düşüm gercek kıl diyü

214

Elli yıla yaklaştı
Va'de temâm yetişdi
Mâlik anda irişdi
Yükün şeşdi diñlenü

205c. dutasın: ötesin A, B 206d. Dur imdi: Dur var imdi B 207b. evine: ıve ıve evine C; 208d. düşün: mâl devlet A 209d. Ol düşün: Ol mâlin A 210a. yukarıdan: Çalapdan A; b. oğlan: Hakkdan A; c. var girü: bir zemân A; var git ve B 211d. katlan: geçsün A, C 212c. Oturup hem: Oturup ol zemân A; d. sevinü: katlanu A 213c. Hakkâ: Hâlîka A 214a. yaklaştı: yetişdi C; irişdi B; b. yetişdi: yaklaştı B, C; c. anda: ol yazuya A; d. şeşdi: cözdi B; anda şeşdi C

215
Nâgâh kuyuya bakar
Kuşlar inüben çıkar
Pes kûllarına söyler
Kuyuda şu var diyu
216
Mâliküñ iki kulu
Var idı yüzi şuyı
Birinüñ Kâmil adı
Birine Beşîr diyü
217
Kâmil Beşîrle durdı
Kuyu üstüne vardı
Kova urğan götürdi
Kuyudan şu çıkaru
218
Ol kuyudağı kuşlar
Ol imiş feriştelere
Yûsufa eş olmuşlar
Yuranurlar çigrenu
219
Beşîr urğan indürür
Kâmil kova doldurur
Cebrâîl irüb gelür
Yâ Yûsuf durğıl diyü
220
Teñgriден buyruk geldi
Urgana yapış didi
Kurtulmaga vakt oldu
18b Kuyudan çık kurtulu

221
Yûsuf hâlün bildün mi
Gözünile bakduñ mı
Özüñ kıyâs etdün mi
Eyitgıl baña togru
222
Yûsuf eyitdi bakdum
Gönlümde ben eyitdüm
Eger ben kul olaydum
Bahâmı kim yitürü
223
Cebrâîl eydür imdi dur
Elüñi urgana ur
Kuyudan çık bahân gör
Neye degersin bellü
224
Beşîr urğanı çekdi
Kâmil bakuben gördi
Bir güzel oğlan çıkıdı
Beşîre dir sevinü
225
Yâ Beşîr hâze'l- gulâm
Şanasın bedri temâm
Şûreti ceddü'l- enâm
Bir ferişte şıfatlu
226
Mâlik hod eydür di
Ezelden ısmarlardı
Kullarına dir idi
Gözedün isteñ diyü

215a. "Nâgâh kuyuya bakar" A: bu mısra -C; b. Kuşlar inüben çıkar A: bu mısra -C 216a. kûl: kûl var idi A; b. "Var idi yüzi şuyı": Şıdkile hizmetine yâr idi A 217b. Kuyu üstüne: Ol kuyuya A; B; d. "Kuyudan şu çıkaru": Bir eşeğe berkidü B 218a. Ol kuyudağı: ol kuyuya inen A; d. çigrenü: çekinü A, C 219c. Cebrâîl irüp: ol demde Cebrâîl A 220a. buyruk geldi: buyruk oldu A; c. kurtulmaga vakt oldu: Eglenme tiz dur didi B 221a. "Yûsuf hâlün bildün mi": Cebrâîl eydür yâ Yûsuf hüsniñi A 222a. eyitdi: eyder A; b. eyitdüm: fikir etdüm A 223a. Cebrâîl eydür: Yine eydür B, C 224b. "Kâmil bakuben gördi": Ol dem Yûsuf kuyudan çıkıdı A; c. "Bir güzel oğlan çıkıdı": Kâmil hüsniñe bakdı A 225a. Yâ Beşîr: Yâ büşrâ A; b. şanasın: alını şan B; d. Bir ferişte: bu oğlan ferişte A 226a. "Mâlik hod eydür di": Hod Mâlik bize iderdi A; Mâlik hod eydiverdi B; c. kullarına: demadem kullarına A / dir di: söyler di A

227
19a Kim ki ânı bulursa
Yâ haberin alursa
Ol kulu kim getürse
Eylikler idem diyü
228
Kızımı âña virem
Elümle bitı yazam
Kullukdan âzâd idem
Yürüye beglik bulu
229
Çün Mâlik hâli bildi
Segirdüp karşı geldi
Yûsufuñ elin aldı
Yük içinde gizleyü
230
Kardaşları geldiler
Yüce yirden bakdılar
Kafle konmuş gördiler
Kuyu üzre yuranu
231
Pes tağdan segirdiler
Ol kuyuya bakdılar
Yûsufı bulmadılar
Bunlar kaşleye varu
232
Bunlar Mâlike şordı
Bir kulumuz varıdı
Pes bize haber geldi
Size gelmiş gizlenü

233
Tiz bize virüñ berü
İliç gizlemen añaru
19b Öykemüze irmedin
Korkuñ bizden sakınu
234
Yoksa şimdi dururuz
Cümlemüz haykıruruz
Kamunuz öldürürüz
Bir komadın dükedü
235
Mâlik korkup ditredi
Pes Yûsufı çıkardı
Bunlara ısmarladı
Kendü adın sakınu
236
Pes Yûsufı aldılar
Dilince korkutdılar
Öldürürüz didiler
Yûsuf ağlar ditreyü
237
Eydür beni öldürmeñ
Öldürüp kana girmeñ
İlâlinüzi bildürmeñ
Bu Mâlike tañlayu
238
Bunlar hepsi and içdi
Geçen işiden geçdi
Yûsuf ile tanışdı
Seni şatalum diyü

227a. bulursa: bana bulursa C; b. alursa: bana virürse C; c. getürse: kim bana getürse C; d. idem diyü: ben diyü C; b. haddü A 228a. Kızımı âña virem: âña ben virem C; Kullukdan âzâd kılâm A; b. Elümle bitı yazam: bitüñ ben yazam C; Atık nâme yazam A; c. âzâd idem: âzâd kılâm A; C 230c. "Kafle konmuş gördiler": Yûsufı bulmadılar B 231b. "Ol kuyuya bakdılar": Kafle konmuş gördiler B; Kuyu ağzına geldiler A; c. "Yûsufı bulmadılar": Yûsufı çağırdılar A; d. "Bunlar kaşleye varu": Bunlar eydiverdi ol ünün A 232a. Mâlike: dağı Mâlike C; kaşleye A; b. varıdı: bunda var idi C; Bir kulumuz firar itmiş didiler B; c. "Pes bize haber geldi": Haber aldık size gelmiş A; d. "Size gelmiş gizlenü": Tiz bize haber virüñ berü A 233a. berü: anı berü C 234d. Bir komadın: Bir komadı B; burakmadın A 235b. çıkardı: çağırdı B 237d. Bu Mâlike: buna Mâlik A 238b. işiden: işledik B

239
 Pes Yûsuf râzı oldu
 Bunlar dönüben geldi
 Mâlike tapu kıldı
 Bu kûlî şatalım diyü
 240
 20a Yâ Mâlik bilür misin
 Bu kûlî olur mısın
 Çok altun virür misin
 Bize bahâsın diyü
 241
 Mâlik eydür alurdum
 Çok altunlar virürdüm
 Benüm ile altun yok
 Tavar kumaş toptolu
 242
 Altun aşlından iy yâr
 Onçokuz altunum var
 Kimi kalb kimi geçer
 Alur mısız varı bu
 243
 Bunlar eydür alalum
 'Ayıblû kûl virelüm
 Üç 'aybı var diyelüm
 Tâ kim saña ahladu
 244
 Kaçıcı dur bilesin
 Kaçan bizden alasın
 İltüp irâk şatasın
 Bizden aluñ aşillu

245
 Hele sen kûlî alğıl
 Birkaç 'aybı var bilgıl
 Anlara kâyil olğıl
 Baha alavuz girü
 246
 Mâlik eydür eyidüñ
 'Ayıplarını hep diñ
 20b Hem altunumı aluñ
 Söyleşelüm şatışu
 247
 Bunlar eydür yalancı
 Hem uğırdur ikinci
 Üçüncisi kaçkuncı
 İşitgıl bizden bellü
 248
 Mâlik eydür işitdüm
 'Ayıplarını bildüm
 Kamusın kabul kıldum
 Kesüñ bahâsın bellü
 249
 Yanımda altunum yok
 Gulâbile kumaş çok
 Pul yarmağ var kıymet yok
 Benden işitdün toğru
 250
 Yûsuf eydür gönlinde
 Kardeşlarum öginde
 Çok söylese dilinde
 Mâlik güci yitmeyü

241c. "Benümile altun yok": Annâ altun yanımda yok niderem A 242d. varı bu: var diyü A
 247a. yalancı :kaçıcı A; kaçkuncı C

251

Bunlar eydür olmazüz

Gûlâb kumaş almazüz

Ol pulları oluruz

Kalanın bağışlayu

252

Mâlik eydür yigitler

Onçoğuz yârmağum var

Alun benden ikişer

Biriñüz bağışlayu

253

21a Bunlar eydür biz alduk

Hem ol kadara şatduk

Kalanın bağışladuk

Al bizden kabul kılu

254

Mâlik Yûsufa bakdı

Bu erler seni şatdı

Hem sen kul mısın didi

Yudunmağil gizleyü

255

Dönüp Yûsuf eyitdi

Ulularumdur didi

Düşmanlardan kurtuldı

Saña şatdılar diyü

256

Pes sen olduñ lâyığum

Bunlar oldı düşmanum

Ben bunlara dönmezüm

Haq yirine getirü

257

Yûsuf bunlara vardı

Kamusın esenleşdi

Öpüp kuçup ağlaşdı

Mâlik bakar tañlayu

258

Bunlar Yûsufa didi

Biz pişmân olduk didi

Bu işden korkduk ahi

Kamusı hep ağlaşu

259

Adumuz sakınuruz

Hem yalançı oluruz

21b Atamuzdan korkaruz

Yohsa alurduk giru

260

İmdi sen yûri varğıl

Şabr u kılûb katlangıl

İş ne olur ivmegil

Sakın gelmegil giru

261

Yûsuf eydür varıñuz

Sağ ü esen oluñuz

Atamı ağırılañuz

Eyyü söz öğüt virü

262

Ağlayu giru geldi

Gözinden kanlar indi

Mâlik yanına geldi

Uş da kuluñam diyü

255c. kurtuldu: kurtardı B; kurtardılar beni A 257b. esenleşdi. esenledi C 258b. olduk: dañı: olduk
 didi B, C; c. korkduk ahi: korkduk didi B, C 259c. Atamuzdan korkaruz: -B; d. Yohsa alurduk
 giru: -B 260c. "İş ne olur ivmegil" Terigri takdirine şıngıl A 262a. giru geldi: geri döndi A

263
 İſit Mâlik n'eyledi
 İki elin bağladı
 Bir deveye bindürdi
 Kaçmasun dir şaklayu
 264
 Kafle göçdi yürüdi
 Gece karañu oldu
 Bir mülkede uğradı
 Düşdi Yûsuf ağlayu
 265
 Yûsuf anası ölmüş
 Meger kabri anda imiş
 Yûsuf deveden inmiş
 Anasına ağlayu
 266
 22a Eydür anacugum bilgıl
 Garîb oldum beni görgıl
 Oğlum esirgegil
 Kul oldun uş şatulu
 267
 Atamdan ayırdılar
 İltüp kuyuya şaldılar
 Soñra kul diyüp şatdılar
 Qarındaşlık haqqı diyü
 268
 Anacugum toğmayaydum
 N'ola senden olmayaydum
 Bu cefâyı görmeyeydüm
 İki elcügezüm bağılu

269
 Yâ ana sen ölmeyeydüñ
 Yâ bu sine gelmeyeydüñ
 Benüm hâlümü bileydüñ
 Ağlayayduñ oğul diyü
 270
 Sinleden bir ün geldi
 Cânum Yûsuf saña n'oldı
 Yûsuf işitdi uğundı
 Anası ünin diñleyü
 271
 Yûsuf bunda bu mihnetde
 Anasıyla mülketde
 Ağardı oldu ırte
 Mâlik kanı Yûsuf diyü
 272
 Yûsufı istediler
 Devede bulmadılar
 22b Gördi kaçmış didiler
 Yayıldılar isteyü
 273
 Bir kara kulu var ıdı
 Varup Yûsufı buldı
 Yüzine bir kaç urdı
 Getürdi sürükleyü
 274
 Bu kez Yûsuf ağladı
 Allahına yalvardı
 Haqqımı algıl didi
 Şuçum yoğın bildürü

264d. ağlayu: anda ağlayu C 265c. inmiş çün inmiş C 267b. İltüp: İledüp A 269d. "Ağlayaydun oğul diyü": Ağlayu esirgeyü C 270c. uğundı: uğaldı A, C 272d. Yayıldılar: Yayıldılar taraf taraf C 274a. "Bu kez Yûsuf ağladı": Allahına yalvardı B

MÜNÂCÂT-I YÛSUF

Vezin: Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

1

El getirüp ağladı ol bî-günâh
‘İzz ü nâz idüp didi îy pâdişâh

2

Beni suçsuz yire döğdi iş bu kûl
Neler itdi baña iş bu rû- siyâh

3

Kismet olmuşdı baña bu derd ezel
Hakkımı şimdi gerekdür yâ İlâh

4

Sen bilürsin hâlümü sensin başîr
Saña ma’lûmdur işim sensin guvâh

5

Ger hatâ kıldüm ise ‘âşi olup
Yâ anam hakkın k odumsa bî-günâh

6

Pes günâhım yogıse bildür koma
Bir ‘alâmet eylegıl îy pâdişâh

7

Ben karîbem bağru başluya meded
İrmezise kılurâm feryâd ü âh

2a. işbu kûl: bu kûl B 3a. olmuşdı : olmuş idi C / derd ezel. derd-i ezel B 5a. kıldüm ise: kıldımsa B; b. anam: atam A; k odumsa: kodum ise A; dutmasa B 6a. koma: kavme A; b. “bunlara” kelimesi vezin gereği fazladır; îy pâdişâh: sen pâdişâh B 7a. karîbem. yetimem A, B / “meded senden” A, C nüshasındaki (senden) kelimesi fazladır; “meded senden meded” B nüshalarındaki (senden meded) kelimeleri de fazladır; b. “kıluram ölünceye dek” A, B, C nüshalarındaki (ölünceye dek) kelimeleri de fazladır.

Meclis-i Süvüm*(Üçüncü Meclis)

23a 275
Kul Yûsufı getürdi
Mâlike ısmarladı
Mâlik deveye urdı
Beline zencir bağlayı

276
Hoş temâm irtce oldu
Kızaruben gün toğdı
Bir kara bulut kopdı
İldurımlar şâkıyu

277
Cihân karañu oldu
Kor yağmur tolu yağdı
Şahrâ kamu sil oldu
Kaile korkdılar kamu

278
Toğru idi ol Mâlik
Çağırıp dir hünâlik
Bize geldi vıranlık
Berü gelüñ yazuklu

279
Pes ol kara kul geldi
Yazuklu benem didi
Ol oğlanı urdum idi
Yüzi üzre sürıyu

280
Kaçduñ diyü oğlanı
Göge dutdı yüzünü
Bulıcağaz ben anı
İmrân dilin söyleyü

23b 281
Bilürem andan oldu
Bu belâ bize geldi
Teñgrisine yalvardı
Bu oğlan çok ağlayı

282
Mâlik eydür tiz vargıl
Anuñ hâtırın şorgıl
Elin ayağın öpgıl
Ol suçunı dileyü

283
Ola kim esirgeye
Teñgrisine yalvara
Bizi halâş cyleye
Yohsa kalduk kırılı

284
Ol kul Yûsufa geldi
Elin ayağın öpdı
Hem suçunı diledi
İläyin der yalvaru

285
Yûsufuñ gönli hoş oldu
Şuçunı bağışladı
Duğagunı depretdi
Teñgri adın okıyu

286
Ol sa'at bulut gitdi
Karañuluk açıldı
Yalabıyup gün toğdı
Ulu kişi sevnışü

*Meclis-i sum B 275d. Beline zencir: Yalın zencir A 276d. İldurımlar: Yıldırımlar B 278a. Toğru idi: Toğru olgıl B, C 280d. söyleyür söyledi A 284d. İläyin der: İläñ ider C; Eyleyin der A 286c. Yalabıyup: Açılup B

24a	287 Mâlik eydür kavmine Hürmet kılun oğlana İnanmış Teñgrisine Sözi gerçektür bellü	293 Bâyistân şehrüñ adı Hep halkı kâfir idi Bunlar Yûsufı gördi ‘Acbleşdiler kamu
	288 Elin ayağın şeşdi Mâlik gelüp görüşdi Ağır tonlar geydirdi Atı üzre bindürü	24b 294 Bunlar Yûsufa eyitdi Yigit seni kim yaratdı Bu şûreti saña virdi Biz kamumuz inânu
	289 Kaşlesine çağırtdı ‘İzzetler eyleñ didi Yûsufı ısmarladı Begünüz budur diyü	295 İnândılar bir Teñgriye Ol Yûsuf peygambere Mutı’ oldılar buyruğa Ol şehrüñ halkı kamu
	290 Bu oğlan eyü görklü Toğrı sözlü hürmetlü Kamuñuz bundan udlu Buña mutı’ oluñ kamu	296 Mâlik bu şârdan gitdi Banlûs şehrine geldi Şehir halkı işitdi Karşu geldi âkışu
	291 Yine Yûsuf beglikde Ni’met içre yiglikde Ya’kûb miskin hasretde Yürür anda ağlayu	297 Yûsuf yüzün gördiler Beñzedü haç yondılar Biñ yıl aña tapdılar Kamusı kâfir olu
	292 Mâlik Yûsufı aldı Meger bir şehire geldi Yüklerin yıkup kondı Yûsufı hürmetleyü	298 Andan dahı gitdiler ‘Azımi sefer itdiler Şehr-i Kudse yitdiler Mâliki çıkıdı karşu

288a. şeşdi: çözdü B 289a. çağırtdı: çağırtdı B; c. ‘İzzetler eylen didi A; d. Begünüz budur diyü A
290a. eyü görklü: eyü hulu B 291d. Yürür anda: Yürür Ken’anda A 292a. Yûsufı aldı: Yûsufı gitdi
A 293a. Bâystân: Yâbilistân A, C; d. kamu: tañlayu B, C 296b. Banlûs: Panilûs B 297b. Beñzedü
haç: Bu kez dev haç B 298c. Şehr-i Kudse: Şehr-i Kûssa C

- 299
Ol Melik bir düş görmiş
İklimine haber vermiş
Çıkuñ diyü kığırmiş
İş bu kâfleye karşı
- 300
Kamu karşı çıktılar
Çün Mâlik gördiler
25a Bunlar haber virdiler
Begümüz didi diyü
- 301
Bu şehir halkı eydür
Bu Mâlik her yıl gelür
Bizüm beg niçün eydür
Siz karşı çıktıñ diyu
- 302
Hele karşı vardılar
Bu kâfleyi gördiler
Nâgâh Yûsufi gördiler
Hayrân oldılar kamu
- 303
Bir ferîşte varıdı
Âdem şûretlüyidi
Ol Yûsufa eş oldı
Dilden gözden sakınu
- 304
Bir peri oğlı vardı
Yûsuf bile toğmışdı
Yûsuf şûretlüyidi
Az güzel Yûsufılayu
- 305
Kande bir oğlan toğar
Bir peri bile toğar
Yaşda beraber yaşar
Ölürse bile ölü
- 306
Ol ferîşte söyledi
Ol kim saña söyledi
Baña karşı gel didi
Oldur bu oğlan diyu
- 25b 307
Buyurgıl kâfle bilsün
Bunu görmege gelsün
Bunuñ sözün şımasun
Kimse söyle bildürü
- 308
Ol beg ilerü geldi
Yûsufa selâm virdi
Sen kimsin diyü şordı
Eyit baña bildürü
- 309
Andan Yûsuf eyitdi
Ol kim saña söyledi
Yüri karşı çık didi
Ben olam dir bil bellü
- 310
Beg bu sözi işitdi
Tañlayup 'acebledi
Ulu konukluk kıldı
Yûsufi ağırlayu

299b. haber vermiş: haber kılmış A; c. kığırmiş: çıkarmış A 300c. haber virdiler: haber şordılar A; d. didi diyü: oldur diyü B 301a. Bu şehir: Ol şehir A 302a. Hele karşı: Bu kez karşı 310a. Beg bu sözi: Beg Yûsufi B, C

- 311
Yûsuf eydür işitgil
Benüm sözümi dutıl
Putâ secde kılnağıl
Haçuñ uvad üşedü
- 312
Ol beg eydür işitdüm
Sözüñi kabûl itdüm
Puthâneye varalum
Ol haça söz söyleyü
- 313
Eger ol put eydürse
Bu fülân kişi dirse
26a Sözüñ gerçek olursa
Mutı' olam inânu
- 314
Yûsuf eydür varalum
Sarâyına girelüm
Haçlaruñı görelüm
Haqqı aña söyledü
- 315
Bunlar sarâya vardı
Ol haçı Yûsuf gördi
Deprenüp selâm virdi
Sen peygâmbersin diyü
- 316
Hemân uvanup şındı
Begüñ gönli yumuşandı
Kor kuşağını şeşdi
Yûsufa bağışlayı
- 317
Ol beg müslümân oldı
Bir Teñgriye inandı
Parmagını götürdi
İmana geldi toğru
- 318
Yûsufuñ elin aldı
Bu kez evine iletdi
Kafleyi konukladı
Kamusın ağırlayı
- 319
Eyü konukluk kıldı
Bir lokma Yûsuf aldı
Kafle kamusı doydu
Sini yine toptolu
- 320
26b Beg eyitdi Mâlike
Bu kul lâyıq beglige
Kul bu mertebeye dege
Seyyidi sulţân olu
- 321
Mâlik sözi diñledi
Ne diyecegin bilmedi
Efendüm oldur didi
Ben aña kulâm bellü
- 322
Yûsufı Mâlik geçdi
Bir iki menzil geçdi
Bu beg tedbire düşdi
Yûsufı alsam diyü

316b. yumuşandı: yumuşadı B; b. vezin bozuk; c. Kor kuşağını: tur kuşağını A; Hem kuşağını B / şeşdi: çözdü B 317b. "Bir teñgriya inandı": Teñrinüñ birliğine inandı A 321a. sözi: bu sözi A, C 322b. menzil geçdi: menzil gitdi B

323

İki biñ er atlandı
Yûsuf ardınca vardı
Kafile bakuben gördi
Durdılar yaraklanu

324

Mâlik eydür Yûsufa
Uş bize geldi cefa
Bir yalvarsañ Allaha
Bu leşker dönse girü

325

Yûsuf leşkere bakdı
Leşker Yûsufı gördi
Kamu hep yire düşdi
Üçgün hiç deprenmeyü

326

27a Bunlaruñ öñi gitdi
Mâlik bir şâra yitdi
Yûsuf göñlünde dutdı
Bencileyin kim diyü

327

Haq 'aceb hikmet kodı
Gözümde 'ibret odı
Her kim yüzümi gördi
Düşerler hayrân olü

328

Bu tedbiri söyledi
Göñlünde fikr eyledi
Haq anı hor eyledi
Hiç kimseye degmeyü

329

Yuğarudan ün geldi
Yâ Yûsuf görgıl didi
İlâlünü bilgıl didi
Kimse saña bakmayu

330

Yûsuf atından indi
Yüzün secdeye urdı
Ağlayu feryâd kıldı
Yâ Rabbi tevbe diyü

331

Tevbesi kabûl oldu
Yûsuf başın kaldırdı
Şârlu bakuben gördi
İlayrân oldılar kamu

332

'Arşın şehrinden geçdi
Mâlik Mısra yaklaştı
Mısır halkı çağırışdı
Gidelüm oğlan görü

333

27b Mâlikden yaña varuñ
Kamu anda dirilüñ
Ol oğlanı hep görüñ
Şan ferişte şıfatlu

334

Mısır ehli dirilür
Birbiriyle söyleşür
Güzel oğlan diyüşür
Gelüñ varalum diyü.

323c. bakuben: bakup C 325a. Yûsuf leşkere: Yûsuf bir kıya B; c. Kamu: Kamusı C 326b. şara: şehre B
327a. Haq 'acebe kodı: Halk 'aceb hikmet kodı A, C 328d. kimseye: kimesneye A, B / degmeyü: dimeyü B
329a. Yuğarıdan ün: Haq Cenâbından ün A 331c. Şârlu bakuben: Şâr B; Şehirli bakuben A

- 335
Mâlik varuben indi
Nil ırmağına kondu
Mısır halkı tonandı
Uş Mâlik gelür diyü
- 336
Mâlik Yûsufa didi
Bu ırmağdan yun didi
Yol tozu gitsün didi
Var şuya üşenmeyü
- 337
Varup ol şuya yungıl
Yol tozından arıngıl
Altunlu tonlar geygıl
Varalum şchre girü
- 338
Vardı ol şu kâtına
Yalvardı Hâlıkına
Tenümi örtgıl benüm
Halâyıkdan gizleyü
- 339
Yine Allah buyurdi
Bir pâre bulut geldi
28a Yûsuf üstüne durdi
Gün doğunmasun diyü
- 340
Deñize hitâb geldi
Kamu balıklar çıkıdı
Yûsufi çevre aldı
Halâyıkdan sakınu.

- 341
Dañi bir balık geldi
Ayagın örü tırdı
Yûsufa selâm virdi
Dile geldi söyleyü
- 342
Eydür yâ Yûsuf Sıddık
İşitgıl benden tahkık
Beni yaraddı hâlık
Hem eyledi devletlü
- 343
Balıklara sulţânem
Kamusına fermânem
Bir oğıla hayrânem
Ol Allahdan dileyü
- 344
Yâ Yûsuf hâlüm bilseñ
Baña bir du'â kılsañ
Hâlıkuna yalvarsañ
Baña oğul vire mü
- 345
Yûsuf bir du'â kıldı
Dergahda kabûl oldu
Ol Hâlık oğul virdi
Balığa kerem kılu
- 346
28b İki oğula yetdi
Biri Yûnusı yutdı
Biri yüzüğün yutdı
Süleymânun şaklayu

335b. Nil ırmağına: Mısır ırmağına B 338a. ol şu kâtına: ırmağ kâtına A, C 340c. çevre: çep çevre C
341c. selâm virdi: selâm kıldı B 343a. Balıklara: Hep balıklara C; c. oğula hayrânem: oğula hasretim
344d. oğul vire mü: bir oğul rûzi kılû A 345b. Dergâhda: Hâk degâhda A; c. Ol Hâlık: Teñgri A

347
Yûsuf ol şuda yundı
Bu kez Cebrâîl indi
İki hulle getürdi
Kim Yûsufa geydürü

348
Yûsuf çün hulle geydi
Mâlik katına geldi
Malik ol tomı gördi
Şorar bu kanden diyü

349
Yûsuf eydür Gufrânüm
Virdi baña Subhânüm
Bilüben hâlüm benüm
Geydürdi ağırlayı

350
Mâlik bunda oturur
Sultâna haber olur
Mışra güzel kul gelür
Senüñ de var mı diyü

351
Sultân haber işitdi
'Ar idüp gayret etdi
Nice hûblar donatdı
Mısır şehrin benzeyü

352
Yigirmi dört bi oğlan
Bezedi oldem sultân
29a Kığırttı şehirde olan
Hep çarşuya dirilü

353
Bu hâli böyle kıldı
Mısır şehrin bezedi
Mâlike kişi şaldı
Kulun getürsün diyü

354
Didi Mâlike gelsün
Mısır hûbların görsün
Kendü kulin gizlesün
Getünsün dañışduru

355
Sultâna haber vardı
Mâlik Mışra girdi
Hûbları delüm gördi
Şoşakları dolduru

356
Yûsuf ardınca geldi
Bu hûblar 'âciz kaldı
Kamusı hayrân oldu
Bu kul degildür diyü

357
Yûsuf çarşuya yetdi
Hûblaruñ uşşı gitdi
Sultân teferrüc etdi
Bu âdem degil diyü

358
Mâlik çün Mışra geldi
Evine mûştûcı şaldı
Acılar tatlu oldu
Mısır halkı sevinü

359
29b Mâlik evine geldi
Gice yatdı uyudu
İşidesiz neler itdi
Mışırda andan girü

347d. Yûsufa geydürü: Yûsuf giye diyü B 348d. Şorar bu: Şordı bu B 350a. bunda oturur: anda oturur A, C 351a. haber: bu haberi C; çün haberi A 352c. Kığırttı: Çağırttı B 353c. kişi şaldı: adam şaldı B 354c. kulin gizlesün: gizlemesün A, B / degışdürü: doğışturu B 355a. Sultâna: Sultândan A, B; delüm: dilberi B; d. dolduru: toptolu A 356b. 'âciz kaldı: 'âciz oldu B 357a. çarşuya yetdi: çarşuya vardı B; "Sultân teferrüc etdi" A; Ulu konukluk kıldı C 359c. İşidesiz neler: İşidin neler B

Meclis-i Çihârüm*(Dördüncü Meclis)

- 360
Şabahın tañla oldı
Şehrüñ uluları geldi
Mâlik evine cem' oldı
Kuluñ görelüm diyü
- 361
Mâlik köşküne çıkdı
Bu gelen halka bakdı
İlâcetleri nedür şordı
Eydün dir bildürü
- 362
Şehirlü eydür bilclüm
Aç kapuñı girelüm
Hem ol kuluñ görelüm
Kim ol nice şüretlü
- 363
Mâlik eydür göresiz
Birer altun viresiz
Andan kulum göresiz
Nice güzeldür görklü
- 364
Birer altun virdiler
Kapu açup girdiler
Yûsuf yüzün gördiler
Yüzün düşdiler uğnu
- 365
Evvel gün herkim geldi
Görmege altun verdi
30a Altıyüzbiñ altun oldı
Mâlik derdi sevinü
- 366
İkinci gün geldiler
İkişer altun virdiler
Yûsuf yüzün gördiler
Gittiler 'acebleyü
- 367
Üçünci gün üç altun
Dördünci gün dört altun
Beşinci gün beş altun
Virdiler görem diyü
- 368
Temâm altı gün geçdi
Altun hisâbdan aşdı
Mâlik gönline düşdi
Yûsuf şatam diyü
- 369
Mısır içinde çağırtı
Temâm üçgün kığırtı
Yûsuf hoş tonatdı
Kulum giyinsin diyü
- 370
'İmrânî kul alıcı
Baña bahâ virici
Güzel kul isteyici
Gelüñ berü dileyü
- 371
Şehirlü hep derildi
Bâzârda hazır oldı
Kaşd idüp tama' kıldı
Alam diyüp imrenü
- 372
30b Kâzurci tokmaçcılar
Demürci paşmaçcılar
Başcılar ayakcılar
Alalum dir söyleşü
- 373
'Umâlîka aşlında
Bir qarı varıdı anda
Ol dahı geldi bunda
Yüz katar mâl yükledü

*Meclis-i cihârüm: -B 361c. nedür şordı: nedür didi A, d. Eydün baña: Eydüverün B 362d. nice şüretlü: nice görgülü A 363d. "Kim ol nice şüretlü": nice güzeldür diyü B 364d. yüzün: hem yüzün C; yüz üzere düşdiler A 365d. Mâlik derdi: Mâlik divşürdi A, C 366a. geldiler: geri geldiler A 367d. görem diyü: görmek dileyü A, C 36a. altı gün: kim altı gün A, C; e. düşdi: bu düşdi A, C 369d. "Kulum giyinsin diyü": Oğlan alan gelsün diyü A, C 370b. Baña bahâ: Temâm bahâsın C 371a. Şehirlü: Mısırlı B, C; b. hazır: cümle hazır A; c. tama' kıldı: kamû tama' kıldı A, C 372a. Kâzurci: Kazurci A, B 373a. 'Umâlîka:

374
Biñ qatar mâl getürdi
Altun gümüş getürdi
Qarı oğlanı gördi
Şorar sen kimsin diyü

375
Eydür sen ne oğlansın
Bildüm sen kul degilsin
Sen nereye sulţânsın
Eyitgıl baña togru

376
Yoksa ferişte misin
Bu cihânı gezersin
Aşluñ belki gizlersin
Eyitgıl baña togru

377
Atlanuben geldüm
Kamu mâlum getürdüm
Seni alayın didüm
Qaldum seni tañlayu

378
Seni kimse olmaya
Bahânı yitürmeye
31a Kimse qadrüñ bilmeye
Bilmezem ben ne kılu

379
Andan Yûsuf söyledi
Qarıya cevâb virdi
Başın döñe söyledi
İller baqar tañlayu

380
Dir bendeki şûreti
Ol bir Teñgri yaratdı
Beni bunda getürdi
Ol bir Teñgrimdür diyü

381
Bu kez qarı eyitdi
Elüñ berü vir didi
Alup imân getürdi
Bir Teñgriye inânu

382
İkrâr etti Allaha
Mâlin dökdi yoksula
Inândı peygâmbere
Dünü gün Allah diyü

383
Qarı imânla öldi
İlâlıkı yarlıgadı
Dünyada âhîretde
Kâfirlikden kurtulu

384
Bir 'imâret yapırdı
Anuñ içine girdi
Ol Allaha şıgındı
Dünü gün Allah diyü

385
31b Yûsuf bunda bâzârda
Kuldur Mâlik cinde
Yaqûb miskin Ken'ana
Qaldı düngün ağlayu

386
Yûsuf bunda şatıla
'Aceb anı kim ala
Söz getürelim dile
Teñgriye şalavât virü

375c. nereye sulţânsın: nerenün sulţânsın A, B 376d. Eyitgıl baña: Söyle baña A 377a. Atlanuben : Atlanup C 379c. Başın döñe: başın döğüp A 382a. İkrâr itdi: İkrâr eyitdi C; İkrâr bir A 383a. Qarı: Ol qarı C / imân buldı: imânla öldi A, C 384d. dünü gün: dâim B 386d. Teñgriye: peygâmbere A, B; bu mısra da vezin bozuk

Meclis-i Pencüm*(Beşinci Meclis)

387
Ser âgâz eyleyelüm
Zelîhâyı söyleyelüm
Geçmişini kıyalum
Geleceğe başlayu

388
Key diñle iş bu sözi
Zelîhâ Taymus kıızı
Güneşe beñzer yüzü
Uçmak kıızı şıfatlu

389
Ol Taymus Mağrib begi
Yoğidi anuñ gibi
Kabûl olmuş dilegi
Murâdına degirü

390
Eyleyiken ol mel'ûn
Hâça fâpar dünî gün
Haber diñlegil bugün
Zelîhâyı diñleyü

32a 391
Ol Zelîhâ ergen kıız
Haber bilüñ bugün siz
Birdun uyurken ol kıız
Bir düş görür 'ibretlü

392
Bir güzel oğlan görür
Aduñ nedür dir şorar
Düşünde alur haber
Adum Yûsufdur diyü

393
Uyandı bulumadı
Nidâsin bilimadi
Sarâyını çeñzindi
Yûsufı bulam diyü

394
Gördi düşdeki bulunmaz
Bu kez Zelîhâ dulumma
Çevre gezer diñlenmez
Ol düşdekin isteyü

395
Gice karañu oldu
Uyudı yine gördi
Bu kez berk 'âşık oldu
Kız uyandı ağlayu

396
Atası eydür n'olduñ
Yoksa düşden mi korkduñ
De gıl baña ne gördüñ
Ağlamağıl sen âvinu

32b 397
Ol kıız eydür yaturdum
Bir güzel oğlan gördüm
Uyandım bulumadum
Oldur ki derdim ağlayu

398
Atası eydür göreydüm
Kamu mâlum vireydüm
Kandeligin bileydüm
Varurdum ânı getürü

*Meclis-i pençüm : -B 388a. Key: Beg B; d. kıızı: hûri A 389c. olmuş: olmuşdı A; kabûl oldu B 390a. ol mel'ûn: ol mağbûn A; d. Zelîhâyı: Zelîhâ hâlin A / diñleyü: aňlayu A 389 Kıt'a -B 391a. ergen kıız: bikir kıız A; c. Birgün: Birdun A, C / ol kıız: ol temiz A, B 393c. çeñzindi: çözündi B 394a. vezin bozuk; 395c. berk: pek C 396d. sen: A, B / âvinu: uyanu B 397a. Ol kıız: Ol eydür B; Oldur: Oldur ki C 398d. varurdum anı: Varam ânı B

- 399
Zelîhâ aş yimez oldu
Dâim uyumaz oldu
Hergîz söylemez oldu
Yûsufî arzûlayu
- 400
Atası eydür bilesin
Bu kez girü göresin
Kânde olur şorasın
Ben de bilam tâ bellü
- 401
Aradan bir yıl geçdi
Zelîhâ yine gördi
Bu kez Zelîhâ şordı
Kânde olursun diyü
- 402
Zelîhâyâ ol söyler
Ben dünyaya gelmedüm
Benüm saña öğüdüm
Kimseye varma diyü
- 403
Sen benümsin ben senüñ
Ayruğ ere varubenüñ
Beni umdu benüñ
Hiç ere varma diyü
- 33a 404
Zelîhâ râzî oldu
Uyanu durı geldi
Şûreti bulumadı
Kaldı aña bağlanu
- 405
Atası yine gördi
'Âşık olduğın bildi
Timârîhâneye kodı
Eli ayağı bağlu
- 406
Üç yılda yine gördi
Zelîhâ yine şordı
Eyyit kândesin didi
Kılduñ sen beni delü
- 407
Yûsuf dir beni bilgıl
Varup Mışırdâ görgıl
Beni sen anda istegıl
Mışırdâ sultân olu
- 408
Ben anda seni bulam
Mışırdâ sultân olam
Sen anda var ben gelem
Varasın Mışra durmayu
- 409
Zelîhâ yine uyandı
Dertden eger kalmadı
Atasına haber virdi
İşim oldu bilgıl bellü
- 410
Atası eydür neyimiş
Sevdügün kânde imiş
33b Zelîhâ cevâb virmiş
Mışırdâ sultân diyü

399b. Dâim: Dünigün A; c. Hergîz: Hem hiç B - 400b Bu kez girü: Bir dalı A; c. Kânde olur: Kânde olduğın A - 401d. diyü: didi B - 402a. ol söyler: der ol sûret C; c. Benüm saña: Dalı saña A - 406a. yine: -B 409a,c,d. mısralarında vezin bozuk

411
Atası bu kez geldi
Pukâgûsın giderdi
Zelîhâ âh eyledi
Sevdüğüm irâk diyü

412
Tâ ol Mağribüñ ilinden
Ol Zelîhâ tahtından
Erinmese atından
Altı ay dünî günü

413
Herkim Mağribden gide
Tâ Mışra sefer ide
Altı ay gerek deve
Varaben Mışra irü

414
Zelîhâ hayrân oldu
Atası fikre taldı
Tâ Mışra elçi şaldı
Bir kızum vardur diyü

415
Otuz kişi düzdi elçi
Başlarında altun tâcı
Virdi mâl birle harâcı
Ben saña fermân diyü

416
Bir biti bile yazdı
Kâsıd eline virdi
Benüm kızum var didi
Size vermekdür umu

3-4a 417
Ol ayruk ere varmaz
Hiç kimseye baş egmez
Senden gayri dilemez
Aluriscñ gel berü

418
Kızumı saña virem
Biñ katar mâl yükledem
Biñ kul qaravaş virem
Kişi gönder dileyü

419
Elçi gonuldu gitdi
Varuben Mışra yitdi
Eyü haberler itdi
Sultân ile söyleşü

420
Mısır sultânınuñ adı
Kıtafer anuñ adı
Kaçan biti okudu
Ol Kıtafer sevin

421
Buyurdi cevâb yazdı
Zelîhâ sevdüğün sezdi
Bal u şekerler ezdi
Elçiyi konuklayı

422
Eyiñdi ben dilerem
Kızuñ virürseñ aluram
Uş ben de elçi şalaram
Varalar yüz sürüyü

411a. "Atası bu kez geldi": Zelîhâ âh eyledi B; d. "Sevdüğüm bulam diyü": Sevdüğün irâk diyü A, C 412a. Tâ Mağrib: Ol Mağribüñ B 413c. Altı ay: Altı zâd A / gerek deve: gök dede A; d. irü : diñlenü B; diñleyü A 414b. fikre taldı: fikre vardı A; c. "Tâ Mışra elçi şaldı" : - A; d. "Bir kızum vardur diyü" : -A 415a, b, c. mısraların da vezin bozuk 416a. bile yazdı: yazdı tiz A; b. "Kâsıd eline virdi": Ey Mısır sultânı 'Azîz A; c. "Benüm kızum var didi"; Bir kızum var aňlasız A; d. vermekdür: vermege C 417a. Ol ayruk: Ol kızum ayruk A 419a. gonuldu: gudnuldı B; c. itdi: yetdi B 421a. Buyurdi: Bu kez A 422b. virürsen: virsen C; c. şalaram: saladum C; c. mısrasında vezin bozuk

423
Ol elçi evvel gitti
Mağrib iline yetdi
34b Zelîhâya haber itdi
Ol seni alur diyü

424
Zelîhâ çün şâd oldı
Biti cevâbın bildi
Mısır yolın özledi
Gitnagiçün yaraqlanu

425
Birgün Mısır şehrinde
Elçiler geldi andan
Mısırın sultânından
Zelîhâyı dileyü

426
Zelîhâ hoş donandı
Atası râzı oldı
Biñ katar mâl yükletdi
Zelîhâya hazine diyü

427
Biñ kul karavaş virdi
Kızın bile gönderdi
Elçisin ağırladı
Sultân guygum diyü

428
Bunlar çün yola girdi
Altı ay hem yürüdi
Âhır Mısıra irdi
Zelîhâ gördi sevinü

429
Mısırdan âdem geldi
Zelîhâyı karşıladı
Alup sarâyı geldi
Zelîhâ girdi içerü

430
35a Altın kürsiye bindi
Dört yanına bakındı
Kemha döşek döşendi
Sevdüğüm gele diyü

431
Kutayfer gelüp girdi
Zelîhâ anı gördi
İşbu er kindür didi
Benüm üstüme girü

432
Sekidün girü çıksun
Edebsizlik itmesün
Mağrem üstüme gelmesün
Buyurdu uruñ diyü

433
Andan câriye söyledi
Ol sultân budur didi
Düşünde sevdün didi
Ebsen durğıl utanu

434
Zelîhâ uğandı düşdi
Karavaşlar yügrüşdi
Kutayfer taña düşdi
Girü döndi sağınu

424a. çün: çünki C 425b. Elçiler geldi: Elçiler gitti B 426d. hazine diyü: harcanu B 427b. Kızın: Kızını C; d. guygum: güveyim A, C 429c. geldi: girdi C 432c. Mağrem: Nâmağrem C 433a. Andan: Ol dem C 430d. gele diyü: gelür diyü B 432a. Sekidün: Segirdün B 434d. Girü döndi: Girü düşdi B

- 435
Zelîhânuñ uşşı geldi
Çevresine bakındı
Câriyeler sorup didi
Nedür hâlûñ hâton diyü
- 436
Zelîhâ eydür vâý hâlüm
Yile gitti hep emegüm
35b Üç yıldur düşde gördüm
Geldüm bunda umını
- 437
Ol düşümde gördüğüm
Bu degül benüm begüm
Ay yüzlüdür gördüğüm
Üç yıl temâm özenü
- 438
Ol baña ısmarladı
Şabûr kıl katlân didi
Ayrığa varma didi
Erüñ benüm dir bellü
- 439
Kutayfere eyidüñ
Begüm ol degül bilüñ
Ânı benden sovuduñ
Ayrığ gelmesün diyü
- 440
Dirilir karavaşlar
Zelîhâyı öğütler
Eyü söz söylediler
Şabır kıl katlan diyü
- 441
Ol Hağ vire dilegüñ
Sebebidür bu ânuñ
Ol düşünde gördüğün
Buluşasız kavışu
- 442
Kaçân Kutayfer gelür
Bile yatmak dilenür
Bir peri kıızı gelür
Kutayferle bile yatu
- 443
36a Kutayfer Zelîhâyı şanur
Peri kıızı bile yatur
Zelîhâ andan kurtulur
Ol Yûsuf gele diyü
- 444
Bir nice rûzigâr geçdi
'Âhiri va'de irişdi
Çün Yûsuf Mısra düşdi
Geldi dellallar çağırı
- 445
Zelîhâ köşkte dururdi
Nâgehân Yûsuf gördi
Çağıruben örüdurdi
Sevdüğüm gelmiş diyü
- 446
Karavaşları yügerdi
Kendüziñi divşürdi
Allah dilegüñ virdi
Diyüp öğütler kamu

436b. Yile gitti: Yile vardı A, C 437c. Ay yüzlüdür: Ay yüzlü nûrludur B 438c. Ayrığa: Ayraya B; d. dir bellü: var bellü B 439a. eydün: iledün B 440a. Dirilir: derilür A, C 443a, b, c. mısraların da vezin bozuk 444a. rûzigâr: vakıtlar B 446b. divşürdi: divşür didi C; c. Allah: Çün Allah C

- 447
Zelîhâ eydür bildüm
Üç kez düşümde gördüm
Begümi bu kez buldum
Diyüp durur çağırır
- 448
Varuñ Mâlike diyüñ
Çümle mâlûmı virüñ
Sevdüğüm alıvirüñ
Ayrıklar gitsün girü
- 449
Yâ anı alsam gerek
Yâhûd ben ölsem gerek
36b Ben aña varsam gerek
Helâl çiftümdür kuçuşu
- 450
Onyedi yıldur göydüm
Ben andan haber duydum
Yine ben 'ışka uydum
Bunca yıl arzulayı
- 451
Koñ beni şehre varam
Bâzâr içine varam
Sevdüğüm bellü görem
Halklar beni tañlayır
- 452
'Âşıqlarda 'âr olmaz
Şabrı qarârı qalmaz
Kuçmayınca kurtulmaz
Sevdüğüne ulaşır
- 453
Zelîhâ çok ağladı
Göñlin şuña bağladı
Hâdimine söyledi
Ol kulu alam diyü
- 454
Hâdim eydür görelüm
Hem sultâna şoralum
Ol alır mı görelüm
Hem biz andan utanır
- 455
Zelîhâ bunu işitdi
Sultâna haber itdi
Göñlüm şol kulu dutdı
Kerem it alam diyü
- 456
37a Sultâna haber virdi
Zelîhâ dek dursun didi
'Aqlını dırsün didi
'Ayıblu sözi koyu
- 457
Sultân kabul itmedi
Zelîhâ sözün dutmadı
Zelîhâ avunmadı
Kaldı şöyle ağlayır
- 458
Ferişte Yûsuf eşi
Yûsufı almaz degme kişi
Kutayferdeki düşü
Ayrıklar dursun girü

449d. vezin bozuk 450d. "Bunca yıl 'arzulayı": Melâmetem olubın ağlayır A, C 452b. Şabrı qarârı: Görünce qarâr B 455b. haber itdi: haber oldu B 457b. vezin bozuk; c. avunmadı: utanmadı A, B 458b. degme kişi: her kişi B; c. vezin bozuk

- 459
Pes dellallar kığırır
Oğlan kim alur didi
On hüneri var didi
Gelün işidün diyü
- 460
Evvel görün nice nûrlu
İkinci nice görklü
Üçüncü açık dillü
Dördüncü kendü toğru
- 461
Beşincisi alp kuvvetlü
Altuncu hem mürüvvettlü
Yedinci hem emânetlü
Sekizinci dini toğru
- 462
Toğuzuncu yahşi şoplu
Onuncu hem yigit sözlü
37b Hem güzeldür yüzi nûrlu
Hem beyğamber aşılı
- 463
Dilini Teñgri dutdı
Söz söylemegi unutdı
Allahuñ kudreti n'itdi
Beyğamberin şatılı
- 464
Söz çok Kuṭayfer geldi
Yûsufi anda gördi
'Acebleyüb tañladı
Yûsufa hayrân olu
- 465
Sultân eydür mâlike
Bahâ kesün bu kuluña
Eyt nice altuna
Virürsin ânu bellü
- 466
Bu kez ferişte indi
Mâlik ağzına girdi
Ol ferişte söyledi
Sultâna haber virü
- 467
Eydür yâ sultân bilgı
Bu kûlı şatun algıl
Kamu dürlü mâlından
Ağırınca vir diyü
- 468
Kuṭayfer râzı oldu
Haznedarı getürdi
Bir terâzü iletdi
Altun koydı tolduru
- 469
38a Beşyüz biñ altun koydı
Bir yaña Yûsufi kodı
Yûsufa denk olmadı
Altun kalkdı yuḡaru
- 470
Her ne kadar kim kodı
Biryana Yûsufi kodı
Haznede mâl kalmadı
Yûsuf dahu oturu

461a. alp kuvvetli: pek kuvvetli B 462a. yahşi şoplu: yahşi huyly B, d. yigit sözlü: yigit tozlu A, C
464c. tañladı: fikre vardı A 466a. ferişte indi. ferişte geldi A, C 470c. mâl altun: B

471
Ayruk çâre bulmadı
Pes Mâlike söyledi
Hâzrede mâl kalmadı
Mâlik işitgıl diyü

472
Var mâlümü hep algıl
Kuluñı bağışlağıl
Hem bizi esirgegil
Nâmusumuz saklayu

473
Mâlik eydür ben aldum
Mâli ben kabûl kıldum
Kalanın bağışladum
Bu kûlı al añaru

474
Kutayfer kulu aldı
Mâlik katından gitdi
Mâlik Yûsufa bakdı
Feryâd kıldı ağlayu

475
Mâlik eydür bilmedüm
Ben seni añlamadum
38b Bu kez yüzüñe bakdum
Uş senden oldum udlu

476
İmdi iş geçdi gitti
Hiç mecâlüm kalmadı
Takdır işini sürdi
Nideyin dir ağlayu

477
Nice gökcek nûrlusın
Ferişte şûretlûsın
De gıl baña ki kimsin
Tâ ben bileyin bellü

478
Yûsuf eydüvirem
Amma bir şartile direm
Kendüm saña bildürem
Kimseye sen tınmayu

479
Mâlik eydür tınmayam
Kimseye söylemeyem
Seni fâş eylemeyem
Dek ben bileyin toğru

480
Yûsuf eydür şıddıkam
Ya'kûb nebi oğlıyam
İshâk nebi kökiyem
Hem İbrâhim aşıllu

481
Mâlik eydür vây baña
Yavuz iş kıldum saña
Hakkuñ bağışla baña
Diyüp ağlar döginü

482
39a Ben seni şatmazidüm
Ataña hem iltüridüm
Yâ âzâd kıturidüm
Gizledüñ sen dimeyü

483
Yûsuf eydür iy cânım
Ol Allah bilür hâlüm
Deprenümedi dilüm
Saña hâlüm söyleyü

484
Mâlik eydür bellüsin
Peygamber aşıllusın
Müstecâbü'd-da'vesin
Baña bir du'a kılu

485
Delim kızlarum oldu
Hergîz oğlum olmadı
Mâl hâceti kalmadı
Hâcetüm oğul diyü

486
Yûsuf bir du'a kıldı
Ol Hâlik kabûl kıldı
Mâlikün oğlı oldu
Yigirmidört bahtlu

487
Yine Mâlik eyitdi
Seni şatan kimidi
Baña eyitgıl didi
Ânı da bilem bellü

488
Yûsuf eydür dimezem
Ben gammâz olmazam
39b Ânları eyitmezem
Ol baña yararamayu

489
Yûsuf dir Mâlik vargıl
Kânde ise sen olgıl
Kimseye eyitmeğil
Yûsufı gördüm diyü

490
Sulţân Yûsufı aldı
Hem girü peşiman oldu
Hâzrede mâl kalmadı
Bir oğlandan ötürü

491
Sulţân haznesüz olmaz
Mâlsuz çeri eğlenmez
Ağır atlâs ton kalmaz
Bilmem ne kılâm diyü

492
Hâzredâra söyledi
Mâl kalmadı mı didi
Ol eyitdi kalmadı
Hep virdüñ oğlana bellü

493
Bu kerre sulţân buyurdu
Var hazneyi sen gör didi
Yûsuf hem vardı geldi
Didi hep hazne dolu

494
Hâzredâr varup geldi
Hâzneyi toptolu buldı
Yügürüp girü geldi
Sulţâna mûştûlayu

485a. Delim: Dileğim B; d. "Hâcetüm oğul diyü": Hâceti kabûl kılu B 486d. "Yigirmi dört bahtlu": Yeğrek devlet bahtlu A 492c. Ol eyitdi: Hâzredâr eyitdi C 493a. Bu kerre: Bu kez A, B; a, b. mısraların da vezin bozuk; c. geldi: gördi A, B 494. kıt'a: -A

495
40a Bu kez sultân sevindi
Eydür ki bundan oldu
Yûsuf aña eyitdi
Benüm Teñgrim kudretü

496
Ol mâlî Teñgrim virdi
Beni saña kûl kıldı
Birligini bildürdi
Saña 'ibret gösterü

497
Haznedâr vardumı gördü
Yûsuf kâtında durdum
Gökden kuşlar indi gördü
Söyledi âdemleyü

498
Kuş cydür Yûsuf bilgıl
Bahânı bugün görgıl
Hem ol Hakkâ şığingıl
Dir Yûsufa öğütleyü

499
Onçokuza şatıldun
Ol da pul yarmağıcı
Şimdi bir hazine gitdi
Ol da yitmedi kamu

500
Ferişte bunı didi
Ol haznedâr diñledi
Sultâna haber virdi
Bu oğlan kutlu diyü

501
Uşda Yûsuf şatıldı
Kutayfer'e kûl oldu
40b Zelîhâ ânı bildi
Bilümez nite kılu

502
Sultân Yûsufı aldı
Durup sarâya geldi
Zelîhâya ısmarladı
Oğlan gerek mi diyü

503
Zelîhâ miskin sevindi
Ağlamaz oldu avundı
Yûsufı sultân sevdi
İşlerin ısmarlayü

504
Kutayfer birgün durdı
Zelîhâ kâtına girdi
Yûsufı bile aldı
Zelîhâya ısmarlayü

505
Zelîhâya ânı virdi
Bu cyü oğlandur didi
Sarâyda şakla didi
Budur bize gereklü

506
Benden bunı yeg dutğıl
Doğrudur ânı bilgıl
Key katı timâr kılgıl
Bu bize oğul olu

507
Sulţân duruben vardı
Zelîhâ Yûsufîla kaldı
Zelîhâ şâd olup güldi
Sevdüğüm buldum diyü

41a 508
Zelîhâ kabûl kıldı
Yûsufuñ elin aldı
Şöyle şâd oluben güldi
Elin ayasın uru

509
Yûsuf yanına geçdi
İkisi yiyüp içdi
Üçyüz altmış ton biçdi
Günde birin geydürü

510
Her kaftan ki geydürdi
Biñ incü aña dizdi
Her incü biñ altun idi
Ol Yûsufa geydürü

511
Yûsuf eydür olmaya
Kul bu tonı geymeye
Kamular hep söyleye
Adumuzu çekdürü

512
Zelîhâ dir sen geygıl
Sulţân buyurdi bilgıl
Didi ki sen hoş dutğıl
Niçün olavuz adûlu

513
Ol tonları geydürdi
Yûsuf dahı nûrlandı
Zelîhâ dahı sevdi
Yûsufa hizmet kılu

514
Yûsuf çün anda oldu
Zeliha katı sevdi
41b Ayruk sözi unuttı
Ne dirse Yûsuf diyü

515
Şol kadar 'âşık oldu
Zelîhâ kan aldurdi
Kanı kim ferşe tamdı
YazuldiYûsuf diyü

516
Ol kadar 'âşık oldu
Yûsufuñ elin aldı
Puthânesine geldi
Hâcına söz söyleyü

517
Yâ şanem berü bak dir
Benüm hâlümü gör dir
Yûsufı baña vir dir
Baña lâyıq degil mü

518
Ol putuna yalvardı
Yûsuf ânı tañladı
Zelîhâya söyledi
Bu duran nedür diyü

519
Zelîhâ eydür Teñgrimdür
Seni ol baña virür
Ne dirsem ol işidür
Hâcetüm kabul kılu

520
Yûsuf eydür bu olmaz
Bu hâcet kabûl kılmaz
Şanmışsın Teñgri bilmez
Zelîhâya söyleyü

42a 521
Yûsuf işaret kıldı
Ol put yirinden durdı
On pâre olup uvandı
Yûsuf peygamber diyü

522
Zelîhâ Yûsufa şordı
Bu şanem neden şındı
Hem saña niçün söyledi
Deprendi selâm virü

523
Ol Yûsuf cevâb virdi
Benüm Teñgrim var didi
Senüñ haçuña hışm itdi
Anuñçün düşdi uvanu

524
Yûsuf Zelîhâya eydür
Benüm Teñgrim kadirdür
Gâyibi hâzırı ol bilür
Hiç yokdur andan gizlü

525
Zelîhâ döndi yalvardı
Teñgriñe söyle didi
Ol seni yavlağ sevdi
Bu şanem bütün ulu

526
Korkaram sulţân gele
Şanemi şınmış bula
Karavaşlara şora
Bunu kim şındı diyü

42b 527
Korkaram cydivireler
Yûsuf şındı diyeler
Seni yavuz ideler
Olasın andan odlu

528
Yûsuf ilerü geldi
Dudağını depretdi
Ol şanem bütün oldı
Temâm evvelkileyü

529
Zelîhâ ânı gördi
Yûsufı dahı sevdi
Ol kadar 'âşık oldı
Aşdan şudan kesilü

530
Birgün Zelîhâ didi
Ben seni sevdüm didi
Gök Teñgrisi hem sevdi
Ol dahı bencileyü

523c. haçma: şanemüne C / kıldı: itdi B 524a. vezin bozuk; b. kadirdür: vardır der B: d. Hiç yokdur: Nesne yokdur A, C 525c. yavlağ: gâyet B 529b. Yûsufi: Yûsufa B 513-530. kıt'alar : - A

531
Şöyle kim 'âşık oldu
Betî beñzi şarardı
Kamunuñ terkin urdı
Yûsufî benüm diyü

532
'İşkî mevcî başdan aşdı
Göñline şöyle düşdi
Zelîhâyı qovlaşdı
İl ü şehirlü kamu

533
Zelîhâ eydür nidelüm
Yûsufî nice giderelüm
Yâ bağa bekçi kıyalum
Tâ ki göñlümnden sürü

43a 534
Bîrgün Zelîhâ didi
Ol Yûsufa söyledi
Var bostânı bekle didi
Kimseyi getürmeyü

535
Hem senden ırâğ olam
Bir ikigün görmeyem
Ola kim ben şovuyam
Seni sevmekden diyü

536
Yûsuf bostâna varğıl
Anuñ taşın arıtğıl
Ayrıklardan şakıngıl
Anda ol düni günü

537
Yûsuf bostâna vardı
Bostân 'imâret oldu
Zelîhâ katlanımadı
Vardı girü getürü

538
Kutayfer bir gün geldi
Zelîhâ katına girdi
İlâlini za'îf gördi
Meğer beñzi şararu

539
Eydür hâlün ne oldu
Beñzüñ neden şarardı
Zelîhâ bilmem dedi
Bu hâlüm nedür diyü

540
Kutayfer durdu geldi
İlekimlerin hep derdi
43b Altun gümüşler virdi
Zelîhâya 'ilâç diyü

541
Bu kez tabîbler geldi
Zelîhâyı yatur buldı
Köln eline aldı
Tamar oynarmı diyü

542
Çün gördiler tabîbler
Kamu tamar kımıldar
İlasta degül didiler
Birbirine söyleşü

543
Zelîhâya şordılar
Hâlûñ nedür didiler
Göñlûñüz neyi diler
'ilâç idelüm diyü

544
Zelîhâ eydür söylemeñ
Baña 'ilâç eylemeñ
Taşuma zahmet virmeñ
Benüm ağrım içeru

545
Tabîbler 'âciz kaldı
Hiç 'ilâç idemedi
Zelîhâ dönüb söyledi
Derdüme dermân diyü

546
Tabîbler kalktı gitti
Zelîhâ yatu kaldı
Kutayfer dalı bildi
Bu 'âşık olmuş diyü

547
42a Zelîhâ Yûsuf bunda
Zelîhâ Yûsuf derdinde
Bir hikâyet vardur bunda
Yine işit tañlayu

548
Çün bunlar bunda durdı
Zelîhâ çok yalvardı
Yusuf hergûz inânmadı
Zelîhâ kaldı ağlayu

549
Mısır içre haber yayıldı
Zelîhâ 'âşık oldu
Er ü 'avrat hep bildi
Kulunı sevmiş diyü

550
Bu kıssa bunda dindi
Dilüme bir söz geldi
Ol 'avratlar ne kıldı
Zelîhâyı kovlaşu

545a. Tabîbler 'âciz: Hekimler 'âciz A, C 546a. kalkdı gitdi: durdı gitdi A, C 547c. vardur: vardı C; d.
işit: işitgıl A, C 531- 548. kıt'alar: -A

Meclis-i Şeşüm*(Altıncı meclis)

551
Zelîhâ birgün yaturdı
Dâyesi girüp geldi
Eydür saña girü n'oldı
Eytigıl baña togru

552
Kâni ol görklü yüzün
Za'îfdür yavlağ sözün
Neden şarardı benzün
Eyt benden gizlemeyü

553
Andan Zelîhâ eydür
Dâye temâm anadur
Emânetüm sañadur
Hâlimi bilgıl bellü

554
Ol 'imrânî oğlanı
Hiç gördün mi sen ânı
Ol kıldı böyle beni
Adum oliserdür delü

555
Şol düşümde gördüğüm
Haberlerin şorduğum
Uyanup bulmadüğüm
Hem üçyıl dünî günü

44b 556
Uş yigirmi yıl oldı
Bu hâl kim baña geldi
Uş beni delü kıldı
Bu çok sevdüğüm diyü

557
Yâ bunun göñlin alam
Yâ barışüben ölem
Derdüme dermân bulam
Bunu baña sevdürü

558
Yine dâyesi eydür
Bu 'âşıklık yavuzdur
Benizleri şarardur
Sağları şayru kılu

559
Çünkü sen 'âşık olduñ
Niçün benden gizledün
Evvelden baña dimedün
Bir iş kılam kolaylu

560
'Âşık kişi sağ olmaz.
Hekimler aña kâr kılmaz
Şabır kılub katlanmaz
Meger sevdüğün kuçu

561
Zelîhâ eydür buyurgıl
Diyecceğünî söylegil
Derdüme dermân eylegil
Dutam sözünî işidü

45a 562
Dâye eydür bir iş olsun
Buyur üztâdlar gelsün
Saña bir sarây yapsun
Dürlü dürlü bezeyü

*Meclis-i şeşüm: -B 551b. girüp geldi: gidüp geldi B; girü A, C 552d. benden: baña B 557c. dermân bulam: dermân idem B

563
Gelüp sarâyı yapsun
Altun ağaçlar dıksün
Gümiş budaklar itsün
İlem zeberced yabraklı

564
Kırk altun direk dıksün
Altun çibıklar itsün
Her diregi bezesün
Kamu gümiş kaplayu

565
Degme direk öginde
Öküz kılsün gümişden
At eylesün altundan
Düzsün ânı beñzedü

566
Yakûtdan gün eylesün
Öküş zeytün eylesün
Altundan kuşlar düzsün
Ağaç üzre konduru

567
Atlâs döşekler itsün
Ev içre hûnlar dıksün
Altûn şe'amdanlar dıksün
Ev içini bezeyü

568
Altun kandiller kılsun
İçinde odlar yansun
'Ud u 'anber düttüdsün
Sarâyı koqulayu

569
45b Sarây temâm düzülsün
Kapısı şandâl olsun
Dürlü naqışlar yazsun
'Âç ağacı kılidlü

570
Altun tavûslar olsun
Ayağın yakût kılsun
İçin ipâr doldursun
Kapu üzre konduru

571
Dürlü döşek döşesün
Sarây için bezesün
Dört divâr şûret olsun
Zelîhâ Yûsuf kuçuşu

572
Üst evine yazılsun
Harîr döşekler olsun
Şûretsiz yir kalmasun
Kânde bakşan tolduru

573
Andan Zelîhâ varsun
Altun kürsiye binsün
Şâh oluben otursun
Gök yüzünde eylenü

574
46a Andan Yûsufı okusun
Gelüp sarâyı gırsün
Çevre yanına bakşun
Ol sarâyı tañlayu

567b. hûnlar: hûblar A 568b. yansun: yaqsun B; c. düttüdsün: tütündürsün B; d. Sarâyı: Sarây için B 551-568 arasındaki kıt'alar: -A 569c. yazsun: olsun B; d. kılidlü: kılidleyü A, B 570c. ipâr: anber A, C 571c. "Dört divar şûret olsun": Dörlü naqışlar ursun C; d. "Zelîhâ Yûsuf kuçuşu": Gören kıla tañlayu C 573d. eylenü: eyleyü A, C

575
Ol şûretleri görsün
Kimlerdür ânı bilsün
Baķuben ĥayrân ķalsun
Görelüm iş ne olu

576
Bu kez çün seni göre
Kendüyi saña vire
Ol saña mutr' ola
İşüñ ola ķolaylu

577
Dâye bunı söyledi
Zelîhâ ķabûl eyledi
Bu işi şavâb gördi
Göñli içre sevinü

578
Zelîhâ birgün yaturdı
'Âşıklık ķâtı koydı
Ķutayfer gelüp gördi
Zelîhâ beñzin tañlayu

579
Andan Zelîhâ eyitdi
Sultâna ĥaber eyledi
Bir ĥâcetüm var didi
Sen işit ben söyleyü

580
Ķutayfer eydür de gıl
İĥâcetüñ ne söylegıl
Bitmişdür ânı bilgıl
Bileyin ķabûl ķılu

581
46b Zelîhâ eydür işitgıl
Baña bir sarây eyletgıl
Ėâyet üstâğlar getürgıl
Şan'atı ĥadden aşu

582
Bir yeñi sarây eylesün
Dürlü şûretler bağlasun
İçinde şular çağlasun
Ben olam şağ âyılı

583
Sultân duruben vardı
Üstâğların derdi
Ol sarâyı düzdürdi
Dürlü dürlü bezeyü

584
Pes sarây temâm oldu
Zelîhâ anda geldi
Ėâyet zîneti ĥoş geldi
Altûn taĥta oturu

585
Andan Yûsufı getürdi
Ol sarâya yitürdi
Yedi ķapuyı bağlatdı
Ķaçup çıkmasun diyü

586
Yûsuf sarâya geldi
Zelîhâ örütürdi
Boynın egüp yalvardı
Benden kaçmağıl diyü

579a. eyitdi: söyledi B 580c. Bitmişdür: Etmişdür B 583c. Ol sarâyı: Çün sarâyı A, B / düzdürdi:
düzdi B 584a. "Pes sarây temâm oldu": bu mısra: -B 586a. geldi: hem geldi C; d. kaçmağıl: kaçmasın
B 569-586 arası kıt'alar: - A

587
Senüñ derdününden öldüm
Sarâyı saña yapdum
47a Kamunuñ terkin urdum
Berü gel dir yalvaru

588
Yûsuf yukaru baqdı
Kendü şûretin gördi
Yine dört yanına baqdı
Zelîhâ birle kucuşu

589
Aşağa ferşe baqdı
Bu şûretlerden korkdı
Yâ Rabbi sen sakla didi
Bir Teñgriye şıgınu

590
Zelîhâ yine söyledi
Yûsuf berü gel didi
Bu sarây senüñ didi
Senüñiçün yapduru

591
'Azîz'ün bunda nesi var
Zelîhâ Yûsufı sever
Yûsuf eydür yâ Settâr
Beni sen sakla diyü

592
Zelîhâ eydür gel baña
'Âşık oldum ben saña
Kurbân olam yoluña
Kaçma benden añaru

593
Andan Yûsuf eyitdi
Şâh beni şatun aldı
Özüm aña kul oldu
'Âşı olmazam girü

594
47b Zelîhâ Yûsufı öger
Eydür gökcek yüzüñ var
İlûri sıfat gözüñ var
Dir Yûsufi olşayu

595
Şâfi incü dişüñ var
Yeñi aydur kaşuñ var
Bâl yağ gibi gülüşüñ var
Öger âni yalvaru

596
Kargû dalı boyuñ var
Şâfi güher yüzüñ var
Bülbül gibi dilüñ var
Kaçma benden gel berü

597
İnce kâmiş parmağu
Düre beñzer dırnağuñ
Oldum senüñ kırnağuñ
Benüm ol dir yalvaru

598
Şadefdür şakaqlaruñ
Yakûtdur yañaqlaruñ
Bal şeker tudaqlaruñ
Şunsam âni dâdiyu

599
Yûsuf dir ben öldükden
İltüp gûra kodusdan
Gelüp baksañ üç günden
Kaçarduñ sen girü

600
İlkin ölüm âziser
Güzelligim gidiser
48a Nûrlu yüzüm şoliser
Herkim görse yigrenü

601
Zelîhâ eydür hasretüm
Bu evi senüñçün itdüm
Ben seni kâtı sevdüm
Kaçma sen benden girü

602
Yûsuf eydür olmaz
Uçmak evi yıkılmaz
Ni'meti hiç dükenmez
Hoşlık andadur diyü

603
Zelîhâ dir andan içersin
Benden niçün kaçarsın
Di baña kimden korkarsın
Bilayin ben hem bellü

604
Yûsuf haqdan korkaram
Yazukdan saşınuram
Âhîret ben bilürem
Senden kaçaram girü

605
Zelîhâ eydür mâl virem
Teñgriñi hoşnûd kılam
Şuçûnı şatun alam
Gelgil sen baña berü

606
Yûsuf eydür mâl almaz
Ol işi Teñgri sevmez
Rişvetlik kabûl kılmaz
Bu işi ko dön girü

607
48b Zelîhâ Yûsufa eydür
Ben işitdüm ol alur
Güzelleri yaradur
Öpüp kucuşa diyü

608
Yûsuf eydür ol olmaz
'Aşılık kabul kılmaz
Benüm Teñgrim hiç sevmez
Ko beni âzâd kılu

609
Zelîhâ eydür gel baña
Eylikler idem saña
'Aşıkam hûb yüzüne
Ben hem saña yalvaru

610
Zelîhâ çok yalvardı
Yûsufuñ gönli oldı
Tamarları deprendi
Utandı hem ditreyü

599b. gûra: yere B 601a, b. vezin bozuk 604a. Yûsuf: Yûsuf dir C 605a. vezin bozuk; d. Gelgil
sen: Gelgil baña B 606d. ko dön: kozün girü A, B 607a. vezin bozuk

611
Zelîhâ tenin açdı
Yûsufî qarvayu kuçdı
'İşkuñ cânuma geçdi
Düni gün şabır kılı

612
Yûsuf bu hâli gördi
Hâlîkdan meded irdi
Bağdı bir âyet gördi
Karşusunda yazılı

49a 613
Velâ takrebü'z- zina
Yûsufî öğütlemiş
Bir Teñgriden kork dimiş
Yûsufa öğüt virü

614
Yûsuf atañ peygamber
Dedeñ İbrâhim server
Bu işi kalpden çıkar
Ol saña yaramayu

615
Nâgehân Ya'kûb göründi
Karşu barmağın ışırdı
Yazuğdan sâkın didi
Tevbe kılûb dön girü

616
İkinci yine görmüş
Men ya'mel sûe dimiş
Bu işi iden dimiş
O tamuda kaynayu

617
Bir ferişte gökten indi
Yûsufuñ ketfin şığadı
Şehvet barmağdan ağıdı
Çün Yûsuf sakın olu

618
Kâdir Teñgri afv kıldı
Yûsufî ağırladı
Yavuz işden pakledi
Yûsuf çekindi girü

619
Yûsuf çekindi döndi
Zelîhâ tahdan indi
N'itsün kâti imrendi
Âmı kucayum diyü

49b 620
Yûsuf kaçuben gitdi
Kapu katına yitdi
Zelîhâ örüben dutdı
Ardıradan yapışu

621
Yûsuf kapuya geldi
Hep kapular açıldı
Hele Yûsuf kurtuldı
Ard etegi yırtulu

622
Kutayfer hazır geldi
Bunlaruñ hâlin bildi
Zelîhâ anı gördi
Ağız açdı söyleyü

611b. "Yûsufî qarvayu kuçdı": Yukarısından kuşdı A, B; d şabır kılı: hasret kılı B; bu mısra da vezin bozuk 613a. Bu mısradaki vezin bozuk 614a. vezin bozuk; c. kalpden: gönlünden A, C 615a, b. bu mısralar da vezin bozuk 616d. "O tamû da kaynayu": Utanuben sakını B 617b. ketfin: kişfin B, C; c. parmağdan: parmağından B 620c. örüben dutdı: ileri vardı B 622d. yırtulu: yırtıldı C

623
Eydür Yûsuf kûl olsa
Bir yaramaz iş kılsa
Baña yavuzluk şansa
Sen bunu nite kılu

624
Yâ bunı kâtı dutğıl
Veya zindâna urğıl
Hem sakın öldürmeğil
Hemân biraz kırkudu

625
Yûsufa eydür 'Azîz
İş kılûrsın edebsiz
Kıldûñ bizi hürmetsiz
Şehir içine talduru

50a 626
Yûsuf bu hâli görür
Bir Teñgriye şıgınu
Karşudan bakup görür
Bir genç oğlan beşiklü

627
Yûsuf eydür kim suçlu
Kangımızdur yazuklu
Ol genç oğlan beşiklü
Disün tanıkluk virü

628
Sultân eydür genç oğlan
Ne bilür yeni toğan
Kimdür tanıklık viren
Seni toğrudur diyü

629
Sultân eydür ol olmaz
Genç oğlan nesne bilmez
Dalı dili söylemez
Yâ nice tanıkluk virü

630
Yûsuf eydür ol Rahmân
Yaratdı beni Subhân
Oldur âni söyleden
Hele şorgıl çağırır

631
Bu kez sultân buyurdi
Ol oğlanı getürdi
Çağırıp aña şordı
Şuçlu kangısı diyü

632
Oğlana sultân eydür
Bu hâlde suçlu kimdür
Yâ oğlan baña bildür
Tâ suçlu olsun bellü

633
Ulu Teñgri buyurdi
Ol gene oğlan söyledi
Sultâna cevâb virdi
Açup dilin söyleyü

634
Eydür gammâz olmazam
Hiç kimseye dınmazam
Şuçlu kangısı bilmezem
Hüküm kılam işidü

624b. urğıl : atğıl: A, C 625c. bizi. lod bizi A, C 630a. ol Rahmân: yâ Rahmân B 633d. Açup ağzıñ:
Açup diliñ A, C 634c. vezin bozuk

635
 Şuclısı Yûsuf imiş
 Eger öñden yırtılmış
 Şuclu Zelîhâ imiş
 Eger ardı yırtılı

636
 Sultân Yûsufa bakmış
 Ton ardından yırtılmış
 Zelîhâ şuclu olmuş
 Girü döndi utanu

637
 Zelîhâya sultân eydür
 Eyü söz öğüt virür
 Tevbe kıl dir buyurur
 Bu işden peşimân olu

638
 Yûsufa hemdir işitgil
 Zelîhâ sırrın gizlegil
 Ol seni sever bilgil
 Kimseye duydurmayu

639
 Kutayfer evden çıkdı
 Zelîhâ Yûsufa bakdı
 Gördi kim sultân didi
 Bu kez gel baña berü

640
 Yûsuf eydür gördüñ mi
 Teñgri hükmin bildüñ mi
 Genç oğlan söyledi mi
 Baña tanıklık virü

641
 Zelîhâ eydür gördüm
 Oğlan söyledi bildüm
 Ben seni kâtı sevdüm
 Kamunuñ terkin uru

642
 Zelîhâ Yûsuf bunda
 İlâvet sarây içinde
 Yine kaldılar anda
 Birbirine yalvaru

643
 Çün bular bunda durdı
 Zelîhâ çok yalvardı
 Yûsuf hergiz uymadı
 Zelîhâ kaldı ağlayu

644
 Mısır içre yayıldı
 Zelîhâ 'âşık oldu
 Er ü 'avrat hep bildi
 Kulu sevmiş diyü

645
 Bu kışsa bunda kaldı
 Dilüme bir söz geldi
 Ol 'avratlar ne oldu
 Zelîhâyı hem kıvlaşu.

638a .vezin bozuk 639c. didi: ne didi B 641a. gördüm: bildü A, B; b. bildüm: işitdü A, B; c. kâtı: pek kâtı B 643c. uymadı: inânmadı A, C 644a. Mısır içre: Mısıra / yayıldı: hem yayıldı B 645a: Bu kışsa: Bu kışsadur B; b. Dilüme: Kulağıma B; c. ne oldu: ne söyleşdi B; ne kıldı A

Meclis-i Heftüm*(Yedinci Meclis)

- 51b 646
Kırımludan işit söz
Andan yaña dutğıl yüz
Baña dutğıl kulağ göz
Diñle sözüm añlayu
- 647
Oldem Mısır şehrinde
Kırk 'avrat vardur anda
Oturur evlerinde
Zelîhâyı qovlaşu
- 648
Meger ol kırk 'avratler
Bu miskin aklı yoklar
Dirilüp qovlaşdılar
Zelîhâyı tañlayu
- 649
Yigirmisi eyitmiş
Zelîhâ âşık olmuş
Andan kulunu sevmiş
Didiler hep kaçıyu
- 650
Yigirmi 'avrat eydür
Bu aşıklık yavuzdur
Sulţânlar baş indürür
Ma'sûka hizmet kılu
- 651
Yine bunlar eyitmiş
Kûl aña uymamış
Gücile kulın kuçmış
Eri üstine gelü
- 52a 652
Eri üstüne gelmiş
Zelîhâ sevdügin bilmiş
Ol kûl öğütlemiş
Zelîhâdan kaçma diyü
- 653
Bu 'avratler söyleşdi
Kamusı 'ayıplaşdı
Hep Zelîhâya gülüşdi
Kulunı sever diyü
- 654
Kul seven delü olsun
Kendüyi rüsvâ kılsun
Cümle 'âlem hep bilsün
Kul seven bednâm olu
- 655
On 'avrat eydür yere
Murâdın Teñgri vire
Zelîhâ ma'sûka ire
Maşşûdına deginü
- 656
Bunlar tağılup gitdi
Zelîhâ bunu işitdi
Ol 'avratları okudı
Baña gelsünler diyü
- 657
Zelîhâ Yûsufa eyitdi
Bu kez sözümü dut didi
Şol 'avratlar gelicek
Okur isem gel diyü

*Meclis-i heftüm: -B 646c. kulağ göz: kulamız B 647c. evlerinde: ulu evinde A, C 652b,d. vezin bozuk 653a. söyleşdi: söyleşdiler B, C; b. 'ayıplaşdı: 'ayıplaşdılar B, C; c. gülüşdi: puşdılar C 654a. Kûl seven: Kûl için B; c. bilsün: gülsün B 655c. ma'sûka: maşşûda A, C; bu mısra da vezin bozuk 656b. vezin bozuk; c. okudı: okutdı A 657b. vezin bozuk

658
Hele 'avratlar geldiler
Sarây içine girdiler
52b Zeliḥâ döşek şaldırdı
Bunlar otursun diyü

659
Ol 'avratlar oturdı
Zeliḥâ turunc getürdi
Bunlara birer virdi
'Ādetüm budur diyü

660
İlem kırk bıçak getürdi
Birer eline virdi
Turuncı kesmeñ didi
Tâ diyem kesüñ diye

661
Kendü tahtına oturdı
Emr idüp Yûsufı getürdi
'Avratlar anı gördi
Ḥayrân oldılar kamu

662
Bu kez Zeliḥâ eyitdi
Turuncı kesüñ didi
Bunlar bıçağı çaldı
Hep ellerin toğrayu

663
Pes ellerin kesdiler
Hiç acısın duymadılar
Kamu için şaldılar
Döşekde rüsvây olu

664
Zeliḥâ eydür n'olduñuz
Bir kez bakdıñuz gördüñüz
Böyle rüsvây olduñuz
Yâ ben nite katlanu

665
53a Budur benüm ol kûlum
Kovlaşduñuz ḥâlüm
Ol aldı benüm göñlüm
Yürür sözümi dutmayu

666
Yâ sözüñ kabul kıla
Yahûd baña fermân ola
Tâ ebed zindânda qala
Yata anda çüriyü

667
Bu 'avratlar tağıldı
Yûsuf Zeliḥâ kaldı
Zeliḥâ yine yalvardı
Ol zindânı añdıru

668
Yûsuf zindânı añdı
Allaha niyâz kıldı
Bu hoşluğı unutdı
Zindânı arzulayu

669
Yûsuf eydür Rabbena
İlet beni zindâna
Yalvardı Ḥâlîkıña
Yâ Rabbi sen şakla diyü

658c. şaldırdı: döşetdi C; d. otursun: huzur ile otursunlar A; bu mısra da vezin bozuk 659b. virdi: bıçak virdi A, bu mısra da vezin bozuk 661b. vezin bozuk 663b. Hiç acısın: Acısın C; c. için şaldılar: hep kanların saçdılar B 664a. vezin bozuk 666b. c. mısralarında vezin bozuk 667c. vezin bozuk 669a. vezin bozuk

670
Zelîhâ şerrin şavğıl
Yâ Rabbi beni şaklagıl
Yavuz işden paklagıl
Bunda diyüp ağlayu

53b 671
Du'ası kabul oldı
Yavuz işden pakladı
İblis mekrini şavdı
Hak Yûsufı şaklayu

672
Hele 'avratler gitdi
Zelîhâ Yûsufı dutdı
Benüm sözüm dut didi
İşit benden añlayu

673
Sözümü dutar mısın
Baña kuçulur mısın
Zindâna girür misin
Eyitgıl baña toğru

674
Yûsuf eydür dutmazam
Saña mutı' olmazam
Saña zina kılmazam
Kıyâmetde qorqulu

675
Zelîhâ bu kerre qakıdı
Altûn kuşağın şeşdi
Kamu tonların çıkardı
Yûsuf yalıncaq kalu

676
Pes Zelîhâ örütürdi
Reyyân katına geldi
Selâm virüp söyledi
Kendüye kolaylayu

677
Eydür ben bir kul aldum
İşlerüm göre dirdüm
Sözüm dutmaz gördüm
Kendü bilülü diyü

54a 678
Keremden örüturuñ
Ana bir qavl buyuruñ
Dutup zindâna uruñ
Saşınuñ öldürmeyü

679
Ola kim tevbe kıla
Hem baña mutı' ola
Yavuz işden vazgele
Benüm gönüm şakınu

680
Reyyân aña söyledi
Zindâna koyam didi
Çünkü kul senüñ oldı
Buyruq senüñdür diyü

681
Reyyân şol kişidür
Kutayfer qardaşidur
Zindâncılar başidur
Hem Kutayfere toğru

672b. vezin bozuk; c. benüm: şu benüm A, C' 673b. kuçulur mısın: mutı' olur mısın A 675a. vezin bozuk; b. şeşdi: çözdü B; c. vezin bozuk 677a. ben bir kul: sultân bu kulı A; ben kul B; b. göre dirdüm: baña ısmarladı A; d. bilülü diyü: re'yiyle yürüyü A, C' 678a. örü duruñ: örü dursañ A; b. bir qavl buyuruñ: bir bende ursañ A; c. uruñ: şaşañ A; koyuñ B 679a. tevbe kıla: inşâfa gele A; b. Hem baña: Emrime A; c. Yavuz işden: Hlevâlıkdan A; d. gönüm şakınu: hatırıma degmeyü B, C 680b. koyam : uram A, C

682
Pes Zelîhâ kavî kıldı
Durup sarâyına geldi
Bu kez üstâd getürdi
Ulu şandûk yonduru

683
Pes şandûğı yondurdi
Demür mihlar urdurdi
Yûsufî aña koydurdi
Bir hammala yükledü

684
Hammal ânı götürdi
İltûp zindana koydı
54b Uş Yûsuf dutsağ oldu
Zindân içi karañu

685
Kutayfer ânı duydı
Zelîhâya kağıdı
Yazuqlu sensin didi
Niçün Yûsuf ola suçlu

686
Durdı zindana geldi
Ol şandukdan çıkardı
Aydın yire getürdi
Yûsufî öğütleyü

687
Bu kağusın giderdi
Kemha döşek döşedi
Ağır hil'at geydürdi
Dürlü ni'metler virü

688
Didi sen bunda durğıl
Bir iki gün şabır kıl
Zelîhâ ister ivmegıl
Seni çıkaram girü

689
Kutayfer eve geldi
Pes eccl hazır oldu
Hemân ol gice öldi
Mısır sultânsız qalu

690
Mısır sultânı öldi
Zelîhâ hem dul oldu
Yûsuf zindanda kaldı
Görelüm iş ne olu

691
55a Sultân kardaşı Reyyân
Ol oldu Mısra sultân
Âzâd oldu ehl-i zindan
Yûsuf yalmuz qalu

683a. yondurdi: yapu B; c. Yûsufî: Hem Yûsufî C; bu mısra da vezin bozuk 684d. içi karañu: içre qalu A 685b. kağıdı: hoş kağıdı C; d. vezin bozuk 687d. virü: yedirü A 690c. Yûsuf: Yûsuf şiddik A 691a. kardaşı: karındaşı B; c. bu mısra da vezin bozuk

Meclis-i Hestüm*(Sekizinci Meclmis)

- 692
Cebrâîl gökden indi
Hakdan selâm getürdi
Yûsufî öğütledi
Şabır kıl katlân diyü
- 693
Bir ak incü getürdi
Yûsufuñ ağzına virdi
Düş ilmini öğretti
Güfrânî fermân diyü
- 694
Yûsuf zindanda kaldı
Çok yıllar unuduldi
Zelîhâ her gice geldi
Bir dürlü ton gönderü
- 695
Zelîhâ anca ağladı
Yûsuf rağbet kılmadı
Zelîhâ üşenmedi
Zindâna varu gelü
- 696
Onçokuz yıl çalışdı
Kadınluğundan düşdi
Mısır halkı gülüşdi
Zelîhâ delidür diyü
- 697
55b Reyyâna râm olmadı
Çok diledi varmadı
Yûsuf terkin urmadı
Tâ ölince umınu
- 698
Zelîhâ Reyyân kovdı
Ilcm sarâyından sürdi
Zelîhâ bir ev aldı
Vardı anda oturu
- 699
Pes otuz yıl ağladı
Âhirî gözsüz oldu
Mâl gitti derviş kaldı
Yürür şehirde dilenü
- 700
Her yaña ne kim gider
Bir kişi âni yide
Âşıklık gör ne ider
Şâhları dir çağırü
- 701
Uşda Zelîhâ dilenür
Mısır şehrini dolanur
İşit Reyyân gör ne kılar
Sultânlıkda oturu
- 702
Şarâbdar hem hûnsalar
Katındaki mergûblar
Dâyim şöhetde bular
Sultânile düni günü
- 703
Rûmdan bir câsûs geldi
Yüzbiñ altûn getürdi
56a İlûnsâlar anı aldı
Şarâbdarla andlaşu

*Meclis-i hestum: -B 693b: vezin bozuk; c. öğretti: öğrendi C 694c: vezin bozuk; d: gönderü: geydürü
A, C 995b: rağbet: hiç rağbet C 696a: onçokuz yıl: onsekiz yıl B 697a: râm olmadı: evlenmedi A; ev
olmadı C 699d: vezin bozuk 700c: 'Âşıklık: 'Âşık olmak B 7001a, c. mısralarında vezin bozuk 703a.
câsus: çasıt B

704

Câsûs mâlî aluñ dir
Reyyânî öldürüñ dir
Ağûlî aş virüñ dir
Kavûl kılûr andlaşu

705

Bunlar ol mâlî aldı
Câsûs gâyp oldı
Reyyân bunları bildi
Buyurdi dutuñ diyü

706

Pes bunları dutdılar
Zindana iletdiler
Üçgün anda yatdılar
Yûsufîle söyleşü

707

Ol şarâbdâr düş görmiş
Ta'birci diyü şormiş
Düşümi yorsa dimiş
Niteligin bildürü

708

Biri der ben de gördüm
Dağı size tınmadum
Ta'birci olsa didüm
Ol düşümi yorduru

709

Yûsuf eydür şorduñuz
Deñ nice düş gördüñüz
Yorıvirem düşüñüz
Niteligin bildürü

710

56b Şarâbdâr eydür gördüm
Üç salķum üzüm şıkdum
Çanaķ içine koydum
Sultâna hem içirü

711

Etmeķci eydür gördüm
Üç tennûr etmek itdüm
Başum üzre götürdüm
Sultânuma getürü

712

Götürüp gelür idüm
Gökden bir ün işitdüm
Kimdür ânu bilmedüm
İla çağırur dur diyü

713

İlay dur diyüben söyler
İki kuşlar geldiler
Etmegümi aldılar
Gıtdiler görünmeyü

714

Bunlar düşi söyledi
İşit Yûsuf ne didi
Düşlerin yorıvirdi
İkisine añladu

715

Eydür şarâbdâr düşi
İlayr oliserdür işi
Uzun oliser yaşı
Sultâna hizmet kılu

716
Sultân seni çıkara
Ağır hıl'atlar vire
57a Bayağı işüñ vire
Eyliklere degirü

717
Etmekçii çıkara
Kapu öninde aş
Kuşlar beynin kapa
Maḥlûk kamu tañlayu

718
Etmekçi bunı işitdi
Yalan söyledüñ didi
Yûsuf eydür iş oldı
Hele göresin yürü

719
Şarâbdâr dir Yûsufa
Nışân var mı sözüñe
Toğru söylegıl baña
'Âlâmetin bildürü

720
Eydür nışân ol ola
Uş saña hıl'at gele
Dürlü ni'metler bile
Getüreler götürü

721
Ol şarâbdâr inândı
Zindan içre dolandı
Şarâbdâr ḥalâş oldı
Ol Ḥabbâz kâfir ḳalu

722
Üçünci gün geldiler
Ḥabbâzı çıkardılar
Ağaç diküp aşdılar
Mısıra 'ibret olu

723
57b Şarâbdâra geldiler
Ḥoş hıl'at geydurdiler
Sultâna iletdiler
Elin öpdü yalvaru

724
İşit Yûsuf ne didi
Şarâbdâra söyledi
Kendüyi işmârladı
Beni anda añ diyü

725
Yûsuf eydür sen vargıl
Sultâna selâm kılğıl
Beni dahı hem añğıl
Şuçum yoğın bildürü

726
Şarâbdâr çıkup gitdi
Oldem Cebrâil geldi
Eydür Ḥaḳ selâm kıldı
Süvâlüme cevâb virü

727
Andan Yûsufa şordı
Bu ḥûbluğı saña kim virdi
Babaña kim sevdürdi
Ḳardaşlaruñdan yeglenü

717b. aş: hem aş C 718a. vezin bozuk 720d. götürü: giydürü B 722. kıt'a: -A 727b. virdi: kim virdi C; d. yeglenü: ḳurtaru A; bu mısra da vezin bozuk

- 728
Şiddik diyü kim didi
Kardeşlaruñdan kırtardı
Kuyudan kim çıkardı
Zeliḥâdan kim şaklayu
- 729
Genç oğlanı kim söyletdi
Yûsuf doğrudur didi
58a Zeliḥâyı yalan kıldı
Kimden oldı bildün mü
- 730
Yûsuf dir Subḥânımdan
Ol ni'met Gufrânımdan
Kırtardı miḥnetlerden
Bu kamu Haḫdan diyü
- 731
Cebrâil eydür bildüñ
Yâ niçün gayre didüñ
Şarâbdâra ısmarladuñ
Sultâna beni añ diyü
- 732
Çünkü kâfire şıgınduñ
Allahı sen unutduñ
Ni'metlerin bilmedüñ
İn'âmların unıdu
- 733
İşitdi Yûsuf çağırdı
Yüzün secdeye urdı
Zinhâr diyü ağladı
Tevbe eyleyüp yalvaru
- 734
Cebrâil yine geldi
Başuñı kıldur didi
Tevbeñi kabûl kıldı
Subḥâna şıgın diyü
- 735
Bunda zindânda kılasın
Yigirmi yıl bunda olasın
Âḫir sultân olasın
Mısır şehrinde bellü
- 736
58b Cebrâil gâib oldı
Yûsuf zindanda kıaldı
Kâtlanup şabır kıldı
Düni gün 'ibâdet kılu

728c, d. mısraların da vezin bozuk 729a. söyledi: kim söyledi C; c. vezin bozuk; d. bildüñ mü: bu kamu A
730a. Yûsuf dir: Yûsuf eydür C; d. Bu kamu: Bu işler A 731a. bildüñ: çün bildüñ C; c. vezin bozuk; d.
Sultâna beni: Sultân katında beni A 732a. vezin bozuk 733a, d. mısraların da vezin bozuk c. "Zinhâr
diyü ağladı": Yâ Gaflâr diyüben ağladı A 734a. yine: hem yine C; c. kabûl: hem kabul C 735a, b.
mısraların da vezin bozuk 736d. vezin bozuk

Meclis-i Nühüm*(Dokuzuncu Meclis)

737
Birgün Yûsuf zindanda
Otururdu hem anda
Birsöz var diñle bunda
İşit benden tañlayu

738
Birgün Yûsuf dururdu
Pencereden bakardı
Meger bir 'Arab gördi
Gelür deveye binü

739
Ol 'Arab yakın geldi
Yûsuf deveye söyledi
Ken'ândan geldüm didi
Ol 'Arab añlamayu

740
Yûsuf deveye didi
'Aceb Ya'kûb ne oldu
Eyü mi hoş mı didi
Kardaşların añmayu

741
Deve Yûsufa didi
Ya'kûbuñ beli büküldi
Gözinüñ yaşı döküldi
Senüñ için kayıru

59a 742
Ya'kûb şöyle ağladı
Gözleri görmez oldu
Şararup beñzi şoldı
Yûsuf diyü ağlayu

743
Deveyi 'Arab çekdi
Hemândem deve çökdi
Ol 'Arab ağaç çekdi
Deveyi uram diyü

744
Andan Yûsuf çağırdu
Deveñi urma didi
Sen berü gelgıl didi
Baña bir haber virü

745
Ol 'Arab yakın geldi
Yûsuf 'Araba şordı
Kağı ildensin didi
Eyt baña sen bildürü

746
'Arab eydür ğaribem
Ben Ken'ândan gelürem
Bâzırgânlık kıluram
Altun gümüş kazanu

747
Yûsuf eydür ne kılduñ
Bu şehre ne getürdüñ
Eyitgıl ne kazandıñ
Ne aşşuñ vardur bellü

59b 748
'Arab dir kumaş aldum
Bu deveye yükletdüm
Getürüp bunda şatdum
Bir Mışırî aşıllu

*Meclis-i nuhum: -B 737b. "Otururdu hem anda": Oturup şükürler iderdi anda A; d. tañlayu: anlayu A
738b: bakardı: hem bakardı C; c. Meger: Nâgehân A 739b. vezin bozuk 741a. didi: hem didi C; b. vezin
bozuk 743d. uram diyü: urmağ dileyü A 744d. bir haber: hem bir haber C 745d. "Eyt baña sen bildürü":
Baña bir haber virü B 746c. kıluram: iderem B

749
Yûsuf eydür bildüñ mi
Hiç Ken'ânda olduñ mı
Bir kaba ağaç gördüñ mi
Ol oniki budaklu

750
Bir budağı kesilmiş
Kamusından yeg imiş
Ağaç anda buñalmış
Bir budağum yok diyü

751
'Arab eydür añladum
Ol ağacı ben bildüm
Ya'kûbdur âni bildüm
Oğullar budak olu

752
Bu kez Yûsuf ağladı
Ol 'Araba ısmârladı
Ya'kûba vargıl didi
Benden selâm degirü

753
Varup aña söylegil
Bir ğarîp gördüm de gıl
Zindandadır ol bilgıl
Senden du'a umınu

754
Yûsuf kolını açdı
Bilezügin çıkardı
'Araba bağışladı
Vaşıyyet ısmarlayu

60a 755
Bu armağân senüñdür
Bilgil kızıl yakûtdur
Oniki biñ altındur
Bahâsı bunuñ bellü

756
Pes 'Arab âni aldı
Devesini kaldırdı
Hiç Yûsufa şornadı
Sen ne kişisin diyü

757
'Arab deveye bindi
Durup yolına girdi
Girü Ken'âna vardı
Düni gün katarlayu

758
'Arab evine vardı
Ehline hiç tınmadı
Gice yatup diñlendi
İrtesi durdı uru

759
Ya'kûb evine vardı
Taşıradan çağırdı
Dâye yügürüp geldi
İlberüñ nedür diyü

760
Bu kez hem eydür 'Arabı
Kâni Ya'kûbı Nebi
Mısırdı gördüm bir ğarîbi
Geldüm haber getürü

752a. ağladı: hem ağladı C 754c. bağışladı: hem bağışladı C; d. ısmarlayu: hem ısmarladı C 757d. katarlayu: ivedü A 758b. Ehline: Hem ehline C; c. diñlendi: uyudı B; d. durdı uru: durı varı B 760a, c. vezin bozuk: d. haber: hem haber C

761
Dâye bunı işitdi
Ya'kûba haber itdi
60a Eydür bir 'Arab geldi
Saña selâm getürü

762
Ya'kûb nemâz kıldı
Zârî kılub ağladı
Yûsufunı dilerdi
Hâlîkına yalvaru

763
Ya'kûb çün haber bildi
Nemâzdan fâriğ oldı
Karavaşına şordı
Nice haber var diyü

764
'Arab içerü girdi
Ya'kûba selâm virdi
Mışırdan geldüm didi
Uş saña selâm kılu

765
Bir garîp beni gördi
Senden çok haber şordı
Zindanda otururdu
Yüzi örtülü diyü

766
Ol saña selâm kıldı
Senüñçün çok ağladı
Baña çok işmârladı
Toğru aña vargıl diyü

767
Eydür ben anı işitdüm
Bir oğlı gitmiş bildüm
Ben dahı garîp oldum
Zindanda ancılayu

768
61a Ol baña du'â kılsun
İlaq aña oğlın virsün
Dâimâ unutmasun
Beni du'adan diyü

769
Ya'kûb eydür bildün mi
Adı nedür şorduñ mı
Hiç kâtına varduñ mı
Bildün mi kimdür diyü

770
'Arab dir evet gördüm
Hemân tutsağdur bildüm
Sözlerini diñledüm
İllâ yüzi örtülü

771
Bu kez Ya'kûb eyitdi
İlâcetün nedür didi
Dilegıl benden imdi
Vireyim bağışlayu

772
Ol 'Arabi eyitdi
Mâl hâceti kalmadı
Ol 'azîz çok mâlvirdi
Oniki biñ kıymetlü

773
Pes Ya'kûb alqış itdi
Arab dahı durup gitdi
Ya'kûb çok fikir itdi
Ol garîbi tañlayu

774
61b Bunı bunda koyalum
Girü söze geledüm
Yûsufa çağıralum
Zindandan dur çık diyü

761a. bunı: çünki bunı C; b. haber: hem haber C. 763a. haber: bunı B. 764d. selâm kılu: emânet teslim kılu A. 765d. Yüzi: Şöyle yüzi A. 766c. vezin bozuk; c. çok: çok çok A, C; d. vargıl diyü: tost toğ ru A. 767a. anı: ben anı: A; bu mısra da vezin bozuk. 769d. kimdür: ne kişidür A. 770a. 'Arab dir: 'Arab eydür C; b. tutsağdur: bir tutsağdur C. 773a. vezin bozuk; d. Ol garîbi: Ol 'Arabi B. 774c. "Yûsufa çağıralum": Yûsuf hâlin diyelüm A; d. "Zindandan dur çık diyü": Kim nice zindândan çıkıser girü A.

Meclis-i Dehüm*(Onuncu meclis)

775

Pes Yûsuf tutsâk oldu
Uş yedinci yıl oldu
Ol Hâkdan meded irdi
Yûsuf çıkıser girü

776

Birgün hem Yûsuf durdı
Hâlıkına yalvardı
Ol kadar kim ağladı
Beni kurtargıl diyü

777

Cebrâîl gökden indi
Hâkdan selâm getürdi
Sultânlık mûştûladı
Uşda kurtulduñ diyü

778

Cebrâîl varup gitdi
Uyku tutdı Yûsuf
Zindân içine yatdı
İrteye dek uyuyu

779

Ol gice işit ne oldu
Meger sultân düş gördi
Ta'birci diyüp şordı
Bu düşüm nedür diyü

780

62a Yedi şıgırı görürem
Üzerine hem binerem
Bundan aña geçerem
Kamusı semüz güçlü

781

Yine bir düş gördüm dir
Yedi gayri şıgır dir
Semüzlerin yedi dir
Kamusını dükedü

782

Yedi baş yaş buğdayı
Yedi baş kuru buğdayı
Kurusı yaşa degdi
İlem ol yaşlar kuruyu

783

İlep bir araya geldi
Ondört baş buğday oldu
İkisi göge uçdı
Gitdi hem görünmeyü

784

Ta'birciler söyledi
Şeytân azdurmış didi
Biz yoramazuz didi
İş bu düşü tostoğru

785

Ol Allahuñ kudreti
Ta'birciler unuttı
Neydügin bilümedi
Ta'bir ilmin unıdu

786

Bu kez sultân kaçıdı
Şarâbdâr durı geldi
Yûsuf didügin andı
Başın şaldı ırkayu

*Meclis-i dehum: -B 776d. "Beni kurtargıl diyü": Beni kurtargıl iy ulu Teñgri A 777a. Cebrâîl: Ol dem Cebrâîl A; d. Uş da: İmdi B, C 778a. varup: gelüp A 780a. Yedi şıgırı: Bir şıgırı A 781b. şıgır: anı şıgır A 782a. baş: başak A 783a. geldi: durdı A 784c. "Biz yoramazuz didi": Yaramazdur diyü uyuddular A 785c. bilümedi: bilemedi A

787
62b Sultân eydür ne olduñ
Başuñ neden ırkaduñ
Söyle baña ne gördüñ
Yudunmağıl di doğru

788
Şarâbdâr eydür bilgıl
Eyâ sultân işitgıl
Bir sözüm var diñlegıl
İşit benden añlayu

789
Zindan içre bir oğlan
Hergîz söylemez yalân
Düş görüp aña şoran
Yorar her düşü toğru

790
Bu kez sultân eyitdi
Sen kande gördüñ didi
Eyit nice düş yordı
Kande şınaduñ diyü

791
Şarâbdâr eydür gördüm
Ol vaqt zindanda idüm
Düş gördüm aña sordum
Hem ol yordı bildürü

792
Sultân eydür dur varğıl
Düşümi aña şorgıl
Hem nice yorar görgıl
Tiz gel baña bildürü

793
Şarâbdâr eydür varam
İliç sözüñüz şımayam
63a İllâ ben andan udluyam
Varamazam utanu

794
Ol baña ısmârladı
Hergîz suçum yok didi
Uş yigirmi yıl oldı
Unutmışam añmayu

795
Sultân eydür yürü var
Añun bir Teñgrisi var
İlayr u şer andan dutar
Ol kılmaz seni udlu

796
Şarâbdâr durup vardı
Yinc zindana girdi
Yûsufa tapu kıldı
Yeñin yüzüne dutu

797
Yûsuf aña söyledi
Yeñüni gider didi
Senüñ suçun yok didi
Bu iş Teñgriden diyü

798
Pes bu kez örütürdi
Şarâbdâr düşü şordı
Yûsuf ol düşü yordı
Birir birin añladu

- 799
Semüz şığır didügi
Aruğ anı yidügi
Buğday göge ağduğı
Tolanup görünmeyü
- 800
63b Yedi yıl geñlik ola
Eyü yağmurlar yağa
Dürlü tağıllar bite
İller ucuzlık olu
- 801
Andan şoñra yıl n'ola
Yedi yıl kıdlık ola
Gökden yağmur yağmaya
Ekilmişler bitmeyü
- 802
Andan şoñra n'olası
Yağmur öküş olası
Dürlü tağıl olası
Cihân ucuzlık olu
- 803
Şarâbdâr durup vardı
Yûsufa alkış itdi
Tapu eyleyüp çıkdı
Sultân kâtında duru
- 804
Pes sultâna eyitdi
Yûsufi yavlağ ondı
Düş ma'nisin bildürdi
Sultân kaldı tañlayu
- 805
Sultân eydür sen varğıl
Ol zindândan çıkarğıl
Ağır hil'at geydürgıl
Getürgıl ağırlayu
- 806
Andan şarabdar vardı
Yûsufa mûştûladı
64a Durğıl gidelüm didi
Ağırlar 'izzetleyü
- 807
Yûsuf eydür sen varğıl
Ol 'avratları dırgıl
Elleri hâlin şorgıl
Niçün kesdüñüz diyü
- 808
Şarâbdâr girü vardı
Sultân katına girdi
Bu haberi bildürdi
Sultân durdı kaçıyu
- 809
Sultân eydür dur varğıl
Ol 'avratları dergıl
Hem Zelîhâyı komagıl
Kamusunu getürü
- 810
Şarâbdâr durup vardı
'Avratları ilettdi
Yûsufuñ şuçu ne didi
Sultân bunlara söyleyü

800a. geñlik: bolluk B 801d. Ekilmişler: Tağıllar A 803a. Şarâbdâr: Şerbetci B 804b. yavlağ: gâyet B
808a. Şarâbdâr: Şerbetci B 809c. vezin bozuk; d. getürü: getür berü A 810b. ilettdi: derdi B; c. "Yûsuf şuçu
ne didi": Sultân katına getürdi A; d. "Yûsufuñ şuçun şoru": Sultân bunlara söyleyü B, C; c, d. mısraların da
vezin bozuk

811
 Birbir ikrâr idüñüz
 Ellerüñüz kesdüñüz
 Her ne kim eyledüñüz
 Yudunmañuz gizleyü

812
 Zelîhâ yavlağ utandı
 Sözüni yudunmadı
 Yûsuf toğrudur didi
 Şuçlu benem bil bellü

64b 813
 Bu kez sultân kaçıldı
 Yazuklu sensin didi
 Zindâna urduñ anı
 Hergîz sen utanmayu

814
 Andan Zelîhâ eydür
 Ol benüm kûlum durur
 Zindana andan urdum
 Sözümi dutsun diyü

815
 Yûsuf hûd toğru oldu
 'Avratlar hep tağıldı
 Sultân tahtında kaldı
 Eyü fikirler kılu

816
 Bu kez sultân buyurdu
 Altûn kürsi getürdi
 Ağır atlâs döşetdi
 Sarây öñin donadu

817
 Tahtından zindan arası
 Dört fersâh yol varası
 Emr eyledi adem varası
 Ol Yûsufa gel diyü

818
 Begler hep atlandılar
 Zindan katına vardılar
 Kamusı atdan indiler
 Yûsufı çıka diyü

65a 819
 Şokaklarda durdılar
 Çırağlar yandurdılar
 Yûsufı çıkardılar
 Tâze ata bindürü

820
 Yûsuf çün taşra çıkdı
 Zindan halkın diledi
 Hem sultân bağısladı
 Hep tutsaklar kurtulu

821
 Cebrâil girüp geldi
 Hâkdan selâm getürdi
 Yâ Yûsuf durğıl didi
 Sultânluğa deginü

822
 Ol Yûsuf örüdüdü
 Atlandı yola girdi
 Hep silâhdârlar geldi
 Alatica yürüyü

812a. vezin bozuk; d. Şuçlu benem: Ben suçluyum B 817a, c. mısraların da vezin bozuk 818b. "Zindân katına vardı": bu mısra - A; b, c. mısraların da vezin bozuk ; c. "Kamusı atdan indi": bu mısra - A

823
Şehirlü karşı geldiler
Kamu tapu kıldılar
Dürlü saçu saçdılar
Bu sultân olur diyü

824
Sultânı Reyyân geldi
Yûsufı karvayup kuçdı
İki gözünü öpdü
İltüp tahta oturu

825
Reyyân dir Yûsuf bilgıl
Gerek sultânlık kılğıl
Gerek ayruk iş algıl
Hüküm senüñdür diyü

65b 836
Yûsuf eydür işitgil
Şehir içine çağırtgil
Beni haznedâr kılğıl
İş kılayım kolaylu

827
Âzâdlık dilemedi
Atama ilet dimedi
Haznedârlık diledi
Bu iş kamu Teñrinü

828
Cebrâil anda gelmiş
Ol Yûsufa söylemiş
Sultân olursun dimiş
Mısır tahtında diyü

829
Reyyân eydür Yûsufa
Sen otur sultânlığa
Kişiler ço hazneye
Sen otur sultân olu

830
Ben karşıña durayın
Saña kullık kılayın
Hem şehre çağırdayın
Cümle halka bildürü

831
Reyyân sultân buyurdı
Yûsuf kürsiye bindi
Reyyân şehri çağırtdı
Yûsufdur sultân diyü

66a 832
Tengri sultânlık virdi
Reyyân bir sebeb oldu
Pes Yûsuf sultân oldu
Mısır içinde bellü

833
Reyyân tahtından indi
Yûsufa hizmet kıldı
Tahtı Yûsufa kaldı
Görelüm iş ne olu

834
Bu kez Yûsuf buyurdı
Ekincilerin hep derdi
Çok ekin ekün didi
Düni günü tırmayu

835
Ekinciler hep vardılar
Delîm yirler sürdiler
Ekini çok ekdiler
Yûsufa hem 'öşür virü

836
Kimisi ortağ oldu
Ra'yyet 'öşür virdi
Mısır 'imâret oldu
Yedi yıl geñlik olu

837
Yûsuf ekin ekdürdi
Vaḳti oldu biçdürdi
Anbârına getürdi
Başı birle gizleyü

838
Yedi yıl temâm oldu
Altmış biñ anbâr doldı
Bunlar hep hazine oldu
Sultâniçün şaklanu

66b 839
İşit anbâr vaşfını
Üçyüz arşun uzunı
Yükseklügi hem eni
Fikr eyle ol kadarlayı

840
Şehir halkınuñ çoğı
Hallü hâlince herbiri
Hazne idindi toptolı
Kıdılığıçün şaklanu

841
Yedi yıl temâm oldu
Ol kıdlık ile geldi
Bu kez Yûsuf kığırttı
Hiç ekin ekmeñ diyü

842
Bir yıl yağmur yağmadı
Yirden nebât bitmedi
Hergîzin yel esmedi
Kıdlık oldu korkulu

843
Mısır halkı geldiler
Yûsufa yalvardılar
Hazneñ delîm didiler
Bize tahıl vir diyü

844
Sultân Yûsuf buyurdi
Mısır içre kığırttı
İllere haber oldu
Buğday alan gel diyü

67a 845
Mısır ehli geldiler
Altûn gümüş virdiler
Bir yıl ânı yidiler
Andan buğday alını

846
İkinci yıl geldiler
O kumaşın virdiler
Tahıl şatun aldılar
Buğdayumuz yok diyü

835a. vezin bozuk; b. Delîm: Çok B; d. vezin bozuk B 838d. şaklanu: şaklayı A, B 839d. vezin bozuk B 843c. delîm: çok B 844c. haber oldu: hem haber oldu C 845a. geldiler: hep geldiler C 836d. geñlik: bolluk B 837c. Anbârına: Hûnbârına

847
Üçüncü yıl geldiler
At katır getürdiler
Taḥıl şatun aldılar
Hep Yûsufa yalvaru

848
Dördüncü yıl geldiler
Câriyeler virdiler
Taḥıl şatun aldılar
Hep Yûsufa yalvaru

849
Beşinci yıl geldiler
Oğlın kızın virdiler
Yûsufa yalvardılar
Kamu taḥıl dileyü

850
Altıncı yıl geldiler
Kendülerin şatdılar
Yûsufa kûl oldılar
Buğday aldılar yiyü

851
Pes yedinci yıl oldı
Şehirlü cem' olup geldi
Er ü 'avrat ikrâr kıldı
Hep kûluñ olduk diyü

852
67b Mâlik Yûsufı şatan
Er ü 'avrat kız oğlan
Hep kûl oldılar ayan
Yûsufa hizmet kılu

853
Bu kez Cebrâil geldi
Hakdan selâm getürdi
Yâ Yûsuf görgıl didi
Kûl olduñdı şatılu

854
Saña buyurdı Reyyân
Ol ki saña kûl diyen
Saña kûl oldı ayan
Şükür kılğıl sevinü

855
Cebrâil durup gitdi
Yûsuf çok fikir itdi
Bu söz temâma yitdi
Bir söz yine söylenü

847b. "At katır getirdiler": O kumaşın virdiler B, C; d. "Hep Yûsuf'a yalvaru": Buğdayımız yok diyü A, C
851b. vezin bozuk; d. Hep kûluñ: Kûl olduk B 855d. Bir söz: Bu söz B

Meclis-i Yâz-dehüm*(Onbirinci meclis)

856
Pes Yûsuf sultân oldu
Mısır anuñdur bildi
Çalapdan hıfâp geldi
Bir vezir iden diyü

857
Yâ Yûsuf dur atlangıl
Çerüñ beglerüñ dergıl
Şchirden taşra vargıl
Bir er göresin diyü

68a 858
Ol saña selâm kıla
Yoluña evvel gele
Saña vezir ol ola
Şabah durgıl atlanu

859
Yûsuf'uñ var bir atı
Var ol atuñ bir 'âdeti
Evden çıkısa kışner kâtı
Cümle Mısır işidü

860
Yûsuf ata söyledi
Ol at dahı kışnedi
İşâreti ol idi
Çeri derilsün diyü

861
Çün şabah ırte oldu
Sultân yûsuf buyurdu
Ol atı hem getürdi
Ahırından çıkaru

862
Hem at bir kez kışnedi
Mısır kamu işitdi
Begler cümle atlandı
Yûsuf katına gelü

863
Yûsuf çerisin aldı
Şchirden taşra geldi
İlâş u 'âm tapu kıldı
Sultânımızsın diyü

68b 864
İkiyüzbiñ sağında
İkiyüzbiñ solında
İkiyüzbiñ ardında
İkiyüzbiñ ilerü

865
İşbu sekizyüzbiñ er
Yûsuf ile çıktılar
Kamusı yaraklılar
Heybetinden ditreyü

866
Onikibiñ 'âlem var
Biñ harbe ardında var
Bin dahı kılıç dutar
Hem biñ dahı nacaklu

867
Her kim görse tañlaşur
İşiden 'acebleşür
Heybetinden ditreşür
Şöhretlü siyâsetlü

*Meclis-i yazdehum: -B 856a. "Pes Yûsuf sultân oldu": bu mısra -B, b. "Mısır anuñdur bildi": bu mısra -B 859c. vezin bozuk 862a. "Hem at bir kez kışnedi": Bu kez ol at kışnedi A 865d. Heybetinden: Tağ taş heybetinden A 866d. nacaklu: bıçaklı B

868
 Vaşfı çok dile gelmez
 Söyleyüben dükenmez
 Bu sözlere inânmaz
 Ol ki Mısrı görmeyü

869
 Makşûdumuz oldu
 Yûsuf ırte atlandı
 Bir kişiye şataşdı
 Şayru hem eski tonlu

870
 Yûsuf gönlinden şandı
 Bu er ğarîpdür didi
 Hem dahı şayruyidi
 Bu baña yaramayu

69a 871
 Cebrâil çıka geldi
 Allahdan selâm kıldı
 Yâ Yûsuf bilgil didi
 Yañlış fikr itdün diyü

872
 Gönlünde fikir kıldûñ
 Bu eri beğenmedün
 Bu bir ğarîp er didün
 Vezir olmaya diyü

873
 Bu ol vakt vezir oldu
 Zelîhâ donuñ yırtıdı
 İki ayluk oğlanıdı
 Saña tanıklık virü

874
 Zelîhâ yalân didi
 Yûsuf toğrudur didi
 Kuşayferden kırtardı
 Sen niçün beğenmeyü

875
 Yûsuf istiğfâr kıldı
 Ol ğarîbi getürdi
 Ulu şuya iletdi
 Ağır hil'at geydürü

876
 Ârı vezir eyledi
 Ol hem müslümân oldu
 Fikrüne bir söz geldi
 Bunı temâm eyleyü

69b 877
 İlloş fikir cyleyelüm
 Zelîhâdan söyleyelüm
 Nice olmuş diyelüm
 Yûsufiçün kayıru

878
 Zelîhâ yohsûl oldu
 Gözleri görmez oldu
 Yiyecek bulmaz oldu
 Etmege mûhtâc olu

879
 Bir kilim delüp geydi
 Saz uruben kuşandı
 Bir yol üzre oturdı
 Yûsuf uğraya diyü

880
Herbir yeñi ay toğsa
Yûsuf atı kişnese
Atlanup seyrân kılsa
Zeliha çıkar çağırır

881
Yûsuf seyrâna çıkdı
Zeliha anı işitdi
Bir 'avrata yalvardı
Geldügin bildür diyü

882
Eydür beni sen yitgil
Yûsuf yolına iletgil
Kerem it sözüm dutgil
Hâcetüm kabûl kılu

883
Âhiri ben umâram
Girü manşiba irem
Saña çok nesne virem
Eger ölmezsem diyü

70a 884
Ol 'avrat örütürdü
Zelihayı yedüp vardı
Yûsuf yolında kochı
Kendü yanında turu

885
Hele Yûsuf uğradı
Hem Zeliha çağırdı
Zârî kılûp ağladı
Yâ Yûsuf durgil diyü

886
Yûsuf hiç diñlemedi
Andan yaña bakmadı
Borı tavul çaldurdu
Zeliha sözün gizleyü

887
Zeliha gönli tar oldu
Ağlayup girü döndi
Gelüp evine girdi
Şanemine şokranu

888
Eydür ben saña tapdum
Uş tül yoksül kaldum
Hem dahı gözsüz oldum
Ben seni Teñgri şanu

889
Mısırdı hâatun idüm
Sultân öldi tül kaldum
İşbu hâllere geldüm
Düni gün saña tapu

70b 890
Ol Yûsuf kulum idi
Bir Teñgriye inandı
Lâcerem sultân oldu
Mısırdı hem ol bellü

891
Durup hâcını depdi
Üçbiñ altuna şatdı
Müslümân dinin dutdı
Bir Teñgriye inânu

892
Şanem bahâsın aldı
Üçbiñ altûnı oldu
Hep dervişlere virdi
Hâkdan meded umunu

893
Pes yine bir ay geçdi
Yûsuf seyrâna çıkdı
Zelîhâ bu kez geldi
Çağırdı Yûsuf diyü

894
Eydür yâ Yûsuf durgıl
Şu benüm hâlümü görgıl
Benüm sözüm diñlegıl
Hâcetüm kabûl kılu

895
Yûsuf atbaşın tutdı
Meger kim va'de yitdi
Hatun berü gel didi
Hâlin şorar irdeyü

896
Yûsuf eydür sen kimsin
Beni ne kığırursın
Eyit baña ne dilersin
Vireyin bağışlayu

71a 897
Zelîhâ eydür işit sen
Bugün şâh-ı cihân sen
Beni niçün bilmezsin
Zelîhâyım ben dertlü

898
Înândum bir Teñgriye
Sen Yûsuf peygambere
Bel bağladum hâk yola
Bilgil sözüme înanu

899
Yâ Yûsuf bilgil hâlüm
Hergîz kalmadı mâlum
Ol seni seven göñlüm
Dahı yanar yâkılu

900
Sen dahı kaçır mısın
Kanımı içir misin
Geçenden geçer misin
Benüm hâlüm gör diyü

901
Yûsuf Zelîhâyı bildi
Hem anda biraz ağladı
Sevgüñe nişân didi
Baña göstergıl diyü

902
Zelîhâ eydür bilgil
Kamçûñı beri şungıl
Sevgüme nişân bilgil
Baña bak esirgeyü

71b 903
Yûsuf kamçısın şundi
Zelîhâ alup âh itdi
Kamçı dutuşup yandı
Yûsufa 'ipret kılu

904
Yûsuf kâmcısın aldı
Ol od eline geldi
Yûsuf kâmcıyı atdı
Oda duranamayu

905
Zelîhâ eydür n'öldüñ sen
Kâmcuñı niçün atarsın
Uş kırk yıldur yaqarsın
Beni bu oda diyü

906
Âşıklugımı bildüñ mi
Uşda nışânın gördüñ mi
Bir sa'at duta bildüñ mi
Bırakduñ dutamayu

907
İmdi bugün aç kaldım
Kamuya mülhtâç oldum
Mâlum saña harç kıldım
Ağladım gözsüz kalu

908
Gel beni kabul kılğıl
Dinüñe girdüm bilgıl
Gel beni tap ağlatmağıl
Dir Yûsufa yalvaru

909
Bu kez Yûsuf eyitdi
Var cvüñe git didi
Ben tımâr idem didi
Mülküñi direm girü

910
72a Zelîhâ âh idüp döndi
Bu kez Cebrâil geldi
İlaqdan selâm getürdi
Yâ Yûsuf evlen diyü

911
Eydür Allah buyurdi
Zelîhâyı alsun didi
Ânı yiter yaqdun didi
'İşk odına dükenü

912
Yûsuf bu sözi dinledi
Bu bir karı gözsüz didi
Ben buntı n'iderem didi
'Acebe kaldı tañlayu

913
Cebrâil yine geldi
Yâ Yûsuf evlen didi
Ol pâdişâh buyurdi
Zelîhâyı alsun diyü

914
Hem şabır kıl sen bu kez
Teñgriye işler gegez
Zelîhâyı Allah bu kez
Yigit kıliser gözli

915
Yûsuf Zelîhâyı okudı
Teñgri hükmini bildürdi
Zelîhâ yavlaq sevindi
Teñgriye şükür kılı

904d. dayanamayu: duyamadı C 908a. kılğıl: eylegil B; c. vezin bozuk 909d. Mülküni: Hem mülküni C, B
910a. vezin bozuk 911c. yaqdun: yaqarsın B; d. dükenü: düni günü A, C; b, c, d. mısralarında vezin bozuk
912a. bu sözi: sözi C, A; d. 'Acebe kaldı: Kaldı katı A 913d. bu mısra da vezin bozuk 914b. gegez: gelesiz
C; c. bu mısra da vezin bozuk; d. Yigit: Bikir C 915c. yavlaq: gâyet B; a, b, c. mısralarında vezin bozuk

916
Zelîhâ küfürden döndi
Bir Teñgriye şıgındı
72b Yigitligine irişdi
Karılığdan kırtulu

917
Cebrâîl gökden indı
Kanadı birle şıgadı
Ondört yaş kız oldı
İki gözleri görü

918
Hâlıkı rahmet kıldı
Gözleri görür oldı
Yûsuf konukluk kıldı
Hem Reyyânı okıydu

919
Ol Reyyân dahı geldi
İş bu ahvâli bildi
Teñgri hükmin tañladı
Hûn yediler tağılı

920
Gice karañu oldı
Yûsuf gerdege girdi
Zelîhâyı kız buldı
Şorar aña tañlayu

921
Bu kez Zelîhâ eytdi
Beni Teñgri şakladı
Bir peri kıızı geldi
Hemân baña beñzeyü

922
Sulţân ile yaturdı
Sulţan beni şanurdı
Beni Allah şakladı
Senüñiçün gizleyü

923
73a Yûsuf aña eytdi
Bilür misin şol vaqti
Şol 'avratlar el kesdi
Beni görüp tañlayu

924
Ol vaqt beni azdursañ
Murâduna irgörseñ
Beni tamulık kılsañ
Olsam Allahdan udlu

925
Zelîhâ eydür ço beni
Dime baña geçeni
Şükür 'afv itdi Ğanî
Ol belâdan kırtaru

926
Kim gördi senden görklü
Hem senden hûb şüretlü
Sen bir ferişte şıfatlu
Yâ ben nite şabır kılu

927
Zelîhâ kırk yıl çalışdı
Gücle maqşûda irişdi
Yûsuf ile buluşdı
Murâdına degirü

916c. irişdi: irdi B; a, c. mısraların da vezin bozuk 917b. vezin bozuk 919d. Hûn: Çün A, B 925a. vezin bozuk 926c, d. mısraların da vezin bozuk 927a, b. mısraların da vezin bozuk

928
Yûsuf Zelîhâyı aldı
Gufrânı yarlûğadı
Oniki oğlu oldu
Ulusı Misâlüm adlu

929
İş bu dünya halkınuñ
Mağşûdları kamunuñ
73b Şol eyü niyyetlünüñ
Dileğin Allah virü

930
Bu şimdiki 'âşıklar
Kamusı hep fâsıklar
Cümlesi şehvet kıkar
Olur Allahdan odlu

931
'Âşık ma'sûk olıcağ
İki can sevişiceğ
Zelîhâyı Yûsuf gibi
Yüriye şabır kılu

932
Zelîhâ Yûsufa vardı
Mağşûdlarına irdi
Dileğin Allah virdi
Kıyâmete deginü

933
Bunı bunda kıyalum
Gayri söze geledüm
Ya'kûb hâlin diyelüm
Âhiri nite olu

934
Hem kıardaşları nitdi
Bunlar Yûsufı şatdı
Ataların ağlatdı
Âhiri gör ne olu

928a, d. mısraların da vezin bozuk 930c. kıkar: kırar C, A 931c. Yûsuf gibi: kıatlanıcağ A; c. vezin bozuk
932a. vezin bozuk; d. deginü: düketü B

Meclis-i Düvazdehüm*(Onikinci meclis)

935
74a Bir şabah Yûsuf durdı
Hâlikına yalvardı
Hasretten içüm yandı
Atamı görsem diyü

936
Eydür yâ Çalap bilgıl
Ken'ânı kıtlık kılğıl
Ucuzlugin götürgil
Mısra muhtâç olu

937
Du'ası kabul oldu
Ol ile kıdlık geldi
Mısır ucuzluk oldu
Ken'ânda kıdlık olu

938
Ol ilün halkı bildi
Mısır ucuzluk oldu
İle haber yayıldı
Mısra varalum diyü

939
Ya'kûb miskin buyurdu
Oğlanların kığırdı
Açlık bize kâr kıldı
Mısra varsañuz diyü

940
Şol Mısrûñ 'Azîzi
İşidin togru sözi
Varñ bildürüñ bizi
Buğdayımız yok diyü

941
On oğlu hazır oldu
Yâmini evde kaldı
Cümlesi yaraqlandı
Yola girdi yürüyü

942
74b Mısra yakın geldiler
Bir kavme şataşdılar
Durup haberleşdiler
Birbirini şoruşu

943
İsmâ'il oğlu Kaydar
Olmış bu gelenler
İşhâk aşıldur bûlar
Görüşdiler sevnışü

944
Görüşüben durdılar
Delim haber şordılar
Bu kez yola girdiler
Sevinüben şâd olu

945
Kaydar Ya'kûbı şordı
Ol miskin neyler didi
Dahı ağlar mı didi
Yûsufiçün kayıru

946
Yehuda cevâb virdi
Ya'kûb bîçâre oldu
Gözleri görmez oldu
Yûsufiçün ağlayu

*Meclis-i düvazdehum: -B 936a. Çalap: Celeb A 938c. İle: Öyle B 939b. kığırdı: çağırdı B 941b. Yâmini: Yamin hem B 943c. İşhâk: İbrâhim B 944a. durdılar: vardılar B 945c. Dahı: Henüz A

947
Şordılar Mısr şehrini
Hem sultân haberini
Anda tahıl varını
Hein şordılar irdeyü

948
Bunlar haber virişdi
Kuçuşup ayrılışdı
75a Biri Mekkeye aşdı
Bunlar Mısr arzulayu

949
Çün bunlar Mışra girdi
Sarây öniñe vardı
Yûsuf köşkinden gördi
Biraz yatdı ugunu

950
Yûsuf fikrini derdi
Bu kez vezirine şordı
Şol erler kanden geldi
Vezire bunı söyleyü

951
Ol erler bunda geldi
Varup Tekeyye kındı
Geleli beşgün oldı
Yürürler tahıl alu

952
Yûsuf vezire eydür
Ol erler kañi illidür
Eynine nice ton giyer
Haberlerin bildiñ mü

953
Andan dönüp vezir eydür
Bunlar Ken'ândan gelür
Kamusı eski geyer
Garıplere benzeyü

954
Yûsuf eydür getürgil
İaş sarâya kondurgıl
Kamusın ağırlağıl
Dürlü ni'met yedirü

955
75b Vezir duruben vardı
Bunları alup geldi
İaş sarâya getürdi
Ni'met dökdi yidürü

956
Bunlar danışup eydür
Bu sultân cyle şanur
Bizde altûn var şanur
Alayım dir aldayu

957
Dönüben Şem'ün eydür
Atamuzı işidür
Anınçün hurmet kıtur
Aşlımız bilür bellü

958
Yine Yehuda eydür
Sultân bizi gözedür
Za'îfligimiz bilür
İlakçıñ ağırlayu

959

Yûsuf bunu işitdi
Şıgınumadı ağladı
Kardaşlarını gördi
İkisin bilümeçü

960

Cebraîl inüp geldi
Adların eydivirdi
Şol Yehudadur didi
Biri Şem'ündür diyü

961

76a Pes bu kez Yûsuf durdı
Mişâlüme buyurdi
Bunlara vargıl didi
Benden selâm iledü

962

Şamusın yahşi şorgıl
Kendüzünü dimegıl
Hem anlara dimegıl
Atam Yûsufdur diyü

963

Mişâlüm durup vardı
Bunlara selâm virdi
Pes bunlar aña şordı
'İmrânice söyleyü

964

Andan Mişâlüm eydür
'İmrânice bilmem dir
Sizden öğrenem ben dir
Ben Kıptî dilin bilü

965

Bu Ya'kûb oğlanları
Çün gördiler bunları
Geldi Yûsuf kûlları
Bunlara etmek virü

966

Sultân Yûsuf buyurdi
Kamu ğarîpdür didi
Hep bütün etmek virdi
Ucından hiç kesmeyü

967

Bunlar ânu tañlaşdı
Göruben 'acebleşdi
Birbiriyle söyleşdi
Bu sultân cömerd diyü

968

76b Ol vakt buğday bahası
Bir deve yüklencesi
Biñ ikiyüz olası
Bir mışır altûn bellü

969

Kıymeti bir altûnuñ
İkiyüz akçe anuñ
Âdeti ol zamanuñ
Böyledür Mışır dolu

970

Yûsuf yüzünü burdı
Köşkinden yire indi
Kardaşlarına geldi
İlber şorar irdeyü

971
Yûsuf eydür kimlersiz
Kaŋgi ilden gelürsiz
Eydün kaç kardaşlarsız
Haber virün siz bellü

972
Bunlar eydür şerifüz
Ya'kûb nebi oğlıyuz
Biz oniki kardaşuz
Ünümüz bunda gelü

973
Birümüz evde kaldı
Kiçimüzi kurd yidi
Atamız severidi
Kamumuzdan yegleyü

974
Yûsuf eydür ne dirsiz
Ya'kûb peygamber dirsiz
77a Kiçisin sever dirsiz
Ulusından yegleyü

975
Ol kişi şiddik olmaz
Peygamber kiçi sevmez
Ayrugından yeglemez
İş bu iş yaramayu

976
Bunlar eydür yâ 'Aziz
Yalân degül sözümüz
Ol oğlanı görseñüz
Ay u güneş şüretlü

977
Hem biz dahı severdük
Kamumuzdan yeglerdük
Bir düşinden yigrendük
Düş gerçek ola diyü

978
Yûsuf bunlara şordı
Nice düş görmiş didi
Anuñ düşün kim yordı
Nite olasin diyü

979
Bunlar eydür düş görmiş
Hem atasına şormuş
Atası âni yormuş
Sultân olursın diyü

980
Yûsuf eydür anlara
İrdi mi sultânlığa
Yetişdi mi şâhlığa
Devlet tâcın örtü

981
77b Bunlar Yûsufa didi
Ol oğlanı kurd yedi
Cânı uçmağa girdi
Anda kaldı tolanu

982
Bu kez Yûsuf buyurdi
Develerin yükletdi
Virdüklerin almadı
Bunları ağır layu

983
Yine Yûsuf eyitdi
Biriñüz evde kaldı
Anı da getürüñ didi
Taḥıl virem arturu

984
Ben sizleri severüm
Dinüñüzi dutarum
Hem ânı daḥı dilerüm
Görmegiçün isteyü

985
Bunlar durup gitdiler
Hem Mısırdan çıkdılar
Her köye kim kondılar
İl gelür ağırlayu

986
Bunlar eydür gelürdük
Bu köylere konarduk
Hiç ağırlık görmezdük
Şimdi neden böyle olu

987
Hem bunlar yola girdi
İblîs arḳuru geldi
78a Durun diyü kığırdı
Size sözüm var diyü

988
Bunlar ol yirde tırdı
İblîs bunlara geldi
Yûsuf ḳoḥusın aldı
Bunlara göstermeyü

989
Bunlar çün yola girdi
Ya'ḳûb yanına geldi
Ya'ḳûb azacuḳ güldi
Yine düşdi ağlayu

990
Oḡlanları görüşdi
Bunlar Ya'ḳûba şordı
Sen neden güldüñ didi
Yine döndüñ ağlayu

991
Ya'ḳûb der ḳoḥu duydum
Yûsufum geldi şandum
Bir çirkin ḳoḳu gördüm
Yine döndüm ağlayu

992
Bu kezîn Ya'ḳûb şordı
Sultân size ne virdi
Hem nice din dutardı
Size taḥıl virdi mü

993
Bu kez bunlar eyitdi
Dini İslâmdur didi
Ol bizi ağırladı
İbn-i Yâmini isteyü

994
78b Ol seni ḳatı şordı
Senüñiçün kayırurdu
Ol miskin neyler didi
Yûsufiçün ağlayu

983b. Biriñüz: Ol ki ḳardaşınız A; c. vezin bozuk 985b. Hem Mısırdan: Şehr-i Mısırdan A; d. İl gelür: Halk gelür B 986d. böyle olu: böyle diyü B; vezin bozuk 987b. arḳuru geldi: avḳuru geldi B, C; c. kığırdı: çağırdu B 989a. çün yola girdi: Ken'âna gitdi A 991c. ḳoḳu duydum: ḳoḳu gördüm B, C 993d. vezin bozuk 994b. kayırurdu: ağlayu A; c. "ol miskin n'eyler didi": bu mısra -A; d. "Yûsuf için ağlayu": bu mısra -A

995 Ya'kûb eydür alduñuz Yûsufı n'eyledüñüz Yabanda yitürdüñüz Anı kurd yedi diyü	1001 Bu kez bunlar durdılar Develere bindiler İbn-i Yâmini aldılar Mısır deye uğrayu
996 Bu kez imdi geldüñüz Bunu dañı alduñuz Cümleñüz and içdüñüz Hep yalân söz söyleyü	1002 Ya'kûb eydür varasız Kaçan Mısra giresiz Bir kapudan girmeñüz Yavuz gözden şakınu
997 Gelüñ kamu and içüñ Baña toğruluk kılüñ Yâmine eyü şanuñ Yitürmeñ Yûsufılayu	1003 Türuben Mısra varuñ Hep ikin ikin oluñ Birer kapudan girüñ Sultân kâtına varu
998 Çuvalların açdılar Kumaşların gördiler Ya'kûba eytdiler İletdügümüz uş diyü	1004 Kaçan Mısra vardılar İkin ikin oldılar Kapulardan girdiler Yâmin yaluñuz kalu
999 Ya'kûb âni işitdi Elin başına urdı Ol bizi ağırladı Arınağanum almayu	1005 Şâm kapusunda durdı Kimi görürse şordı Kimse dilin bilmedi Hayrân kaldı tañlayu
1000 Bu kerre yine varuñ Bu kumaşı iledüñ 79a İbn-i Yâmin ile varuñ Girü baña getirü	1006 Cebrâil inüp geldi İlaķuñ selâmını kıldı Yâ Yûsuf durğıl didi Yâmini karşılayu

995a. alduñuz: gelesiz A; c. Yabanda: Anı yabanda A; d. "Anı kurd yedi diyü": Baña doğruluk kılı A; yalan yire and içü B 999c. Ol bizi: Uş bizi A 1001c. vezin bozuk 1003b. ikin ikin: ikişer ikişer A

79b 1007
Bu tonların çıkarğıl
Ėaripler tonın geygıl
Deve üstine bingıl
Var Yâmini getürü

1008
Şâm kapusunda turur
Hem herkimî kim ol görür
Kimse yok dilin bilür
'Âciz qaldı ağılayu

1009
Kalanından ayrılmış
Yolın oñarımamış
Ol saña gelimemiş
Sen varğıl aña qarşu

1010
Yûsuf deveye bindi
İverek aña vardı
Qardaşuñı görđi
Yûsuf yüzi örtülü

1011
Yûsuf şorar sen kimsin
Kangı ilden gelürsin
Burada ne durursın
Yâ sen kimi isteyü

1012
Ben Ken'ândan gelürem
Ya'kûb nebi oğlıyam
Bu sulâna varuram
Yolın gösterseñ diyü

80a 1013
İbn-i Yâmin eyitdi
Kimse dilüm bilmedi
Sen nice bildüñ didi
Şorarsın kimsün diyü

1014
Yûsuf dir oğlanıdum
Ken'ân ilinde durdum
Bu dili anda öğrendüm
Anuñiçün söyleyü

1015
Yûsuf qolından çıkardı
Bilezüğün dardurđı
Elli biñe degerdi
Mısır altûn kıymetlü

1016
Kızıl yakûtdan idi
İbn-i Yâmine virdi
Nidesin bilümedi
Şırça bilezük diyü

1017
Andan Yûsuf eyitdi
Qoluña geçür didi
Gel benümile didi
Qardaşlarıña varu

1018
Pes ikisi vardılar
Uaş sarâya girdiler
Qardaşların gördiler
Yûsuf eydür var yürü

1012d. göstersen diyü: göstersen kerem kılu A 1013a. İbn-i Yâmin: Bu kez İbn-i Yâmin A 1015b. dardurđı: uzatdı C 1017d. varu: viri A, C

1019
İbn-i Yâmin eyitdi
Ben seni gördüm didi
Gâyetde sevdüm didi
Dilemezem ayrılı

80b 1020
Yûsuf eydür ben kulam
Mevlâm sözün dutaram
Efendümden korğaram
Buyruğın şımam diyü

1021
Ben dahı sevdüm seni
İy yigitler sultânı
Eger isterseñ beni
Yürü var katlan diyü

1022
Pes ibn-i Yâmin vardı
Kardeşlarını gördi
Kardeşleri hep şordı
İbn-i Yâmin şâd olu

1023
Kardeşleri eyitdi
Yûsuf ülelden didi
Sen hiç gülmedün didi
Bugün nite şâd olu

1024
İbn-i Yâmin eyitdi
Bir kimse baña geldi
'İmrânca söyledi
Geldi bir deveye binü

1025
Yakût bilezük virdi
Beni size getürdi
Ben ânı gördüm didi
Kaygûm gitdi kalmayu

1026
Yehuda aña eydür
Ol bilezügi getür
81a Görelüm neye deger
Senüñiçün saklayu

1027
İbn-i Yâmin çıkardı
Yehuda cline virdi
Bu kızıl yakût didi
Kolına geçürdi gizleyü

1028
Bu kere Rûbil durdı
Yehudada aradı
Belezügi bulmadı
İlayrân oldu tañlayu

1029
İbn-i Yâmin eyitdi
Uş girü bende didi
Andan Rûbil diledi
Çıkardı aña virü

1030
Çün Rûbil dahı aldı
Kendü kolına urdı
Bir kardeş aradı
İstedi bulumayu

1031
Hep kardeşleri aldı
Kimse de eğlenmedi
İbn-i Yâmine geldi
Kamısı 'acebleyü

Meclis-i Sizdehüm*(Onüçüncü Meclis)

1032
Sultân Yûsuf buyurdi
Yeñi sarây yapdurdı
81b Uzunı kırk arşûn idi
Hem eni de ol deñlü

1033
Ya'kûb şûretin yazdı
On oğlın bile yazdı
Herkim Yûsufdan bezdi
Kamu anda yazılı

1034
Ya'kûbdan alduğunu
Kardaşları n'itdüğünü
Kuyuya bıraktığını
Kamu anda yazılı

1035
Kuyudan çıkardığı
Ol mâlike şatduğı
Ontoğuza virdüğü
Üç 'aybı vardur diyü

1036
Sarây böyle düzüldi
Yûsuf içine girdi
Pes kardaşları geldi
Mışırda tahıl alu

1037
Andan Yûsuf buyurdi
Kardaşların kığırdı
Ulu döşek yazdırdı
Ol sarâya getürü

1038
Rûbil yukaru baqdı
Ol şûretleri gördi
Kardaşlarına didi
Yukaru baquñ diyü

1039
82a Ne kim bizüm işümüz
Yûsufa kılduğumuz
Geçmiş yavuz fi'limüz
Kamu bunda yazılı

1040
Bakup ânı gördiler
Hep cümlesi korkdılar
Dutuldı kamu diller
Sükûnleri ditreyü

1041
Sultân Yûsuf buyurdi
Dürlü ni'met getürdi
Öñerine kırdurdi
Buyurdi aş yîñ diyü

1042
Bunlar kamu ağlaşdı
Kimse aşu bakmadı
Yûsuf bu kez buyurdi
Bunlara şoruñ diyü

1043
Aşı niçün yimezler
Ağlamağdan diñmezler
Bir sorun ne görmişler
Hâllerini añlayu

*Meclis-i sizdehüm: -B 1032c. vezin bozuk 1034c. vezin bozuk 1035. Kıt'a: -B 1037c. yazdırdı: şaldurdi
A, C 1039c. Geçmiş yavuz: Ettigimüz yavuz A 1040b. Hep cümlesi: Cümlesi katı A; d. Sükûnleri: 'Azaları
B, C 1041c. kırdurdi: kırdurdi A, B; d. Buyurdi: Söyledi A

- 1044
Pes bulara şordılar
Aş yimezsiz didiler
Bunlar cevâb virdiler
Yalan sözler bişirü
- 1045
Biz kim sarâya girdük
Hep cümlemüz açduk
82b Bu şûretleri gördük
Uş dururuz ağlayu
- 1046
Kardaşımız varıdı
Ol şûrete beñzerdi
Bayık anı kurd yedi
Tâ biz kalduk ağlayu
- 1047
Bu kez Yûsuf buyurdı
Kardaşların çıkardı
Ayrık eve koydurdı
Bunları ögütleyü
- 1048
Dürlü ni'met getürdi
Hem bunlara yidürdi
Karınlarnı toyurdi
Bu kez Yâmin yimeyü
- 1049
Dönüp Yûsuf eyitdi
Kamunuz ni'met yedi
Ol biriñüz yimesi
Dahı durmaz ağlayu
- 1050
Bu kez Yâmin söyledi
Ol eve buyur didi
Ben anda varsam didi
Ol şûreti gözleyü
- 1051
Kardaşcuğum varıdı
Ol nakşa beñzer idi
Bunlar eydür kurd yidi
Dirler baña kaçıyu
- 83a 1052
Buyur anda varayın
Şol şûreti göreyin
Oturup ağlayayın
Yûsuf için kayıru
- 1053
Yûsuf şıddık buyurdı
Pes Yâmin anda vardı
Varup sarâya girdi
Oturup biraz ağlayu
- 1054
Bu kez Yûsuf buyurdı
Mişâlümü kığırdı
Yür içeri gir didi
Ammûñ ile oturu
- 1055
Eger saña bakarsa
Kimsin diyü şorarsa
Kimün oğlın dirse
Eydivirgil toştogru

1056	Allah Teñgri buyurdı Cebrâil baña geldi Kendüzüñ bildürdi Ayrugından şaklayu	1062	Eydür sen ağlamağıl Benüm sözüm añlağıl Yûsuf oğlıyam bilgıl Karındaşuñ içerü
1057	Mişâlüm durdı vardı Ammûsi kâtına girdi Yâmin bakuben gördi Şordı aña kimsin diyü	1063	Oldur kim seni gördi Şâm kapusunda vardı Saña bilezük virdi Kalanuña getürü
1058	Eydür habîbî kimsin Eyit kimin oğlısın 83b Yûsufuma beñzersin Aşlıñ kimdür di bellü	1064	Pes İbn-i Yâmin bildi Uşda qardaşın buldı Uğundı yire düşdi Örütürdi sevinü
1059	Eydür ben Mişâlümem Yûsuf nebi oğlıyam Mışırdı sultân budem Benüm atamdur bellü	84a 1065	Eydür kâtı azîzüm Ol benüm iki gözüm Mişâlüm dutğıl sözüm Beni aña kavşuru
1060	İbn-i Yâmin ağladı Mişâlüm aña şordı Niçün ağlarsın didi Eyit baña bildürü	1066	Mişâlüm durı vardı Atasına bildürdi Yûsuf şıddık buyurdi Var anı getür berü
1061	İbn-i Yâmin eyitdi Qardaşuğum varıdı Hem adı yûsuf idi Temâm saña beñzeyü	1067	Kendüzi örütürdi Bir halvet eve girdi Nikâbmı giderdi Yâmini gele diyü

1068
Mişâlüm durdı vardı
Yâmin kâtına girdi
'Ammisine haber virdi
Dur imdi gelgıl diyü

1069
Pes Yâmin durup vardı
Ol halvet eve girdi
Karındaşını gördi
Yire düşdi uğunu

1070
Kaçan kim uşşı geldi
Hem ikisi kuçuşdı
Bunlar anca ağlaştı
Ferişteler tañlayu

84b 1071
Ağlamakdan durdılar
Hem biraz yıylaşdılar
Ayrılup oturdılar
Birbirine sevnışü

1072
Andan Yûsuf eyitdi
Babam hâli ne oldı
Kız karındaşın şordı
Durmaz şorar irdeyü

1073
Yâmin dir atañ hâli
Büküldi anuñ belı
Dûni gün söyler dili
Bir Çalaba yalvaru

1074
Gözleri görmez oldı
Gövdesi dirmez oldı
Karvanup durmaz oldı
Yûsufiçün ağlayu

1075
Yûsuf dir ben olmasam
Yigrek idi toğmasam
Hem bu bahtı bulmasam
Atam zahmetler girü

1076
Bu kez Yûsuf buyurdı
Sen imdi durğil didi
Karadaşlara var didi
Anlaruñla oturu

1077
İbn-i Yâmin ağladı
Kırk yıl ağladum didi
Bu sa'at buldum didi
İmdi yine ayrılıu

85a 1078
Hem Yûsuf aña şorar
Evlendün mi vir haber
Ogluñ kızuñ hem ne var
Adları nedür diyü

1079
Yâmin eydür evlendüm
Üç dâne oğul buldum
Kamusına ad virdüm
Efâlüne beñzeyü

1068c. vezin bozuk 1071a. durdılar: geçdiler A 1072d. irdeyü: çağırü B; ağlayu A 1073d. Çalaba: Teñgriye B 1074b. Gövdesi: Kendüziñ A; d. Yûsufiçün: Seniñiçün A 1075c. bu bahtı: bu bahtı C 1077d. İmdi yine: İmdi nite A, B

1080
Biri adın Kurd virdüm
Hem birine Kan didüm
Birine Yûsuf didüm
Adları budur diyü

1081
Ol Yûsuf şiddik şordı
Neden virdün bu adı
Ne 'aceb bu ad didi
Maşşûduñ nedür diyü

1082
İbn-i Yâmin eyitdi
Ol kardaşlarum geldi
Seni kurd yedi didi
Kanlu gönlek gösterü

1083
Bir oğluma Kurd didüm
İkinciye Kan didüm
Üçünci Yûsuf didüm
Derdüni unutmayu

85b 1084
Yûsuf eydür sen durgıl
Kardaşlaruña vargıl
Anlaruñla oturgıl
İşler kılâm tedbirli

1085
Yüküñde sa' gizleyem
Ben saña uğrı diyem
Hem seni tutsâk kılâm
Böyle tedbir eyleyü

1086
Çün İbn-i Yâmin tırdı
Kardaşlarına vardı
Bunlar gördi bilmedi
Şoralar kimsin diyü

1087
Eydür ben İbn-i Yâminem
Ben ol evden gelürem
Ol şûrete bakuben
Otururdum ağlayu

1088
Karındaşları didi
Saña kim efsûn kıldı
Yüzüñ güneşe döndi
Geldüñ bize berķ uru

1089
Ol eydür ne görmışsiz
Bu nûrı tañlamışsiz
Hiç ayruk bilür misiz
Ol Allahdan hükümlü

1090
Bu kez ol Yûsuf durdı
Yüzün örtüp bürüdi
Kardaşlarına girdi
Dürlü hunlar getürü

86a 1091
Ol zaman söyleyidi
Pâdişâhlar varıdı
Yüzlerin örter idi
Kimseye görünmeyü

1087a. İbn-i Yâminem: ben İbn-i Yâminem A, B; bu mısra'nın vezin bozuk 1089.kıt'a: -B 1090b. örtüp bürüdi: örtüp geldi A 1091c. örter idi: örterlerdi A

1092

Altı sini getürdi
Öñlerine kodurdi
İkin ikin buyurdi
Birisine oturu

1093

Andan bunlar oturdi
Yâmin yalıñuz kaldı
Aş yimedi ağladı
Karındaşum yok diyü

1094

Yûsuf eydür yi ta'âm
Saña kardaş ben olam
Senüñile oturam
Bir sinide aş yiyü

1095

Bu kez hep aş yidiler
Şoñra hamd cylediler
Du'â alkış etdiler
Yûsufa karşı turu

1096

Bu kez sultân buyurdi
Altûn şinik getürdi
Bunları ağırladı
Bunlar kamu tañlayu

1097

Sultân Yûsuf buyurdi
Develerin yükletdi
Altun sa'ı gizledi
Bunlara duyurmayu

86b

1098

Alkış idüp girdiler
Şhirden taşra çıkdılar
Bir köy bulup kondılar
Yûsuf Çavûşa diyü

1099

Yûsuf bir kaç kola dir
Ol kafileye yitüñ dir
Dutup tiz getirüñ dir
Uğruluk oldı diyü

1100

Çün kişiler atlandı
Kâfileye yetişdi
Bunların biri çağırdı
Yâ kafile durgıl diyü

1101

Yehuda Şem'ün eydür
Sultân yavuz iş kılûr
Bizi neden dönderür
Kâfileden âyırur

1102

Şordılar şa' almışsız
Kile uğurlamışsız
'Ayıblu iş kılmışsız
Üş de geldük arayu

1103

Bunlar eydür Teñgri çün
Ol sultân hürmetiçün
Dahı Ya'kûb başiçün
Biz şa' almaduk diyü

1092c. İkin ikin: İkişer ikişer A 1095b. hamd: Hakkâ hamd A; c. etdiler: virdiler A, C 1096b. şinik: kile A, C
1097d. duyurmayu: duyurmayu A, C 1098b. vezin bozuk; d. Yûsuf Çavuşa: Yûsuf Çaluşa A, C 1099d.
Uğruluk: Uğurluk C 1100b. "Kâfileye yetişdi": Yitüp kafileyi yıkdı C; c. vezin bozuk 1103. kıt'a: -B

87a 1104
Bunlar eydür görmedük
Hiç biz haber bilmedük
Hem kileyi biz almaduk
Haberümüz yok diyü

1105
Andan bu kûllar eydür
Ol şa' kızıl yaqutdur
Yüzbiñ altûn kıymetdür
Tiz virün bize girü

1106
Ya'kûbun oğlanları
Görüp qorqdı bunları
Bizi bilür ol teñgri
Kamumuz togru diyü

1107
Ol vaqt uğrı olanı
Bir yavuz iş ideni
Sultân dutardı anı
İki yıl kulluk kılı

1108
Kimse anı döğmezdi
Dutup mâlin almazdı
Kulluğın itdürürdi
Zemânenüñ beglerü

1109
Kul bunları getürdi
Develerin çökerdi
Sultân kürsiye oturdı
Yüklerin araşduru

1110
Çuvalların aradı
Cümleñün yükün gördi
87b Pes Yâmin yüki qaldı
Sultân eydür qoñ diyü

1111
Arayıcılar geldi
Anı dahı aradı
Ol şa' anda bulundu
Pes sultâna gösterü

1112
Sultân bunlara baqdı
Ağzın açup söyledi
Qâtı qâtı qağıdı
Kamusını qorqudu

1113
Ben sizi ağırladum
Ayluk tahıllar virdüm
Bu işi mi umardum
Uğruluk ide diyü

1114
Bunlar kamu utandı
Başı aşğa oldu
Beñizleri şarardı
Kamu durdı ditreyü

1115
Bunlar eydür n'olduñuz
Bu oğlan aşı yavuz
Sultân bizden işit söz
Yâmin aşıdur uğru

1104c. vezin bozuk 1106b. bunları: anları A, C 1109c. oturdı: bindi B, C 1110b. Cümleñün: Kamûnuñ A, C/ gördi: taradı A, C 1112c. qağıdı: darıldı B 1113b. Ayluk tahıllar: Çok tahıllar B; işi mi umardum: sizden ummazdum B; d. ide diyü: idesiz diyü A 1114b. aşğı oldu: aşğı qodı B; şaldı A

- 1116
Karındaşı varıdı
Hem adı Yûsuf idi
Ol dağı uğru idi
Buncılayın bedhulu
- 88a 1117
Ol Yûsuf uğru idi
Dâyesinde dururdi
Dört yaşına çün irdi
Ya'kûb girü dileyü
- 1118
Ol dâye severidi
Bir boncuğı varıdı
Kızıl yak"utdan idi
Delim altun kıymetlü
- 1119
Ol boncuğı getürdi
Yûsuf kolına bağladı
Yûsufu ısmarladı
Atasına degirü
- 1120
Temâm bir kaç gün geçdi
Dâye ardınca geldi
Ol boncuğı gizledi
Dâyeye göstermeyü
- 1121
Ya'kûb âni aradı
Boncuğı anda buldı
Girü dâyeye vardı
Uğruluk kıldûñ diyü
- 1122
Göñlinden Yûsuf didi
Yalançılar siz didi
Yalân sizlerden çıkdı
Karadaşñuz kûl diyü
- 1123
Atañuz aldaduñuz
Genç oğlanın alduñuz
88b Kûl diyüben şatduñuz
Bahâsın haram yiyü
- 1124
Bu kez Yûsuf buyurdi
Ol Yâmini bağlatdı
Zindâna ilet didi
İki yıl yatsun diyü
- 1125
Andan bunlar eyitdi
Eyâ sultân bil didi
Ya'kûb bunı severdi
Yûsuf karadaşı diyü
- 1126
İmdi bunı dutmağıl
İliç zindâna urmağıl
Bizden birümüz algıl
Atamız ağırlayu
- 1127
Yûsuf eydür kim ola
Bir yazukluyı kıya
Yazuksuz bağılu ola
Ol 'âdillik olmayu

1116a. Karındaşı: Anuñ karındaşı A 1117c. çün irdi: er idi B 1119b. Yusuf kolına; Yusuf kıo A 1126c. "Hiç zindâna urmağıl": Bizden birümüz algıl

1128
Bunlar ümid kesdiler
Kamu girü döndiler
Hep bir yere derildiler
Oturdılar tânişu

1129
Gelün bir iş kılâlüm
Silâh belki alalum
Bâzâr içre girelüm
Yehûda böyle diyü

89a 1130
Ben bu şehre varayın
Ol zindâna gireyin
Zindâna koydurmayın
Zindâncıya haykırı

1131
Ünüm işidürseñüz
Kamu hazır olasız
Kim gelürse kırasız
Şehirliyi dükedü

1132
Hem Yehuda haykırsa
Kakıyup hamle kılsa
Herkim ünin işitse
Kırılır düşer kamu

1133
Bu fikri Yûsuf sezdi
Danışdukların bildi
Kiçi oğlına buyurdi
Anlara varğıl diyü

1134
Didi Efrâyim varğıl
Şol arkalarında durğıl
Arkasını şığağıl
Elüñle duydurımayu

1135
Bunlar hep gâfil oldı
Efrâyim durup vardı
Arkasını şığadı
Yehudanüñ duymayu

89b 1136
Yahuda kâtı yumşadı
İshâk ehli bulunsa
Arkasını şığasa
Gider güci dükenü

1137
Yehuda şâkin oldı
Şöyle bîâkat oldı
Kalanı anı gördi
'Acebleşdi tañlayu

1138
Bunlar eydür ne olduñ
Sen niçün haykırmaduñ
Şehr ehlini kırmaduñ
Kamusını dükedü

1139
Yehuda eydür duruñ
'Azîm iş oldı bilüñ
Bir oğlan geldi bilüñ
Benüm arkam şığayu

1128c. vezin bozuk 1129b. Silâh bulup: Silâh belüne A; Silâh belki C 1130c. koydurmayın: çıkarayım B; bu mısradâ vezin bozuk 1131d. Şehirliyi: Şehir ehlini A 1133c. buyurdi: söyledi B; bu mısradâ vezin bozuk 1134b. vezin bozuk 1135d. "Yehudanüñ duymayu": Kendi gücü dükenü B 1136a. vezin bozuk 1137. kît'a: -A

1140

Bunlar işidüp 'acebler
Bu şehirde peygamber var
Kamusı söyleşürler
İş bu işi tañlayu

1141

Sultân bir kişi şaldı
Bunları kamu derdi
Hep kâtına getürdi
Heybet birle korkudu

1142

Eydür şöyle şanursız
Bizden güçlü yok dirsiz
Eger beni görseñüz
Kendüñüzi unıdu

90a

1143

Bu kez ol Yûsuf durdı
Kağıyup köşkin urdı
Sarây kamu ditredi
Yıkılmağa yaklaşu

1144

Sarây şöyle berk idi
Direkleri mermer idi
Şol kadar kim ditredi
Oldı bunlar korkınu

1145

Yûsuf dir haykırmadum
Atañuz ağırladum
Yoksa kamu kırardum
Bir kimseñüz kımayu

1146

Ben sizi ağırladum
Biriñüz uğrı buldum
Ben ol Yâmini dutdum
Şuçı içün kınâyı

1147

Bunlar kamu yalvardı
Çün Yûsuf destûr virdi
Kamusı taşra çıkdı
Birbirine söyleşü

1148

Pes Yehuda eyitdi
Siz imdi varuñ didi
İbn-i Yâmin dutuldu
Atamuza duydu

1149

Ben bu şehirde olam
Belki Yâmini alam
Almazsam bunda olam
Atama görünmeyü

90b

1150

Bunlar gidüp vardılar
Temâm eve girdiler
Ya'kûbı hem gördiler
Biribirin kuçışu

1151

Ya'kûb bulara şordı
İbn-i Yâmin gelmedi
Yehuda görünmedi
Gelidurur mı diyü

1152
Oğlanları söyledi
İbn-i Yâmin gelmedi
Ol sultân anı dutdı
Uğruluk itdüñ diyü

1153
Ya'kûb bunı işitdi
Düşüben aklı gitdi
Oğlanların sekitdi
Kaçıyuben şöranu

1154
Siz gözle gördüñüz mi
Elinden alduñuz mı
Haqîkat bildüñüz mi
Uğruluğunu girü

1155
Oğlanları eyitdi
Taḥkîk bilmezüz didi
Yüki içre bulundu
Bir altûn şa' gizleyü

91a 1156
Bize inânımsañuz
Kafilelerden şorasız
Andan bellü bilersiz
Biz olduk bunda toğru

1157
Ya'kûb eydür ol kaldı
Yahudaya ne oldu
Bunlar eydür ol kaldı
Yâmini alam diyü

1158
Ya'kûb eydür umâram
Subḥân'umdan dilerem
Üç oğlum bile görem
Göñlüm sezer umını

1159
Oğlanları şordılar
Cevâb virgil yâ Mûhtar
Sen nice bildüñ haber
Bize daḥı bildürü

1160
Ya'kûb bunlara didi
Benüm kaygûm yavlaḳ
Her mûşîbet kim geldi
Şoñı serâhlık duru

1161
Hem Kelâmu'llah demiş
İliç ümiḍ kesme demiş
Tapmayan kâfir demiş
Kur'ân içinde bellü

91b 1162
Bende ümiḍ kesmeyem
İlaḳ emrini başmayam
Tamu içre kalmayam
Ümiḍ dutam umını

1163
Ya'kûb bu sözi didi
Oğlanları 'acebleḍi
Kırk yıldur Yûsuf adı
Dilüñden gitmez diyü

1164

Ne sen anı bulursın
Ne hod yüzün görürsün
Hemân gözsiz alursın
Duni günü alayu

1165

Ya'ûb bunu işitdi
Örüturup âh itdi
âhı göklere çıkıdı
Ferişteler alayu

1166

Pes Ya'ûb durup vardı
Hasret evine girdi
Ol adar inildedi
Talar talar alayu

1167

Canavarlar geyikler
Deñizdeki balıqlar
Mü'minler münâfıqlar
Hep Ya'ûba alayu

1168

Pes Ya'ûb du'â kıldı
Hâlıkına yalvardı
Cefâ cânuna irdi
Cânımı alıl diyü

1169

92a Yâ benüm cânım alıl
Yâ Yûsufum bildürıl
Şol beni ap alatıl
Tâatum gitdi diyü

1170

Yûsufa hasret oldum
Uş iki gözsiz oldum
İnen atı buñaldum
Allahum meded diyü

1171

Bir olum sulân aldı
Birisi anda aldı
Yûsuf bilmem ne oldu
Derdüm üç oldu diyü

1172

Du'âsı abûl oldu
Ya'ûba elçi geldi
Bu sözler temâm oldu
Geldi bir söz söyleyü

Meclis-i Çihârdehüm*(Ondördüncü Meclis)

1173	1179
Birgün 'Azrâîl geldi	Ya'kûb anı işitdi
Ya'kûba selâm verdi	Yüzün mihrâba urdı
Ya'kûb ağlayu şordı	Zârî zârî ağladı
Yûsufum n'itdûñ diyü	Benüm Yûsufum diyü
1174	1180
Yûsuf cânın alduñ mı	İy benüm gözüm nûrı
Yoksa dahı diri mi	Eyâ benüm nakşum hûri
Kandelîğin bildüñ mi	İbn-i Yâminini kodi
Di gıl baña bildürü	Çok arzum Yûsuf diyü
1175	1181
92b 'Azrâîl dir almadum	Eyâ gönîlüm yemişi
Şağlığı ola ma'lûm	Dolduran tokuz yaşı
Kandelîğin ben bildüm	93a İbn-i Yâminüm eşi
Anuñ maķâmı bellü	Körpeçem Yûsuf diyü
1176	1182
Yûsuf pâdişâh oldu	Gözlerüm görmez oldu
Allahı yâri kıldı	Kaygudan gönîlüm doldı
Ulu devlete irdi	Şararu beñzüm şoldı
Ni'met içre oturu	Senüñiçün ağlayu
1177	1183
Ya'kûb ikinci şordı	Kardaşlaruñ geldiler
Yûsuf kandedür didi	Seni benden aldılar
Baña eyitgıl didi	Beni çok ağlatdılar
Ben dahı bilem bellü	Kırda yedürdük diyü
1178	1184
Andan 'Azrâîl eyitdi	Benden ayrılıp gitdûñ
Dimeklik buyrulmadı	Beni kâtı unutduñ
Baña hâķ ışmarladı	İlberüñ sen yavurtuñ
Sen yakında kâvışu	Hiç baña bildürmeyü

*Meclis-i çihardehum: -B 1173b. selâm verdi: selâm kıldı A, C 1175a. dir almadum: cânın almadum A
 1180b. nakşum: nefsim B; b, c. vezin bozuk 1181d. Körpeçem: Görmecem A

1185
Ben k rkaram kim  lem
Seni hi  g rmeycem
 hiri  asret  al m
Diy p d   di u unu

1186
Durdı Ya'  p oturdu
O lanların hep derdi
Y suf  lmedi didi
Gider misiz istey 

1187
O lanlar eyd r oldu 
Yine sen haber bild  
A layu hel k oldu 
Hi  anı unutmayu

93b 1188
Y sufdan  mid kesgil
Ayr   anı a ma ıl
Yaz  dur a lama ıl
Kend  ni    tley 

1189
Eyd r  mid kesmezcm
A lama dan dinmezcm
  l   mdan dilercm
Diriyse vire giri 

1190
Yine Ya'  b eyitdi
Ol kuvvet ki sizdeydi
Hi  kimseye virmedi
Y min m get rmey 

1191
Yehude bir  ay ırsa
Y   em' n ey  ura
C le  z  amle  ılsa
Mı ır  alkın  ork du

1192
Hı  rını y  sa uz
 erisini  ırsa uz
O lumu  urtarsa uz
Alup ba a get r 

1193
Eyd r ol o lanları
Sa a virel m  aberi
  it i  bu i leri
   bu s zde kertini 

94a 1194
Biz bundan anda vard  
Bizden g  l  er g rd  
Kend m zi unutt  
Andan  ork tuk biz  amu

1195
Ya'  b d yeye didi
Divit  alem vir didi
Pes  em' na buyurdu
Otur biti yaz diy 

1196
Evvel yaz ıl bismillah
Ya'  b  sr ilu'llah
Y  sult n selleme'llah
Yine bil   l m diy 

1197
Bize bir belâ irdi
Sevgülü oğlum vardı
Çok zemândur ayrıldı
Oldum andan kaygulu

1198
Pes şol kadar ağladum
Gözlerüm görmez kıldum
Karvanup durmaz oldum
Dûni gündür ağlayu

1199
Sevgülü oğuldan ayrıldum
Sevinmeklik görmedüm
Kaygû gûşsa yüklendüm
Yûsufum n'oldı diyü

1200
Bir oğlum gââyîp oldı
Kardaşı sizde kaldı
Gönlüm avudan olidi
Ol dahı sizde kalu

1201
94b Peygamber eyle olmaz
Oğlı uğruluk kılmaz
Bize harâm yaramaz
Ol yalan töhmet diyü

1202
Uğruluğı sen kıldûñ
Kim oğlum uğurladuñ
Dönüp girü zulm kıldûñ
Oğlumı uğrı diyü

1203
Evvelin kerem kıldûñ
Rârikân buğday virdüñ
Hem bahâsın almaduñ
Sen beni ağırlayu

1204
Yine beni ağırlağıl
Bize bir kerem kılğıl
Oğlum baña girü virgil
Gönlümü incitmeyü

1205
Yoksa ben du'â kılâm
Subhânuma yalvaram
Saña belâ irgörem
Du'âmdan şakın diyü

1206
Ol işi sen itmişsin
Kullara buyurmuşsin
Yükünde gizletmişsin
Ol şâ'ı ol görmeyü

1207
95a Benden saña yüzbiñ selâm
Ayağın örüduram
Devletüñ artsun müdâm
Ölinca dek şolmayu

1208
Oğlanlarına eyitdi
Bu mektûbı iltüñ didi
Sultâna virüñ didi
Benden selâm degirü

1209
Oğlanları durdılar
Yarağların geydiler
Gidüp Mısrâ vardılar
Ol mektûbı iledü

1210
Temâm Mısrâ vardılar
Yehudai buldular
Pes sultâna vardılar
Sultân öñinde duru

1211
Kamu tapu kıldılar
Yır öpüp bitî virdiler
Şâha nazar kıldılar
Ne emr olur işidü

1212
Sultân bitiyi aldı
Öpüp başında qodı
Bunlara haber şordı
Ol bitiyi okuyu

1213
Biti haberin bildi
Yûsuf tahtından indi
Kürsi üzre oturdı
Bunlara söz söyleyü

95b 1214
Yûsuf bunlara eydür
Bende bir bitî vardur
Kimse okumaz durur
Sizde hiç okur var mu

1215
Bunlar eydür görelüm
Bildükce okuyalum
Ma'nisin bildürelüm
Hazretüñe añladu

1216
Yûsuf mektûbı çıkardı
Bunlara şunu virdi
Bunu bir okuñ didi
Kimseñüz hiç bilür mü

1217
Biti hâli olidi
Yûsufı şatdıları
Pes bunlar yazdıları
Üç 'aybı vardur diyü

1218
Ol bitiyi aldılar
Birbirine şundılar
Kamusı okudılar
Göñül içre gizleyü

1219
Yûsuf bulara şordı
Biti ne dimiş didi
Ahvâlin eydün didi
Tâ ben bileyin bellü

96a 1220
Pes bunlar eytdiler
Bu şarp bitî didiler
Okumazuz didiler
Hem ma'nisin bilmeyü

1221

Bunlar eydür îy 'Azîz
Sizler bir kûl şatmışsınız
Bu bitiyi yazmışsınız
Üç 'aybı var diyü

1222

Kamu diller dutuldu
Beñizleri şarardı
Süñükleri ditredi
Sultândan korkubenu

1223

Didiler kûl şatmaduk
Bu bitiyi yazmaduk
Üç 'aybı biz kılmaduk
Haberümüz yok diyü

1224

Andan Yûsuf buyurdu
Altûn şâ'ı getürdi
Altun mil ele aldı
Şâ'ı kaçdı çîñredü

1225

Yâ Ya'kûb oğlanları
İş bu şâ'uñ sözleri
Bilür geçmiş işleri
Size söyler añladu

1226

Siz râzı olur mısınız
Bu kavle durur mısınız
Hep hâli bilür misiz
Biz şoravuz çîñzedü

1227

96b Bunlar hep râzı oldu
Yûsuf ol mili aldı
Şâ'ı bir kerre urdı
Öter ol şâ' çîñreyü

1228

Yûsuf eydür n'eylersiz
Şâ' ne öter diñlersiz
Ne dir hiç bilür misiz
Bunlar cevâb virmeyü

1229

Yûsuf eydür ne söyler
İş bu on qarındaşlar
Yûsufı dilemişler
Atasından ayıru

1230

Irâk alup varmışsınız
Etmegini almışsınız
İtlere bırakmışsınız
Hem şucağız virmeyü

1231

Öldürelüm dimişsiz
Biriñüz kıyamamış
Adı Yehuda imiş
Yûsufa ol kıymayu

1232

Kuyuya bırakmışsınız
Çırarup kûl dimişsiz
Bir Mâlike şatmışsınız
Bahâsın harâm yiyü

1222a. Kamu: Kamunun A; c. Süñükleri: 'Âzaları B 1223c. "Üç 'aybı biz kılmaduk": Hiç biz bilmedük A
1224d. çîñradu: çeñzedüA; çeñşüB 1226d. çîñzedü: çañradu A; çakıryu B 1227d. ol şa'ı: ol şinigi B

1233
Yûsuf böyle söyledi
Ol sâ' ötüp çîñradı
97a Dönüp bunlara şordı
İş bu işler gerçek mü

1234
Kardaşları söyledi
Bu sâ' gerçettür didi
Biz hatâ kıldûk didi
Atamuzı ağladu

1235
Yûsuf eydür n'itdünüz
Kardaşñuz şatduñuz
Yalan bitı yazduñuz
Hiç Teñgriden korkmayu

1236
Andan aşılmuz dırsız
Peyğamberdür eydürsüz
Bunda yalan söylersiz
Baña gelüp ögünü

1237
Sultân Yûsuf buyurdı
Gözlerini bağlatdı
Ağaca aşuñ didi
Bunlar kamu korkunu

1238
Bunlar kamu korkdılar
Darılıp ağladılar
Kamusı ditrediler
Beñizleri şararu

1239
Yûsufa yalvardılar
Zinhâr emân didiler
Kamusı söylediler
Şuçûna ikrâr idü

1240
97b Yûsuf çün duyamadı
Özi göyünüp ağladı
Bularuñ gözin şeşdi
Bular bakdı sevinü

1241
Didiler billâh kimsin
Bildük bellü durursın
Kaygûdan kurtarursın
Göñlümüzi avidu

1242
Eyitdi Yûsuf şiddik
Kardaşñuzam tahkîk
İrgördi beni Hâlık
Sultânlığa oturu

1243
Bunlar bunu işitdi
Kamusı yüzün düşdi
Yûsufdan kamu korkdı
İndâmları ditreyü

1244
Yûsuf eydür ben bildüm
Subhânuma şıgındum
Celâñuza katlandum
Oturdum sultân olu

1245
Bunlar dir Yûsuf bilgıl
Şuçûmuz bağışlağıl
Teñgriñe şükür kılğıl
Kıldı seni devletlü

1246
Yûsuf dir bağışladum
Hatañuzdan vaz geldüm
98a Hem sizi ağırladum
Gelüñ berü görışü

1247
Kamusı görüşdiler
Kuçuşup ağlaşdılar
Öturup söyleşdiler
Birbirine sevnışü

1248
Bunlar bunda şöhetde
Ya'kûb evde hasretde
Gözi kulağı yolda
Bunları gele diyü

Meclis-i Şazdehüm*(Onaltıncı Meclis)

- 1249
Bu kez ol Yûsuf durdı
Gönleğini çıkardı
İşidüñ neler kıldı
Atasın sevindürü
- 1250
Ol vakt kuyuya girdi
Yûsuf yalıncağ idi
Cebrâîl gönlek virdi
Yâ Yûsuf geygıl diyü
- 1251
Anı Allah viripdi
Gönlek uçmağdan geldi
Hem Yûsuf alup geydi
Yalıncağdan kırtaru
- 1252
Ol vakt kim Yûsuf toğdı
Anası oldem öldi
98b Ya'kûb karavaş aldı
Bilürsin genc oğlanlu
- 1253
Ki Ya'kûb oğlın şatdı
Yûsufı emsün didi
Ol karavaş ağladı
İlâlıkına yalvaru
- 1254
Ol oğlayuben durdı
Bir genc oğlum ayırdı
Sevdüğinden ayır didi
Ağlasun bencileyü
- 1255
Gökden aña ün geldi
Du'âsı kabul oldu
Dileğün virdüm didi
İlâcetüñ kabul kılu
- 1256
Sevdüğinden ayıram
Ya'kûbuñ gönlin irem
Yûsufumı giderem
Ağladam sencileyü
- 1257
Ben seni sevindürem
Oğluña kavuşduram
Şoñra anı güldürem
Yûsufumı getürü
- 1258
Karavaş bunu bildi
Oturup şabır kıldı
Âhır ol oğlan geldi
Yûsufı müştûlayu
- 1259
99a Hele delîm yıl oldu
Hem Yûsuf sulţân oldu
Bir tâcirden kul aldı
Beşîrdür adı bellü
- 1260
Adı kim Beşîr idi
Yûsuf anı bilmedi
Ulu işlere kudu
Ol kulın ağır layu

*Meclis-i şazdehum: -B 1249b. Gönleğini: Gönleğini 1252d. Bilürsin: Bilürsüz B 1253b. Emsün: Emzirsün
A 1260d. ağır layu: hizmet kılu A

1261
Pes Yûsuf bitî yazdı
Göñlegin bile düzdi
Ol kûl eline virdi
Atama ilet diyü

1262
Ol kûl Mışırdan çıkdı
Çevre yanına bakdı
Allaha niyâz kıldı
Anamı göster diyü

1263
Yel bunda hazır oldı
Yûsuf koğusın aldı
Ongün ilerü vardı
Atasına koğudu

1264
Ya'kûb imdi ağladı
Yûsuf koğusı geldi
Ya'kûb bilüben güldi
Yûsuf koğusı gelü

99b 1265
Beni yalân eylemeñ
Oğul oğlanlarına deñ
Sözüme münkîr olmañ
Sevinüñ melül olmayu

1266
Oğlancuklar eyitdi
Senüñ sevgülündür didi
Göñlüñe düşe geldi
Umarsın gele diyü

1267
Pes hem ongün geçdi
Ol kûl Ken'âna geldi
Meger bir 'avrat gördi
Şuda geyecek yuyu

1268
Ağlayu otururdu
Bu kûl katına geldi
Avrata selâm virdi
'Avrat başın kalduru

1269
'Avret selâmın aldı
Bu kûl 'avrüate şordı
Ya'kûb kandedür didi
Eydivir baña toğru

1270
Bu kez 'avrat eyitdi
Ya'kûb kaygûsı katı
Kimseye bakmaz didi
Ne şorarsın irdeyü

1271
Bu kûl eydür eyitgıl
Ya'kûbı şalıvirgıl
Yûsufdan geldüm bilgıl
Ya'kûba müştûlayu

100a 1272
Bu kez ol 'avrat durdı
Yüzünü göge kıldı
Yâ Râb diyü yalvardı
Va'de temâmdur diyü

1261b. bile düzdi: bile dürdi C; c. Ol kûl: -A 1262a. Ol kûl: Ol dalı B 1263a. hazır oldı: hazır geldi A, B
1265b, d. vezin bozuk 1266b. vezin bozuk 1270d. irdeyü: evinü B; di doğru A 1271a. eyigıl: vargıl A; b.
salı virgıl: çağırıl A; c. geldüm: adem geldi A 1272c. Yâ Râb diyü: Hâlıkına B, A

1273
Bu kıl 'avrata şordı
Va'deñ senüñ neyidi
Eyitgıl baña imdi
Bilayin ben işidü

1274
Bu kez 'avrat eyitdi
Bir oğlum Ya'kûb şatdı
Ben du'â kıldum didi
Subhânuma yalvaru

1275
Hâlıkûm va'de kıldı
Gökden baña ün geldi
Herne kim 'avrat bildi
Anı kula söyleyü

1276
İmdi müştûcı geldi
Ya'kûbı sevindürdi
Benüm oğlum gelmedi
İmdi ben nite kılu

1277
Bu kıl yine eyitdi
Oğlun adı neyidi
Ol 'avrat cevâb virdi
Adı Beşîrdür diyü

1278
Bu kıl yine eyitdi
Va'deñ temâma yitdi
100b Oğluñ uş benem didi
Gel görüşelüm berü

1279
Ol miskin örü tırdı
Oğlın kuçuben ağladı
Aklı gidüben düşdi
Yine durdı sevinü

1280
Pes ikisi kuçuşdı
Bunlar anca ağlaşdı
Ferişteler tañlaşdı
Kim görse 'acebleyü

1281
Bu 'avrat eve döndi
Beşîr ardınca geldi
Temâm kim eve girdi
'Avrat düşdi uğunu

1282
Ol Beşîr selâm virdi
Gönlegi Ya'kûba virdi
Alup yüzüne urdı
İki gözi açılı

1283
Ya'kûb Beşîri gördi
Sen kimsin diyü şordı
Baña sen geldüñ didi
Oğlumı müştûlayu

1284
Pes Beşîr eydivirdi
Anamı alduñ didi
Sen beni şatduñ didi
Yûsufa süd olsun diyü

101a 1285
Ben anamdan ayrıldum
Âhîr Yûsufî buldum
Şimdi aña kul oldum
Uş geldüm mûştûlayu

1286
Pes Ya'kûb örûşturdu
Zârî zârî ağladı
Yine Beşîre şordı
Ğarîplik nice diyü

1287
Beşîr eydür iy kişi
Düşvâr ğarîbüñ işi
Hiç diñmez gözi yaşı
Meger hasretin bulu

1288
Ya'kûb göñlegi açdı
Ol bitiyi çıkardı
Açup anı okudı
Bismillâhbaşlayu

1289
Andan soñra dir anı
Ben Mışruñ sultânı
Şıdkile seven beni
Bîçâre babam diyü

1290
Mışruñ ıssı Yûsufam
Ya'kûb nebi oğlıyam
İbn-i Yâmin eşiyem
Bitiyi oğu diyü

101b 1291
Ya'kûb bitiyi okudı
Yüzün secdeye kodı
Teñgriye şükür kıldı
Şâd oluben sevinü

1292
Sözbaşına varalum
Yûsufî başlatalum
Kardaşların diyelüm
Mışırda nice olu

1293
Sultân Yûsuf buyurdu
Kardaşların getürdi
Ağır tonlar geydürdi
At katır mâl yükledü

1294
Eydür imdi siz varuñ
Atamı alup gelüñ
Kimse kalmasun bilüñ
Benüm ehlinden kamu

1295
Bu kez oğlanlar geldi
Delîm ni'met getürdi
Ata ayağın öpdü
Özürlerin dileyü

1296
Senden Yûsufî aldık
Kul diyüben biz şatduk
Varduk pâdişâh bulduk
Sekizyüz biñ çerilü

1297

Uş biz yazuklu olduk
 Senüñ göñlüñi yıkdık
 Teñgriden odlu olduk
 Bağışla suçûmuzu

1300

Atlanuben vardılar
 Mısıra yakın irdiler
 Oğlanları geldiler
 Atasına yalvaru

1298

102a Ya'kûb der afv eyledüm
 Hatañuz bağışladım
 Yarlıgasun Şamedüm
 Yazuğñuzu hep kamu

1301

Eydürler afv kılğıl
 Bizi Hâkdan dilegıl
 Yazıgumuz gidergıl
 Hep Ya'kûba yalvaru

1299

Ya'kûb deveye bindi
 Oğlanları derildi
 Hayl ü haşem kalmadı
 Yetmiş üç baş toptolu

1302

Subhânından diledi
 Gufrânı yarlıgadı
 Kamu uçmaqlık oldu
 Yazukludan kurtulu

Meclis-i Heftdehüm*(Onyedinci Meclis)

1303	Sultân Yûsuf işitdi Atası yakın geldi Atlanup karşı geldi Cümle çeri bezeyü	1309	Kamu cümle dirneşdi Geçen yılı söyleşdi Didiler kırk yıl geçdi Ba'zılar yetmiş diyü
102b 1304	Tâze atlar kişneşür Borı tavul çalınur Beşâretler kılınur Ya'kûb içün sevinü	103a 1310	Bunlar Mışıra girdi Yûsuf köşküne vardı Yûsuf oğulları geldi Dedesıyla görüşü
1305	Temâm kim yakın geldi Yûsuf atından indi Atasın ağırladı Hak yirine getürü	1311	Ya'kûb eydür bu kimler Yûsuf benüdür bular Zelîhâdan toğanlar Geldi size tapınu
1306	Ya'kûb deveden indi Hem dahı yakın geldi İkisi secde kıldı Bu devlete güvenü	1312	Andan Zelîhâ geldi Ya'kûb hem anı bildi Yûsufa lââyık gördi Ya'kûb yine sevinü
1307	Ya'kûb Yûsuf görüşdi Bu hasretler buluşdı Bunlar anca ağlaşdı Ferişteler tañlayu	1313	Zelîhâ dir Yûsufa Destûr virgıl sen baña Kûllık kılâm ataña Altûnlu tonlar virü
1308	Hele yine durdılar İkinci görüşdiler Hem biraz yıllaşdılar Birbirine sevnışü	1314	Andan Yûsuf eyitdi Atam peygamber didi Ol bezer sevmez didi İliç evüñe varmayu

* Meclis-i heftdehüm: -B 1303d. Cümle çeri: Çeri leşker B, C 1308c. yılaşdılar: yaylaşdılar A; yüz bilişdiler B 1309a. dirneşdi: derşidiler 1311b. bular: bunlar B; c. toğanlar: doğdılar B 1314c. Ol bezer: Ol bezek A, C; d. evüne varmayu: oña sen virmeyü B

1315
Ağırlamak dilerseñ
Ayrık eve ilet señ
Kendü evine beñzetseñ
Ken'ândaki binâlu

1316
Andan Zelîhâ şordı
Ken'ânda nicedür didi
Ol Yûsuf eydivirdi
Ev şıfatın bildürü

103b 1317
Ol Zelîhâ buyurđı
Anda bir ev yapdurdı
Ken'ândaki gibi itdi
Temâm aña beñzedü

1318
Andan gelüp okudı
Ya'kûb duruben vardı
Ol ev içine girdi
'Acebleđi tañlayu

1319
Çün Ya'kûb evi şorar
Benüm evüme beñzer
Meger eydivirdiler
Yapdurdılar beñzeyü

1320
Ya'kûb anda oturđı
Oğlanları derildi
Zelîhâ ta'âm getürđi
Ya'kûb görđi tañlayu

1321
Yüzyirmi yaşadum
Ben bu aş yimedüm
Hem hoşluk istemedüm
Bu baña yaramayu

1322
Bu peygamber aşı degül
Arpa etmegin getür
Hem baña anı yidür
Benüm aşum oldur diyü

1323
Zelîhâ anı işitdi
Ya'kûb didüğün dutdı
Delîm hizmetler itdi
Ya'kûba andan girü

1317d. aña beñzedü: şöyle beñzedü B, C 1319a. evi şorar: evi görđi A; b. beñzer: beñzer didi A; c. eydiverdiler: saña eydiverdi A; d. "yapdurdılar beñzeyü": yapdurasın beñzedü A 1320d. tañlayu: ol ulu A 1323b. didüğün dutdı: didüğün etdi A; duydu B; c. Delîm: çok B

Meclis-i Heştdehüm*(Onsekizinci meclis)

104a 1324
Birgün durdı ol Reyyân
Geldi Yûsufa yayan
Eydür Yûsuf bil 'ayân
Bir sözüm var dut diyü

1325
Pes ol Reyyân eyitdi
Babaña söyle didi
Alup bize gel didi
Benüm odama varu

1326
Ya'kûb bir bize gelsün
Hem bir koca var görsün
Anuñile söyleşsün
Geçmiş işleri kâmu

1327
Bu kez Yûsuf hem durdı
Atasına söyledi
Sizi Reyyân okur didi
Bir varsavuz añaru

1328
Ol beni ağırladı
Hem zindândan çıkardı
Tahtını baña virdi
Varalum söz şımayu

104b 1329
Andan Ya'kûb eyitdi
Haşa söyledüñ didi
Seni Teñgri irgördi
Bu dövlete bil bellü

1330
Hele sözüñ şımayam
Reyyân evine varam
Ol kocayı hem görem
Dürlü haber söyleşü

1331
Pes bunlar durup vardı
Bir görklü koca gördi
Ol koca Ya'kûba şordı
Ne kadar yaşuñ var diyü

1332
Ya'kûb aña söyledi
İşitgıl yâ pîr didi
Yaşını eydivirdi
Yüzyirmidür diyü

1333
'Ârime'l 'Âd eyitdi
Yalansın şeyh didi
Yaşuñ artuğdur didi
Yalan söyledüñ bellü

1334
Çün Reyyân eyle şandı
Hemân Ya'kûb yañıldı
Bu koca yine şordı
Yaşuñ ne deñlü diyü

1335
Ya'kûb yine eyitdi
Yüzyirmidür didi
'Ârime'l 'Âd eyitdi
Yalansın yâ şeyh diyü

*Meclis-i heştdehüm: -B 1327d. varsavuz: varsanız B 1329c. irgördi: irgirdi B 1331d. Ne kadar yaşuñ: yaşuñ var A, C 1332b. yâ pîr: yâ şeyh B, C

105a 1336
Ya'kûb başın kaldırdı
Dudağını depretdi
Kocanuñ eñagı düşdi
Gögsi üzre yıķılı

1337
Reyyân bakuben gördi
Bu kez Yûsufa şordı
Eñagı niçün düşdi
De gıl baña bildürü

1338
Yûsuf aña söyledi
Atam gerçekdür didi
Ol aña yalan didi
Göñlini azarlayu

1339
Bu kez Reyyân yalvardı
Ataña söyle didi
Bir du'â kılsûn didi
Eñagını oñaru

1340
Bu koca kim çok yaşar
Hem sizüñ dini dutar
Kamumuzu ağırlar
Hem uşşı bütün olu

1341
Yûsuf dir Ya'kûb olsa
Hem İshâk oğlı olsa
Kim aña yalan dise
Hergiz revâ olamu

105b 1342
Bu kez Yûsuf eyitdi
Atasına yalvardı
Bir du'â kılgıl didi
Eñagını oñaru

1343
Ol Ya'kûb du'â kıldı
Kocanuñ cñâgı oñdı
Bu kez koca söyledi
Ya'kûb gerçekdür diyü

1344
Çün Ya'kûb anı bildi
Yazuğın bağışladı
Bu koca yine şordı
Eccüm kaçan diyü

1345
Cebrâil inüp geldi
Ya'kûba haber virdi
Ya'kûb aña bildürdi
Zevâl vaktinde diyü

1346
Ya'kûb vardı evine
Koca bakar vaktine
Gün irdi zevâline
Koca düşdi çağırü

1347
Ün işidüp geldiler
'Ârim ölmüş gördiler
Gövdesin götürdiler
Reyyân kâtına varu

1348
Yûsufa haber oldu
Ya'kûb nebi buyurdi
Ol 'Ârimi yudurdi
Kefen şarup gizleyü

106a 1349
Bu sözler temâm oldu
Hem Reyyân dahı öldi
Ya'kûba nidâ geldi
Sen de ölürsin diyü

Meclis-i Nüvazdehüm*(Ondokuzuncu Meclis)

1350
Ya'kûb Mışırdı durdı
Oğlın bulup sevindi
Kırk yıl temâm yürüdi
Âhir va'de yaklaşu	1356
Yûsuf anı gönderdi
Ağlayu girü döndi
Gelüp sarâya girdi
Vezirler öğütleyü
1351
Birgün geldi Ceb râil
Dir selâm kıldı Celîl
Eydür yâ Ya'kûb bilgî
Va'de yaklaşdı diyü	1357
Bu kez ol Ya'kûb vardı
Ken'ân iline girdi
Bir kaç gün anda durdı
Evi içre oturu
1352
Yirüñ degül bu Mışır
Bundan sen eyle sefer
Atan kâtına dur var
Âhiri anda kalu	1358
Birgün ol Ya'kûb durdı
İşhâk sinine vardı
Birkaç ferîşte gördi
Sin kazup anda duru
1353
Ya'kub anı işitdi
Yûsufını okutdı
Bu haberi hem eyitdi
Sözümü işit diyü	1359
Oğlanlarına didi
Birkaçgün duruñ didi
Ben bir varayın didi
Bunlara haberleşü
1354
Ya'kûb eydür Yûsufa
Karâr itne Mışırdı
Bu yir degil mü'mine
Âhiri gitgîl diyü	1360
Ya'kûb bunlara vardı
Tapını selâm viridi
Nice sin kazarsız didi
Haber şorar irdeyü
106b 1355
Yûsufı esenledi
Oğlanlarını aldı
Mışırdan çıkup gitdi
Ken'ânı arzulayu	107a 1361
Ferîsteler hem eyitdi
Teñgri bize buyurdi
Bir dostum ölür didi
Varuñ yirini düzü

* Meclis-i nüvazdehum: -B 1350d. yaklaşu: yaklaşdı A 1360c. vezin bozuk

1362
Sîni temâm kıldılar
Dürlü köku şaçdılar
Harîrler döşediler
Ya'kûb gördi imrenü

1363
Ya'kûb ilerü vardı
Ol sine girem didi
Ferişteler komadı
Bir sa'at ivme diyü

1364
Eger sen gelüriseñ
Bu sine girüriseñ
Bu şarâbı içerseñ
Andan gelesin berü

1365
Ya'kûb sunuben aldı
Bismi'llâh diyü içdi
Uguben yire düşdi
Cânını haqqa virü

1366
Yudı ol ferîşteler
Uçmak tonın sardılar
Temâm hazır kıldılar
Oğlanları hep gelü

1367
Oğlanları geldiler
Atasını gördiler
Zârî zârî ağladılar
Ataların kayıru

1368
107b Biri ilerü geldi
Ayrugı aña uydı
Ya'kûb nemâzın kıldı
İshâk yanında koyu

1369
Bilün anda dört sin var
İbrâhim İshâk Mûhtâr
Sıra Ya'kûb yaturlar
Bunlar hep anda kamu

1370
Oğlanları vardılar
İlem Yûsufı buldılar
Bu haberi virdiler
Atamuz öldi diyü

1371
Yûsuf anı hem işitdi
Ağlayuben âh itdi
Babam âhirete gitdi
Ben yetim kaldum diyü

1372
Cebrâil girüp geldi
Allahdan selâm kıldı
Altmış yıl dağı kaldı
Dünyede sen dirilü

1373
Altmış yıl temâm gele
İlem ömrün temâm ola
İcel seni hem bula
Ataña irişdürü

1374
İmdi yâ Yûsuf durğıl
Subhânuña şıgıngıl
108a Atañ sinine varğıl
Anda ni'met yidirü

1375
Pes Yûsuf örütürdi
Oğlanları hep derdi
Atası üzre vardı
Anda durdı ağlayu

1376
Anca ni'met yidürdi
Cümle halkı toyurdi
Hem atası söyledi
Yûsuf mısra var diyü

1377
Var bir zemân oturgıl
Cümle işüñ bitürgil
Âhîri bunda gelgil
Mısır içre qalmayu

1378
Yûsuf duruben vardı
Tahtı üzre oturdi
Mısra hüküm yitürdi
Çok 'âdillik cyleyü

1379
Birgün 'Azrâîl geldi
Yûsufa selâm kıldı
Pes Yûsuf aña şordı
Ecelüm kaçan diyü

1380
'Azrâîl cevâb virdi
Yâ Yûsuf bilgıl didi
Uş hem yedigün qaldı
İlağa varursın diyü

1381
108b 'Azrâîl varup gitdi
Yûsuf yarağın itdi
Temâm yedigün yitdi
Çün Yûsuf hasta olu

1382
Bu kez 'Azrâîl geldi
Yûsufuñ cânın aldı
Yirine sultân oldı
Oğlı Efrâyim adlu

1383
Yûsuf dünyadan gitdi
Âhîret evin dutdı
Mısırlu figân itdi
Âh u vâh Yûsuf diyü

1384
Zelîhâ duruben geldi
Ya'qûb sinine vardı
Yalvarup zârî kıldı
Ben dahı ölsem diyü

1385
İlâceti kabul oldı
Kırk gün dirice oldı
Âhîr vâkt ol da öldi
Yûsufdan ayrılmayu

- 1386
Pes Yûsufı yudılar
Tonlarına şardılar
Nemâzını kıldılar
Gökten ferîşte enü
- 1387
Yûsufı götürdiler
Kabrine yitürdiler
109a Yir içine qodılar
Tabutını gizleyü
- 1388
Aña toprak örttiler
Du'â alkış itdiler
Esenleyüp gittiler
Mışırlu hep kaygulu
- 1389
Yûsufa kırkgün oldu
Zelîhâya ecel geldi
Hem ol dahı düşüp öldi
Cânın Hâkka işmarlayu
- 1390
Bu kez anı yurdılar
Kefinine şardılar
İltüp gûra qodılar
Yûsuf yanında koyu
- 1391
Uşda bunlar öldiler
Maqşûdların buldılar
Mışır içre qaldılar
Dünya âhiret tolu
- 1392
Çün gelen giderimiş
Bu dünyeyi qorimiş
Ol kişi kim er imiş
Eyü âdile gidü
- 1393
Bu kıssayı diñleyenler
Ma'nisin añlayanlar
Hem bunı okuyanlar
Ma'nilere düşünü
- 1394
109b Zelîhâ Yûsufı sevdi
Hem kırkıyl şabır kıldı
Âhiri Allah virdi
Maqşûdına degirü
- 1395
Gör şimdiki 'âşıklar
Kamusı hep fâsıklar
Eytgıl baña kim var
Zelîhâ Yûsufılayu
- 1396
Bu kez bunda bir söz var
İşidenler 'acablar
Yûsufı kim qodılar
Tabutını gizleyü
- 1397
Bu kez Mışruñ bir yanı
Ucuzlık olubeni
Kıdılık oldu bir yanı
Anuñ halkı buñalu

1388c. Esenleyüp: Esenlenip A, C 1390c. İltüp gûra: İltüp göme B 1391a. Uş da: Evunda C 1392b. qor
imiş: terk idermiş A; d. ile gidü: ile olu A 1393a. vezin bozuk; d. "Ma'nilere düşünü": Eksikliğine 'ayıplamayu
A 1395d. "Zelîhâ Yûsufılayu": Bunun gibi sevişü B 1396. kıt'a: -B 1397. kıt'a: -B

1398
Durup şâha vardılar
Tabutı çıkardılar
Bir yanına kodılar
Bir yanı kıdılık olu

1399
Bunu böyle kıldılar
Şehri hep gezdürdiler
Her yaña kim kodılar
Ol yir ucuzlık olu

110a 1400
Âhiri tanışdılar
Tabutı çıkardılar
Nil şuyına virdiler
Ol şu aldı sevinü

1401
Tabutı şu götürdi
Ya'kûb yanında kodı
Bu kez Mısır dolandı
Kamu ucuzlık olu

1402
Bu kışşa bunda diñdi
Kırımlı Maḥmûd öldi
Kalanın diyümedi
Yârenlere bildürü

1403
Ol ki tefsirden bilür
Bunu añlayu okur
Yârenlere bildürür
Daḥısı vardır diyü

1404
Yazılmışın okuyan
Şohbet eksügi olan
Bu kadar dile gelen
Bâkisin ma'lûm olu

1405
Kalanı bu kışşanuñ
Şeheldür zevki anuñ
Eksügüñe yiter senüñ
Bu kadarın diñleyü

1406
Evvel Allah âdını
Başladım bünyâdını
Hem yine âhirini
Hatm idem Allah diyü

110b 1407
İy yârenler siz gelüñ
Söz temâm oldı bilüñ
Görklü şalavât virüñ
Muḥammede çağırü

1408
Maḥmûdı öldi dimeñ
Hem du'âdan unutmañ
Günâhın haḫdan dileñ
Cümlemüzi 'afv olu

1409
Bu kışşa temâm oldı
Hem yârenler diñlendi
Oturmaḫdan yoruldı
Turup yatsun uyıyu

1403a. tefsirden: tefsirde A, C; d. "Daḥısı var diyü": Kalanını söyleyü A 1406d. Hatm idem: Hatmidem B
1407c. Görklü: 'Aşkıle A 1408d. Cümlemüzi: Cümlemüz A 1409d. çok zahmet: çok zahmetler B /
görme diyü: görmedi mü A

1410
Bu kitâbı dönderen
Kırım dilin gideren
Türki dile getüren
Çok zahmet görme diyü

111a

1413
Maşûdî vardır anuñ
Dilegi bu gönliniñ
Allah vire diyenün
'Ömrin ziyâde kılu

1411
Ol Haliloğlu Ali
Yedi divândur eli
Ol düzdi Türk dili
Dost dilinden dönderü

1414
Eytideni diñleyeni
Raḥmetiñle yarlıgağıl (yâ Ganî)
Yazanı du'â ile añanı
Fâtihâ sevâbın bağışlayı

1412
Ali Yazıcılaruñ
Zımetkârıdur anuñ
Hep cümle kâtiblerüñ
Alidür kulu bellü

Temmetü'l-kitâb bi'avni'llahi'l-
meliki'l-Vehhâb, Fi vilâyet-i
Üñdüz dâhı bilâd-ı
Üstürğon fi şehri
Cemâziye'l-âhir,
Temmet 995.

Ketabe kayde : A ve B'de
yok

6 h. Öndüz, s. 13

A : - - - -

B : - - - -

İNDEKS
a) Şahıs İsimleri
b) Yer ve Kavim Toplulukları

A- ŞAHIS İSİMLERİ:

A

Âdem ,184
 Ali,1412
 Ârim, 940, 976, 1347
 Ârime`c-Âd, 1333, 1335, 1339
 Azrâil,1370, 1173, 1175, 1178,
 1379, 1380, 1381, 1382,
 Aziz 625, 772, 940, 976, 1221

B

Beşir, 224, 1259, 1260, 1277,
 1281, 1282, 1283,1284, 1286,
 1287

C

Cebrâil 141, 146, 147, 219, 347,
 692, 726, 734, 741, 736, 778, 821,
 828, 853, 855, 871, 910, 917,
 1006, 1056, 1250, 1345, 1351,
 1372
 Celil, 125, 1351
 Cemil, 124

E

Efrayim, 1134, 1135, 1382,

G

Gufran 730, 928, 1302
 Gök Teñri, 530

H

Habbaz 721
 Haliloğlu Ali 1441
 Hûd 132, 136, 137
 Hak 183, 185, 188, 441, 726, 730,
 775, 777, 821, 1301, 1389,
 Halil 123, 124, 134, 135, 144,
 145, 146,
 Hâlık 338, 342, 344, 345, 383,
 762, 776, 1242

A

Âd 196, 940, 976, 1347, 1333, 1335, 1338
 İblis 987
 İshâk 943, 1341, 1358, 1368, 1369
 İbrahim 124, 614, 1369
 İsmail 124, 943
 İsmailoğlu Kaydar 943, 945
 İsrail 1196

K

Kan 1083
 Kaydar 945
 Kutayfer 420, 431, 434, 442, 443, 439,
 458, 468, 504, 538, 540, 546, 578, 580,
 622, 639, 681, 685, 689, 874
 Kâmil 224
 Kurd 1080, 1083

M

Misalüm 928, 963, 964, 1054, 1057, 1059,
 1060, 1065, 1066,1068
 Muhammed 1407
 Muhtar 1159, 1369
 Mahmûd 1402, 1408

N

Nemrûd 123

Ü

Ümizâd 131

P-R

Reyyan 1324, 1325, 1327, 1330, 1334,
 1349
 Rûbil, 1028, 1029, 1030, 1038
 Rahman 630
 Reyyan 680, 681, 691, 697, 698, 701, 704,
 705, 824, 825, 829, 831, 832, 833, 854,
 918, 1324, 1325, 1330, 1327, 1334, 1337,
 1339, 1347, 1349

S

Süleyman 346

Ş

Şem'un 957, 960, 1101, 1191, 1195

Şeddâd 1

Şeytan 784, 1136, 1358, 1368, 1369

T

Taymus 388, 389

Yûsuf 1083

Y

Yamin (İbn-iYâmin) 941, 1000, 1001, 1006, 1007, 1013, 1016, 1019, 1022, 1024, 1031, 1050, 1048, 1053, 1061, 1064, 1077, 1082, 1086, 1087, 1093, 1110, 1124, 1146, 1148, 1149, 1151, 1152, 1157, 1180, 1181, 1290

Yûsuf, 1080, 1081

B- YER VE KAVİM İSİMLERİ:

Ad kuyusu,

Amalıka (Umalıka?) 373

(Arşın ?) Arış 332

B

Banlus 296

(Bayistan?) Nablus 293

G

Gur 1380

H

Hisar 1192

İ

İmran 280, 370

K

Kabir 265

Ken'an 108, 385, 739, 746, 749, 757, 936, 943, 953, 1012, 1014, 1267, 1317, 1357, 1355

Kıbtî 964

(Kuds?) Askalan 298

M

Mağrib 412, 423

Mekke 948

N

Nil 1390

R

Rum 703

S

Sin 1351, 1352, 1354, 1360

Ş

Şam 1005, 1008, 1063

T

(Tekyye?) Tekyeye 951

Timarhane 405, 616

Y

Yabilistan, (Bâyistan?), Nablûs 109

Yusuf Çavuşa 1098

Ekler

Gotha Araştırma ve Eyalet Kütüphanesi.

“Forschungs- und Landesbibliothek Gotha

Schloss Friedenstein Postfach 30 D- 99851 GOTHHA

Sayın Rasim Deniz’e.

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öğretim Görevlisi Kayseri / Türkiye

26. 9. 1996 tarihli mektubunuz. Sayı: st / kr Tarih: 15.10. 1996

Sayın Rasim Deniz;

Mektubunuzu alınış bulunuyoruz.

Şahsi bilimsel çalışmanız için Ms. Orient. T 190 etiketli yazmamızın bir fotokopisini emrinize sunuyoruz. Özenle koruduğumuz filmimizden çekmiş olduğumuz reader- printer- kopyaları elde edeceksiniz. Bir kopya A4 0.70 DM’dir.

Bizden talep ettiğiniz “Yûsuf u Züleyha” nın kopyaları 200 adet B1 kağıdına çekim yapılması gerekmektedir. Bu metni kaleme alan yazar katoloğumuzda, tahminen 909 / 1503-4 te ölmüş olan nisbe Hamdi veya Hamidi isimli şair geçmektedir. Pertsch katoloğunda bir isim zikretmemektedir. Sizin bildirmiş olduğunuz Haliloğlu Ali yukarıdaki nisbe olup olmadığını biliyorsanız lütfen bize bildiriniz.

Cevabımızı bir adet taahhütname ve peşin ödeme mektubunuzla birlikte gönderiyoruz. Hesabı ödemenizi rica ediyoruz. Taahhütnameyi tarafınızdan doldurularak ve imza edilmiş olarak bize göndermenizi bekliyoruz. Kopyaları kendi şahsi işlerinizde kullanmanızı ve 3. bir kişiye vermemenizi şart koşuyoruz.

Dostça selamlar.

Modor Dr. Helmut Claus.

FORSCHUNGS- UND LANDESBIBLIOTHEK GOTHA

FORSCHUNGS- UND LANDESBIBLIOTHEK GOTHA
SCHLOSS FRIEDENSTEIN - POSTFACH 30 - D-9851 GOTHA

Herrn
Rasim Deniz
Erciyes Universitesi
Ilahiyat Fakültesi
Oğretim Görevlisi

Kayseri / Türkei

Ihre Zeichen

Ihre Nachricht vom

26.9.1996

Unsere Zeichen

St/Xr

Datum

15.10.1996

Sehr geehrter Herr Deniz,

mit Dank bestätigen wir den Eingang Ihres Schreibens.

Für Ihre persönliche wissenschaftliche Arbeit stellen wir Ihnen eine Kopie unserer Handschrift Ms. orient. T 190 - so die richtige Signatur - gern zur Verfügung. Sie werden Reader-Printer-Kopien erhalten, die wir von unserem Schutzfilm ziehen. Eine Kopie A4 kostet 0,70 DM.

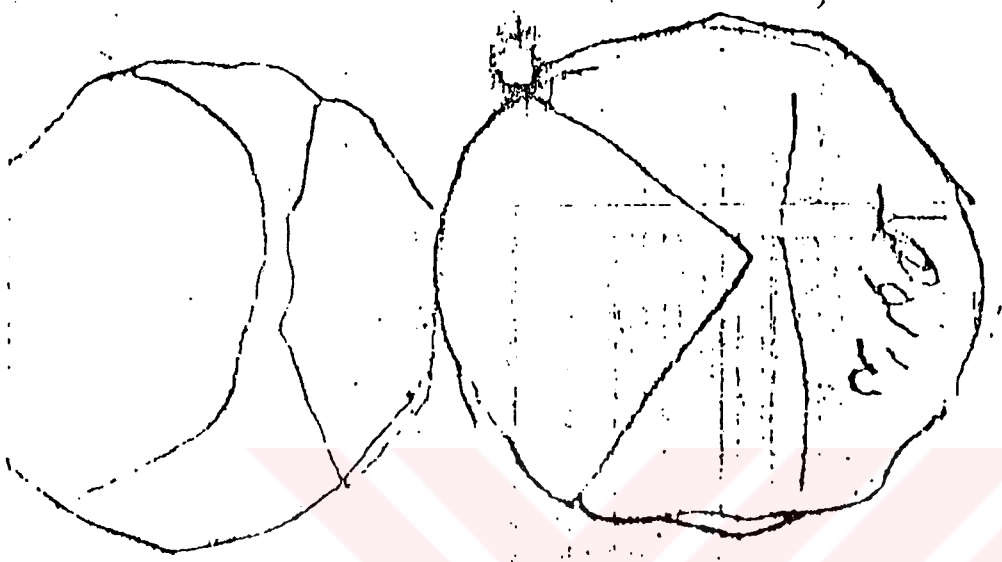
Die von Ihnen gewünschte Abschrift von "Yusuf-u Zuleyha" umfaßt 200 Bl. Als Autor dieser Fassung des Textes gibt unser Katalog einen Dichter mit der Nisbe Hamdi oder Hamadi an, der im Jahr 909/1503-4 gestorben sein soll. Einen Ism nennt Pertsch in seinem Katalog nicht. Wenn Ihnen bekannt ist, ob der von Ihnen genannte Halil oğlu Ali die oben genannte Nisbe trug, dann teilen Sie es uns bitte mit.

Wir legen einen Verpflichtungsschein und eine Vorausrechnung bei. Die Rechnung bitten wir zu begleichen. Den Verpflichtungsschein erwarten wir von Ihnen ausgefüllt und unterzeichnet zurück. Auf dem Schein finden Sie die Bedingungen, die wir an eine Kopienvergabe knüpfen. Die Kopien sind also nur für Ihren persönlichen Gebrauch und nicht für eine Weitergabe an Dritte bestimmt. Da es für die Aktualität unseres Kenntnisstandes wichtig ist, sind wir an dem kostenlosen Belegexemplar, das Sie uns mit Unterzeichnung des Scheines zusagen, besonders interessiert.

Mit freundlichen Grüßen

Dr. Helmut Claus
Direktor

Anlage

ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਗਦੀ ਸਿੰਘ

ਸਿੰਘ ਜੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿਦਾ

ਮਹਿਮਾਨੀ ਭੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਅੰਤਰ ਹੋਵੇ ਦਿਲੀਪ

ਹਰਿਮਾਨੀ ਪ੍ਰਸਾਦ

ਗੁਰਸਿੰਘੀ ਅੰਨਾ

ਦੇਵੀ ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

Agah Sirti Leung

1335

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

ਅੰਨਾ

اَوَغَلِيچُون تَا بَرُمَا
 بِي تَا قِي اَغَلَتَرُمَا
 قَرْت يَل هِيچ اِيلا بِي
 بِي سَنَكَلَان اِي اَخَال
 دِي لَرُمَا اَكَلَا سِي
 اَلله بِي بِيلا سِي
 اَو اَحَقَلَان اَو نَمِي
 دِي عَوْب بَر اَز اَغَلَاي
 وَا رِي سَقِي اَمَرُور دِي
 اَو اَو سَقِي اَمَرُور دِي
 بِي اَشَق اَلله لَر دِي
 كُرْمَه دِي مِيش اِي دِي
 دَنِي دِي اَنجَلَاي

اَه اِي دَر بِي اَنجَلَاي
 دِي اَو غَلَر قَر قَه صَا دَر
 دِي لَر سَنَدَه اَغَلَا
 اَخِر كُرْمَه ز تَا اَخَال
 دَر لَو حَسَر قَلَر كُرْمَه اَخَال
 سِي بِي سِيچُون اَو لَه سِي
 بَا كَه ظَلَمَر قِيلا سِي
 جَارِيَه بِي يَلَه دِي
 بِي رِي بِي اَو رِي
 جَارِيَه دِي دِي قَر دِي
 اَغَلِي مَرَا اَو تَر دِي
 اَو اَو قَر اَو اَشِي اَشِي
 هِيچ سَنَدَه اَنجَلَاي اِي

كِي كَلَر اِي اَو لَمَا دِي
 اَو غَلَر صَنَا مَر دِي
 كُرْمَه اَو رِي بِي اَو اَقِي
 اَو غَلَر صَا مَر دِي بِي
 قَر نِي لَر بِي طَو بِي مَر
 بِي اَغَلَتَا دِي
 سَوَز لَر مِيچِي دِي تَدَاي
 قَالَاي عَن رِي بِي اَغَلَاي
 قَر اَلتَوَز سَر مَاسِي
 اَلتَوَزَه طَمَحَلِي مَر
 بَا زَار دِي اَو اَو كَالَاي
 اَو غَلَر كِي صَا قَلَر دِي
 بَا سَنِي اَو بِي اَغَلَاي

جَارِيَه سَو يَلَه دِي
 جِي رِي جَارِيَه بِي اَشِي
 دِي عَوْب بِي سِيلاي
 اِي كِي سِي سَلَه بِي مَر
 بِي بِي لَر بِي قَا بِي مَر
 دِي عَوْب هِيچ اَسَلَه مَر
 صَا دِي اَنجَلَاي اَو غَلَر
 اَو اَو غَلَر قَلَر بِي مَاسِي
 دِي عَوْب اَو اَو قَر بِي مَاسِي
 دِي عَوْب اَلتَوَز بِي اَلَاي
 جَارِيَه سَو يَلَاي
 جَارِيَه قَرْمَن اَو رَدِي

بَنَجَلَانِ كِهَر دِيو
 كُو زَمَنه عِبَرَت اُو دِي
 دَشَر لُ حَيَات اُو لُو
 كُو كَلَنده فِكِر اِيلا دِي
 حَيَج كِهَسَه دَكَمِين
 يَا بُو سَفَن كُو رِكَل دِي
 كِهَسَه سَكَا بَقَا بِي
 بِي زِي سَجَلِيه اُو دِي
 يَارِي تُو بَه دِي
 بُو سَفَن بَاشَن قَالا وِر دِي
 حَيَرَان اُو لَدِيل قَمِن
 مَالِك مَحَبَبَه جَقَلَشَدِي
 كُو اَلْوَم اَوْنَه لِي كُو
 بُو سَفَن كُو كَلَنده دَلَدِي
 حَقَّ حَيَب حَكَمَت تُو دِي
 هُو كِهَر بِي زُو دِي كُو مَرَه
 بِي نَذِي رِي سُو يِل دِي
 حَقَّ اَي حُور اِيلا دِي
 بُو قَارُو دُن اُو ن كَالِي
 حَالُو كِي بِلِكَل دِي
 بُو سَفَن اَتِيندَن اِيلا دِي
 اَخْلَاو بِي مَرِيَا د قَلَدِي
 تُو جَسِي قَبُول اُو لَدِي
 سَار لُو بَاخُو بِي كُو دِي
 عَرَشَن سَهَر خِلَن كَجَرِي
 مَعِين خَلَقِي جَعِي شَدِي

بُو قُو ل اَلَا يُون بَلَا لَالَه
 سِيلاي سُلْطَان اُو لُو
 نَه دِيَا جَكِين بِلَدِي
 بِي اَكَا قُو لِسَر بِلُو
 بِي اِي مَنزِيل كَجَرِي
 بُو يَسْفِي اَلْسَا م دِيو
 بُو سَفَن اَر دَجِيه وَا رَدِي
 دُو رَدِيل يَا رَا فِلَسَن
 اُو دَتِي بِيه كَلَرِي جَنَّا
 بُو لَشَكَل دُو خَسَه كُو د
 حِيُو لَشَكَل بُو سَفِي كُو رَدِي
 اُو ج كُو ن جِيحِي دِيو سِين
 مَالِك بُو شَا رَه دِي تَدِي
 بَلَا اَيْتَدِي مَالِي سَه
 قُو ل بُو مَعْن تَبِيه دَكَه
 مَالِك بُو سُو زِي دَكَلَرِي
 مَنَدَت م اُو لَدَر دِي
 بُو سَفَلَه مَالِك كُو جَرِي
 بِي جَل قَد بِي رَه دَشَتِي
 اِي بَلَا اَر اَتَلَن دِي
 قَا قَلَه بَعُو ب كُو دِي
 مَالِك اِيلا و رِيو سَفَه
 جَرِيَان اَر سَلَكُ اَللَه
 بُو سَفَن بُو رَقِيَا بَا قَرِي
 قَمِي سِي هَيَب بُو دَشَتِي
 بُو نَلِي اَر اُو كِي كَتَدِي

هَلُمَّ دَعَانَا وَنُؤْمِدْكَ
جَلَّاهُ سَوْرَ عَصَا وَكُنَا
صَعْمٌ يَارْتَمِرُ دُكَلْمَنِي
دَوْرَتَبْ يَا شَمُونِ اَوِيْعُوا

قَرْنَمْ دِلْمِي سِيدَرَانْ
بُحْبُ رَهْمَتِ نَوْرَمَدِجُوا

بِيْدِي دِيوَانْدَرَسْ اِي
دَرَسْتِ دِلْمَنْ دَنْدَرَا

رَحْمَتِ كَلَّاهُ يَارْتَمِرُ غَلْمَانِي

فَاتَحْلَه نَوَابِنْ بَغْسَلِيوَا

اَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَلِيمَ الْعَمِيَانِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَلَيَّ الرَّحْمَانُ

مَحْتِ الْأَوْدَاقِ بِغُنَابِيهَا كَرَارَافْ

فِي شَهْرِ رَجَبِ الْأَخَرِ بَسْمَلَةَ عَيْسَى مَسِيحِ الْكَافِ

مَحْمُودِي اَوْتَلِي دِي بِلَاكْ
لَنَا هَوْنِ حَقْدَنْ دِيْلَكْ
بِقَوْصِ شَخَامِ اَوْتَلِي
اَوْتَرَعَقْدَنْ يَوْرَلِي

بَوَكَلَابَه دَنْدَرَانْ
تَوْرِي دِيْلَه نَتَوْرَانْ

اَوْتَلْ خَلِيلِ اَوْتَلِي عَلِي

اَوْتَلْ دَرِي نَوْرَلِي دِي

اَبْدَه كِي دِلْمِي

يَا زِي دَعَا اِيْلَه اَكَا نِي خَمْسِي

اَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَلِيمَ الْعَمِيَانِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَلَيَّ الرَّحْمَانُ

مَحْتِ الْأَوْدَاقِ بِغُنَابِيهَا كَرَارَافْ

فِي شَهْرِ رَجَبِ الْأَخَرِ بَسْمَلَةَ عَيْسَى مَسِيحِ الْكَافِ

اَوْتَلْ صَوَالِي سَوْرَانَا
يَعْقُوبُ يَا زَنَه قَوْرِي
فَامُوا اَوْتَلْ اَوْتَلَا

قَرْنَمُوا مَحْمُودِ اَوْتَلِي
يَارْتَمِرْ بَلْدَرَوَا

بَوْرِي اَلْمَلِكِ بِيكَا اَوْتَلَا

قَلْمِ نَوْنِي سَوْرَلِيوَا

صَحْبِي اَرْشِي اَوْتَلَا

بَا قَشِيْنِ مَعْلُومِ اَوْتَلَا

سَهْلَانْدَرَسْ رَوْتِي اَوْتَلَا

بَوَقْدِ كَرْمِي دِلْمِيوَا

بَقْلَادَمْ بَسِيَا دِي

حَشْمِ اَبْدَمْ اَللهُ دِيوَا
سَوْرَ تَخَامِ اَوْتَلِي سِيْلَكْ
مَحْمُودِ جَا غَرْوَا

زَيْلِ صَوْنِيَه دِي زِيْدِي
ثَابُوتِي صَوْنِيَه دِي
بَوْرِي مَحْمُودِ دَوْنِي

بَوَقَصِيَه بَوْرِي دِي

قَلْمِ بَزْ دِيوِ مَسِي

اَوْتَلْ تَقْسِيْرَه بَوْرِي

يَا زَنْمِرْ بَلْدَرَوَا

يَا زَنْمِرْ اَوْتَلَا

بَوَقْدِ زَوْدَه لَمَسْ

قَلْمِي بَوَقَصِيَه نَكْ

اَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَلِيمَ الْعَمِيَانِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَلَيَّ الرَّحْمَانُ

اَوْتَلْ اَوْتَلَا اَوْتَلَا

هَمْدِي سِيْلَه اَحْسِنِي
اِي يَارْتَمِرْ سَوْرَ طَلَكْ
عَسْفَلَه طَلَاوَاتِ وِيْرَكْ

حق جلبه و عمل و زنده
کوزجه یوسوف دیتا

بر او غول طغی سیدی
از کوزل دیوسلیو

هم انا سنی اولدم اولدی
یوسفی ایزله دیو اهر

بر ایزجه او غل و اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

نظامی قبول اولدی
بعضی انا اولد و زنده

او لیق انا سندی
ابن یامی ایدی

جوت یوسفی دیتا
یوسفی ایزله دیو اهر

او لیق انا سندی
ابن یامی ایدی

جوت یوسفی دیتا
یوسفی ایزله دیو اهر

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

یوسفی ایزله دیو اهر
او علی اصمقون دیتا

عند کتاب قیسه یوسف و زلیخا علیهما السلام
اول الله دیتوهر

فضل یسعی الله دیتوهر
بشک یوسف سوره بیز

قصه عجبلیو اهر
سینه جوق حال اولد و اهر

سندی یوسفی اعلیو
قصه یراس ایلدی

قصه یراس ایلدی
ای حلل عور اهر

ای حلل عور اهر
نور کلدایو عور اهر

نور کلدایو عور اهر
اولدی ایس او غول

اولدی ایس او غول
فیور دی یوسفی دیتو

فیور دی یوسفی دیتو
بر کیم او غول یوسفی دیتو

بر سوره بیلایو
هم عطا یس اولدی

هم عطا یس اولدی
وز صلوات ای عور

وز صلوات ای عور
هم عطا یس اولدی

هم عطا یس اولدی
بوز کوزل قصه دیتو

بوز کوزل قصه دیتو
یوسفی ایزله دیو اهر

یوسفی ایزله دیو اهر
بعضی ایزله دیو اهر

بعضی ایزله دیو اهر
دکله ایزله دیو اهر

دکله ایزله دیو اهر
و ایزله دیو اهر

و ایزله دیو اهر
فا سوا و علم بیز اهر